Jesuit-Krauss-McCormick Library
B4372 .A2 1920 v.2
Kierkegaard, Sren Aabye MAIN
Sren Kierkegaards samlede vrker
3 9967 00256 7423

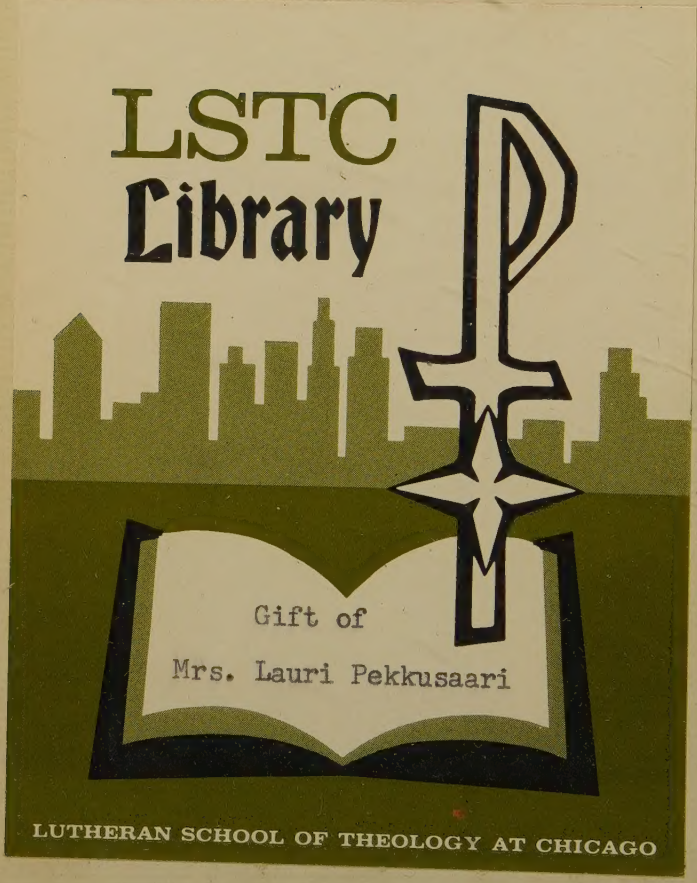
LSTC
Library
Gift of
Mrs. Lauri Pekkusaari
LUTHERAN SCHOOL OF THEOLOGY AT CHICAGO

Søren Kierkegaards

Samlede Værker.

Søren Kierkegaards

Samlede Værker

udgivne af

A. B. Drachmann, J. L. Heiberg

og H. O. Lange.

Anden Udgave.

Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1920.

LUTHERAN SCHOOL OF THEOLOGY
LIBRARY

B
4372
.A2
1920
v. 2

Indhold.

Side
Enten—Eller. 2. Del (1843) 1

Enten — Eller.

Udgivet

af

J. L. Heiberg.

Enten — Eller.

Et Livs-Fragment,

udgivet

af

Victor Eremita.

Anden Deel

indeholdende **B.**'s Papirer,

Breve til A.

Les grandes passions sont solitaires, et les transporter au désert, c'est les rendre à leur empire.

Chateaubriand.

Kjøbenhavn 1843.

Faaes hos Universitetsboghandler **C. A. Reitzel.**

Trykt i Bianco Luno's Bogtrykkeri.

Indhold.

	Pag.
1. Ægteskabets æsthetiske Gyldighed	5.
2. Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse	169.
3. Ultimatum	361.

Ægteskabets æsthetiske Gyldighed.

Min Ven!

De Linier, Dit Øie her først falder paa, ere skrevne sidst. Hensigten med dem er endnu engang at gjøre et Forsøg paa at tvinge den udførligere Undersøgelse, der herved tilstilles Dig, ind i et Brevs Form. Disse Linier svare da til de sidste Linier og danne tilsammen en Convolut og antyde saaledes paa en udvortes Maade, hvad indvortes Beviser paa mange Maader ville overtyde Dig om, at det er et Brev, Du læser. Denne Tanke, at det var et Brev, jeg skrev til Dig, har jeg ikke villet opgive, deels fordi min Tid ikke har tilladt den omhyggeligere Udarbeidelse, en Afhandling kræver, deels fordi jeg nødig vilde gaae Glip af den Leilighed til mere formanende og indtrængende at tiltale Dig, som Brevformen medfører. Du er altfor dreven i den Kunst, ganske i Almindelighed at kunne tale om Alt uden at lade Dig personligt berøre deraf, til at jeg skulde friste Dig ved at sætte Din dialektiske Kraft i Bevægelse. Du veed nok, hvorledes Propheten Nathan bar sig ad med Kong David, da han vel vilde forstaae Lignelsen, Propheten havde fremsat, men ikke vilde forstaae, at den gjaldt ham. Nathan tilføiede da for en Forsigtigheds Skyld: Du est Manden, Herre Konge. Saaledes har jeg ogsaa bestandig søgt at minde Dig om, at det er Dig, der tales om, og Dig der tales til. Jeg tvivler derfor ingenlunde paa, at Du stadigt under Læsningen vil

faae det Indtryk, at det er et Brev Du læser, om ogsaa den Omstændighed skulde forstyrre Dig, at Papirets Format ikke svarer dertil. Som Embedsmand har jeg den Skik at skrive paa hele Ark, maaskee kan det have sin gode Side, hvis det kunde bidrage til, at min Skrivelse i Dine Øine fik en vis Officialitet. Brevet, som Du da herved modtager, er temmelig stort; skulde det prøves paa Postvæsenets Vægt, vilde det blive et dyrt Brev, paa en fiin Kritiks Guldvægt vilde det maaskee vise sig saare ubetydeligt. Jeg vil derfor bede Dig ikke at bruge nogen af disse Vægter, Postvæsenets ikke, thi Du modtager det ikke til videre Befordring, men som Depositum; Kritikens ikke, da jeg nødig ønskede at see Dig gjøre Dig skyldig i saa grov og saa usympathetisk en Misforstaaelse.

* * *

Dersom noget andet Menneske end Du fik denne Undersøgelse at see, saa vilde den vist forekomme ham høist besynderlig og overflødig; han vilde maaskee, hvis han var en gift Mand, med en vis Familiefader-Gemytlighed udbryde: ja Ægteskabet det er Livets Æsthetik; hvis han var et ungt Menneske vilde han maaskee noget uklart og ureflekteret istemme: ja Kjærlighed, Du er Livets Æsthetik; men begge vilde ikke kunne begribe, hvorledes det kunde falde mig ind at ville redde Ægteskabets æsthetiske Anseelse. Ja jeg vilde formodentlig, istedetfor at gjøre mig fortjent af virkelige og af vordende Ægtemænd, snarere gjøre mig mistænkt; thi Den, der forsvarer, han anklager. Og det vilde jeg have Dig at takke for; thi jeg har aldrig tvivlet derom; Dig, hvem jeg tiltrods for alle Dine Bizarrerier elsker som en Søn, som en Broder, som en Ven, elsker med en æsthetisk Kjærlighed, fordi det engang maaskee vil lykkes Dig at finde et Centrum for Dine excentriske Bevægelser; elsker for Din Heftigheds Skyld, for Dine Lidenskabers Skyld, for Dine Svagheders Skyld;

elsker med en religieus Kjærligheds Frygt og Bæven, fordi jeg seer Afveiene, og fordi Du er mig noget ganske Andet end et Phænomen. Ja naar jeg saaledes seer dig gjøre Sidespring, seer Dig steile som en vild Hest, styrte Dig bagover og atter storme frem, saa, ja saa afholder jeg mig fra alle pædagogiske Usselheder, men jeg tænker paa en utilkjørt Hest, og seer ogsaa den Haand, der holder Tømmen, seer svære Skjebners Svøbe løftet over Dit Hoved. Og dog naar da endelig denne Undersøgelse kommer Dig tilhænde, saa vil Du maaskee sige, ja det er unegtelig en uhyre Opgave, han har sat sig, men lad os nu ogsaa see, hvorledes han har løst den. Maaskee taler jeg for mildt til Dig, maaskee taaler jeg for meget af Dig, jeg burde maaskee mere benyttet den Myndighed, jeg tiltrods for Din Stolthed har over Dig, eller jeg burde maaskee slet ikke indlade mig med Dig om denne Materie; thi Du er dog i mange Maader et fordærveligt Menneske, og jo mere man indlader sig med Dig, jo galere bliver det. Du er saaledes ingen Fjende af Ægteskabet, men Du misbruger Dit ironiske Blik og Din sarkastiske Spydighed til at spotte det. Jeg vil i den Henseende gjerne indrømme Dig, at Du ikke fægter i Luften, at Du rammer sikkert, og at Du har megen Observation, men jeg vil tillige sige, at dette maaskee er Din Feil. Dit Liv vil gaae op i lutter Tilløb til at leve. Du vil formodentlig svare, at det dog altid er bedre end at fare paa Trivialitetens Jernbane og atomistisk fortabe sig i det sociale Livs Mylder. Man kan som sagt ikke sige, at Du hader Ægteskabet; thi Din Tanke har vist egentlig aldrig endnu naaet det, idetmindste ikke uden for at skandalisere Dig derover; og saa maa Du tilgive mig, saa antager jeg, at Du ikke har gjennemtænkt Sagen. Det Du holder af, er den første Forliebelse. Du veed at nedsænke og skjule Dig i en drømmende, elskovsdrukken clairvoyance. Du omspinder Dig selv ligesom heel og holden med det fineste Spindelvæv, og nu sidder Du paa Luur. Men Du er ikke et Barn, ikke en vaagnende Bevidsthed, og Dit Blik har derfor noget Andet at betyde; men dermed er Du tilfreds. Du elsker det Til-

fældige. Et Smiil af en smuk Pige i en interessant Situation, et attraperet Øiekast, det er det, Du jager efter, det er et Motiv for Din ørkesløse Phantasi. Du, som altid gjør Dig saa stor af at være Observateur, Du maa finde Dig i, at Du selv til Vederlag bliver Gjenstand for Jagttagelse. Jeg vil erindre dig om et Tilfælde. En ung smuk Pige, som Du tilfældigviis (thi dette maa naturligviis udhæves, Du kjendte hverken hendes Stand, Navn, Alder, o. s. v.) sad ved Siden af ved et Spisebord, var for knibsk til at ville skjenke Dig et Øiekast. Du var et Øieblik raadvild, om det var blot Sprødigkeit, eller om der ikke blandede sig lidt Forlegenhed deri, der rigtig belyst kunde vise hende i en interessant Situation. Hun sad ligeoverfor et Speil, i hvilket Du kunde see hende. Hun kastede et undseeligt Blik derover, uden at ahne, at Dit Øie allerede havde taget Bolig der, hun rødmede, da Dit Øie mødte hendes. Sligt opbevarer Du saa nøie som en Daguerreotyp og saa hurtigt som denne, da man som bekjendt endog i det sletteste Veir kun bruger $^1/_2$ Minut. Ak! ja Du er et besynderligt Væsen, snart Barn, snart Olding, snart tænker Du med en uhyre Alvorlighed paa de høieste videnskabelige Problemer, hvorledes Du vil offre Dit Liv derfor, snart er Du en forliebt Gjæk. Fra Ægteskabet er Du imidlertid langt borte, og jeg haaber, at Din gode Genius vil afholde Dig fra at komme paa gale Veie; thi stundom synes jeg at mærke Spor hos Dig af, at Du havde Lyst til at spille en lille Zeus. Du er saa fornem med din Kjærlighed, at Du vist indbilder Dig, at enhver Pige maatte prise sig lykkelig ved at være Din Kjæreste i otte Dage. Dine forliebte Studier faaer Du nu at fortsætte indtil videre i Forening med Dine æsthetiske, ethiske, metaphysiske, kosmopolitiske o. s. v. Vred paa Dig kan man egentlig ikke blive, det Onde har hos Dig, ligesom det havde i Middelalderens Opfattelse deraf, en vis Tilsætning af Godmodighed og Barnagtighed. Med Hensyn til Ægteskabet har Du altid forholdt Dig blot iagttagende. Der ligger noget Forrædersk i blot at ville være Jagttager. Hvor ofte har Du ikke —

ja det vil jeg gjerne tilstaae, moret mig, men hvor ofte har Du ikke ogsaa plaget mig med Dine Fortællinger om, hvorledes Du snart har listet Dig ind i een, snart i en anden Ægtemands Fortrolighed for at see, hvor dybt han stak i det ægteskabelige Livs Hængesæk. Til at snige Dig ind hos Folk, dertil har Du virkelig store Gaver, det vil jeg ikke nægte Dig, samt at det er ret fornøieligt at høre Dig fortælle Resultaterne deraf, og at være Vidne til Din overgivne Glæde hver Gang Du er istand til at bringe en rigtig frisk Jagttagelse tiltorvs. Men, oprigtig talt, Din psychologiske Interesse har ikke Alvor og er mere en hypochonder Nysgjerrighed.

Dog til Sagen. Det er to Ting, jeg især maa anseе for min Opgave, at vise Ægteskabets æsthetiske Betydning, og at vise, hvorledes det Æsthetiske deri tiltrods for Livets mangfoldige Hindringer lader sig fastholde. For at Du imidlertid med desto større Tryghed kan hengive Dig til den Opbyggelse, Læsningen af denne lille Opsats muligen kan forskaffe Dig, vil jeg bestandig lade et lille polemisk Forspil gaae forud, hvori der skal blive taget behørigt Hensyn til Dine sarkastiske Jagttagelser. Men dermed haaber jeg ogsaa at have betalt Røverstaterne den behørige Tribut, og kan da vel saa finde mig roligt i mit Kald; thi i mit Kald er jeg dog, jeg der selv Ægtemand kjæmper for Ægteskabet — pro aris et focis. Og jeg forsikrer Dig, at denne Sag ligger mig saa meget paa Sinde, at jeg, der ellers kun føler mig lidet fristet til at skrive Bøger, virkelig kunde fristes dertil, hvis jeg turde haabe blot at frelse et eneste Ægteskab ud af det Helvede, hvori det maaskee selv har styrtet sig, eller at gjøre et Par Mennesker dygtigere til at realisere den skjønneste Opgave, der er sat et Menneske.

For en Forsigtigheds Skyld vil jeg leilighedsviis provocere til min Kone og mit Forhold til hende, ikke som om jeg dristede mig til at fremstille vort Ægteskab som Normal-Exemplar, men deels fordi disse poetiske Skildringer grebne ud af Luften i Almindelighed ikke have synderlig overbevisende

Kraft, deels fordi det er mig af Vigtighed at vise, at selv i dagligdags Forhold er det muligt at bevare det Æsthetiske. Du kjender mig i mange Aar, Du kjender min Kone i fem. Du finder hende ret smuk, især tækkelig, det gjør jeg ogsaa; og dog veed jeg meget godt, at hun ikke er saa smuk om Morgenen som om Aftenen, at et vist veemodigt næsten sygeligt Træk først forsvinder op ad Dagen, at det er glemt, naar hun om Aftenen i Sandhed kan gjøre Fordring paa at behage. Jeg veed meget vel, at hendes Næse ikke er en fuldendt Skjønhed, at den er for lille, men den vender sig dog kjæk ind i Verden, og jeg veed, at denne lille Næse har givet Anledning til saa mange Smaa-Drillerier, at jeg, om det stod til min Raadighed, aldrig vilde ønske hende en skjønnere. Dette er en langt dybere Betydning af det Tilfældige i Livet end den, Du er saa enthusiastisk for. For alt dette Gode takker jeg Gud og glemmer det Svage. Dog dette er mindre vigtigt; men der er een Ting, hvorfor jeg takker Gud af min hele Sjæl, og det er, at hun er den eneste, jeg har elsket, den første; og der er een Ting, jeg beder Gud om af mit ganske Hjerte, at han vil give mig Styrke til aldrig at ville elske nogen Anden. Dette er en Husandagt, hvori ogsaa hun deeltager; thi for mig faaer enhver Følelse, enhver Stemning en høiere Betydning derved, at jeg gjør hende deelagtig deri. Alle endog de høieste religieuse Følelser kunne antage en vis Mageligheid, naar man altid er ene om dem; i hendes Nærværelse er jeg paa eengang Præst og Menighed. Og skulde jeg stundom blive ukjærlig nok til ikke at erindre dette Gode, uskjønsom nok til ikke at takke derfor, da vil hun erindre mig derom. Seer Du, min unge Ven! dette er ikke Lefterier i Forliebelsens første Dage, ikke Forsøg i den experimenterende Erotik, saaledes som vel næsten Enhver i Forlovelses-Dagene har forelagt sig og den Elskede det Spørgsmaal, om hun ikke har elsket før, eller om han selv ikke har elsket Nogen før; men det er Livets Alvor, og dog er det ikke koldt, uskjønt, uerotisk, upoetisk. Og i Sandhed, det ligger mig saare meget paa Sinde, at hun

virkelig elsker mig, og at jeg virkelig elsker hende, ikke som om vort Ægteskab ikke i Aarenes Løb skulde have opnaaet ligesaa megen Fasthed som de fleste Andres, men det glæder mig endnu bestandig at forynge vor første Kjærlighed, og dette atter saaledes, at det for mig har ligesaa megen religiøs som æsthetisk Betydning; thi Gud er ikke bleven mig saa supramundan, at han ikke skulde bekymre sig om den Pagt, han selv haver stiftet mellem Mand og Qvinde, og jeg er ikke bleven saa aandelig, at ikke ogsaa den verdslige Side af Livet skulde have sin Betydning for mig. Og Alt det skjønne, der laae i den hedenske Erotik, har sin Gyldighed i Christendommen, forsaavidt som det lader sig forbinde med Ægteskabet. Denne Foryngen af vor første Kjærlighed er ikke blot en veemodig Skuen tilbage, eller en poetisk Erindren af det Oplevede, hvorved man tilsidst hilder sig selv; alt Sligt udmatter; — den er en Handlen. Det Øieblik kan overhovedet komme tidlig nok, da man maa lade sig nøie med at erindre; saa længe som muligt bør man holde Livets friske Væld aabent. Du derimod, Du lever virkelig af Rov. Du lister Dig ubemærket paa Folk, stjæler deres lykkelige Øieblik, deres skjønneste Øieblik fra dem, stikker dette Skyggebillede i Din Lomme som den lange Mand i Schlemihl og tager det frem, naar Du ønsker det. Du siger vel, at de Vedkommende Intet tabe derved, at de ofte maaskee ikke selv vide, hvilket der er deres skjønneste Øieblik; Du mener, at de tvertimod bør være Dig taksfyldige, fordi Du ved Dit Studium af Belysning, ved Dine Tryllеformularer har ladet dem vise sig forklarede i overvættes Øieblikkes overnaturlige Størrelse. Maaskee tabe de Intet derved, og det bliver dog et Spørgsmaal, om det ikke lod sig tænke, at de beholdt en Erindring derom, som altid blev dem smertelig; men Du taber, Du taber Din Tid — Din Ro — Din Taalmod til at leve; thi Du veed meget godt selv, hvor utaalmodig Du er, Du der engang skrev mig til, at Taalmodighed til at bære Livets Byrder maatte dog være en overordentlig Dyd, Du følte ikke engang Taalmod til at gide leve. Dit Liv

opløser sig i lutter saadanne interessante Enkeltheder. Og dersom man turde haabe, at den Energi, der i slige Øieblikke gjennemgløder Dig, kunde vinde Skikkelse i Dig, kunde udbrede sig sammenhængende over Dit Liv, ja da vilde der visselig blive noget Stort af Dig; thi Du er selv i slige Øieblikke forklaret. Der er en Uro i Dig, over hvilken dog Bevidstheden svæver lys og klar, hele Din Sjæl er samlet paa dette eneste Punkt, Din Forstand udkaster hundrede Planer, Du lægger Alt til Rette til Angreb; det mislykkes i een Retning; øieblikkelig er Din næsten diaboliske Dialektik istand til at forklare det Foregaaende saaledes, at det maa tjene i den nye Operations-Plan. Du svæver bestandig over Dig selv, og om ethvert Skridt er nok saa afgjørende, beholder Du dog i Dig selv en Interpretations-Mulighed, der med et Ord kan forandre Alt. Og nu dertil hele Stemningens Incarnat. Dit Øie funkler, eller rettere, det udstraaler ligesom paa eengang hundrede speidende Øine, en flygtig Rødme iler hen over Dit Ansigt; Du stoler trygt paa Dine Beregninger, og dog venter Du med en forfærdelig Utaalmodighed — ja min kjære Ven, jeg troer egentlig til Syvende og Sidst, at Du bedrager Dig selv, at Alt det, Du taler om at attrapere et Menneske i hans lykkelige Øieblik, kun er Din egen overvættes Stemning, Du griber. Du er saa potentseret, at Du er skabende. Af den Grund meente jeg, at det ikke var saa skadeligt for Andre; for Dig er det absolut skadeligt. Og ligger der dog ikke noget uhyre Troløst til Grund derfor. Du siger vel, at Menneskene ikke komme Dig ved, at de tvertimod maae takke Dig for, at Du ved Din Berøring ikke som Circe forvandler dem til Svin, men fra Svin til Heroer. Du siger, det er en ganske anden Sag, hvis der var et Menneske, der ret egentlig betroede sig til Dig; men et saadant Menneske har Du endnu aldrig truffet. Dit Hjerte bevæges, Du hensmelter af inderlig Rørelse ved Tanken om, at Du vilde offre Alt for ham. Jeg vil heller ei frakjende Dig en vis godmodig Hjælpsomhed, at f. Ex. den Maade, Du understøtter Trængende paa, i Sandhed er skjøn, at den Mildhed,

Du stundom kan lægge for Dagen, har noget Nobelt ved sig, men desuagtet troer jeg, at der atter her skjuler sig en vis Fornemhed. Jeg vil ikke erindre om enkelte excentriske Yttringer deraf, det var Synd saaledes at fordunkle aldeles det Gode, der kan være hos Dig; derimod vil jeg erindre Dig om en lille Begivenhed i Dit Liv, som det ikke kan være skadeligt for Dig at blive mindet om. Du fortalte mig engang, at Du paa en Spadseretour gik bag efter to fattige Koner. Min Skildring af Situationen har maaskee i dette Øieblik ikke den Livlighed, som Din havde, da Du kom styrtende op til mig, ene beskjæftiget med denne Tanke. Det var to Koner fra Ladegaarden. De havde maaskee kjendt bedre Dage; men dette var glemt, og Ladegaarden er just ikke det Sted, hvor man opelsker et Haab. Idet den ene tog og bød den anden en Priis, sagde hun: hvo der havde fem Rbd. Hun er maaskee selv bleven overrasket af dette dristige Ønske, som ogsaa ubønhørt gjenlød hen over Glacierne. Du traadte til, Du havde allerede taget Din Tegnebog op og en Femrigsdalerseddel frem, førend Du gjorde det afgjørende Skridt, for at Situationen kunde beholde den behørige Elasticitet, for at hun ikke for tidlig skulde ahne Noget. Du traadte til med en vis næsten underdanig Høflighed, som det sømmer sig for en tjenende Aand; Du gav hende de fem Rigsdaler og forsvandt. Du frydede Dig ved Tanken om, hvilket Indtryk det nu vilde gjøre paa hende, om hun deri vilde see en guddommelig Tilskikkelse, eller om hendes Sind, der maaskee allerede ved mange Lidelser havde udviklet en vis Trods, snarere næsten med Foragt vilde vende sig mod den guddommelige Styrelse, der her ret antog Charakteer af Tilfældighed. Du fortalte, at det gav Dig Anledning til at overveie, om ikke den aldeles tilfældige Opfyldelse af et saadant tilfældigt yttret Ønske netop kunde bringe et Menneske til Fortvivlelse, fordi derved Livets Realitet blev negeret i sin dybeste Rod. Det, Du altsaa vilde, var at spille Skjebnen, det Du egentlig frydede Dig ved, var den Mangfoldighed af Reflexioner, der herfra lod sig udspinde. Jeg vil nu gjerne indrømme Dig,

at Du er ret godt skikket til at spille Skjebnen, forsaavidt man med dette Ord forbinder Foreſtillingen om det Ustadigſte og Lunefuldeſte af Alt; jeg for mit Vedkommende lader mig gjerne nøie med en mindre fornem Anſættelſe i Livet. Forresten kan Du i dette Tilfælde see et Exempel, der maaskee kan oplyſe Dig om, hvorvidt Du ikke virker skadeligt paa Menneskene ved Dine Experimenter. Du synes at have Fordelen paa Din Side; Du har givet en fattig Kone fem Rbd., opfyldt hendes høieſte Ønske, og dog tilstaaer Du jo selv, at det ligesaa godt kunde virke saaledes paa hende, at hun, som Jobs Hustru raader ham at gjøre, bandede Gud. Du vil vel sige, at disse Følger ikke stod i Din Magt, og at naar man saaledes vil beregne Følgerne, kan man slet ikke handle; men jeg vil svare: jo vist kan man handle. Dersom jeg havde havt fem Rbd., vilde jeg maaskee ogsaa have givet hende dem, men jeg vilde tillige være bleven mig bevidst, at jeg ikke forholdt mig experimenterende; jeg vilde holde mig overbeviist om, at det guddommelige Forsyn, som hvis ringe Redskab jeg i hiint Øieblik følte mig, vel vilde styre Alt til det Bedste, og selv havde jeg Intet at bebreide mig. Hvor usikkert og svævende Dit Liv er, det vil Du ogsaa kunne overbevise Dig om derved, at Du slet ikke er sikker paa, at det engang vil falde Dig tungt paa Sinde, at Din hypochondre Skarpsindighed og Spidsfindighed kan hexe Dig ind i en Kreds af Conſequentser, som Du forgjeves vil søge at arbeide Dig ud af, at Du vil sætte Himmel og Jord i Bevægelse for at finde den fattige Kone igjen, for at iagttage, hvad Indtryk det har gjort paa hende, „samt paa hvilken Maade hun bedst bør paavirkes“; thi Du bliver altid den Samme, aldrig klogere. Med Din Lidenskabelighed var det vel muligt, at Du kunde beslutte Dig til at glemme Dine store Planer, Dine Studier, kort Alt kunde blive Dig ligegyldigt i Sammenligning med den Tanke, at finde hiin fattige Kone, som maaskee var død og borte for længe siden. Paa den Maade søger Du at bøde paa, hvad Du har gjort galt, og saaledes bliver Din Livs-Opgave i sig saa stridig, at man kan sige,

at Du paa eengang vil være Skjæbnen og vor Herre, en Opgave, som vor Herre selv ikke kan realisere, thi han er kun det Ene. Den Iver, Du da lægger for Dagen, kan vel være ret roesværdig, men seer Du dog ikke, hvorledes det klarere og klarere viser sig, at det Du mangler, aldeles mangler, er Tro. Istedetfor at frelse Din Sjæl ved at betroe Alt i Guds Haand, istedetfor at skyde denne Gjenvei, foretrækker Du den uendelige Omvei, som maaskee aldrig vil føre Dig til Maalet. Du vil nu formodentlig sige: ja paa den Maade behøver man aldrig at handle; jeg vil svare: jo vist, naar Du veed med Dig selv, at Du har en Plads i Verden, der er Din, paa hvilken Du bør samle al Din Virksomhed; men at handle saaledes som Du gjør, det grændser jo til Vanvid. Du vil sige, at om Du end lagde Hænderne i Skjødet og lod Gud sørge, saa var Konen dermed maaskee ikke hjulpen; jeg vil svare: vel muligt, men Du var hjulpen, og Konen var det ogsaa, dersom hun ligeledes betroede sig til Gud. Og seer Du da ikke, at dersom Du nu virkelig tog Reisestøvlerne paa, og vandrede ud i Verden og spildte Din Tid og Din Kraft, saa gik Du Glip af al anden Virksomhed, Noget der maaskee i en senere Tid atter vilde plage Dig. Men som sagt, denne lunefulde Existents er den ikke Troløshed? Vel synes det in casu, at Du ved at vandre Verden rundt for at finde den fattige Kone, viste en overordentlig, en uhørt Grad af Trosfasthed; thi der var jo ikke det mindste Egoistiske, der bevægede Dig; det var jo ikke som naar en Elsker reiser efter den Elskede; nei det var reen Sympathi. Jeg vil svare: Du skulde dog vel vogte Dig for at kalde hiin Følelse Egoisme, men det er Din sædvanlige oprørske Uforstammenhed. Alt hvad der ved guddommelige og menneskelige Love er etableret, det foragter Du, og for at blive fri derfor, griber Du det Tilfældige, som her en fattig Dig ubekjendt Kone. Og hvad Din Sympathi angaaer, saa var den maaskee reen Sympathi — for Dit Experiment. Overalt glemmer Du, at Din Existents i Verden dog umuligt kan være beregnet

blot paa det Tilfældige, og at i det Øieblik Du gjør dette til Hovedsagen, Du aldeles glemmer, hvad Du er Dine Nærmeste skyldig. Jeg veed meget vel, at Du ikke mangler sophistisk Klogt til at besmykke eller ironisk Smidighed til at underbyde, Du vil derfor vel svare: jeg er ikke saa storartig, at jeg skulde indbilde mig at være den, der kan virke for det Hele, det overlader jeg de Udmærkede, naar jeg blot kan virke for noget ganske Enkelt, er jeg tilfreds. Men dette er i Grunden en uhyre Løgn; thi Du vil slet ikke virke, Du vil experimentere, og fra dette Synspunkt betragter Du Alt, ofte med megen Frækhed; og Virksomhed er altid Gjenstand for Din Spot, som da Du engang yttrede om en Mand, der paa en latterlig Maade var kommen af Dage, Noget der da gottede Dig i mange Dage, at man vidste forresten Intet om hans Livs Betydning for det Hele og det Store, men nu kunde man sige om ham, at han i Sandhed ikke havde levet forgjeves.

Som sagt, det Du vil være er — Skjebnen. Stands nu et Øieblik. Jeg agter ikke at præke for Dig, men der er en Alvor, som jeg veed Du har endog en ualmindelig dyb Agtelse for, og Enhver, som har Magt nok til at fremkalde den hos Dig, eller Tillid nok til Dig til at lade den fremtræde hos Dig, vil i Dig, det veed jeg, see en ganske Anden. Tænk Dig, for at tage det Høieste, tænk Dig, at Alts almægtige Ophav, at Gud i Himmelen saaledes blot vilde sætte sig som en Gaade for Menneskene, vilde lade hele Menneskeslægten svæve i denne rædsomme Uvished, vilde der da ikke være Noget, der vilde oprøre sig derimod i Dit Inderste, vilde Du noget Øieblik kunne udholde denne Oval, eller vilde Du noget Øieblik kunne bringe Din Tanke til at fastholde denne Rædsel! Og dog maatte han vel nærmest, om jeg saa tør sige, bruge dette stolte Ord: hvad vedkommer Mennesket mig. Men derfor er det heller ikke saaledes; og naar jeg udsiger, at Gud er ubegribelig, da opløfter min Sjæl sig til det Høieste, det er netop i de saligste Øieblikke, at jeg udsiger det, ubegribelig, fordi hans Kjærlighed er ubegribelig, ube-

gribelig, fordi hans Kjærlighed overgaaer al Forstand. Udsagt om Gud betegner det det Høieste; naar man nødsages til at udsige det om et Menneske, betegner det altid en Feil, stundom en Synd. Og Christus ansaae det ikke for et Rov at være Gud lig, men ydmygede sig selv, og Du vil ansee de aandelige Gaver, der ere Dig skjænkede, for at være et Rov. Betænk dog, Dit Liv gaaer hen, engang vil vel den Tid ogsaa komme for Dig, da Dit Liv ligger afsluttet, da der ikke mere er anviist Dig nogen Udvei til at leve, da Erindringen ene er tilbage, Erindringen, men ikke i den Forstand, hvori Du elsker den saa meget, denne Blanding af Digt og Sandhed,. men Samvittighedens alvorlige og trofaste Erindring; vogt Dig for, at den ikke vil rulle en Liste op for Dig, vel ikke af egentlige Forbrydelser, men af fortærede Muligheder, Skyggebilleder, som det vil være Dig en Umulighed at forjage. Endnu er Du ung, den aandelige Smidighed, Du er i Besiddelse af, klæder Ungdommen godt og forlyster Øiet en Stund. Man frapperes ved at see en Clown, hvis Ledemod ere saa bløde, at al Nødvendighed for Menneskets Gang og Stilling i ham er ophævet; saaledes er Du i aandelig Forstand, Du kan ligesaa godt staae paa Hovedet som paa Benene, Alt er Dig muligt, og ved denne Mulighed kan Du overraske Andre og Dig selv; men det er usundt, og for Din egen Roligheds Skyld beder jeg Dig see til, at hvad der er et Fortrin hos Dig, ikke ender med at blive en Forbandelse. Ethvert Menneske, der har en Overbeviisning, kan ikke saaledes efter Behag vende op og ned paa sig selv og paa Alt. Jeg advarer Dig derfor ikke for Verden, men for Dig selv og Verden for Dig. Saa meget er viist, dersom jeg havde en Datter i den Alder, at der kunde være Tale om, at hun kunde paavirkes af Dig, saa vilde jeg i høi Grad advare hende, især hvis hun tillige skulde være aandelig begavet. Og skulde der ikke være Grund til at advare mod Dig, da jeg, der dog indbilder mig at turde maale mig med Dig om ikke i Smidighed, saa dog i Fasthed og Holdning, om ikke i det Ustadige og Glimrende, dog vel i det Faste — da jeg virkelig

undertiden med en vis Uvillie føler, at Du bestikker mig, at jeg lader mig henrive af Din Overgivenhed, af den tilsyneladende godmodige Vittighed, hvormed Du spotter Alt, lader mig henrive til denne samme æsthetisk-intellectuelle Berusethed, i hvilken Du lever. Jeg føler derfor vel, at jeg mod Dig har en vis Grad af Usikkerhed, idet jeg snart er for stræng, snart for eftergivende. Det er imidlertid ikke saa besynderligt; thi Du er som et Indbegreb af al Mulighed, derfor maa man snart i Dig see Muligheden af Din Fordærvelse, snart af Din Frelse. Du forfølger enhver Stemning, enhver Tanke, god eller ond, glad eller sørgelig, til dens yderste Grændse, dog saaledes, at dette skeer mere in abstracto end in concreto, at denne Forfølgelse selv mere er. en Stemning, hvoraf Intet resulterer Andet end en Viden om den, end ikke saa meget, at det bliver Dig vanskeligere eller lettere næste Gang at hengive Dig i den samme Stemning; thi Du beholder bestandig Muligheden dertil. Man kan derfor næsten bebreide Dig Alt og slet Intet, fordi det er og dog ikke er hos Dig. Du vedkjender Dig eller vedkjender Dig ikke, efter Omstændighederne, at have havt en saadan Stemning, men Du er utilgjængelig for enhver Tilregnelse; det, det kommer Dig an paa, er, at Du har havt Stemningen fuldstændig, pathetisk sand.

Det var altsaa om Ægteskabets æsthetiske Betydning jeg vilde handle. Dette kunde synes at være en overflødig Undersøgelse, at være Noget, Enhver vilde indrømme, da det ofte nok er paaviist; thi har nu ikke gjennem Aarhundreder Riddere og Eventyrere udstaaet utrolig Møie og Besvær for endelig at havne i et lykkeligt Ægteskabs stille Fred; har ikke gjennem Aarhundreder Romanskrivere og Romanlæsere arbeidet sig igjennem eet Bind efter det andet, for at standse ved et lykkeligt Ægteskab, og har ikke den ene Slægt efter den anden atter og atter troligt udholdt fire Akters Besværligheder og Forviklinger, naar der blot var nogenlunde Sandsynlighed for et lykkeligt Ægteskab i femte. Imidlertid er der ved disse uhyre Anstrængelser udrettet saare lidet til Ægteskabets Forherligelse, og jeg tvivler meget om, at der

nogensinde har været noget Menneske, der ved Læsning af slige Skrifter har følt sig gjort dygtigt til at fuldkomme den Opgave, han har sat sig, eller følt sig orienteret i Livet; thi dette er netop det Fordærvelige, det Usunde ved hine Skrifter, at de ende, hvor de skulde begynde. Efter de mange overstandne Fata synke endelig de Elskende i hinandens Arme, Teppet falder, Bogen ender, men Læseren er lige klog; thi det behøves der i Sandhed ikke stor Kunst til, forudsat at Kjærligheden i sin første Opblussen er tilstede, da at have Mod og Klogt nok til af al sin Kraft at kjæmpe for Besiddelsen af det Gode, man anseer for det eneste, men derimod vel Besindighed, Viisdom, Taalmod til at besejre den Mathed, der ofte pleier at følge oven paa et opfyldt Ønske. Det ligger ganske naturligt i Kjærlighedens første Opblussen, at den ikke synes at kunne lide Besværligheder nok for at erhverve Besiddelsen af den elskede Gjenstand, ja at den er tilbøielig til, forsaavidt der ikke er Farer tilstede, da selv at forskaffe sig saadanne blot for at besejre dem. Dette er denne Retnings hele Opmærksomhed henvendt paa, og saa snart Farerne ere besejrede, saa veed Maskinmesteren Beskeed. Det er derfor sjeldnere, at man seer en Vielse eller læser om den, uden forsaavidt Operaen og Balletten har forbeholdt sig dette Moment, der vel kan give Anledning til et og andet dramatisk Galimathias, til pragtfulde Optog, til en Figurants betydningsfulde Gestikulationer og himmelske Diekast, til Vexling af Ringene etc. Det, der er det Sande i denne hele Udvikling, det egentlige Æsthetiske ligger i, at Kjærligheden bliver sat i Stræben, at denne Følelse sees kjæmpende sig gjennem en Modsætning. Det, der er det Forfeilede, er, at denne Kamp, denne Dialektik er aldeles udvortes, og at Kjærligheden udgaaer ligesaa abstrakt af denne Kamp, som den indgik i den. Naar først Foreſtillingen om Kjærlighedens egen Dialektik vaagner, Foreſtillingen om dens pathologiske Kampe, om dens Forhold til det Ethiske, det Religiøse, da vil man i Sandhed ikke behøve haardhjertede Fædre eller Jomfrubure eller fortryllede Prindsesser eller Trolde og

Uhyrer for at give Kjærligheden fuldt op at bestille. I vor Tid træffer man nu sjeldnere paa slige grusomme Fædre, eller slige rædsomme Uhyrer, og forsaavidt derfor den nyere Literatur har dannet sig i Lighed med en ældre, saa er egentlig Penge bleven det Modsætnings-Medium, igjennem hvilket Kjærligheden bevæger sig, og man slider sig da atter gjennem fire Akter, naar der er grundede Udsigter til at en riig Onkel kan døe i femte.

Det er imidlertid sjeldnere Tilfælde, at man seer slige Præstationer, og i det Hele taget er den nyere Literatur fuldt op beskjeftiget med at gjøre Kjærligheden i den abstrakte Umiddelbarhed, i hvilken den bestod i den egentlige Roman-Verden, latterlig. Naar man saaledes betragter Scribes Theater-Virksomhed, saa vil man finde det som et af hans Hoved-Themaer, at Kjærlighed er en Illusion. Dog dette behøver jeg blot at erindre Dig om; Du har altfor megen Sympathi med Scribe og hans Polemik, idetmindste troer jeg, at Du vilde gjøre den gjeldende mod hele Verden, om Du end vilde forbeholde den ridderlige Kjærlighed for Dig selv; thi Du er saa langt fra at være blottet for Følelse, at Du, hvad Følelse angaaer, er det meest jaloux Mennesker, jeg kjender. Jeg erindrer, Du engang sendte mig en lille Kritik over Scribes „den første Kjærlighed", der var skreven med en næsten fortvivlet Enthusiasme. Du paastod deri, at det var det Bedste, Scribe nogensinde havde skrevet, og at dette Stykke rigtigt forstaaet alene var tilstrækkeligt til at gjøre ham udødelig. Jeg vilde nævne et andet Stykke, der, som det synes mig, igjen viser Mangelen ved det, Scribe sætter istedet. Det er: „For evig". Her ironiserer han over en første Kjærlighed. Ved Hjælp af en kløgtig Moder, der tillige er en fiin Verdensdame, oprettes en ny Kjærlighed, som hun anseer for paalidelig, men for den Tilskuer, der ikke vil være tilfreds med, at Digteren her ganske vilkaarligt har sat Punctum, viser det sig let, at der ligesaa godt kunde komme en tredie. Overhovedet er det mærkeligt, i hvor høi en Grad den nyere Poesi er tærende, og saaledes har den alt i læn-

gere Tid levet af Kjærlighed. Vor Tid erindrer meget om den græske Stats Opløsning, Alt bestaaer, og dog er der Ingen, der troer derpaa. Det usynlige aandelige Baand, der giver det Gyldighed, er forsvundet, og saaledes er hele Tiden paa eengang comisk og tragisk; tragisk fordi den gaaer under, comisk fordi den bestaaer, thi det er dog bestandigt det Uforkrænkelige, der bærer det Forkrænkelige, det Aandelige det Legemlige, og dersom det lod sig tænke, at et affjælet Legeme kunde en liden Stund endnu fuldkomme de sædvanlige Funktioner, vilde det paa samme Maade være comisk og tragisk. Men lad kun Tiden fortære, og jo mere den faaer fortæret af den substantielle Gehalt, der laae i den romantiske Kjærlighed, med desto større Forfærdelse vil den ogsaa engang, naar denne Tilintetgjørelse ikke mere behager, blive sig bevidst hvad den har tabt, og med Fortvivlelse føle sin Ulykke.

Vi ville nu see, hvorvidt det er lykkedes den Tid, der har tilintetgjort den romantiske Kjærlighed, at sætte noget bedre istedet. Først vil jeg dog angive Kjendetegnene paa den romantiske Kjærlighed. Man kunde med eet Ord sige, den er umiddelbar; at see hende og elske hende var eet, eller uagtet hun kun gjennem en Ridse af det tillukkede Jomfrubuurs Vindue saae ham en eneste Gang, saa elskede hun ham dog fra dette Øieblik, ham ene i hele Verden. Jeg burde nu vel egentlig efter Aftale her give Plads for nogle polemiske Udgydelser, for derved hos Dig at befordre den Secretion af Galde, der en nødvendig Betingelse for en sund og gavnlig Tilegnelse af hvad jeg har at sige. Imidlertid kan jeg dog ikke beslutte mig dertil, og det af to Grunde, deels fordi det i vor Tid er temmelig forslidt, og oprigtigt talt er det ubegribeligt, at Du i denne Henseende vil være med Strømmen, da Du ellers altid er imod; deels fordi jeg virkelig har bevaret en vis Tro paa Sandheden deraf, en vis Ærbødighed derfor, en vis Veemod derved. Jeg nævner derfor blot Løsnet til Din Polemik i denne Retning, Overskriften over en lille Opsats af Dig, empfindsame og ubegribelige Sympathier eller to Hjerters harmonia præstabilita. Hvad

Goethe med saa megen Kunst i Wahlverwandschaften først har ladet os ahne i Naturens Billedsprog for siden at realisere i Aandens Verden, det er det vi her tale om, kun at Goethe har bestræbt sig for at motivere denne Tiltrækning gjennem en Successsion af Momenter (maaskee for at vise Forskjellen mellem Aandens Liv og Natur-Livet) og ikke udhævet den Hurtighed, den forelskede Utaalmodighed og Bestemthed, hvormed det Sammenhørende søger sammen. Og er det dog ikke skjønt saaledes at tænke sig, at to Væsener ere bestemte for hinanden! Hvor ofte har man dog ikke en Trang til at gaae ud over den historiske Bevidsthed, en Længsel, en Hjemvee efter den Urskov, der ligger bag ved os, og faaer denne Længsel ikke dobbelt Betydning, naar dertil knytter sig Forestillingen om et andet Væsen, der ogsaa har sit Hjem i hine Egne. Ethvert Ægteskab, endog det, der er indgaaet efter besindigt Overlæg, har derfor en Trang til, idetmindste i enkelte Øieblikke at tænke sig en slig Forgrund. Og hvor skjønt er det ikke, at den Gud, der er Aand, tillige elsker den jordiske Kjærlighed. At der nu blandt Ægtefolk lyves meget i denne Henseende, det vil jeg gjerne indrømme Dig, og at Dine Observationer i denne Retning ofte have moret mig, men det Sande deri bør man ikke glemme. Maaskee tænker En og Anden, at det dog er bedre at have fuldkommen Raadighed i Valget af „sit Livs Ledsagerinde", men en saadan Yttring røber en høi Grad af Bornerethed og taabelig Forstands Vigtighed, og ahner ikke, at den romantiske Kjærlighed er fri i sin Genialitet, og at netop denne Genialitet er det Store i den.

Den romantiske Kjærlighed viser sig som umiddelbar derved, at den blot hviler i Naturnødvendighed. Den er baseret paa Skjønhed, deels paa sandselig Skjønhed, deels paa den Skjønhed, der gjennem og i og med det Sandselige lader sig forestille, dog ikke saaledes at det er gjennem en Overveielse den kommer tilsyne, men saaledes som den bestandig staaer paa Springet til at yttre sig, titter frem derigjennem. Uagtet denne Kjærlighed væsentlig er baseret paa det Sandse-

lige, er den dog ædel ved den Evigheds Bevidsthed, den optager i sig; thi det er det, der adskiller al Kjærlighed fra Vellyst, at den har et Evighedens Præg paa sig. De Elskende ere inderligen overbeviste om, at deres Forhold er et i sig fuldendt Hele, der aldrig vil kunne forandres. Men da denne Forvisning kun er begrundet paa Natur-Bestemmelse, saa er det Evige baseret paa det Timelige og hæver derved sig selv. Da denne Forvisning ingen Prøvelse har gjennemgaaet, ingen høiere Begrundelse har fundet, saa viser den sig som en Illusion, og derfor er det saa let at gjøre den latterlig. Imidlertid skulde man ikke være saa redebon hertil, og det er i Sandhed vœmmeligt at see i den nyere Comedie disse erfarne, intrigante, blødagtige Qvinder, der veed, at Kjærlighed er en Illusion. Jeg veed intet saa vederstyggeligt Væsen som en saadan Qvinde. Ingen Udsvœvelse er mig saa modbydelig, og Intet er mig saa oprørende som at see en ung elskovsrig Pige i Hœnderne paa en saadan. Det er i Sandhed Forfœrdeligere end at tœnke sig hende i Hœnderne paa en Klub af Forførere. Det er sørgeligt at see en Mand, der har faaet Bugt med alt det Substantielle i Livet, men at see en Qvinde paa denne Afvei er rœdsomt. Dog, som sagt, den romantiske Kjærlighed har en Analogi til det Sœdelige i den formeentlige Evighed, der adler den og frelser den fra den blotte Sandselighed. Det Sandselige er nemlig det Momentane. Det Sandselige søger den øieblikkelige Tilfredsstillelse, og jo mere forfinet det er, desto mere veed det at gjøre Nydelsens Øieblik til en lille Evighed. Den sande Evighed i Kjærligheden, som er den sande Sœdelighed, frelser den derfor egentlig først ud af det Sandselige. Men for at frembringe denne sande Evighed udkrœves en Villiesbestemmelse; dog herom mere siden.

Svagheden ved den romantiske Kjærlighed har vor Tid meget godt indseet, dens ironiske Polemik imod den har ogsaa stundom været ret morsom; om den har afhjulpet Brøsten og hvad den har sat istedet ville vi nu see. Man kan sige, at den har slaaet to Veie ind, af hvilke den ene strax ved første

Øiekast viser sig som en Afvei, det vil sige som usædelig; den anden, der er respektablere, gaaer dog, troer jeg, Glip af det Dybere i Kjærligheden. Dersom nemlig Kjærlighed beroer paa det Sandselige, saa indseer Enhver jo let, at denne umiddelbare ridderlige Trofasthed er en Daarskab. Hvad Under da, at Qvinden vil emanciperes, et af vor Tids mange uskjønne Phænomener, hvori Mændene ere Skyld. Det Evige i Kjærligheden bliver Gjenstand for Spot, det Timelige holdes tilbage, men det Timelige igjen raffineret i en sandselig Evighed, i Omsavnelsens evige Øieblik. Hvad jeg her siger, det har ikke sin Anvendelse blot paa en og anden Forfører, der som et Rovdyr lusker om i Verden, nei, det passer paa et talrigt Chor af ofte høist begavede Mennesker, og det er ikke blot Byron, der erklærer Kjærlighed for Himmerig, Ægteskab for Helvede. Man seer nu tydelig, at her er en Reflexion, Noget den romantiske Kjærlighed ikke har. Denne kan gjerne tage Ægteskabet med, tager den kirkelige Velsignelse som en skjøn Festlighed mere, uden at denne dog egentlig faaer Betydning for den som saadan. Paa Grund af hiin Reflexion har den omtalte Kjærlighed med en forsærdelig Forstandens Urokkelighed og Forhærdelse udfundet en ny Definition paa, hvad ulykkelig Kjærlighed er, det nemlig at blive elsket, naar man ikke længer elsker, ikke det at elske uden at finde Gjenkjærlighed. Og i Sandhed, dersom denne Retning vidste, hvor meget Dybsindigt der ligger i disse faa Ord, da vilde den selv gyse tilbage; thi de indeholde foruden alt det Erfarne, Kløgtige, Raffinerede, tillige en Ahnelse om, at der er en Samvittighed til. Momentet bliver altsaa Hovedsagen, og hvor ofte har man ikke hørt disse frække Ord af en saadan Elsker til den ulykkelige Pige, som kun kunde elske eengang: jeg forlanger ikke saa meget, jeg nøies med mindre; det være langt fra mig at fordre, at Du skal vedblive at elske mig i al Evighed, naar Du blot elsker mig i det Øieblik, hvori jeg ønsker det. Saadanne Elskere veed nu meget godt, at det Sandselige er forgjængeligt, de veed tillige, hvilket der er det skjønneste Øieblik, og dermed ere de tilfredse. Absolut

usædelig er naturligviis en saadan Retning, i Tanken indeholder den derimod paa en Maade et Avancement henimod vort Maal, forsaavidt den nedlægger en formelig Protest mod Ægteskabet. Forsaavidt den samme Retning søger at antage et lidt anstændigere Udvortes, saa indskrænker den sig ikke blot til det enkelte Øieblik, men udvider dette til en længere Tid, dog saaledes, at den istedetfor at optage det Evige i sin Bevidsthed, optager det Timelige, eller hilder sig i denne Modsætning af det Evige med Forestillingen om en mulig Forandring i Tid. Den mener en Tid lang kan man nok holde ud at leve sammen, men den vil holde en Udvei aaben til, hvis der viste sig et lykkeligere Valg, da at turde vælge. Den gjør Ægteskabet til en borgerlig Indretning; man behøver blot at melde det for vedkommende Øvrighed, at nu er dette Ægteskab forbi og et nyt indgaaet, ligesom man melder, at man er flyttet. Om Staten er tjent dermed, skal jeg lade uafgjort; for den Enkelte maa det i Sandhed være et besynderligt Forhold. Man seer det derfor vel heller aldrig realiseret i Virkeligheden, men Tiden truer bestandig dermed. Og der vilde dog virkelig ogsaa høre en høi Grad af Frækhed dertil, jeg troer ikke, at dette Ord er for haardt derom, ligesom det og især hos den qvindelige Participant i denne Association vilde røbe et til Fordærvelse grændsende Letsind. Der er imidlertid en ganske anden aandelig Disposition, der let kan faae et lignende Indfald, og det er den, jeg her nærmest vil behandle, da den er meget charakteristisk for vor Tid. En saadan Plan kan nemlig have sin Grund i egoistisk eller sympathetisk Tungsind. Man har nu talt længe nok om Tidens Letsind, jeg troer, det er paa den høie Tid at tale lidt om dens Tungsind, og jeg haaber, at Alt skal klare sig bedre. Eller er Tungsind ikke Tidens Brøst, er det ikke den, der gjenlyder endog i dens letsindige Latter, er det ikke Tungsind, der har berøvet os Mod til at befale, Mod til at lyde, Kraft til at handle, Tillid til at haabe? Og naar nu de gode Philosopher gjøre Alt for at give Virkeligheden Intensitet, blive vi da ikke snart saa fuldstoppede, at

vi qvæles deraf. Alt er bortskaaret undtagen det Nærværende, hvad Under da, at man i idelig Angst for at miste det, mister det. Nu er det vel sandt, at man ikke bør forsvinde i et flygtende Haab, og at det ikke er paa den Maade man skal forklares i Skyerne, men for i Sandhed at nyde maa man have Luft, og det er ikke blot i Sorgens Øieblik det gjelder om at have Himmelen aaben, ogsaa i Glædens Tid gjelder det at have en fri Udsigt og Fløidørene paa vid Gab. Vel taber Nydelsen tilsyneladende en vis Grad af den Intensitet, den har ved Hjælp af en saadan ængstende Begrændsning; men derved turde ikke være tabt meget, da den har en Deel tilfælleds med den intensive Nydelse, der koster de Straßburger Gjæs Livet. Dette turde maaskee falde vanskeligere at faae Dig til at indsee, hvorimod jeg vist ikke nærmere behøver at udvikle for Dig Betydningen af den Intensitet, man paa den anden Maade opnaaer. I denne Henseende er Du nemlig Virtuos, Du, cui di dederunt formam, divitias, artemque fruendi. Dersom det at nyde var Hovedsagen i Livet, da vilde jeg sætte mig ved Dine Fødder for at lære; thi heri er Du Mester. Snart kan Du gjøre Dig til en Olding for at indsuge i langsomme Drag gjennem Erindringens Tragt det Oplevede, snart er Du i den første Ungdom blussende af Haab, snart nyder Du mandligt, snart qvindeligt, snart umiddelbart, snart Reflexionen over Nydelsen, snart Reflexionen over Andres Nydelse, snart Afholdenheden fra Nydelse; snart hengiver Du Dig, Dit Sind er aabent, tilgjængeligt som en By, der har capituleret, Reflexionen er forstummet, og ethvert Skridt af de Fremmede gjenlyder i de tomme Gader, og dog bliver der altid en iagttagende lille Yderpost tilbage; snart lukker Dit Sind sig, Du forskandser Dig utilgjængelig og steil. Saaledes forholder det sig, og Du vil tillige see, hvor egoistisk Din Nydelse er, og at Du aldrig hengiver Dig, aldrig lader Andre nyde Dig. Forsaavidt kan Du vel have Ret i at spotte over de Mennesker, hvem enhver Nydelse tærer paa, for at tage et Exempel, de forliebte Mennesker med de lasede Hjerter, da Du derimod

ypperligt forstaacr den Kunst at forliebe Dig saaledes, at denne Kjærlighed bliver Relief for Din egen Personlighed. Du veed nu meget god Besked om, at den meest intensive Nydelse ligger i at fastholde Nydelsen med Bevidsthed om, at den i næste Øieblik maaskee forsvinder. Derfor har Finalet i Don Juan behaget Dig saa meget. Forfulgt af Politiet, af hele Verden, af Levende og Døde, ene i et affides Værelse samler han endnu engang al sin Sjæls Kraft, svinger han endnu engang Pokalen, fryder hans Sjæl sig endnu engang ved Musikkens Toner.

Dog jeg vender tilbage til mit Foregaaende, at en deels egoistisk, deels sympathetisk Tungsindighed kan foranledige hiin Anskuelse. Den egoistiske frygter naturligviis for sin egen Skyld, og er som al Tungsindighed nydelsessyg. Den har en vis overspændt Ærbødighed, en hemmelig Gru for en Forbindelse for hele Livet. „Hvad kan man stole paa, Alt kan forandre sig, maaskee kan dette Væsen, jeg nu næsten tilbeder, forandre sig, maaskee kan senere Skjæbner bringe mig i Forbindelse med et andet Væsen, der dog først i Sandhed vil blive det Ideal, jeg har drømt mig.“ Den er som al Tungsindighed trodsig og veed det med sig selv, den tænker, maaskee netop dette, at jeg knytter mig til Een med et uopløseligt Baand, vil gjøre, at dette Væsen, jeg ellers vilde elske af min ganske Sjæl, bliver mig utaaleligt, maaskee, maaskee o. s. v. Det sympathetiske Tungsind er smerteligere og ogsaa noget ædlere, det frygter sig selv for den Andens Skyld. Hvo veed sig saa sikker, at man ikke kan forandres, maaskee det, jeg nu anseer for det Gode hos mig, kan forsvinde, maaskee det, hvorved jeg nu fængsler den Elskede, og som jeg kun ønsker at beholde for hendes Skyld, kan tages fra mig, og nu staaer hun der, skuffet, bedraget, maaskee viser der sig en glimrende Udsigt for hende, hun fristes, hun bestaaer maaskee ikke i Fristelsen, store Gud, det skulde jeg have paa min Samvittighed; jeg har Intet at bebreide hende, det er mig der er bleven forandret, jeg tilgiver hende Alt, naar hun blot kan tilgive mig, at jeg var saa uforsigtig at tillade hende at gjøre et

saa afgjørende Skridt. Vel veed jeg med mig selv, at jeg saa langt fra at besnakke hende, snarere advarede hende mod mig selv, at det var hendes fri Beslutning, men maaskee har denne Advarsel netop fristet hende, ladet hende i mig see et bedre Væsen end jeg var etc. etc. Man vil let indsee, at en saadan Tænkemaade ligesaa lidt er tjent med en Forbindelse paa ti Aar som med en paa fem, ja end ikke med en Forbindelse, som den Saladin sluttede med de Christne paa ti Aar, ti Maaneder, ti Uger, ti Dage, ti Minutter; og ligesaa lidet tjent med en saadan Forbindelse som med en for hele Livet. Man seer meget godt, at en saadan Tænkemaade kun altfor dybt føler Betydningen af det Ord, at enhver Dag har sin Plage. Den er et Forsøg paa hver Dag at leve, som om denne Dag var den afgjørende, et Forsøg paa at leve, som om man hver Dag var til Examen. Naar man derfor i vore Dage finder en stor Tilbøielighed til at neutralisere Ægteskabet, saa er det ikke fordi man som i Middelalderen anseer det ugifte Liv for fuldkomnere, men det har sin Grund i Feighed, i Nydelsessyge. Det vil tillige indlyse, at slige Ægteskaber, indgaaede paa bestemt Tid, nytte til Intet, da de medføre samme Vanskeligheder som de, der ere indgaaede for hele Livet, og tillige ere saa langtfra at give de Paagjeldende Styrke til at leve, at de tvertimod enervere det ægteskabelige Livs inderste Kraft, slappe den Villiens Energi og forkleine den Tillidens Velsignelse, som Ægteskabet eier. Det er tillige klart allerede og vil senere endnu mere blive det, at slige Associationer ikke ere Ægteskaber, da de, skjøndt indtraadte i Reflexionens Sphære, dog ikke have naaet den Evigheds Bevidsthed, som Sædeligheden har, og som først gjør Forbindelsen til Ægteskab. Det er ogsaa Noget, Du aldeles vil være enig med mig i; thi hvor ofte og hvor sikkert har ikke Din Spot og Din Ironi velfortjent rammet slige Stemninger („de tilfældige Forliebelser eller Kjærlighedens slette Uendelighed"), hvor En med sin Forlovede seer ud af Vinduet, og i det Samme en ung Pige dreier om Hjørnet ind i en anden Gade, og det da falder

ham ind, det er hende, jeg egentlig er forelsket i; men idet han vil forfølge Sporet, bliver han atter forstyrret o. s. v.

Den anden Udvei, den anstændige, var Fornuftgiftermaalet. Man hører straks paa Benævnelsen, at man er indtraadt i Reflexionens Sphære. En og Anden, og deriblandt ogsaa Du, har altid gjort betænkelige Miner ved det Giftermaal, som her tilsigtes mellem den umiddelbare Kjærlighed og den beregnende Forstand; thi egentlig burde man dog, naar man vil ære Sprogbrug, kalde det Forstandsgiftermaal. Især pleier Du altid med megen Tvetydighed at anbefale „Agtelse" som en solid Grundvold for en ægteskabelig Forbindelse. Det viser, hvor gjennemreflekteret Tiden er, at den maa hjælpe sig med en saadan Udvei som et Fornuftgiftermaal. Forsaavidt som en saadan Forbindelse giver Afkald paa den egentlige Kjærlighed, saa er den i det mindste consequent; men viser tillige derved, at den ikke er en Løsning af Opgaven. Et Forstands-Giftermaal er derfor at ansee som en Art Capitulation, hvilken Livets Forviklinger nødvendiggjøre. Men hvor sørgeligt er det dog ikke, at det ligesom er den eneste Trøst, vor Tids Poesi har tilbage, den eneste Trøst den at fortvivle; thi det er jo aabenbart Fortvivlelse, der gjør en saadan Forbindelse antagelig. Den indgaaes derfor ogsaa gjerne mellem Personer, der for længst have traadt deres Børneskoe, og som tillige have lært, at den egentlige Kjærlighed er en Illusion, og dens Realisation i det Høieste et pium desiderium. Det, den derfor træder i Forhold til, er Livets Prosa, Udkomme, Anseelse i det sociale Liv o. s. v. Forsaavidt den har neutraliseret det Sandselige i Ægteskabet synes den at være sædelig; men det bliver dog et Spørgsmaal, om ikke denne Neutralisation er ligesaa usædelig som den er uæsthetisk. Eller om det Erotiske end ikke aldeles er neutraliseret, saa er det dog forknyttet ved en nygtern Forstandsbetragtning over, at man skal være forsigtig, ikke altfor rask til at vrage, at Livet dog aldrig giver det Ideale, at det er et ret anstændigt Parti o. s. v. Det Evige, der, som allerede ovenfor er viist, hører med til ethvert

Ægteskab, er altsaa egentlig ikke her tilstede; thi en Forstandsberegning er altid timelig. En saadan Forbindelse er derfor paa eengang usædelig og skrøbelig. En skjønnere Skikkelse kan et saadant Fornuft-Ægteskab antage, naar det Bestemmende er noget Høiere. I saa Fald er det da et selve Ægteskabet fremmed Motiv, der bliver det afgjørende, som naar f. Ex. en ung Pige af Kjærlighed til sin Familie ægter en Mand, der er istand til at frelse denne. Men netop denne udvortes Teleologi viser lettelig, at vi ikke her kunne søge en Løsning af Opgaven. Paa dette Punkt kunde jeg maaskee passende afhandle de mangfoldige Bevæggrunde til at indgaae et Ægteskab, hvorom der ofte nok er Tale. Slig Overveien og Raisoneren hører netop hjemme i Forstandens Sphære. Jeg vil dog imidlertid hellere forbeholde mig det til et andet Punkt, hvor jeg tillige om muligt kan stoppe Munden paa den.

Det har nu viist sig, hvorledes den romantiske Kjærlighed var bygget paa en Illusion, og at dens Evighed var bygget paa det Timelige, og at, uagtet Ridderen holdt sig inderlig overbeviist om dens absolute Bestandighed, der dog ingen Vished var herfor, da dens Forsøgelse og Fristelse hidtil havde været i et aldeles udvortes Medium. Den var forsaavidt meget godt istand til med en skjøn Pietet at tage Ægteskabet med, men dette fik dog ingen dybere Betydning. Det har viist sig, hvorledes denne umiddelbare, skjønne, men og eensfoldige Kjærlighed, optagen i en reflekterende Tids Bevidsthed, maatte blive Gjenstand for dens Spot og dens Ironi, det har tillige viist sig, hvad en saadan Tidsalder var istand til at sætte istedenfor. En saadan Tid optog tillige Ægteskabet i sin Bevidsthed og erklærede sig nu deels for Kjærligheden, saaledes at Ægteskabet blev udelukket, deels for Ægteskabet saaledes, at man gav Afkald paa Kjærligheden. En forstandig lille Syepige gjør derfor ogsaa den kløgtige Bemærkning i et nyere Drama med Hensyn til de fornemme Herrers Kjærlighed: os elske de, men ægte os ikke; de fornemme Damer elske de ikke, men gifte sig med dem.

Hermed er denne lille Undersøgelse (thi jeg nødsages vel til at kalde, hvad jeg her skriver, saaledes, omendskjøndt jeg

først blot havde tænkt mig et større Brev) naaet hen til det Punkt, hvorfra Ægteskabet først ret lader sig belyse. At Ægteskabet væsentlig tilhører Christendommen, at de hedenske Nationer ikke have fuldkommet det, tiltrods for Orientens Sandselighed og al Grækenlands Skjønhed, at end ikke Jødedommen har været istand dertil, tiltrods for det i Sandhed Idylliske, der findes i den, det vil Du vel indrømme mig, uden at jeg behøver videre at gaae ind derpaa, og det saa meget mere som det vil være tilstrækkeligt blot at erindre om, at Kjøns-Modsætningen intetsteds var saa dybt reflekteret, at det andet Kjøn derved var kommet til sin fuldkomne Ret. Men ogsaa indenfor Christendommen maatte Kjærligheden gjennemgaae mange Fata, inden man naaede hen til at see det Dybe, Skjønne og Sande, der ligger i Ægteskabet. Da imidlertid en reflekterende Tidsalder er den nærmest foregaaende og til en vis Grad den samtidige, saa er det ikke saa let en Sag at vise det, og da jeg i Dig har fundet en saa stor Virtuos i at drage de svage Sider frem, saa er den Opgave, jeg ved Siden af har sat mig, om muligt at overbevise Dig, dobbelt vanskelig. Imidlertid skylder jeg Dig at tilstaae, at jeg er Dig meget forbunden for Din Polemik. Den er, naar jeg tænker mig de mangfoldige adsplittede Ytringer, i hvilke jeg eier den, samlede i Eet, saa talentfuld og opfindsom, at den bliver en god Veileder for den, der vil forsvare; thi Dine Angreb ere ikke saa overfladiske, at de ikke, naar Du eller en Anden gjennemtænker dem, skulde indeholde det Sande i sig, om end hverken Du eller den, Du strider med, mærker det i Kampens Øieblik.

Forsaavidt som det nu viste sig som en Mangel ved den romantiske Kjærlighed, at den ikke var reflekteret, saa kunde det maaskee synes rigtigt, at lade den sande ægteskabelige Kjærlighed begynde med en Art Tvivlen. Dette kunde synes saa meget mere nødvendigt som det er ud af en Reflexions-Verden, vi komme hertil. At et Ægteskab lod sig kunstnerisk udføre efter en saadan Tvivl, det vil jeg ingenlunde negte; men Spørgsmaalet bliver, om dog ikke Ægteskabets Væsen

derved allerede er altereret, idet der dog er paatænkt en Skilsmisse mellem Kjærlighed og Ægteskab. Spørgsmaalet er, om det væsentligt tilhører Ægteskabet ved Tvivl om Muligheden af at realisere den første Kjærlighed at tilintetgjøre denne, for gjennem denne Tilintetgjørelse at mulig- og virkeliggjøre den ægteskabelige Kjærlighed, saa at Adam og Evas Ægteskab egentlig blev det eneste, hvori den umiddelbare Kjærlighed var bevaret ukrænket, og det igjen nærmest af den Grund, som Musæus meget vittigt udhæver, at der ikke var Mulighed af at elske nogen Anden. Spørgsmaalet bliver, om ikke den umiddelbare, den første Kjærlighed ved at være optaget i en høiere concentrisk Umiddelbarhed var sikkret mod denne Skepsis, saa at den ægteskabelige Kjærlighed ikke behøvede at nedpløie den første Kjærligheds skjønne Forhaabninger, men den ægteskabelige Kjærlighed var selve den første Kjærlighed med en Tilsætning af Bestemmelser, der ikke forringede, men forædlede den. Det er et vanskeligt Problem at vise, og dog er det af uhyre Vigtighed, for at vi ikke i det Ethiske skulle faae en lignende Kløft, som i det Intellectuelle mellem Tro og Viden. Og skjønt, kjære Ven, det vil Du ikke nægte mig (thi ogsaa Dit Hjerte har dog Følelse for Kjærlighed, og ogsaa Dit Hoved kjender kun altfor vel Tvivlene), skjønt vilde det dog være, om den Christne turde kalde sin Gud Kjærlighedens Gud saaledes, at han ogsaa derved tænkte paa hiin uudsigelige salige Følelse, hiin evige Magt i Verden — den jordiske Kjærlighed. Forsaavidt jeg derfor i det Foregaaende har antydet den romantiske Kjærlighed og den reflekterende som de discursive Standpunkter, saa vil det her ret vise sig, hvorvidt den høiere Eenhed er en Tilbagevenden til det Umiddelbare, hvorvidt denne, foruden det Mere, den indeholder, tillige indeholder hvad der laae i det Første. Det er nu klart nok, at den reflekterende Kjærlighed bestandig fortærer sig selv, og at den ganske vilkaarligt snart standser paa eet Punkt, snart paa et andet, det er klart, at den viser ud over sig selv til et Høiere, men Spørgsmaalet er, om dette Høiere ikke strax kan træde i Forbindelse med den første

Kjærlighed. Dette Høiere er nu det Religiøse, i hvilket Forstands-Reflexionen ender, og som for Gud Intet er umuligt, saaledes er for det religiøse Individ heller Intet umuligt. I det Religiøse finder Kjærligheden atter den Uendelighed, som den i den reflekterende forgjeves søgte. Men dersom det Religiøse, saa vist som det er et Høiere end alt Jordisk, tillige ikke er et i Forhold til den umiddelbare Kjærlighed Excentrisk men med den Concentrisk, saa lod jo Eenheden sig tilveiebringe, uden at den Smerte, som det Religiøse vel kan helbrede, men som dog altid er en dyb Smerte, blev nødvendig. Det er meget sjeldent, at man seer denne Sag gjort til Gjenstand for Overveielse, fordi de, der have Sands for den romantiske Kjærlighed, ikke bryde sig stort om Ægteskabet, og desto værre paa den anden Side saa mange Ægteskaber indgaaes uden den dybere Erotik, der visselig er det Skjønneste i den rene menneskelige Existents. Christendommen holder urokkelig paa Ægteskabet. Dersom altsaa den ægteskabelige Kjærlighed ikke kan rumme al den første Kjærligheds Erotik i sig, saa er Christendommen ikke Menneskeslægtens høieste Udvikling, og det er visselig en hemmelig Angst for en saadan Uovereensstemmelse, der for en stor Deel er Skyld i den Fortvivlelse, hvoraf den nyere Lyrik gjenlyder baade i Vers og i Prosa.

Du seer altsaa, hvad det er for en Opgave jeg har sat mig, at vise, at den romantiske Kjærlighed kan forenes med og bestaae i Ægteskabet, ja at Ægteskabet er den sande Forklarelse af hiin. Hermed skal nu ingenlunde være kastet nogen Skygge over de ud af Reflexionen og dens Skibbrud sig frelsende Ægteskaber, der skal hverken være negtet, at der lader sig gjøre meget, ikke heller skal jeg være saa udeeltagende, at jeg ikke skulde yde dem min Beundring, ikke heller skal det være glemt, at hele Tidens Retning ofte kan gjøre det til en sørgelig Nødvendighed. Men hvad det Sidste angaaer, maa man dog erindre, at hver Generation og hvert Individ i Generationen til en vis Grad begynder sit Liv forfra, og at der saaledes er en Mulighed for hver især at undflye denne Malstrøm, og ikke mindre, at jo den ene Slægt

skal lære af den anden, og at der derfor er en Sandsynlighed for, at, efterat Reflexionen har brugt en Slægt til dette sørgelige Skuespil, at da en følgende vil være lykkeligere. Og hvor mange smertelige Forvirringer Livet endnu kan vise, saa kjæmper jeg for to Ting, den uhyre Opgave at vise, at Ægteskabet er den første Kjærligheds Forklarelse ikke dens Tilintetgjørelse, er dens Ven ikke dens Fjende, og for den for alle Andre saare ubetydelige men for mig desto vigtigere Opgave, at mit ringe Ægteskab har havt denne Betydning, for at erhverve Styrke og Mod til bestandig at fuldkomme denne Opgave.

Og idet jeg nu nærmer mig til denne Undersøgelse, kan jeg dog ikke andet end glæde mig over, at det er til Dig, jeg skriver. Ja saa vist som det er, at jeg til intet andet Menneske vilde yttre mig om mit ægteskabelige Forhold, saa vist er det, at jeg for Dig aabner mig med en tillidsfuld Glæde. Naar stundom Larmen af de stridende og arbeidende Tanker, af det uhyre Maskineri, Du bærer i Dig, forstummer, da kommer der stille Øieblikke, der vel i det første Nu næsten ængste ved deres Stilhed, men som ogsaa snart vise sig som i Sandhed vederqvægende. I et saadant Øieblik vil jeg haabe, at denne Afhandling træffer Dig; og ligesom man sorgløs kan betroe Dig Alt hvad man vil, saa længe Maskineriet er i Gang, thi da hører Du Intet; saaledes kan man ogsaa uden at prisgive sig selv fortælle Dig Alt, naar Din Sjæl er stille og høitidelig. Da vil jeg ogsaa tale om hende, om hvem jeg ellers kun taler til den tause Natur, fordi jeg kun vil høre mig selv, hende hvem jeg skylder saa Meget, blandt Andet ogsaa, at jeg med Frimodighed tør tale den første Kjærligheds og Ægteskabets Sag; thi hvad vilde vel jeg formaae med al min Kjærlighed og al min Stræben, hvis hun ikke kom mig til Hjælp, og hvad vilde jeg vel formaae, hvis hun ikke begeistrede mig til at ville. Og dog veed jeg meget godt, at om jeg sagde dette til hende, saa vilde hun ikke troe mig, ja jeg vilde maaskee handle urigtigt ved at sige det til hende, jeg vilde maaskee forstyrre og bevæge hendes dybe og rene Sjæl.

Det der nu bliver det Første, jeg har at gjøre, er at orientere mig og især Dig i Bestemmelserne af, hvad et Ægteskab er. Det egentlig Constituerende, det Substantielle er aabenbart Kjærligheden eller, om Du bestemtere vil udhæve det, Elskoven. Saasnart denne tages bort, er Samlivet enten en blot Tilfredsstillelse af sandselig Lyst, eller det er en Association, et Compagniskab til en eller anden Hensigts Opnaaelse; men Kjærligheden har netop Evighedens Bestemmelse i sig, hvad enten det er den overtroiske, eventyrlige, ridderlige Kjærlighed, eller den dybere sædelige med en kraftig og levende Forvisning fyldte religiøse Kjærlighed.

Enhver Stand har sine Forrædere, ogsaa Ægtestanden har sine. Jeg mener naturligviis ikke Forførerne, thi de ere jo ikke indtraadte i den hellige Ægtestand (jeg haaber, at denne Undersøgelse maa træffe Dig i en Stemning, i hvilken Du ikke vil smile ad dette Udtryk); jeg mener ikke de, som ved en Skilsmisse ere traadte ud af den, thi de have dog havt Mod til at være aabenbare Oprørere; nei jeg mener de, der kun ere Oprørere i Tanken, der end ikke driste sig til at lade det yttre sig i Gjerning, disse usle Ægtemænd, der sidde og sukke over, at Kjærligheden forlængst er fordunstet af deres Ægteskab, disse Ægtemænd, der, som Du engang har sagt om dem, sidde liig Vanvittige hver i sit ægteskabelige Aflukke, og slide i Jernstængerne og phantasere om Forlovelsens Sødme og om Ægteskabets Bitterhed, disse Ægtemænd, der efter Din egen rigtige Jagttagelse høre til dem, der med en vis ondskabsfuld Glæde lykønske Enhver, der bliver forlovet. Jeg kan ikke beskrive Dig, hvor foragtelige de forekomme mig, og hvor meget det gotter mig, naar en saadan Ægtemand faaer Dig til Fortrolig, naar han for Dig udøser alle sine Lidelser, opramser alle sine Løgne om den lykkelige første Kjærlighed, og Du da med en fiffig Mine siger, ja jeg skal vel vogte mig for at komme paa Glatiis, og det da endnu mere forbittrer ham, at han ikke kan faae Dig reven med ind i et commune naufragium. Det er disse Ægtemænd, Du saa ofte hentyder paa, naar Du taler om en øm

Familiefader med fire velsignede Børn, som han gjerne saae paa Bloksbjerget.

Forsaavidt der nu skulde ligge Noget i hvad de sige, saa maatte det jo være en Adskillelse af Elskov og Ægteskab, saaledes at Elskoven blev henlagt til eet Tidsmoment, Ægteskabet til et andet, men Elskov og Ægteskab blive uforenelige. Man udsandt da ogsaa snart, hvilket Tidsmoment det var at Elskoven hørte hjemme i — det var Forlovelsen, Forlovelsens skjønne Tid. Med en vis lavkomisk Bevægelse og Rørelse veed de at snakke hist op og her ned, om hvad det er at nyde Forlovelses Dagene. Jeg maa nu tilstaae, at jeg aldrig har havt Stort tilovers for disse Forlovelsens forliebte Slikkerier, og jo mere man vil gjøre af dette Afsnit, desto mere forekommer det mig at ligne den Tid, mange Mennesker bruge, naar de ville i Vandet, førend de springe ud, i hvilken de gaae op og ned ad Flydebroen, jage snart en Haand snart en Fod i Vandet, synes, at det snart er for koldt, snart for varmt. Dersom det nu virkeligt forholdt sig saaledes, at Forlovelsen var den skjønneste Tid, saa indseer jeg i Sandhed ikke, hvorfor de, og hvis de havde Ret, hvorfor man gifter sig. Imidlertid gifte de sig dog med al mulig spidsborgerlig Præcision, naar Tanter og Cousiner, Naboer og Gjenboer finde det passende, Noget, der røber den samme Døsighed og Slaphed som den, at ansee Forlovelsen for den skjønneste Tid. Naar galt skal være, saa holder jeg dog mere af disse dumdristige Mennesker, der alene finde Behag i at springe ud. Det er dog altid Noget, om end Bevægelsen aldrig bliver saa storartet, Bevidsthedens Gysen aldrig saa forfriskende, Villiens Reaction aldrig saa energisk, som naar en kraftig mandig Arm omslutter den Elskede fast og dog ømt, med Magt og dog saaledes, at hun netop føler sig fri i dette Favnetag, for for Guds Aasyn at styrte sig ind i Tilværelsens Hav.

Dersom nu en saadan Adskillelse af Elskov og Ægteskab havde nogen Gyldighed, uden i nogle taabelige Menneskers eller rettere Umenneskers tomme Hoveder, der ligesaa lidet

vide, hvad Elskov som hvad Ægteskab er, saa saae det galt ud med Ægteskabet og med mit Forsøg paa at vise det Æsthetiske deri eller at Ægteskabet er en æsthetisk Klangfigur. Men hvad skulde da vel Grunden være til Rigtigheden af en saadan Adskillelse? Enten maatte det være, fordi overhovedet Elskoven ikke lod sig bevare. Vi havde da her den samme Mistillid og Feighed, der saa ofte yttrer sig i vor Tid, hvis Særkjende er, at den mener, at Udvikling er Tilbagegang og Tilintetgjørelse. Jeg vil nu gjerne indrømme, at en saadan spæd og klein, lige umandig og uqvindelig Elskov (hvad Du med sædvanlig Ubændighed vilde kalde for 4 Sk. Elskov) ikke vilde være istand til at modstaae et eneste Puft af Livets Storme, men deraf vilde jo Intet følge med Hensyn til Elskov og Ægteskab, naar de begge vare i sund og naturlig Tilstand. Eller det maatte være, fordi det Ethiske og Religiøse, der ved Ægteskabet træder til, viste sig som saa ueensartet med Elskoven, at de af den Grund ikke lod sig forene, saaledes, at Elskoven vel var istand til seierrigt at gjennemkjæmpe Livet, naar den fik Lov til alene at hvile i sig selv, og stole paa sig selv. Denne Betragtning vilde nu føre Sagen tilbage enten paa den umiddelbare Kjærligheds uprøvede Pathos, eller paa det enkelte Individs Lune og Vilkaar, der i egen Kraft troede sig istand til at fuldende Løbet. Denne sidste Betragtning, at det skulde være det Ethiske og Religiøse i Ægteskabet, der virkede forstyrrende, røber ved første Øiekast en vis Mandighed, som let kan skuffe den flygtige Jagttagelse, og har om end forfeilet dog noget ganske andet Sublimt ved sig end hele den første Jammerlighed. Jeg skal senere komme tilbage derpaa, og det saa meget mere som mit inqvisitoriske Blik skulde bedrage mig meget, om jeg i Dig ikke netop saae en af denne Vildfarelse til en vis Grad befængt Kjætter.

Det Substantielle i Ægteskabet er Elskoven; men hvilket er det Første, er Elskoven det Første, eller er Ægteskabet det, saa at Elskoven kommer successivt bag efter? Denne sidste Betragtningsmaade har ikke nydt liden Anseelse blandt indskrænkede Forstands-Mennesker, er ikke sjelden bleven fore-

draget af kløgtige Fædre og endnu kløgtigere Mødre, der selv mene at have gjort Erfaring og til Skadeserstatning ere uforanderlige i, at deres Børn ogsaa bør gjøre Erfaring. Det er den Viisdom, som Duehandlerne ogsaa have, naar de spærre to Duer, der ikke have den mindste Sympathi for hinanden, ind i et lille Buur, og mene, at de nok lære at forliges. Denne hele Betragtningsmaade er saa borneret, at jeg blot for et Slags Fuldstændigheds Skyld har antydet den og for tillige at erindre om det Meget, Du i denne Henseende har givet til Priis. Elskoven er altsaa det Første. Men Elskoven er igjen, efter hvad der blev antydet i det Foregaaende, af saa zart Natur, skjøndt Natur saa unaturlig og forkjelet, at den slet ikke kan taale at komme i Berøring med Virkeligheden. Her er jeg atter ved det tidligere berørte Punkt. Her synes nu Forlovelsen at faae sin Bethydning. Den er en Elskov, som ingen Virkelighed har, som blot lever af den søde Muligheds Sukkerbrød. Forholdet har ikke Virkelighedens Realitet, dets Bevægelser ere indholdsløse, det bliver bestandig ved de samme „intetsigende, forliebte Gestikulationer." Jo mere uvirkelige de Forlovede selv ere, jo mere endogsaa disse blot fingerede Bevægelser koste dem Anstrængelse og udtømme deres Kraft, desto mere Trang ville de føle til at flye Ægteskabets alvorlige Skikkelse. Idet nu Forlovelsen saaledes synes at være uden en nødvendig deraf resulterende Virkelighed, saa var det jo en ypperlig Udvei for dem, der ikke have Mod til Ægteskabet. De føle maaskee, og efter al Sandsynlighed meget overspændt, en Trang til, naar de ville gjøre det afgjørende Skridt, da at søge Hjælp hos en høiere Magt, og affinde sig saaledes med sig selv og med det Høiere, med sig selv ved at forlove sig paa eget An- og Tilsvar, med det Høiere ved ikke at unddrage sig Kirkens Velsignelse, som de da med temmelig megen Overtro atter skatte for høit. Vi have da her igjen i den feigeste, spinkleste, umandigste Skikkelse et Schisma mellem Elskoven og Ægteskabet. Dog en saadan Vanskabning kan ikke lede vild; dens Elskov er ingen Elskov, den mangler det sandselige Moment, der har

sit sædelige Udtryk i Ægteskabet, den neutraliserer i den Grad det Erotiske, at en saadan Forlovelse ligesaa godt kunde finde Sted mellem Mandfolk. Saasnart den derimod, uagtet den vil vedligeholde denne Adskillelse, gjør det Sandselige gjeldende, saa slaaer den øieblikkelig over i de i det Foregaaende skildrede Retninger. En saadan Forlovelse er nu uskjøn, hvorledes man end seer den; thi ogsaa i religiøs Henseende er den uskjøn, da den er et Forsøg paa at bedrage Gud, at liste sig til Noget, som den mener ikke at behøve hans Hjælp til, og kun at betroe sig til ham, naar den føler, at det ikke gaaer godt an anderledes.

Ægteskabet skal altsaa ikke fremkalde Elskoven, tvertimod det forudsætter den, men forudsætter den ikke som et Forbigangent, men som et Nærværende. Men Ægteskabet har et ethisk og religiøst Moment i sig, det har Elskoven ikke; Ægteskabet er af denne Grund baseret paa Resignation, det er Elskoven ikke. Naar man nu ikke vil antage, at ethvert Menneske gjennemløber i sit Liv den dobbelte Bevægelse, først den, om jeg saa maa sige hedenske Bevægelse, hvor da Elskoven hører hjemme, og derpaa den christelige, hvis Udtryk er Ægteskabet, naar man ikke vil sige, at Elskoven maa udelukkes af Christendommen, saa maa det vises, at Elskoven lader sig forene med Ægteskabet. Det falder mig forøvrigt ind, hvis nogen Uvedkommende fik dette Papir at see, saa vilde han formodentlig falde i den dybeste Forundring over, at en slig Sag kunde gjøre mig saa store Bryderier. Naa, jeg skriver jo ogsaa blot for Dig, og Din Udvikling er af den Natur, at Du fuldelig forstaaer — Vanskelighederne.

Altsaa først en Undersøgelse om Elskoven. Jeg vil her knytte mig til et Udtryk, som tiltrods for Dine og al Verdens Spotterier, dog altid for mig har havt en skjøn Betydning: den første Kjærlighed (tro mig, jeg giver ikke efter, Du vil formodentlig heller ikke, forsaavidt bliver det et besynderligt Misforhold i vor Correspondance). Naar jeg nævner dette Ord, da tænker jeg paa noget af det Skjønneste i Livet, naar Du bruger det, da er det Signalet til, at Dine

Observationers hele Vedetkjede skyder. Men som for mig dette Ord slet ikke har noget Latterligt, og som jeg, oprigtigt talt, kun taaler Dit Angreb, fordi jeg overseer det, saa har det heller ei for mig det Veemodige, det vel for En og Anden kan have. Dette Veemod behøver ikke at være sygeligt; thi det Sygelige er altid det Usande og det Tilløiede. Det er smukt og sundt, naar et Menneske har havt Uheld med sin første Kjærlighed, naar han har lært den Smerte at kjende, der ligger heri, men dog blev sin Kjærlighed tro, dog bevarede Troen paa denne første Kjærlighed, det er smukt, naar han nu i Aarenes Løb stundom ret levende mindes den, og skjøndt hans Sjæl har havt Sundhed nok til ligesom at tage Afsked med den Art Liv for at hellige sig noget Høiere, det er smukt, naar han da veemodigt erindrer den som Noget, der vel ikke var det Fuldkomne, men dog saa saare skjønt. Og langt sundere og skjønnere og ædlere er dette Veemod end den prosaiske Forstandighed, der for længst er bleven færdig med alle slige Barnestreger, denne Syngemester Basils djævelske Klogskab, der vel bilder sig ind at være Sundhed, men som dog er den dybest fortærende Sygdom; thi hvad hjalp det vel et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tog Skade paa sin Sjæl? For mig har dette Ord „den første Kjærlighed" slet intet Veemodigt, eller i ethvert Fald kun en lille Tilsætning af veemodig Sødme, for mig er det et Feltraab, og jeg har, skjøndt Ægtemand i flere Aar, endnu bestandig den Ære at stride under den første Kjærligheds seierrige Banner.

For Dig er derimod den Forestilling: det Første, dets Betydning, dets Over- og Undervurderen en gaadefuld Bølgebevægelse. Snart er Du ene og alene begeistret af det Første. Du er saa besvangret af den energiske Concentration, der ligger heri, at det er det Eneste, Du vil. Du er saa gjennemglødet og opflammet, saa elskovsvarm, saa drømmende og frugtbar, saa nedsynkende som en Regnsky, saa mild som en Sommerluftning, kort Du har en levende Forestilling om, hvad det vil sige, at Jupiter i en Sky eller i Regn be-

søger sin Elskede. Det Forbigangne er glemt, enhver Begrændsning er ophævet. Du udvider Dig mere og mere, Du føler en Blødhed og Elasticitet, ethvert Ledemod bliver smidigt, enhver Knokkel en bøielig Sene: som en Gladiator rækker og strækker sit Legeme for ganske at have det i sin Magt; Enhver maa troe, at han derved berøver sig sin Kraft, og dog er denne vellystige Tortur netop Betingelsen for, at han ret kan anvende sin Styrke. Nu er Du da i den Tilstand, i hvilken Du nyder den fuldkomne Receptivitets rene Vellyst. Den sagteste Berøring er nok for at gjennemzittre dette usynlige vidtudstrakte aandelige Legeme. Der er et Dyr, jeg ofstere er henfalden i Tanker over, det er en Vandmand. Har Du lagt Mærke til, hvorledes denne geleeagtige Masse kan udvide sig til en Flade og nu langsomt snart synke, snart stige, saa stille og fast, at man skulde troe, man kunde træde paa den. Nu mærker den, at dens Bytte nærmer sig, da huler den sig ind i sig selv, bliver en Pose og synker med en uhyre Fart ned dybere og dybere, idet den med denne Fart river sit Bytte ind — ikke i sin Pose, thi den har ikke en Pose; men ind i sig selv, thi den er selv Pose og ikke Andet. Den kan nu i den Grad trække sig sammen, at man ikke begriber, hvorledes det var den muligt at udvide sig. Saaledes omtrent forholder det sig med Dig, og Du maa blot tilgive mig, at jeg ikke har havt noget skjønnere Dyr at sammenligne Dig med, ligesom og, at Du maaskee ikke ganske kan bare Dig for at smile over Dig selv ved Tanken om, at Du er lutter Pose. I slige Øieblikke er det da „det Første", Du jager efter, det alene Du vil, uden at ahne, at det er en Selvmodsigelse at ville, at det Første bestandig skal komme igjen, og at Du som en Følge deraf enten slet ikke maa være kommen til det Første, eller Du virkelig har havt det Første, og at det Du seer, det Du nyder, bestandig blot er Afglandsen af det Første, hvorved tillige bliver at bemærke, at Du er i en Vildfarelse, naar Du troer, at det Første skulde være fuldkomment tilstede i et Andet end i selve det Første, naar man blot søger rigtigt, og at, forsaavidt Du beraaber Dig

paa Din Praxis, dette da atter er en Misforstaaelse, da Du aldrig har praktiseret i den rigtige Retning. Til andre Tider er Du derimod saa kold, saa skarp og bidende som en Foraarsvind, saa sarkastisk som en Riimfrost, saa forstandsgjennemsigtig som Luften pleier at være om Foraaret, saa tør og ufrugtbar, saa egoistisk sammensnærpet som muligt. Hænder det sig da i en saadan Tilstand, at et Menneske kommer til Skade at tale til Dig om det Første, om det Skjønne, der ligger heri, maaskee endog om sin første Kjærlighed, saa bliver Du formelig arrig. Nu bliver det Første det Latterligste, det Taabeligste af Alt, en af de Løgne, som den ene Generation bestyrker den anden i. Du raser som en Herodes fra eet Barnemord til et andet. Du veed da at tale vidt og bredt om, at det saaledes at klamre sig til det Første er Feighed og Umandighed, at det Sande ligger i det Erhvervede ikke i det Givne. Jeg erindrer, at Du engang i en saadan Stemning kom op til mig. Du fik som sædvanligt Din Pibe stoppet, Plads i den blødeste Lænestol, lagde Benene op paa en anden Stol, rodede i mine Papirer (jeg husker tillige, at jeg tog dem fra Dig), og nu udbrød Du i en ironisk Lovpriisning over den første Kjærlighed og alt det Første, selv „de første Prygl jeg i Skolen fik", idet Du i en oplysende Note forklarede, at Du med desto større Eftertryk kunde sige det, da den Lærer, der havde tildeelt Dig dem, var den eneste, Du havde kjendt, der kunde slaae med Eftertryk; derpaa endte Du med at fløite denne Vise, sparkede den Stol, Du havde lagt Dine Fødder paa, hen i den anden Ende af Stuen, og gik.

Hos Dig søger man da forgjæves en Oplysning om, hvad der stikker bag ved det hemmelighedsfulde Ord: det Første; et Ord, som har havt og til alle Tider vil have en uhyre Betydning i Verden. Hvilken Betydning dette Ord har for den Enkelte, er egentlig afgjørende med Hensyn til hele hans aandelige Tilstand, ligesom det, at det slet ingen Betydning har for ham, er tilstrækkeligt til at vise, at hans Sjæl slet ikke er stemt til at berøres og gjennembæves af

det Høiere. For dem derimod, for hvem „det Første" har faaet Betydning, ligger der to Veie. Enten indeholder det Første Forjættelsen om det Tilkommende, er det Fremadskyndende, den uendelige Impuls. Dette er de lykkelige Individualiteter, for hvem det Første ikke er andet end det Nærværende, men det Nærværende det sig bestandig udfoldende og foryngende Første. Eller det Første driver ikke i Individet Individet, den Kraft, der er i det Første, bliver ikke den bevægende Kraft i Individet, men den frastødende, bliver det, der støder fra. Dette er de ulykkelige Individualiteter, der bestandig fjerne sig mere og mere fra „det Første". Det Sidste kan naturligviis aldrig skee totalt uden Individets egen Skyld.

Med dette Ord: „det Første" forbinde alle de af Ideen berørte Mennesker en høitidelig Forestilling, og det er ogsaa gjerne kun om Ting, der høre hjemme i en lavere Sphære, at „det Første" betyder det Sletteste. I denne Henseende er Du riig nok paa Exempler, den første Correctur, den første Gang man har en ny Kjole paa o. s. v. Jo større Sandsynlighed der nemlig er for, at en Ting kan gjentages, desto mindre Betydning faaer det Første, jo mindre Sandsynlighed, desto større Betydning, og paa den anden Side jo betydningsfuldere det er, der i sit Første første Gang forkynder sig, desto mindre Sandsynlighed for at det kan gjentages. Er det nu endog noget Evigt, da forsvinder al Sandsynlighed for at det lader sig gjentage. Naar man derfor med en vis veemodig Alvor har talt om den første Kjærlighed, som om den aldrig lod sig gjentage, saa er dette ingen Forkleinelse af Kjærligheden, men den dybsindigste Lovpriisning af den som den evige Magt. Saaledes er for at gjøre et lille philosophisk Sving ikke med Pennen men med Tanken, Gud kun eengang bleven Kjød, og det vil være forgjeves at vente, at det skal gjentages. I Hedenskabet kunde det skee oftere, men det var netop, fordi det ikke var en sand Incarnation. Saaledes fødes Menneskет kun eengang, og der er ingen Sandsynlighed for en Gjentagelse. En Sjælevandring mis-

kjender Fødselens Betydning. Jeg vil ved et Par Exempler nærmere udhæve hvad jeg mener. Det første Grønt, den første Svale hilse vi med en vis Høitidelighed. Grunden dertil er imidlertid den Forestilling, der hos os knytter sig dertil; her er altsaa det, der bebuder sig i det Første, noget Andet end dette Første selv, den enkelte første Svale. Man har et Kobberstykke, der forestiller Cain, som myrder Abel. I Baggrunden seer man Adam og Eva. Om Stykket selv har Værdi, skal jeg ikke kunne afgjøre; Underskriften har derimod altid interesseret mig: prima cædes, primi parentes, primus luctus. Her har det Første atter en dyb Betydning, og her er det det Første selv, vi reflektere paa, men det er dog mere med Hensyn til Tid end med Hensyn til Gehalt, da der ikke sees den Continueerlighed, ved hvilken med det Første det Hele er sat. (Det Hele maatte naturligviis forstaaes om den i Slægten sig forplantende Synd. Den første Synd, naar vi derved tænkte paa Adams og Evas Syndefald, vilde allerede mere henlede Tanken paa det Continueerlige, men da det er det Ondes Væsen ikke at have Continueerlighed, saa vil Du let indsee, hvorfor jeg ikke bruger dette Exempel). Endnu et Exempel. Som bekjendt have flere strænge Secter i Christenheden af de Ord, der findes i Brevet til Hebræerne om Umuligheden af, at de, der engang ere oplyste, hvis de falde fra, atter kunne fornyes til Omvendelse, villet bevise Begrændsningen af Guds Naade. Her fik da det Første hele sin dybe Betydning. I dette Første forkyndte hele det dybe christelige Liv sig, og Den der nu greb Feil heri, han var fortabt. Men her er det Evige altfor meget draget ind i timelige Bestemmelser. Men dette Exempel kan tjene til at oplyse, hvorledes det Første er det Hele, den hele Gehalt. Men naar nu det, der i det Første antyder sig, beroer paa en Syntheſe af det Timelige og det Evige, saa synes alt det at beholde sin Gyldighed, jeg i det Foregaaende har udviklet. I det Første er det Hele implicite og *κατα κρυφιν* tilstede. Nu skammer jeg mig atter ikke ved at nævne Ordet: den første Kjærlighed.

For de lykkelige Individualiteter er den første Kjærlighed tillige den anden, den tredie, den sidste, den første Kjærlighed har her Evighedens Bestemmelse; for de ulykkelige Individualiteter er den første Kjærlighed Momentet, den faaer Timelighedens Bestemmelse. For Hine er den første Kjærlighed, idet den er, et Nærværende; for Disse er den, idet den er, et Forbigangent. Forsaavidt som der i de lykkelige Individualiteter ogsaa er en Reflexion, saa vil den, idet den retter sig mod det Evige i Kjærligheden, være en Styrkelse for den, forsaavidt den reflekterer paa det Timelige, være en Nedbrydelse af den. Den der saaledes reflekterer timeligt, for ham vil det første Kys f. Ex. være et forbigangent (saaledes som Byron har gjort det i et lille Digt), for Den, der reflekterer evigt, vil der være en evig Mulighed.

Dette angaaende det Prædikat, vi have givet Kjærligheden, den første. Jeg gaaer nu over til nærmere at betragte den første Kjærlighed. Forinden vil jeg bede Dig erindre den lille Modsigelse, vi vare komne til, den første Kjærlighed eier den hele Gehalt, forsaavidt synes det det Klogeste at snappe den, og derpaa gaae til en anden første Kjærlighed. Men idet man saaledes tager den første forsængeligt, forsvinder den, og man faaer heller ei den anden. Men den første Kjærlighed er jo dog kun den første? ja, men, naar man reflekterer paa Gehalten, kun forsaavidt man bliver i den; naar man da bliver i den, saa bliver det jo dog en anden Kjærlighed? nei, netop fordi man bliver i den, bliver det den første, naar man reflekterer paa Evigheden.

At saadanne Philistere, der mene, at de nu omtrent ere indtraadte i det Tids-Afsnit, hvor det var passende at see sig om eller at høre sig om (maaskee endog i en Avis) efter en Livsledsagerinde, at de eengang for alle have udelukket sig fra den første Kjærlighed, og at en saadan philistros Tilstand ikke kan ansees som den forud for den første Kjærlighed gaaende, det er vel indlysende. Vel var det tænkeligt, at Eros kunde være barmhjertig nok til at spille ogsaa et saadant Menneske det Puds at gjøre ham forliebt;

barmhjertig nok, thi det er dog overordentligt barmhjertigt at skjænke et Menneske det høieste jordiske Gode, og det er den første Kjærlighed altid, selv om den er ulykkelig; men dette bliver da altid en Undtagelse, og hans foregaaende Tilstand bliver lige lidt oplysende. Vil man troe Musikkens Præster, og disse staae vel i denne Henseende nærmest til Troende, vil man blandt disse igjen agte paa Mozart, saa maa den Tilstand, der gaaer forud for den første Kjærlighed, vel snareſt beskrives ved at erindre om, at Kjærlighed gjør blind. Individet bliver ligesom blindt, man kan næsten see det paa ham, han synker ind i sig selv, skuer ind i sig selv sin egen Skuen, og dog er der en bestandig Stræben efter at see ud i Verden. Verden har blændet ham, og dog stirrer han ud i Verden. Det er denne drømmende og dog søgende Tilstand, som Mozart har beskrevet hos Pagen i Figaro, ligesaa meget sandselig som sjælelig. I Modsætning hertil er den første Kjærlighed en absolut Vaagnen, en absolut Skuen, og dette maa fastholdes for ikke at gjøre den Uret. Den retter sig mod en eneste bestemt virkelig Gjenstand, der ene existerer for den, alt Andet existerer slet ikke. Denne ene Gjenstand existerer ikke i ubestemte Omrids, men som et bestemt levende Væsen. Denne første Kjærlighed har i sig et Sandselighedens, et Skjønhedens Moment, men den er dog ikke blot sandselig. Det Sandselige som saadant fremkommer først ved Reflexion, men den første Kjærlighed mangler Reflexion og er derfor ikke blot sandselig. Dette er Nødvendigheden i den første Kjærlighed. Den har som alt Evigt den Dobbelthed ved sig, at den forudsætter sig tilbage ind i al Evighed og fremad ind i al Evighed. Dette er det Sande i hvad Digterne ofte saa skjønt have besunget, at det er de Elskende som om de allerede længe havde elsket hinanden, saaledes er det dem endog i det første Øieblik, de see hinanden. Dette er det Sande i den ubrødelige ridderlige Trofasthed, der Intet frygter, ikke ængstes ved Tanken om nogen adskillende Magt. Men som al Kjærligheds Væsen er Eenhed af Frihed og Nødvendighed, saaledes ogsaa her. Individet

føler sig netop frit i denne Nødvendighed, føler hele sin individuelle Energi deri, føler Besiddelsen af Alt, hvad han er, netop heri. Det er derfor, at man umiskjendeligt kan iagttage det paa ethvert Menneske, om han i Sandhed har været forliebt. Der ligger en Forklarelse, en Forgudelse deri, som bevarer sig gjennem hele hans Liv. Der er en Samklang i ham af alt det, som ellers er adsplittet, han er yngre og ældre end sædvanlig i eet Moment, han er Mand og dog Yngling, ja næsten Barn, han er stærk og dog saa svag, han er en Harmoni, der som sagt gjenlyder i hele hans Liv. Vi ville lovprise denne første Kjærlighed som noget af det Skjønneste i Verden, men vi ville ikke mangle Mod til at gaae videre, til at lade den forsøge sig. Dog dette er ikke det, vi her nærmest have at gjøre med. Allerede her lod der sig tænke en Tvivl af samme Art som den, der senere vil gjentage sig med Hensyn til Forholdet mellem den første Kjærlighed og Ægteskabet. Et religiøst udviklet Individ er jo vant til at henføre Alt til Gud, med Guds-Tanken at gjennemtrænge og gjennemsyre ethvert endeligt Forhold og derved at hellige og forædle det. (Denne Yttring er naturligviis her obliqve). Forsaavidt synes det altsaa betænkeligt at lade slige Følelser fremkomme i Bevidstheden uden at raadføre sig med Gud, men forsaavidt man raadfører sig med Gud er jo Forholdet altereret. Paa dette Sted er Vanskeligheden lettere at fjerne; thi da det hører den første Kjærlighed til netop at overraske og som Overraskelsens Frugt er uvilkaarlig, saa skjønnes ikke, hvorledes en saadan Sig-Raadføren med Gud blev mulig. Det Eneste, der altsaa kunde blive Tale om, var med Hensyn til en Forbliven i denne Følelse, men dette hører jo til en senere Overveielse. Men var det ikke muligt at foregribe denne første Kjærlighed, forsaavidt denne som saadan intet Forhold kjender til Gud? Jeg kan her med et Par Ord berøre de Ægteskaber, hvor det, der er det Afgjørende, bliver lagt i en Anden eller et Andet end Individet, hvor Individet endnu ikke er kommet til Frihedens Bestemmelse. Den sørgelige Skikkelse heraf

LIBRARY
LUTHERAN SCHOOL OF THEOLOGY

møde vi, hvor Individet ved Trolddom eller andre slige Kunster ved Forbindelse med Naturmagter søger at fremkalde Gjenstanden for sin Kjærlighed. Den ædlere Skikkelse har hvad man i strængere Forstand maatte kalde det religiøse Ægteskab. (Ægteskabet i sin Sandhed mangler naturligviis ikke det Religiøse, men har tillige det erotiske Moment). Naar saaledes Isaak i al Ydmyghed og Tillid henstiller det til Gud, hvem han skal vælge til Kone, naar han i Fortrøstning til Gud sender sin Tjener, ikke selv seer sig om, fordi hans Skjæbne hviler sikkert i Guds Haand, saa er dette visselig saare skjønt, men det Erotiske skeer dog egentlig ikke sin Ret. Nu maa man vel erindre, at hvor abstrakt end ellers Jødedommens Gud var, saa var han dog Jødefolket og især dets Udvalgte saa nær i alle Livsforhold, og om end Aand, saa dog ikke saa aandelig, at han ikke skulde bekymre sig om det Jordiske. Isaak turde derfor vel til en vis Grad med Sikkerhed regne paa, at Gud nok vilde vælge ham en Hustru, der var ung og skjøn og anseet i Folket og elskelig i alle Maader, men desuagtet mangle vi det Erotiske, og det selv om det blev Tilfældet, at han elskede denne Guds Udvalgte med al ungdommelig Lidenskab. Friheden manglede. I Christendommen seer man undertiden en uklar og dog netop ved denne Uklarhed og Tvetydighed tiltalende Blanding af det Erotiske og det Religiøse, der har ligesaa meget kjækt Skjelmeri som barnlig Fromhed. Man finder det naturligviis nærmest i Katholicismen, og hos os reneſt blandt Almuen. Tænk Dig (og det veed jeg Du gjør med Fornøielse; thi det er jo en Situation), en lille Bondepige med et Par Øine dristige og dog ydmygt skjulende sig bag Øielaaget, sund og frisk blomstrende, og dog er der noget i hendes Teint, som ikke er Sygdom men en høiere Sundhed, tænk Dig hende en Julenat; hun er ene paa sit Kammer, Midnat er allerede forbi, og dog flygter Søvnen, som ellers saa trolig besøger hende; hun føler en behagelig sød Uro, hun lukker Vinduet paa Klem; hun skuer ud i det uendelige Rum ene med de tause Stjerner; et lille Suk gjør hende saa let, hun lukker

Vinduet; med en Alvorlighed, der dog bestandig har en Mulighed af at slaae over til Skjelmeri, beder hun:

I hellige Konger tre,
I mig i Nat vil lade see,
Hvis Dug jeg skal brede,
Hvis Seng jeg skal rede,
Hvis Navn jeg skal bære,
Hvis Brud jeg skal være,

og sund og glad hopper hun i Seng. Oprigtig talt, Skam skulde de hellige Konger faae, hvis de ikke toge sig af hende, og det hjælper ikke at sige, man veed jo ikke hvem hun ønsker; det veed man meget godt; idetmindste, hvis ikke alle Julemærker slaae fejl, veed hun det saa nogenlunde.

Vi vende altsaa tilbage til den første Kjærlighed. Den er Eenheden af Frihed og Nødvendighed. Individet føler sig draget med en uimodstaaelig Magt hen til det andet Individ, men føler netop heri sin Frihed. Den er en Eenhed af det Almene og det Særegne, den har det Almene som det Særegne, endog til Grændsen af det Tilfældige. Men alt Dette har den ikke i Kraft af Reflexion, den har det umiddelbart. Jo bestemtere i denne Henseende den første Kjærlighed er, desto sundere, desto større Rimelighed for, at det virkelig er en første Kjærlighed. Med en uimodstaaelig Magt drages de til hinanden, og dog nyde de heri hele Friheden. Jeg har nu ingen haardhjertede Fædre ved Haanden, ingen Sphinxer, der først skulle besejres, jeg har Formue nok til at udstyre dem (jeg har jo heller ei sat mig den Opgave, som Romanskrivere og Theaterdigtere, at trække Tiden ud til Plage for hele Verden, for de Elskende, for Læsere og Tilskuere), altsaa i Guds Navn lad dem komme sammen. Du seer jeg giver den ædle Fader, og det er i Sandhed i og for sig en saare skjøn Rolle, naar vi blot ikke selv ofte havde gjort den saa latterlig. Du bemærkede maaskee, at jeg paa Fædres Viis tilføiede det lille Ord: i Guds Navn. Det kan Du nu vel tilgive den gamle Mand, der maaskee aldrig har vidst, hvad den første Kjærlighed er, eller alt længe har

glemt det; men naar den yngre Mand, der endnu er begei=stret for den første Kjærlighed, tillader sig at lægge Vægt herpaa, saa forundrer det Dig maaskee.

Den første Kjærlighed har altsaa hele den umiddelbare, geniale Sikkerhed i sig, den frygter ingen Fare, den trodser hele Verden, og jeg vil blot ønske den, at den altid maa have ligesaa let derved som in casu; thi jeg lægger den jo ingen Hindringer i Veien. Maaskee gjør jeg den dermed ingen Tjeneste, og naar man seer sig om, falder jeg vel endog af den Grund i Unaade. Individet er i den første Kjærlig=hed i Besiddelse af en uhyre Magt, og det er derfor det ligesaa ubehageligt ikke at møde Modstand, som det vilde være ubehageligt for den kjække Ridder, der havde faaet et Sværd, hvormed han kunde hugge Stene, hvis han derpaa saae sig hensat i en sandet Egn, hvor der end ikke var en Qvist han kunde bruge det til. Den første Kjærlighed den er altsaa sikker nok, den behøver ingen Støtte, skulde den be=høve en Støtte, vil Ridderen sige, saa er det ikke mere den første Kjærlighed. Det synes nu ogsaa klart nok, men tillige bliver det indlysende, at jeg er kommen ind i en Cirkel. Vi saae vel i det Foregaaende, at det var den romantiske Kjærligheds Feil, at den blev staaende ved Kjærligheden som et abstrakt An=sich, og at alle de Farer, den saae og ønskede, vare blot udvortes Kjærligheden selv aldeles uvedkommende. Vi erindrede tillige om, at naar Fararne kom fra den anden Side, indvendig fra, Sagen da blev vanskeligere. Men hertil vilde Ridderen naturligviis svare: ja naar, men hvorledes skulde det være muligt, og dersom det var muligt, saa var det ikke mere den første Kjærlighed. Du seer, det er ikke saa let en Sag med denne første Kjærlighed. Jeg kunde nu erindre om, at det er en Misforstaaelse at antage, at Re=flexionen blot skulde tilintetgjøre, at den ligesaa meget frelser. Da imidlertid det jeg nærmest har sat mig for at vise er, at den første Kjærlighed kan bestaae med Ægteskabet, saa vil jeg nu nærmere udhæve, hvad jeg i det Foregaaende antydede, at den kan optages i en høiere Concentricitet, og at dertil endnu ikke behøves Tvivlen. Senere skal jeg da vise, at det hører

den første Kjærlighed væsentlig til at blive historisk, og at Betingelsen herfor netop er Ægteskabet, samt at den romantiske første Kjærlighed er uhistorisk, om man end var istand til at fylde Folianter med Ridderens Bedrifter.

Den første Kjærlighed er altsaa umiddelbar sikker i sig selv; men Individerne ere tillige religiøst udviklede. Dette har jeg jo Lov at forudsætte, ja det skal jeg jo forudsætte, da jeg skal vise, at den første Kjærlighed og Ægteskabet kan bestaae med hinanden. En anden Sag bliver det naturligviis, naar en ulykkelig første Kjærlighed lærer Individerne at flye til Gud og i Ægteskabet at søge Sikkerhed. Da er den første Kjærlighed altereret, om det end bliver muligt at etablere den igjen. De ere altsaa vante til at henføre Alt til Gud. Men det at henføre Alt til Gud indeholder naturligviis en Mangfoldighed af forskjellige Maader. Nu er det ikke paa Sorgens Dag de søge til Gud, det er heller ikke Frygt og Angst, der driver dem til at bede, deres Hjerte, hele deres Væsen er opfyldt af Glæde, hvad naturligere da end at de takke ham derfor. De frygte Intet; thi udvortes Farer ville ikke have Magt over dem, og indvortes Farer, ja dem kjender jo den første Kjærlighed slet ikke. Men ved denne Taksigelse er den første Kjærlighed ikke forandret, ingen forstyrrende Reflexion er traadt til den, den er optagen i en høiere Concentricitet. Men en saadan Taksigelse er som al Bøn forenet med et Gjernings-Moment, ikke i udvortes men indvortes Forstand, her det at ville holde fast ved denne Kjærlighed. Den første Kjærligheds Væsen er ikke herved forandret, der er ingen Reflexion traadt til den, dens faste Sammenføining er ikke løst, den har endnu sin hele velsignede Forvisning i sig selv, den er blot optagen i en høiere Concentricitet. Den veed i denne høiere Concentricitet maaskee slet ikke, hvad den har at befrygte, den tænker sig maaskee slet ingen Farer, og dog er den ved det gode Forsæt, der ogsaa er et Slags første Kjærlighed, draget op i det Ethiske. Du vil dog her ikke gjøre mig den Indvending, at jeg ved bestandig at bruge det Ord Concentricitet gjør mig skyldig i en petitio principii, da jeg jo burde gaae ud fra, at disse

Regioner vare excentriske. Dertil maa jeg svare, at hvis jeg gik ud fra Excentriciteten, saa kom jeg vist aldrig til Concentriciteten; men tillige bede Dig at erindre, at jeg, idet jeg gaaer ud fra denne, tillige beviser den. Vi have nu saaledes sat den første Kjærlighed i Forhold til det Ethiske og det Religiøse, og det har vist sig, at dens Væsen derved ikke behøvede at blive altereret; men det Ethiske og det Religiøse var netop det, der gjorde Foreningen tilsyneladende vanskelig, og altsaa synes Alt i Orden. Dog jeg kjender Dig for godt til at turde haabe „at spise Dig af med Sligt". Du kjender overhovedet al Verdens Vanskeligheder. Med dit hurtige gjennemtrængende Hoved har Du i en stor Hast tænkt paa en Mangfoldighed af videnskabelige Opgaver, Livsforhold o. s. v., men overalt er Du bleven staaende ved Vanskelighederne, og jeg troer næsten ikke, at det vil være Dig muligt i nogen eneste Sag at komme længere end til dem. Du ligner i en vis Forstand en Lods, og dog er Du lige Modsætningen til ham. En Lods kjender Fararne og fører Skibet sikkert i Havn, Du kjender Grundene og Du sætter altid Skibet paa Grund. Det forstaaer sig, Du gjør det bedste Du kan gjøre, og, man maa lade Dig, med stor Beredvillighed og Kjendskab. Du har et saadant øvet Øie for Menneskene og Farvandene, at Du strax veed, hvor langt Du skal gaae ud med dem for at sætte dem paa Grund. Og Du er da heller ikke letsindig, Du glemmer ikke igjen, at han sidder derude; med en barnagtig Ondskabsfuldhed kan Du huske det til næste Gang Du seer ham, og Du er da meget omhyggelig i at spørge til hans Befindende, og hvorledes han kom af Grund. Du vilde formodentlig heller ikke her være i Forlegenhed for Vanskeligheder. Du vilde vel erindre om, at jeg havde ladet det aldeles ubestemt og svævende, hvilken Gud der var Tale om, at det ikke var en hedensk Eros, der saa gjerne vilde være Medvider i Elskovs-Hemmeligheder, og hvis Tilværelse da til syvende og sidst blot var en Reflex af de Elskendes egen Stemning; men at det var de Christnes Gud, Aandens Gud, nidkjær mod Alt, hvad der ikke er Aand. Du vilde erindre om, at i Christendommen Skjønheden og

Sandseligheden er negeret, Du vilde biløbigt bemærke, at det saaledes var den Christne ligegyldigt, om Christus havde været styg eller skjøn; Du vilde bede mig med min Orthodoxi at holde mig borte fra Elskovens hemmelige Møder og især at entholde mig fra alle Mæglingsforsøg, der ere Dig endnu mere imod end den crasseste Orthodoxi. „Ja det maatte være opmuntrende for den unge Pige, det maatte ganske være i Samklang med hendes Stemning, at træde op for Alteret. Og Menigheden den skulde vel see paa hende som paa et ufuldkomment Væsen, der ikke kunde modstaae den jordiske Lysts Forførelse, hun skulde staae der som stod hun Skoleret eller aabenbare Skrifte, og saa skulde da Præsten først læse hende Texten og derpaa maaskee bøie sig ud over Rækværket, og under Haanden, til en Smule Trøst, betroe hende, at forøvrigt er Ægteskabet en Gud velbehagelig Stand. Det Eneste, der ved denne Leilighed har nogen Værdi, er Præstens Situation, og naar det var en smuk, ung Pige, saa vilde jeg nok være Præst for at hviske hende den Hemmelighed i Øret". Min unge Ven! ja i Sandhed er Ægteskabet en Gud velbehagelig Stand; derimod veed jeg ikke, at der nogensteds i Skriften tales om en speciel Velsignelse for Pebersvende, og det bliver dog Enden paa alle Dine mangfoldige Forliebelses-Historier. Men naar man har med Dig at gjøre, saa har man vel omtrent sat sig den vanskeligste Opgave; thi Du er capabel at bevise hvad det skal være, og ethvert Phænomen bliver under Dine Hænder til hvad det skal være. Ja vist er den Christnes Gud Aand og Christendommen Aand, og der er sat Splid mellem Kjødet og Aanden; men Kjødet er ikke det Sandselige, det er det Selviske, i denne Forstand kan selv det Aandelige blive sandseligt, som hvis f. Ex. et Menneske tog sine Aandsgaver forfængelige, saa var han kjødelig. Og vel veed jeg, at det ikke er nødvendigt for den Christne, at Christus skal have været en jordisk Skjønhed, og det vilde ogsaa af en anden Grund end den, Du anfører, være meget sørgeligt, thi hvorledes maatte da ikke den Troende længes efter at see ham, dersom Skjøn-

hed her var noget Væsentligt; men af Alt dette følger ingenlunde, at Sandseligheden er tilintetgjort i Christendommen. Den første Kjærlighed har Skjønhedens Moment i sig, og den Glæde og Fylde, der ligger i det Sandselige i dets Uskyldighed, kan godt optages i Christendommen. Men lad os vogte os for en Ting, en Afvei, der er farligere end den, Du vil undgaae, lad os ikke blive for aandelige. Det forstaaer sig, man kan da heller ikke henstille til Din Vilkaarlighed, hvorledes Du vil opfatte Christendommen. Dersom Din Opfattelse var rigtig, saa var det jo bedst, at vi snarest muligt begyndte med alle de Selvplagelser og Tilintetgjørelser af det Legemlige, som vi lære at kjende i de mystiske Udskeielser; Sundhed selv vilde jo blive mistænkelig. Imidlertid tvivler jeg dog meget paa, at nogen from Christen vil negte, at han godt kan bede Gud at bevare hans Sundhed, den Gud, der gik omkring og helbredede Syge; de Spedalske burde da egentlig have frabedet sig at blive helbredede, thi de vare jo Fuldkommenheden nærmest. Jo mere eenfoldigt og barnligt et Menneske er, desto mere kan han ogsaa bede om; men da det nu blandt Andet ogsaa hører den første Kjærlighed til at være barnlig, saa seer jeg slet ikke, hvorfor den ikke ogsaa turde bede, eller rettere, for at blive ved mit Foregaaende, turde takke Gud, uden at dens Væsen derved blev altereret.

Dog Du har maaskee endnu mere paa Din Samvittighed, lad det ligesaa godt først som sidst komme frem; og skulde Du med Hensyn til en og anden Yttring i det Følgende ville sige „saaledes har jeg aldrig udtalt mig", saa vil jeg svare: det er vel sandt, men min gode Herr Observator maa tilgive en stakkels Ægtemand, at han drister sig til at gjøre ham til Gjenstand for sin Observation. Du gjemmer Noget i Dig, som Du aldrig siger reent ud; deraf kommer det, at Dit Udtryk har saa meget Energisk, saa megen Elasticitet, fordi det tyder hen paa et Mere, Du lader ahne, et endnu forfærdeligere Udbrud. — Altsaa Du har fundet det hvad Din Sjæl higede efter, hvad den troede at finde i mange misforstaaede Forsøg, Du har fundet en Pige, i hvilken

Dit hele Væsen finder Hvile; og om Du end kunde synes lidt for erfaren, saa er det dog Din første Kjærlighed, derom er Du overbeviist. „Hun er smuk“ — naturligt; „yndig“ — ih bevares; „og dog ligger hendes Skjønhed ikke i det Normale, men i Enheden af det Mangfoldige, i det Tilfældige, i det Selvmodsigende;“ „hun er sjælelig“ — det kan jeg tænke; „hun kan hengive sig i et Indtryk, saa det næsten fortner for Ens Øine; hun er let, kan som en Fugl gynge sig paa en Green, hun har Aand, Aand nok til at belyse hendes Skjønhed, men heller ikke mere.“ Den Dag er kommen, der skal forsikkre Dig Besiddelsen af Alt, hvad Du eier i Verden; en Besiddelse, Du da forøvrigt er sikker nok paa. Du har udbedet Dig den Gunst at maatte meddele hende den sidste Olie. Længe har Du allerede ventet i Familiens Spisestue, en vims Kammerpige, fire à fem nysgjerrige Cousiner, en ærværdig Tante, en Friseur, er flere Gange ilet Dig forbi. Du er allerede halv ærgerlig derover. Da aabner Døren til Dagligstuen sig sagte, Du kaster et flygtigt Blik derind, det glæder Dig, at der ikke er en Sjæl, at hun har havt den Takt at fjerne alle Uvedkommende endogsaa af Dagligstuen. Hun er smuk, smukkere end nogensinde, der er en Beaandelse over hende, en Harmoni, af hvis Svingninger hun endnu selv er gjennembævet. Du forbauses, hun overgaaer selv Dine Drømme, ogsaa Du forvandles, men Din fine Reflexion skjuler øieblikkelig Din Bevægethed, Din Ro virker endnu mere forførerisk paa hende, kaster en Attraa ind i hendes Sjæl, der gjør hendes Skjønhed interessant. Du nærmer Dig til hende; ogsaa hendes Pynt giver Situationen det Ualmindeliges Præg. Endnu har Du ikke sagt et Ord; Du seer og dog som om Du ikke saae, Du vil ikke besvære hende med forliebte Tølperagtigheder, men endog Speilet kommer Dig til Hjælp. Du befæster et Smykke paa hendes Bryst, som Du allerede den første Dag har foræret hende, den første Gang Du kyssede hende med en Lidenskab, der i dette Øieblik søger sin Bekræftelse; hun har selv gjemt det, Ingen har vidst det. Du tager en lille Bouquet, der kun indeholder en eneste Art

af Blomst, en i og for sig aldeles ubetydelig Blomst. Altid, naar Du har sendt hende Blomster, var der en lille Stilk deraf, men ubemærkelig, at Ingen ahnede det uden hun alene. Idag skal denne Blomst ogsaa opstaae til Ære og Værdighed, den alene skal pryde hende; thi hun elskede den. Du rækker hende den, en Taare bæver i hendes Øie, hun giver Dig den atter tilbage, Du kysser den og befæster den paa hendes Bryst. Et vist Veemod udbreder sig over hende. Du selv er bevæget. Hun træder et Skridt tilbage, hun betragter næsten med Vrede den Pynt, der er hende til Besvær, hun kaster sig om Din Hals. Hun kan ikke løsrive sig, hun omslutter Dig med en Heftighed, som om der var en fjendtlig Magt der vilde rive Dig fra hende. Hendes fine Pynt er knuust, hendes Haar er faldet ned, i samme Nu er hun forsvunden. Du er atter overladt til Din Ensomhed, som kun afbrydes af en vims Kammerpige, en fire à fem nysgjerrige Cousiner, en ærværdig Tante, en Friseur. Da gaaer Døren til Dagligstuen op, hun træder ind, og stille Alvor er læselig i hver hendes Mine. Du trykker hendes Haand, forlader hende for atter at møde hende — for Herrens Alter. Det havde Du glemt. Du, der har tænkt over saa meget, ogsaa over dette ved andre Leiligheder, Du havde i Din Forliebelse forglemt det, Du havde fundet Dig i Forholdene, som de ere for Alle, men dette havde Du ikke overveiet; og dog er Du for udviklet til ikke at see, at en Vielse er lidt mere end en Ceremoni. En Angst griber Dig. „Denne Pige, hvis Sjæl er reen som Dagens Lys, ophøiet som Himlens Hvælving, uskyldig som Havet, denne Pige, som jeg kunde synke tilbedende ned for, hvis Kjærlighed jeg føler maatte kunne rive mig ud af al Forvirring og føde mig paa ny, hende skal jeg føre op til Herrens Alter, hun skal staae der som en Synderinde, det skal siges om hende og til hende, at det var Eva, der forførte Adam. Hende, som min stolte Sjæl bøier sig for, det Eneste, den har bøiet sig for, til hende skal det siges, at jeg skal være hendes Herre, og hun skal være sin Mand underdanig. Øieblikket er kommet, allerede strækker

Kirken sine Arme ud efter hende, og før den giver mig hende tilbage, vil den først trykke et Brudekys paa hendes Læber, ikke det Brudekys, jeg gav al Verden for; den udstrækker allerede sine Arme for at favne hende, men dette Favnetag skal bringe al hendes Skjønhed til at falme, og da vil den kaste hende hen til mig og sige, formerer Eder og vorder frugtbare. Hvad er det for en Magt, der vover at trænge sig ind imellem mig og min Brud, den Brud, jeg selv har valgt, og som har valgt mig. Og denne Magt vil befale hende, at være mig tro, behøver hun da en Befaling; og dersom hun blot blev mig tro, fordi en tredie Mand, som hun da elskede mere end mig, befalede det! Og den byder mig at være hende tro, behøver man at byde mig det, jeg som med hele min Sjæl tilhører hende! Og denne Magt bestemmer vort Forhold til hinanden, den siger, at jeg skal byde, og hun skal lyde; men om jeg nu ikke vil byde, om jeg føler mig for ringe dertil. Nei hende vil jeg lyde, hendes Vink er for mig en Befaling, men en fremmed Magt vil jeg ikke bøie mig under. Nei, jeg vil flygte langt bort med hende, medens det endnu er Tid, og jeg vil bede Natten at skjule os, og de tause Skyer at fortælle os Eventyr i dristige Billeder, som det sømmer sig en Brudenat, og under den uhyre Himmelhvælving vil jeg beruse mig i hendes Yndigheder, ene med hende, ene i den hele Verden, og jeg vil styrte mig ned i hendes Kjærligheds Afgrund; og min Læbe er stum, thi Skyerne ere mine Tanker, og mine Tanker ere Skyer; og jeg vil raabe og besværge alle Magter i Himlen og paa Jorden, at Intet maa forstyrre min Lykke, og jeg vil tage dem i Eed og jeg vil lade dem tilsværge mig dette. Ja bort, langt bort, at min Sjæl atter kan blive sund, at mit Bryst atter kan aande, at jeg ikke skal qvæles i denne qvalme Luft — bort" — Ja bort, det vilde jeg ogsaa sige: procul, o procul este profani. Men har Du ogsaa betænkt, om hun vil følge Dig paa denne Expedition? „Qvinden er svag"; nei hun er ydmyg, hun er Gud langt nærmere end Manden. Dertil kommer, at Kjærlighed er for hende Alt, og hun vil

vist ikke forsmaae den Velsignelse og den Bekræftelse, som Gud vil forunde hende. Overhovedet er det vist aldrig faldet en Qvinde ind at have noget mod Ægteskabet, og det vil i al Evighed ikke falde hende ind, naar Mændene ikke selv fordærve hende; thi en emanciperet Qvinde kunde vel nok hitte paa Sligt. Forargelsen udgaaer altid fra Mændene; thi Manden er stolt, han vil være Alt, vil Intet have over sig.

At nu den Skildring, jeg har givet, næsten aldeles passer paa Dig, det vil Du vist ikke negte, og skulde Du ville det, saa vil Du dog vel ikke negte, at den passer paa Ordførerne i denne Retning. Jeg har med Flid forandret lidt i Udtrykkene fra det Almindelige for at betegne Din første Kjærlighed; thi, oprigtigt talt, den der beskrevne Kjærlighed, hvor lidenskabelig den end er, med hvor megen Pathos den end forkynder sig, den er dog meget for reflekteret, meget for fortrolig med Elskovens Coquetteri, til at man tør kalde den en første Kjærlighed. En første Kjærlighed er ydmyg, og er derfor glad ved, at der er en høiere Magt end den selv, om end ikke af anden Grund saa dog for at have En at takke. (Det er derfor at man sjeldnere finder en reen første Kjærlighed hos Mænd end hos Qvinder). Analogien hertil fandtes ogsaa hos Dig, thi Du sagde jo, at Du vilde besværge alle Magter i Himlen og paa Jorden, og heri viser sig allerede Trangen til at søge et høiere Udgangspunkt for Din Kjærlighed, kun at det hos Dig bliver en Fetischisme med al mulig Vilkaarlighed.

Det Første altsaa, Du skandaliserede Dig over, var, at Du skulde høitidelig indsættes til hendes Herre. Ligesom Du ikke var det, og maaskee kun altfor meget, ligesom ikke Dine Ord nokſom bare Præget heraf, men Du vil ikke give Afkald paa denne Afgudsdyrkelse, dette Coquetteri, at Du vil være hendes Slave, skjøndt Du meget godt føler Dig som hendes Herre.

Det Andet var, at det oprørte Din Sjæl, at Din Elskede skulde erklæres for en Synderinde. Du er Æsthetiker, og jeg kunde fristes til at henstille det til Dit ørkesløse Hoveds Overveielse, om ikke netop dette Moment var istand til at

gjøre en Qvinde endnu skjønnere; der ligger en Hemmelighed heri, som kaster et interessant Lys over hende. Det barnlige Skjelmeri, som Synden kan have saalænge vi dog tør udsige Uskyld om den, forhøier kun Skjønheden. Du kan vel begribe, at det ikke er mit Alvor, at fastholde denne Betragtning, da jeg meget godt føler og senere skal udvikle hvad der ligger heri; men, som sagt, dersom det var faldet Dig ind, saa var Du maaskee bleven absolut enthusiastisk for denne æsthetiske Observation. Du vilde da have gjort en Mangfoldighed af æsthetiske Opdagelser, om det var rigtigst o: meest interessant med en uendelig fjern Antydning ligesom at pirre derved, eller at lade den unge uskyldige Pige ene kjæmpe med denne dunkle Magt, eller med en vis gravitetisk Alvor at vippe hende ud derover i Ironien o. s. v., kort, Du vilde vist faae nok at bestille i denne Henseende. Du var kommen til at tænke paa den zittrende Belysning, der selv i Evangeliet udbredes over den Synderinde, hvis mange Synder bleve hende tilgivne, fordi hun elskede meget. Det jeg derimod vilde sige, er, at det atter er Din Vilkaarlighed, der vil, at hun skal staae der som Synderinde. Eet er nemlig at kjende Synden in abstracto, et Andet at kjende den in concreto. Men Qvinden er ydmyg, og det er vist aldrig faldet en Qvinde ind i Sandhed at forarge sig over, at Kirkens alvorlige Ord lød til hende; Qvinden er ydmyg og tillidsfuld, og hvo kan ogsaa slaae Øiet ned som en Qvinde, men hvo kan ogsaa saaledes løfte det op. Forsaavidt der altsaa ved Kirkens høitidelige Forkyndelse af, at Synden er indkommen i Verden, skulde foregaae nogen Forandring med hende, da maatte det være den, at hun kun endnu stærkere holdt fast ved sin Kjærlighed. Men deraf følger ingenlunde, at den første Kjærlighed er altereret, den er kun draget op i en høiere Concentricitet. At overhovedet den jordiske Kjærlighed skulde være Synd, det turde være saare vanskeligt at overbevise en Qvinde om, da hendes hele Existents derved tilintetgjøres i sin dybeste Rod. Dertil kommer, at hun jo ikke er traadt op for Herrens Alter for at overveie, om hun skal elske den

Mand, der staaer ved hendes Side, eller ikke; hun elsker ham, deri har hun sit Liv, og vee Den, der vækker Tvivlen hos hende, der vil lære hende, at ville oprøre sig mod sin Natur, og ikke ville knæle for Gud, men staae opreist. Jeg burde maaskee ikke komme Dig imøde; thi da Du nu har sat Dig i Hovedet, at for at den første Kjærlighed i Sandhed skal finde Sted, maa Synden ikke være indkommen i Verden, saa føler Du dog vel selv, at Du fægter i Luften. (Overhovedet viser Du derved, at Du vil abstrahere fra Synden, at Du ligger i Reflexionen). Men da de Individer, imellem hvilke vi tænkte os den første Kjærlighed, vare religiøse, saa behøver jeg jo slet ikke at indlade mig paa alt dette. Det Syndige ligger nemlig ikke i den første Kjærlighed som saadan, men i det Selviske i den, men det Selviske træder først frem i det Øieblik, den reflekterer, hvorved den da er tilintetgjort.

Det oprører Dig endelig, at en tredie Magt vil forpligte Dig til Troskab mod hende og hende mod Dig. For en Ordens Skyld maa jeg bede Dig at erindre, at denne tredie Magt ikke paanøder sig; men da de Individer, vi tænke os, ere religiøst udviklede, saa søge de selv hen til den, og det, der kommer i Betragtning, er, om der er Noget i den, der lægger dem Hindring i Veien for deres første Kjærlighed. Det vil Du dog ikke negte, at det er den første Kjærlighed naturligt at søge en Bestyrkelse ved paa en eller anden Maade at gjøre Kjærligheden til en Forpligtelse, de Elskende for en høiere Magts Aasyn paalægge sig selv. De Elskende tilsværge hinanden Troskab ved Maanen, ved Stjernerne, ved deres Faders Aske, ved deres Ære o. s. v. Svarer Du dertil „Ja, saadanne Eder ville Intet sige, de ere jo blot en Afglands af de Elskendes egen Stemning, thi hvorledes skulde det ellers falde dem ind at sværge ved Maanen", saa vil jeg svare, her har Du selv altereret den første Kjærligheds Væsen; thi det er netop det Skjønne i den, at Alt faaer Realitet for den i Kraft af Kjærligheden, det er først i Reflexionens Øieblik at det viser sig, at det er indholdsløst

at sværge ved Maanen, i Edens Øieblik har det Gyldighed. Skulde nu dette Forhold forandres derved, at de sværge ved en Magt, der virkelig har Gyldighed? det skjønnes ikke, da det jo netop er Kjærligheden af Vigtighed, at Eden har sand Betydning. Naar Du derfor mener, at Du gjerne kunde sværge ved Skyer og Stjerner, men det forstyrrer Dig, at Du skal sværge ved Gud, saa viser det, at Du ligger i Reflexionen. Din Kjærlighed maa nemlig ingen Medvider have, undtagen saadanne som ikke ere Medvidere. Nu er det vel sandt, at Kjærligheden er hemmelighedsfuld, men Din Kjærlighed er saa fornem, at end ikke Gud i Himlen maa vide Noget derom, og det uagtet Gud, for at bruge et lidt letsindigt Udtryk, er et Vidne, der ikke generer. Men det at Gud ikke maa vide derom, det er det Selviske og det Reflekterende; thi Gud er paa eengang i Bevidstheden og dog maa han ikke være der. Alt Sligt kjender den første Kjærlighed ikke til.

Denne Trang altsaa til at lade Kjærligheden forklare sig op i en høiere Sphære har Du ikke, eller rettere — thi den første Kjærlighed har ikke Trangen, men gjør det umiddelbart — Du har Trangen, men vil ikke tilfredsstille den. Vilde jeg nu et Øieblik vende tilbage til Din fingerede første Kjærlighed, saa vilde jeg sige, maaskee lykkedes det Dig at besværge alle Magter, og dog voxede der ikke fjernt fra Dig en Mistelteen. Den skjød op, den viftede Dig Kjølighed til, og dog skjulte den en endnu høiere Varme i sig, og I glædede Eder over den; men denne Mistelteen er en Betegnelse af den feberfyge Uro, der er Livsprincipet i Din Kjærlighed, den kjøler og heder, den vexler bestandig, ja Du kunde i samme Øieblik ønske, at I maatte have en Evighed for Eder og at dette Nu var det sidste; og derfor er Din Kjærligheds Død vis.

Vi saae altsaa, hvorledes den første Kjærlighed kunde træde i Forhold til det Ethiske og det Religiøse, uden at dette skeete gjennem en Reflexion, der altererede den, da den blot droges op i en høiere umiddelbar Concentricitet. I en

vis Forstand er der foregaaet en Forandring, og det er den, jeg nu vil betragte, hvad man kunde kalde Elskerens og Elskerindens Metamorphose til Brud og Brudgom. Idet den første Kjærlighed henføres til Gud, skeer dette saaledes, at de Elskende takke Gud derfor. Herved foregaaer en forædlende Forvandling. Den Svaghed, der ligger Manden nærmest, er at indbilde sig, at han har erobret den Pige, han elsker; han føler sin Overlegenhed heri, men dette er ingenlunde æsthetisk. Idet han derimod takker Gud, da ydmyger han sig under sin Kjærlighed, og det er i Sandhed langt skjønnere, at tage den Elskede som en Gave af Guds Haand, end at have undertvunget al Verden for at erobre hende. Dertil kommer, at Den der i Sandhed elsker, hans Sjæl vil ikke finde Hvile, førend han saaledes har ydmyget sig for Gud; og den Pige, han elsker, er ham i Sandhed for meget til at turde tage hende endog i den skjønneste og ædleste Forstand som et Bytte. Og skulde det glæde ham at erobre og erhverve hende, saa vil han vide, at den daglige Erhverven gjennem et heelt Liv er passende, ikke en kort Forliebelses overnaturlige Kraft. Dog dette skeer jo ikke som om der var gaaet en Tvivl iforveien, men det skeer umiddelbart. Det egentlige Liv i den første Kjærlighed bliver altsaa tilbage, men det Fuselagtige, om jeg saa tør sige, bortages. Det andet Kjøn er det naturligere for at føle Overvægten, at ligge under for den, og om hun end føler sig glad og lykkelig i det at være Intet, saa er det dog let paa Veie til at blive noget Usandt. Naar hun nu takker Gud for den Elskede, da er hendes Sjæl sikker mod at lide; derved at hun kan takke Gud, fjerner hun Den, hvem hun elsker, blot saa meget fra sig, at hun ligesom kan trække Veiret. Og dette skeer ikke som Følge af en ængstende Tvivl, en saadan kjender hun ikke, men det skeer umiddelbart.

Jeg antydede allerede i det Foregaaende, at den om end illusoriske Evighed, der var i den første Kjærlighed, gjorde den sædelig. Idet nu de Elskende henføre deres Kjærlighed til Gud, saa vil denne Tak allerede give den et abso-

lut Evigheds Præg, og Forsættet og Forpligtelsen ligesaa, og denne Evighed vil da ikke være grundet paa dunkle Magter, men paa det Evige selv. Forsættet har tillige en anden Betydning. Deri ligger nemlig Muligheden af en Bevægelse i Kjærligheden, og altsaa ogsaa Muligheden af at befries fra den Vanskelighed, hvorunder den første Kjærlighed som saadan lider, at den ikke kan komme af Stedet. Det Æsthetiske ligger i dens Uendelighed, men det Uæsthetiske ligger i, at denne Uendelighed ikke kan blive endeliggjort. At det, at det Religiøse træder til, ikke kan forstyrre den første Kjærlighed, det vil jeg oplyse ved et billedligere Udtryk. Det Religiøse er jo egentlig Udtrykket for den Overbeviisning, at Mennesket ved Guds Hjælp er lettere end hele Verden, den samme Tro som den, der ligger til Grund for at et Menneske kan svømme. Hvis nu der gaves et saadant Svømmebelte, som kunde holde En oppe, saa lod det sig tænke, at En, der havde været i Livsfare, altid bar det, men det lod sig ogsaa tænke, at et Menneske, der aldrig havde været i Livsfare, ligeledes bar det. Dette sidste Tilfælde passer paa Forholdet mellem den første Kjærlighed og det Religiøse. Den første Kjærlighed omgjorder sig med det Religiøse, uden at nogen smertelig Erfaring eller nogen ængstende Reflexion er gaaet iforveien; kun maa jeg bede dig ikke at urgere dette Udtryk, som om det Religiøse blot stod i et udvortes Forhold til hiin. At dette ikke er Tilfældet, er jo viist i det Foregaaende.

Og lad os saa een Gang for alle Gange gjøre Regnskabet op. I tale saa meget om det erotiske Favnetag, hvad er det mod det ægteskabelige? Hvilken Rigdom i Modulation i det ægteskabelige „min" fremfor i det erotiske; det gjenlyder ikke blot i det forføreriske Øiebliks Evighed, ikke blot i Phantasiens og Forestillingens illusoriske Evighed, men i Bevidsthedens Evighed, i Evigheds Evighed. Hvilken Kraft i det ægteskabelige „min", thi Villie, Beslutning, Forsæt er en langt dybere Tone; hvilken Energi og Smidighed, thi hvad er saa haardt som Villie og hvad saa blødt som den; hvilken Bevægelsens Kraft, ikke blot dunkle Tilskyndelsers for-

virrede Begeistring, thi Ægteskabet stiftes i Himlen, og Pligten gjennemtrænger Tilværelsens hele Legeme til den yderste Spidse og bereder Veien og forvisser om, at i al Evighed ingen Hindring skal være istand til at forstyrre Kjærligheden! Lad saa Don Juan beholde Løvhytten, Ridderen Nattens Himmel og Stjernerne, naar han Intet seer derover. Ægteskabet har sin Himmel endnu høiere. Saaledes er Ægteskabet, og naar det ikke er saaledes, er det ikke Guds Skyld, ikke Christendommens Skyld, ikke Vielsens, ikke Forbandelsens, ikke Velsignelsens, men alene Menneskenes egen. Og er det ikke Synd og Skam, saaledes skriver man Bøger, at man gjør Menneskene raadvilde om Livet, kjede deraf, før de begynde derpaa, istedenfor at lære dem at leve. Og havde man endda Ret, var det en smertelig Sandhed; men det er Løgn. Man lærer os at synde, og Dem, der ikke have Mod hertil, gjør man paa en anden Maade ligesaa ulykkelige. Jeg er desto værre altfor meget selv paavirket af det Æsthetiske til ikke at vide, at det Ord „Ægtemand" skurrer i Dit Øre. Dog det er mig ligegyldigt. Er det Ord „Ægtemand" end kommet i Miscredit, og næsten blevet til en Latterlighed, saa er det paa den høie Tid, at man igjen søger at holde det i Ære. Og siger Du: „Sligt seer man aldrig, skjøndt man ofte nok seer Ægteskaber", saa foruroliger dette mig ikke; thi det, at man hver Dag seer Ægteskaber, gjør, at man sjeldnere seer det Store deri, især da man gjør Alt for at forkleine det; thi have I ikke bragt det saa vidt, at en Pige, der for Alteret rækker en Mand sin Haand, ansees for ufuldkomnere end disse Heltinder i Eders Romaner med deres første Kjærlighed.

Efterat jeg nu med al Taalmodighed har hørt paa Dig og Dine Udbrud, vildere end Du maaskee ret vil vedkjende Dig dem (men Du skal see, om Du endnu maaskee ikke ganske har forstaaet disse Rørelser i Dig selv, naar Ægteskabet træder Dig som en Virkelighed imøde, saa vil det rase i Dig, hvorvel Du formodentlig atter ikke vil betroe Dig til noget Menneske), saa maa Du tilgive mig, at jeg rykker frem med mine

smaa Observationer. Man elsker kun eengang i sit Liv, Hjertet hænger ved sin første Kjærlighed — Ægteskabet. Lyt til og beundre denne forskjellige Sphærers harmoniske Samklang. Det er den samme Sag, blot udtrykt æsthetisk, religiøst og ethisk. Man elsker kun eengang. For at realisere dette, træder Ægteskabet til, og dersom Folk, der ikke elske hinanden, saae i Sinde at gifte sig, saa kan Kirken jo ikke gjøre derfor. Man elsker kun eengang, dette gjenlyder fra de Forskjelligste, fra de Lykkelige, hvem hver Dag giver en glad Forvisning herom, fra de Ulykkelige. Af disse gives der egentlig kun to Classer: de der altid hige efter Idealet, og de der ikke ville fastholde det. Disse Sidste ere de egentlige Forførere. Man træffer dem sjeldnere, fordi der altid hører noget Ualmindeligt dertil. Jeg har kjendt een, men ogsaa han tilstod, at man kun elsker eengang, men hans vilde Lyster havde Kjærlighed ikke kunnet tæmme. Ja, sige nu visse Folk, man elsker kun eengang, man gifter sig 2, 3 Gange. Her enes Sphærerne atter; thi Æsthetiken siger Nei, Kirken og den kirkelige Ethik seer mistænkeligt paa det andet Ægteskab. Dette er for mig af yderste Vigtighed; thi dersom det var sandt, at man elskede flere Gange, saa blev det en betænkelig Sag med Ægteskabet, saa kunde det synes, at det Erotiske led Skade ved det Religiøses Vilkaarlighed, der i Reglen fordrede, at man kun skulde elske eengang, der altsaa behandlede dette Erotikens Anliggende saa skjødesløst, som om det vilde sige, Du kan gifte Dig eengang, og lad dermed den Sag være færdig.

Vi have nu seet, hvorledes den første Kjærlighed traadte i Forhold til Ægteskabet, uden at denne derved blev altereret. Det samme Æsthetiske, der ligger i den første Kjærlighed, maa altsaa og ligge i Ægteskabet, da hiin er indeholdt i dette; men det Æsthetiske ligger i den Uendelighed, den Aprioritet, den første Kjærlighed har, som ovenfor blev udviklet. Det ligger dernæst i den Eenhed af Modsætninger, som Kjærlighed er, den er sandselig og dog aandelig; den er Frihed og dog Nødvendighed; den er i Momentet, er i høi

Grad præsentisk og dog har den en Evighed i sig. Alt dette har Ægteskabet ogsaa, det er sandseligt og dog aandeligt, men det er mere; thi det Ord „aandelig" brugt om den første Kjærlighed, siger dog nærmest, at den er sjælelig, at den er af Aand gjennemtrængt Sandselighed; det er Frihed og Nødvendighed, men tillige mere; thi Frihed brugt om den første Kjærlighed er dog egentlig mere den sjælelige Frihed, hvor Individualiteten endnu ikke har udklaret sig af Naturnødvendigheden. Men jo mere Frihed jo mere Hengivelse, og kun Den kan ødsle med sig selv, der eier sig selv. I det Religiøse bleve Individerne frie, han for usand Stolthed, hun for usand Ydmyghed, og det Religiøse trængte ind mellem de Elskende, der holdt hinanden saa fast omsluttede, ikke for at adskille, men for at hun kunde hengive sig med en Rigdom, som hun før ikke havde ahnet, og han ikke blot modtage, men hengive sig og hun modtage. Det har indre Uendelighed i sig, endnu mere end den første Kjærlighed; thi Ægteskabets indre Uendelighed er et evigt Liv. Det er Eenhed af Modsætninger, endnu mere end den første Kjærlighed; thi det har een Modsætning mere, det Aandelige og derved det Sandselige i en endnu dybere Modsætning, men jo længere man er borte fra det Sandselige, desto mere æsthetisk Betydning faaer det; thi ellers blev Dyrenes Instinkt det meest Æsthetiske. Men det Aandelige i Ægteskabet er høiere end det i den første Kjærlighed, og jo høiere Himlen er over Brudesengen, desto bedre, desto skjønnere, desto mere æsthetisk; og over Ægteskabet er det ikke denne jordiske Himmel, der hvælver sig, men Aandens Himmel. Det er i Momentet, sundt og kraftigt, det viser ud over sig, men i en dybere Forstand end den første Kjærlighed; thi dette er netop Feilen ved denne, at den har en abstrakt Charakteer; men i Forsættet, som Ægteskabet har, ligger Bevægelses-Loven, ligger Muligheden af indre Historie. Forsættet er Resignationen i den rigeste Skikkelse, hvor der ikke sees hen til, hvad der skal tabes, men hvad der skal vindes ved at fastholdes. I Forsættet er der sat et Andet, og i Forsættet er

Kjærligheden sat i Forhold dertil, dog ikke i udvortes Betydning. Men Forsættet her er ikke Tvivlens erhvervede Frugt, men Forjættelsens Overflødighed. Saa skjønt er Ægteskabet, og det Sandselige ingenlunde fornegtet, men forædlet. Ja jeg tilstaaer det, maaskee er det urigtigt af mig, ofte naar jeg tænker paa mit eget Ægteskab, da vækker den Forestilling et uforklarligt Veemod hos mig, at det skal ophøre, at, saa vis jeg end er paa, at jeg skal leve med hende, hvem mit Ægteskab knyttede mig til, i et andet Liv, dette dog skal give mig hende anderledes, at den Modsætning, der var en Betingelse med i vor Kjærlighed, skal ophæves. Dog dette trøster mig, at jeg veed, jeg skal erindre, at jeg med hende har levet i det inderligste, det skjønneste Samfund, som Jordelivet giver. Dersom jeg nemlig har nogen Forstand paa den hele Sag, saa er Manglen ved den jordiske Kjærlighed den samme, som det, der er dens Fortrin, at den er Forkjærlighed. Den aandelige Kjærlighed har ingen Forkjærlighed og bevæger sig i den modsatte Retning, afskyder bestandig alle Relativiteter. Den jordiske Kjærlighed gaaer i sin Sandhed den modsatte Vei, og er paa sit Høieste kun Kjærlighed til et eneste Menneske i den hele Verden. Dette er Sandheden af at elske kun Een og kun eengang. Den jordiske Kjærlighed begynder med at elske Flere, dette er de foreløbige Anticipationer, og ender med at elske Een; den aandelige aabner sig bestandig mere og mere, elsker Flere og Flere, har sin Sandhed i at elske Alle. Saa er da Ægteskabet sandseligt, men tillige aandeligt, frit og tillige nødvendigt, absolut i sig selv og viser tillige ud over sig selv indenfor sig selv.

Idet Ægteskabet saaledes er en indre Harmoni, har det naturligviis sin Teleologi i sig selv; det er, idet det bestandig forudsætter sig selv, og forsaavidt bliver ethvert Spørgsmaal om dets „hvorfor“ en Misforstaaelse, som meget let lader sig forklare af den prosaiske Forstandighed, der, om den end i Almindelighed lader lidt ærbarere end Syngemester Basil, der mener, at Ægteskabet af alle latterlige Ting er den allerlatterligste, dog let fristes ikke blot Dig, men ogsaa

mig til at sige: „er Ægteskabet ikke Andet, saa er det virkelig af alle latterlige Ting den allerlatterligste.“

Lad os imidlertid til Tidsfordriv see lidt nærmere paa eet og andet heraf. Om der end bliver en stor Forskjel mellem vor Latter, saa kunne vi dog gjerne lee lidt i Compagni. Forskjellen vil omtrent blive den samme som den forskjellige Betoning, med hvilken vi vilde udsige paa det Spørgsmaal, hvorfor er Ægteskabet til, det Svar: det maa vor Herre vide. Naar jeg forøvrigt siger, at vi ville lee lidt i Fælledsskab, saa skal det ingenlunde være glemt, hvor meget jeg i denne Henseende skylder Dine Observationer, for hvilke jeg som Ægtemand ret takker Dig. Naar Folk nemlig ikke ville realisere den skjønneste Opgave, naar de ville dandse alle andre Steder end paa det Rhodos, der er anviist dem til Dandseplads, saa lad dem kun blive et Offer for Dig og andre Luxe, der under en Fortroligs Maske veed at have dem til Bedste. Dog et Punkt er der, som jeg vil frelse, et Punkt, jeg aldrig har og aldrig skal tillade mig at smile ad. Du har ofte yttret, at det maatte være „ganske fortræffeligt“ at gaae omkring og spørge hver især, hvorfor han har giftet sig, og man vilde da finde, at det som oftest var en saare ubetydelig Omstændighed, der blev det Afgjørende, og Du søger da det Latterlige i, at en saa uhyre Virkning som et Ægteskab med alle dets Consequentser kan fremgaae af en saa lille Aarsag. Jeg skal ikke opholde mig ved det Urigtige, der ligger deri, at Du seer paa den lille Omstændighed ganske abstrakt, og at det dog som oftest er kun fordi den lille Omstændighed kommer til en Mangfoldighed af Bestemmelser, at der resulterer Noget deraf. Det jeg derimod vil udhæve, er det Skjønne i de Ægteskaber, der have saa lidt „hvorfor“ som muligt. Jo mindre „hvorfor“, jo mere Kjærlighed, det vil sige, naar man seer det Sande deri. For den Letsindige vil det jo rigtignok bag efter vise sig, at det var et lille „hvorfor“; for det alvorlige Menneske vil det til hans Glæde vise sig, at det var et uhyre „hvorfor“. Jo mindre „hvorfor“, jo bedre. I de lavere Classer indgaaes Ægteskabet i Al-

mindelighed uden noget stort „hvorfor“, men derfor gjenlyde disse Ægteskaber langt sjeldnere af saa mange „hvorledes“, hvorledes de skulle komme ud af det, hvorledes de skulle faae deres Børn forsørgede o. s. v. Til Ægteskabet hører aldrig Andet end Ægteskabets eget „hvorfor“, men dette er uendeligt og altsaa i den Forstand, hvori jeg her tager det, intet „hvorfor“, Noget Du ogsaa let vil overbevise Dig om; thi dersom man vilde svare en saadan forstandig philistrøs Ægtemand paa hans „hvorfor“ med dette sande „derfor“, saa vilde han formodentlig ligesom Skolemesteren i Alferne sige: „lad os saa faae en ny Løgn“. Du vil tillige indsee, hvorfor jeg ikke vil og ikke kan afvinde denne Mangel paa „hvorfor“ en comisk Side, fordi jeg frygter, at det Sande skal gaae tabt derved. Det sande „hvorfor“ er kun eet, men har tillige en uendelig Energi og Kraft i sig, der kan qvæle alle „hvorledes“. Det endelige „hvorfor“ er et Indbegreb, en Sværm, hvoraf hver tager Sit, Een flere en Anden færre, lige daarligt til Hobe; thi om En endog kunde forene alle endelige „hvorfor“ i sit Ægteskabs Indgang, saa vilde han netop være den usleste af alle Ægtemænd.

Et af de tilsyneladende meest anstændige Svar, man giver paa dette Ægteskabets „hvorfor“ er: Ægteskabet er en Skole for Charakteren, man gifter sig for at forædle og uddanne sin Charakteer. Jeg vil knytte mig til et bestemt Faktum, der skyldes Dig. Det var en Embedsmand, „Du havde faaet fat paa“, det var Dit eget Udtryk og ligner Dig aldeles; thi naar der er en Gjenstand for Din Jagttagelse, saa skyer Du Intet, saa mener Du, at Du er i Dit Kald. Han var forresten et ganske godt Hoved og havde især mange Sprogkundskaber. Familien samledes ved Theebordet. Han røgede sin Pibe. Hans Kone var ingen Skjønhed, saae temmelig eenfoldig ud, var i Forhold til ham gammel, og forsaavidt kunde man, som Du bemærkede, strax falde paa, at der maatte være et aparte „hvorfor“. Ved Theebordet sad en ung noget bleg nygift Kone, der syntes at kjende et andet „hvorfor“; Fruen selv skjenkede Thee, en ung Pige paa

sexten Aar, ikke skjøn, men fyldig og livsfrisk, bød den om; hun syntes endnu ikke at være kommen til et „hvorfor“. I dette hæderlige Selskab havde Din Uværdighed ogsaa fundet en Plads. Du, som var mødt ex officio, som allerede et Par Gange var gaaet forgjeves, fandt naturligviis Situationen altfor gunstig til at turde lade den ubenyttet. Der var netop i de Dage Tale om en ophævet Forlovelse. Familien havde endnu ikke hørt denne vigtige indenlandske Nyhed. Sagen blev plaideret fra alle Sider, det vil sige, Alle vare actores, derpaa blev den optagen til Doms og Synderen excommuniceret. Gemytterne vare bevægede. Du vovede at insinuere en lille Yttring i Faveur af den Dømte, som naturligviis ikke var beregnet paa den Vedkommendes Fordeel, men paa at faae Stikordet anbragt. Det mislykkedes, da vedblev Du: „maaskee var den hele Forlovelse en Overilelse, maaskee har han ikke gjort sig Rede for det betydningsfulde „hvorfor“, man kunde næsten sige det „aber“, der bør gaae forud for et saa afgjørende Skridt, enfin hvorfor gifter man sig, hvorfor, hvorfor.“ Hvert af disse „hvorfor“ blev udtalt med en forskjellig Modulation, men dog lige dubitativt. Det var for meget. Eet „hvorfor“ vilde allerede have været tilstrækkeligt, men en saadan fuldstændig Appel, en Generalmarsch i Fjendens Leir var afgjørende. Øieblikket var kommet. Med en vis Godmodighed, der dog ogsaa bar Præget af overveiende Forstandighed, sagde Verten: jo min gode Mand, det skal jeg sige Dem, man gifter sig fordi Ægteskabet er en Skole for Charakteren. Nu var Alt i Gang, deels ved Opposition, deels ved Approbation fik Du ham til at overbyde sig selv i Barrokhed, til liden Opbyggelse for hans Kone, til Forargelse for den unge Kone, til Forbauselse for den unge Pige. Jeg bebreidede Dig allerede dengang Din Adfærd, ikke for Vertens Skyld, men for Fruentimmernes, hvem Du var ondskabsfuld nok til at gjøre Scenen saa besværlig og langvarig som mulig. De to Fruentimmer behøve ikke mit Forsvar, og det var da ogsaa blot Dit sædvanlige Coquetteri, der har forledet Dig til ikke at tabe dem

af Sigte. Men hans Kone, maaskee har hun dog virkelig elsket ham, og maatte det da ikke være forfærdeligt for hende at høre paa. Dertil kommer, at der laae noget Uanstændigt i den hele Situation. Det er nemlig saa langt fra, at en Forstands-Reflexion gjør Ægteskabet sædeligt, at den egentlig gjør det usædeligt. Den sandselige Kjærlighed har kun een Forklarelse, hvori den er lige æsthetisk, religiøs og ethisk, det er Kjærligheden; den forstandige Beregning gjør den ligesaa uæsthetisk som irreligiøs, fordi det Sandselige ikke er i sin umiddelbare Ret. Den der altsaa gifter sig for det og det o. s. v., han gjør et ligesaa uæsthetisk som irreligiøst Skridt. Hans Hensigts Godhed hjælper slet ikke; thi Feilen er netop den, at han har en Hensigt. Dersom en Qvinde giftede sig, for, ja slig Galskab har man da hørt i Verden, en Galskab, der synes at give hendes Ægteskab et uhyre „hvorfor", for at føde Verden en Frelser, saa var dette Ægteskab ligesaa uæsthetisk som usædeligt og irreligiøst. Det er Noget, man ikke ofte nok kan gjøre sig klart. Der er en vis Classe af Forstands-Mennesker, der med en uhyre Foragt see ned paa det Æsthetiske som Tant og Barneværk, og som i deres jammerlige Teleologie troe sig høit hævede derover; men det er lige det Modsatte, slige Mennesker ere ved deres Forstandighed ligesaa usædelige som uæsthetiske. Man gjør derfor altid bedst i at see paa det andet Kjøn, der baade er det meest religiøse og det meest æsthetiske. Vertens Exposition var forøvrigt triviel nok, og jeg behøver ikke at fremstille den; derimod vil jeg ende denne Betragtning med at ønske enhver saadan Ægtemand en Xantippe til Kone og saa vanartede Børn som muligt, saa kan han haabe at være i Besiddelse af Betingelsen for hans Hensigts Opnaaelse.

At nu Ægteskabet forøvrigt virkelig er en Skole for Charakteren, eller, for ikke at bruge et saa philistrøst Udtryk, er Charakterens Genesis, det vil jeg gjerne indrømme, medens jeg naturligviis bestandig maa holde paa, at Enhver, der gifter sig af den Grund, snarere maatte henvises til hvilkensomhelst anden Skole end til Kjærlighedens. Dertil

kommer, at et saadant Menneske aldrig vil have Gavn af denne Skolegang. Han berøver sig for det Første den Styrkelse, den Consolidation, den Gjennemgysning gjennem alle Tanker og Lidemod, som et Ægteskab er, thi det er dog i Sandhed et Vovestykke; men det skal det være, og det er saa langt fra, at det er rigtigt at ville beregne, at en slig Beregning netop er et Forsøg paa at enervere det. For det Andet er han naturligviis derved gaaet Glip af Kjærlighedens store Driftscapital og af den Ydmygelse, det Religiøse i Ægteskabet giver. Han er naturligviis altfor superklog til ikke at bringe en fix og færdig Forestilling med sig om, hvorledes han vil udvikles, denne bliver da Regulativet for hans Ægteskab og for det ulykkelige Væsen, han har været uforskammet nok til at udsee til sin Prøveklub. Men lad os glemme dette, og saa med Taknemmelighed erindre, hvor sandt det er, at Ægteskabet danner, naar man nemlig ikke vil staae over det, men som altid, hvor der er Tale om Dannelse, underordne sig det, hvoraf man skal dannes. Det modner hele Sjælen, idet det paa eengang giver en Følelse af Betydning, men tillige Vægten af et Ansvar, man ikke kan bortsophistrere, fordi man elsker. Det adler hele Mennesket ved den Undseelsens Rødme, der tilhører Qvinden, men som er Mandens Tugtemester; thi Qvinden er Mandens Samvittighed. Det bringer Melodi i Mandens excentriske Bevægelse, det giver Qvindens stille Liv Styrke og Betydning, men dog kun forsaavidt hun søger denne i Manden, og saaledes bliver denne Styrke ikke en uqvindelig Mandighed. Hans stolte Opblussen dæmpes, idet han bestandig vender tilbage til hende, hendes Svaghed styrkes, idet hun læner sig til ham*). Og nu alt

*) Ægteskabet giver derfor først et Menneske egentlig hans positive Frihed, fordi dette Forhold kan udvide sig over hele hans Liv, over det Mindste som over det Største. Det gjør ham fri fra en vis unaturlig Forlegenhed i naturlige Ting, som vel ogsaa let kan erhverves paa mange andre Maader, men da ogsaa let paa det Gudes Bekostning; det gjør ham fri fra at stagnere i Vane, idet det vedligeholder en frisk Strømning; gjør ham fri fra Mennesker netop derved, at det binder ham til eet Menneske. Jeg har

det Smaalige Ægteskabet fører med sig. Ja det vil Du nok give mig Ret i, men tillige bede Gud befrie dig derfra. Nei der er Intet, der danner saa meget som det Smaalige. Der er det Afsnit i et Menneskes Liv, hvor man bør fjerne det fra ham; men der er ogsaa det Afsnit, hvor det er godt, og der hører en stor Sjæl til at frelse sin Sjæl ud af det Smaalige; men man kan det, naar man vil, thi det at ville er den store Sjæl, og Den, der elsker, vil. For Manden kan det især falde vanskeligt, og derfor vil i denne Henseende Qvinden have saa stor Betydning for ham. Hun er skabt til at have med det Smaa at gjøre, og veed at give det en Betydning, en Værdighed, en Skjønhed, som fortryller. Det

---

ofte lagt Mærke til, at Folk, der ere ugifte, netop trælle. For det Første trælle de for deres Luner; netop i deres daglige Liv tør de tillade dem Alt, skylde Ingen Regnskab; men dernæst blive de ogsaa afhængige, ja Slaver af andre Mennesker. Hvilken Rolle spiller ikke ofte en Tjener, en Husholderske o. s. v. De ere Herskabets personificerede Luner og Tilbøieligheder, reducerede paa Klokkeslet; de veed, naar Herren staaer op, eller rettere, hvor længe iforveien der skal kaldes paa ham, eller rettere, hvor længe iforveien hans Arbeids-Værelse skal være opvarmet før der kaldes paa ham; de veed at lægge reent Linned frem til ham, at krange hans Strømper, saa han med Lethed kan trække dem paa, at have koldt Vand i Beredskab, naar han har vasket sig i lunkent, at lukke Vinduer op, naar han gaaer ud, at sætte Støvleknægt og Morgenskoe frem til ham, naar han kommer hjem etc. etc. Alt dette veed det tjenende Personale, især naar det er lidt klogtigt, let at sætte sig ind i. Uagtet nu alt dette skeer til Punkt og Prikke, saa ere slige ugifte Personer ofte ikke tilfredse. De kunne jo tilkjøbe dem Tilfredsstillelsen af ethvert Ønske. De ere en Gang imellem arrige og vrantne, bag efter svage og godmodige. Et Par Rigsdaler gjøre jo Alt godt. Det lærer Tyendet snart at benytte sig af, det gjelder altsaa blot om med behørige Mellemrum at gjøre lidt galt, lade Herskabet rase, blive fortvivlet derover, og derpaa modtage en Douceur. Herskabet bliver saa indtaget af en saadan Personlighed, Herren veed ikke, om han meest skal beundre hans Nøiagtighed, eller den oprigtige Anger, han viser, naar han har forseet sig. En saadan Tjener bliver da Herskabet uundværlig, og er fuldkommen Despot.

frelser fra Vaner, fra Eensidigheders Tyranni, fra Luners Aag, og hvor skulde alt sligt Ondt faae Tid til at vinde Skikkelse i en ægteskabelig Forening, der saa mange Gange og paa saa mange Maader kalder sig til Regnskab; alt Saadant kan ikke trives; „thi Kjærligheden er langmodig, er velvillig, Kjærligheden bærer ikke Nid, Kjærligheden bruger ikke Fremfusenhed, opblæser ikke, den gjør intet Usømmeligt, søger ikke sit Eget, forbittrer ikke, bærer ikke Nag, glæder sig ikke over Uretfærdighed, men glæder sig ved Sandhed, fordrager Alt, troer Alt, haaber Alt, taaler Alt." Tænk Dig disse skjønne Ord af en Herrens Apostel, tænk Dig dem anvendte paa et heelt Liv, saaledes, at der knytter sig Forestillingen dertil om, at man mange Gange med Lethed gjorde det, mange Gange tog Feil, mange Gange glemte det, men dog atter vendte tilbage dertil; tænk Dig, at et Ægtepar tør sige disse Ord saaledes til hinanden, at Hovedindtrykket dog bliver glædeligt; hvilken Salighed ligger dog ikke heri, hvilken Charakterens Forklarelse? I Ægteskabet kommer man ingen Veie med store Lidenskaber; man kan Intet tage op forud, man kan ikke ved at være kjærlig en Maaned efter en stor Maalestok gjøre Fyldest for en anden Tid; her gjelder det, at hver Dag har sin egen Plage, men ogsaa sin egen Velsignelse. Jeg veed det, at jeg har underlagt min Stolthed og min hypochondre Uro under hendes Kjærlighed, jeg har underlagt hendes Heftighed vor Kjærlighed; men jeg veed ogsaa, at det har kostet mange Dage, jeg veed ogsaa, at der kan forestaae mange Farer; men mit Haab er til Seier.

Eller man gifter sig — for at faae Børn, for at give sit ringe Bidrag til Menneskeslægtens Forplantelse paa Jorden. Tænk Dig — hvis han ingen Børn fik, saa blev da hans Bidrag meget ringe. Stater have jo rigtignok tilladt sig at have denne Hensigt med Ægteskabet, at udsætte Præmier for dem, der giftede sig, og for dem, der fik fleest Drengebørn. Christendommen har til visse Tider dannet Modsætningen hertil ved at udsætte Præmier for dem, der lode være at gifte sig. Om dette nu end var en Misfor-

staaelse, saa viser det dog en dyb Respekt for Personligheden, at man i den Grad ikke vilde gøre den Enkelte til et blot Moment, men til det Definitive. Jo mere abstrakt Staten opfattes, jo mindre Individualiteten er udkjæmpet af denne, desto naturligere er et saadant Bud og en saadan Opmuntring. I Modsætning hertil har man i vor Tid stundom næsten anpriist et Ægteskab uden Børn. Vor Tid har nemlig ondt nok ved at tilveiebringe den Resignation, der hører til at indgaae et Ægteskab; har man i den Grad fornegtet sig selv, saa synes man det kan være nok, og kan ikke ret finde sig i saadanne Vidtløftigheder som en Børneflok. I Romaner finder man ofte nok om end løst henkastet, dog anført som en Grund for et bestemt Individ til ikke at gifte sig, at han ikke kan lide Børn; i Livet seer man det i de meest forfinede Lande udtrykt derved, at Børnene saa tidlig som muligt fjernes fra det fædrene Huus, sættes i Pension o. s. v. Hvor ofte har Du ikke moret Dig over disse tragi-comiske Familiefædre med fire velsignede Børn, som de i al Stilhed ønskede langt borte. Hvor ofte har Du ikke gottet Dig over saadanne Familiefædres krænkede Fornemhed ved alt det Smaalige, som Livet medfører, naar Børnene skulle have Riis, naar de spilde paa dem, naar de skrige, naar den store Mand — Faderen, føler sig standset i sin Dristighed ved Tanken om, at hans Børn binder ham til Jorden. Hvor ofte har Du ikke med velfortjent Grusomhed bragt slige ædle Fædre til den høieste Grad af indædt Harme, naar Du alene beskjeftiget med hans Børn lod et Par Ord falde om den Velsignelse det dog er, at have Børn.

At gifte sig for at bidrage til Slægtens Propagation kunde nu synes baade en høist objektiv og en høist naturlig Grund. Det var som satte man sig hen paa Guds-Standpunktet og saae fra dette det Skjønne i Slægtens Vedligeholdelse; ja man kunde lægge en særdeles Vægt paa de Ord: „formerer Eder og vorder frugtbare og opfylder Jorden." Og dog er et sligt Ægteskab ligesaa unaturligt som vilkaarligt og blottet for Tilhold i den hellige Skrift. Hvad det

Sidste angaaer, saa læse vi jo, at Gud oprettede Ægteskabet, fordi det ikke var godt for Mennesket at være ene, for at give ham Selskab. Om det nu end kunde synes en og anden Religionsspotter lidt betænkeligt med det Selskab, der begyndte med at styrte Manden i Fordærvelse, saa beviser dette Intet, og denne Begivenhed vilde jeg hellere anføre som et Motto paa alle Ægteskaber; thi da Qvinden havde gjort dette, da blev først det inderligste Samfund befæstet imellem dem. Dernæst læse vi ogsaa disse Ord: og Gud velsignede dem. Dette Ord overseer man reent. Og naar Apostelen Paulus etsteds med temmelig megen Strænghed befaler Qvinden at tage mod Lærdom i Stilhed, med al Underdanighed, og at være i Stilhed, og derpaa, esterat have stoppet Munden paa hende, for endmere at ydmyge hende, tilføier: hun skal frelses ved at føde Børn, saa vilde jeg i Sandhed aldrig have tilgivet Apostelen denne Ringeagt, hvis han ikke havde gjort alt godt igjen, ved at tilføie: hvis de (Børnene) blive i Tro og Kjærlighed og Hellighed med Tugt.

Det falder mig i denne Anledning ind, at det kunde synes underligt, at jeg, hvis Forretninger kun levne mig liden Tid til Studier, og hvis sattige Studier i Almindelighed ere i en ganske anden Retning, at jeg synes saa bevandret i den hellige Skrift, at jeg kunde melde mig til theologisk Atteſtats. En gammel Hedning, jeg troer det er Seneca, har sagt, at naar man er kommen til sit tredivte Aar, bør man kjende sin Natur saa godt, at man kan være sin egen Læge; saaledes mener jeg ogsaa, at naar man er kommen til en vis Alder, bør man kunne være sin egen Præst. Ingenlunde som om jeg forsmaaede Deeltagelsen i den offentlige Gudsdyrkelse og den Anviisning, der her tilbydes, men jeg mener dog, at man bør have sin Anskuelse paa det Rene om de vigtigste Livsforhold, hvilke man desuden sjeldnere hører i strængere Forstand prædike over. Opbyggelsesskrifter og trykte Prædikener har jeg en Idiosynkrasi imod; naar jeg derfor ikke kan tye til Kirken, saa tager jeg min Tilflugt til Skriften. Jeg erkyndiger mig da gjerne hos en eller anden lærd Theolog, eller i et eller an-

det lærdt Værk, hvor de vigtigste Skriftsteder denne Sag betræffende findes, og dem læser jeg da igjennem. Saaledes var jeg allerede gift og havde været gift et halvt Aars Tid, førend det faldt mig ind ret at overveie, hvad det nye Testamente lærer om Ægteskabet. Jeg havde været tilstede ved adskillige Vielser før min egen, jeg kjendte altsaa de hellige Ord, der fremsiges ved denne Leilighed. Imidlertid ønskede jeg dog et lidt fuldstændigere Kjendskab og henvendte mig derfor til min Ven Pastor Oluffen, der netop dengang var her i Byen. Efter hans Anviisning fandt jeg nu Hovedstederne og læste dem igjennem for min Kone. Jeg erindrer meget godt det Indtryk, hiint Sted gjorde paa hende. Forøvrigt var det en egen Sag, jeg kjendte ikke de Steder i den hellige Skrift, jeg vilde læse for hende, og jeg vilde ikke efterfee dem iforveien; jeg kan ikke lide at være forberedt paa, hvad Indtryk jeg vil gjøre paa hende, Sligt har sin Grund i en utidig Mistillid. Dette kunde Du lægge Dig paa Hjerte; thi vel er Du ikke gift og har saaledes intet Menneske, Du i strængeste Forstand er forpligtet til Aabenhed mod; men Din Forberedelse gaaer virkelig til det Latterlige. Du kan godt narre Folk, kan godt synes at gjøre Alt saa tilfældigt, saa impromptu som muligt, og dog troer jeg ikke, at Du kan sige „Farvel" uden at have overveiet, hvorledes Du vil sige det.

Dog tilbage til Ægteskabet og de for Slægtens Forflerelse utrættelige Ægtefolk. Et saadant Ægteskab pleier undertiden at skjule sig i et mere æsthetisk Hylster. Det er en fornem gammel adelig Slægt, der er ifærd med at uddøe, der er kun to Repræsentanter tilbage, en Bedstefader og en Sønnesøn. Det er den ærværdige Oldings eneste Ønske, at Sønnen dog maa gifte sig, for at Slægten ikke skal udslettes. Eller det er et Menneske, paa hvis Liv der ikke ligger saa megen Vægt, men som med en vis Veemod tænker, om ikke længere tilbage, saa dog paa sine Forældre, elsker dem saa høit, at han kunde ønske, at dette Navn ikke maatte uddøe, men bevares i levende Menneskers taknemmelige Erindring. Det foresvæver ham maaskee, hvor skjønt det vilde være, at

kunne fortælle Børnene om deres Bedstefader, som forlængst er død, at styrke deres Liv ved et saadant idealt Billede, der kun tilhører en Erindring, at begeistre dem til alt Ædelt og Stort ved denne Foreſtilling; han vil maaſkee ſynes ſig ſelv derved at kunne afbetale Noget af den Gjeld, han føler ſig i til ſine Forældre. Dette er nu Altſammen godt og ſmukt, men det er dog Ægteſkabet uvedkommende, og et Ægteſkab indgaaet af den Grund alene er ligeſaa uæſthetiſk ſom uſædeligt. Det kunde ſynes haardt at ſige det, men det er dog ſaa. Ægteſkabet kan kun foretages i een Henſigt, hvorved det bliver i ſamme Grad ethiſk ſom æſthetiſk, men denne Henſigt er immanent; enhver anden Henſigt adſkiller hvad der hører ſammen, og gjør derved baade det Aandelige og det Sandſelige til Endeligheder. Det kan gjerne være, at et Individ ved ſlige Taler, iſær naar de beſkrevne Følelſer have nogen Sandhed i ham, kan vinde en Piges Hjerte, men galt er det, og hendes Væſen er egentlig altereret, og det er altid en Fornærmelſe mod en Pige at ville ægte hende af nogen anden Grund end fordi man elſker hende.

Er nu end, for at bruge et af Dine Udtryk, ethvert Stutteri-Henſyn ſom ſaadant Ægteſkabet uvedkommende, ſaa vil for den, der ikke har forſtyrret ſig ſit Forhold, Slægten viſe ſig ſom en Velſignelſe. Det er dog en ſkjøn Ting, at et Menneſke ſkylder det andet ſaa meget ſom muligt, men det er dog vel det Høieſte, et Menneſke kan ſkylde det andet — Livet. Og dog kan et Barn ſkylde en Fader endnu mere; thi det modtager jo dog ikke Livet blankt og bart, men modtager det med et beſtemt Indhold, og naar det længe nok har hvilet ved Moderens Bryſt, da lægges det til Faderens, og ogſaa han nærer det af ſit Kjød og Blod, af et bevæget Livs ofte dyrekjøbte Erfaringer. Og hvilken Mulighed ligger der dog ikke i et Barn; jeg vil gjerne give Dig Medhold i, at Du hader al den Afgudsdyrkelſe, der drives med Børn, iſær den hele Familie-Cultus og Børne-Circulationen ved Middags- og Aftenbordet til Familie-Kys, Familie-Beundring, Familie-Forhaabninger, medens Forældrene ſelvbehage-

lig takke hinanden for overstandne Besværligheder og fryde sig over det tilveiebragte Kunstprodukt; ja jeg tilstaaer det, jeg kan næsten være ligesaa sarkastisk mod sligt Uvæsen som Du; men jeg lader mig ikke videre forstyrre deraf. Børnene tilhøre Familiens inderste, forborgneste Liv, og til denne helldunkle Hemmelighedsfuldhed bør man ogsaa henvise enhver alvorlig eller gudfrygtig Tanke over denne Sag. Men der vil det da ogsaa vise sig, at endnu ethvert Barn har en Helgen-Glorie om sit Hoved, ogsaa der vil enhver Fader føle, at der i Barnet er mere end hvad det skylder ham, ja han vil med Ydmyghed føle, at det er betroet Gods, og at han i den skjønneste Forstand dog kun er Stedfader. Den Fader, der ikke har følt det, han har altid taget sin Fader-Værdighed forfængelig. Lad os være frie for alle utidige Ophævelser, „al Skraben ud ved Barnefødsel," men lad mig ogsaa være fri for Din Kaadhed, naar Du med Holbergs Henrik vil obligere Dig til det Utrolige. Et Barn er det Største og det Betydningsfuldeste i Verden, det Uanseeligste og Ubetydeligste, alt eftersom man tager det til, og man faaer Leilighed til at gjøre et dybt Indblik i et Menneske, naar man erfarer, hvorledes han tænker i denne Henseende. Et spædt Barn kan næsten virke comisk paa En, naar man tænker paa dets Pretention paa at være et Menneske; det kan virke tragisk, naar man tænker paa, at det kommer til Verden med Skrig, at det varer længe inden det glemmer at skrige, og at Ingen har forklaret dette Barneskrig. Saaledes kan det virke paa mange Maader; men den religiøse Betragtning, der dog godt kan træde i Forhold til de andre, bliver den skjønneste. Og nu Du, Du elsker jo Mulighed, og dog vil vist Tanken om Børn ikke virke glædeligt paa Dig; thi jeg tvivler ikke paa, at Din nysgjerrige og vagabonde Tanke ogsaa har tittet ind i denne Verden. Det kommer naturligviis deraf, at Du vil have Muligheden i Din Magt. Du holder meget af at være i den Tilstand, i hvilken Børn ere, naar de i det mørke Værelse vente paa Juletræets Aabenbarelse; men et Barn er rigtignok en ganske anden Art af

Mulighed, og saa alvorlig, at Du vel neppe vilde have Taalmod til at bære den. Og dog ere Børn en Velsignelse. Det er skjønt og godt, at et Menneske med dyb Alvor tænker paa sine Børns Bedste, men naar han dog ikke stundom mindes, at det ikke blot er en Pligt, der er paalagt ham, et Ansvar, men at de ogsaa ere en Velsignelse, og at Gud i Himlen ikke har glemt, hvad Menneskene ikke engang glemme, at lægge en Gave paa Buggen, har han dog ikke udvidet sit Hjerte hverken til æsthetiske eller til religiøse Følelser. Jo mere et Menneske er istand til at fastholde, at Børn er en Velsignelse, gjennem jo færre Kampe og med jo mindre Tvivl han bevarer dette Klenodie, det eneste Gode, som det spæde Barn er i Besiddelse af, men ogsaa i lovlig, da Gud selv har indsat det deri; desto skjønnere, desto mere æsthetisk, desto mere religiøst. Jeg slendrer ogsaa undertiden om paa Gaden, overlader mig til mine egne Tanker og til det Indtryk, den øieblikkelige Omgivelse fremkalder. Jeg har seet en fattig Kone; hun drev en Smaa-Handel ikke i en Butik eller et Skuur, men hun stod paa den aabne Plads, hun stod der i Regn og Blæst med en Lille paa Armen; selv var hun reenlig og net, Barnet omhyggeligt indsvøbt. Jeg har seet hende mange Gange. Der kom en fornem Dame forbi, som næsten irettesatte hende, fordi hun ikke lod Barnet blive hjemme, og det saa meget mere som det jo blot var hende til Hinder. Og der kom en Præst den samme Vei forbi, og han nærmede sig hende, han vilde skaffe Barnet en Plads i et Asyl. Hun takkede ham venligt, men Du skulde have seet det Blik, hvormed hun bøiede sig ned og saae til Barnet. Havde det været indefrosset, dette Blik havde optøet det; havde det været dødt og koldt, dette Blik havde kaldet det tillive, havde det været forkommet af Sult og Tørst, dette Bliks Velsignelse havde vederqvæget det. Men Barnet sov, og end ikke dets Smiil kunde lønne Moderen. See denne Qvinde fornam, at et Barn er en Velsignelse. Dersom jeg var Maler, jeg vilde aldrig male andet end denne Qvinde. Et saadant Syn er en Sjeldenhed, det er som en sjelden Blomst, der hører Lykke

til at faae at see. Men Aandens Verden er ikke Forfængeligheden underlagt, har man fundet Træet, saa blomstrer det stadigt; hende har jeg ofte seet. Jeg har viist min Kone hende; jeg har ikke gjort mig vigtig, ikke sendt hende rige Gaver, som om jeg havde en guddommelig Fuldmagt til at belønne, jeg har ydmyget mig under hende, hun trænger i Sandhed hverken til Guld eller fornemme Damer, eller Asyler og Præster, eller til en stakkels Assessor i Hof- og Stads-Retten og hans Frue. Hun trænger overhovedet til Intet, uden at Barnet engang vil elske hende med samme Ømhed, og heller ikke dette trænger hun til, men det er den Løn, hun har fortjent, en Velsignelse, som Himlen ikke vil lade udeblive. At dette er Smukt, at det rører selv Dit hærdede Hjerte, kan Du ikke negte. Jeg skal derfor ikke for at bibringe Dig den Anerkjendelse, at et Barn er en Velsignelse, gribe til de Skrækkebilleder, man ofte bruger, naar man vil forfærde den Ugifte ved Tanken om, hvor ene han engang skal komme til at staae, hvor ulykkelig, ikke omringet af en Børneflok. Deels vilde Du nemlig formodentlig ikke lade Dig forskrække, idetmindste ikke af mig, ja ikke af den hele Verden (naar Du er enc med Dig selv i tungsindige Tankers mørke Værelse, saa bliver Du vel stundom angst for Dig selv); deels forekommer det altid mig mistænkeligt, at man for at forvisse sig selv om Besiddelsen af et Gode, maa ængste Andre ved Tanken om, at de ikke have det. Spot derfor kun, nævn kun Ordet, der svæver paa Dine Læber, den fiirstolede Holsteensk-Vogn; mor Dig kun over, at Touren ikke er længere end til „Fredsberg," far os kun forbi i Din magelige Wienervogn, men vogt Dig dog for ikke ofte at hengive Dig til Dit Spotteri i denne Henseende, der kunde maaskee i al Stilhed udvikle sig en ideal Længsel i Din Sjæl, der dyrt nok vilde straffe Dig.

Men ogsaa i en anden Forstand ere Børn en Velsignelse, fordi man lærer selv saa ubeskrivelig meget ved dem. Jeg har seet stolte Mennesker, hvem ingen Skjebne hidtil havde ydmyget, der med en saadan Sikkerhed greb den Pige, de

elskede, ud af det Familieliv, hun tilhørte, at det var, som vilde de sige, naar Du har mig, saa turde det være nok, jeg er vant til at trodse Storme, hvor meget mere nu, da Tanken om Dig vil begeistre mig, nu, da jeg har meget mere at kjæmpe for. Jeg har seet de Samme som Fædre; et lille Uheld, der tilstødte deres Børn, har kunnet ydmyge dem, en Sygdom bringe Bønnen over deres stolte Læber. Jeg har seet Mennesker, der satte en Ære i næsten at foragte den Gud, som er i Himlene, der pleiede at udsee enhver Bekjender af ham til Skive for deres Spot, jeg har seet dem som Fædre tage de frommeste Mennesker i deres Tjeneste af Omsorg for Børnene. Jeg har seet Piger, hvis stolte Blik bragte Olympen til at skjælve, Piger, hvis forsængelige Sind kun levede for Pragt og Stads, jeg har seet dem som Mødre bære enhver Ydmygelse, næsten tiltrygle dem, hvad de troede kunde være til Bedste for Børnene. Jeg tænker paa et bestemt Tilfælde. Det var en meget stolt Dame. Hendes Barn blev sygt. En af Byens Læger blev kaldet. Han negtede paa Grund af tidligere Forhold at komme. Jeg har seet hende gaae hen til ham, vente i hans Forværelse for ved Bønner at bevæge ham til at komme. Dog hvortil slige stærke Skildringer, der, om de end ere sande, dog ikke have det Opbyggelige ved sig som de mindre bevægede Exempler, der vise sig hver Dag for Den, der har Øie at see med.

Dertil kommer, at man ogsaa paa en anden Maade lærer Meget af Børn. I ethvert Barn er der noget Oprindeligt, som gjør, at alle abstrakte Principer og Maximer strande mere eller mindre derpaa. Man maa selv begynde forfra, ofte med megen Møie og Besvær. Der er en dyb Betydning i det chinesiske Ordsprog: Opdrag Dine Børn vel, saa faaer Du at vide, hvad Du skylder Dine Forældre. Og nu det Ansvar, der er lagt paa en Fader. Man omgaaes andre Mennesker, man søger at bibringe dem Foreſtillingen om det, man anseer for det Rigtige, man gjør maaskee flere Forsøg; naar det ikke vil hjælpe, da har man Intet med dem at gjøre, man vasker sine Hænder. Men naar kommer det Øieblik, da

en Fader tør eller rettere da et Fader-Hjerte kan beslutte sig til at opgive ethvert yderligere Forsøg. Hele Livet oplæves igjen i Børnene, nu først forstaaer man næsten sit eget Liv. Dog alt dette kan det egentlig ikke hjelpe at tale til Dig om; der er Ting, som man aldrig kan gjøre sig nogen indholdsrig Forestilling om, naar man ikke har oplevet dem, og deriblandt er det at være Fader.

Og nu endelig den skjønne Maade, paa hvilken man ved Børn knytter sig til en Fortid og til en Eftertid. Om man just ikke har fjorten Aaner og Bekymring for at tilveiebringe den femtende, man har et langt større Slægtskab for sig, og det er i Sandhed frydefuldt at see, hvorledes Slægten i Familierne antager ligesom et bestemt Mønster. Saadanne Betragtninger kan nu vel ogsaa den Ugifte anstille, men han vil ikke i den Grad føle sig opfordret dertil, eller beføiet, som han jo til en vis Grad selv griber forstyrrende ind deri.

Eller man gifter sig for at faae et Hjem. Man har kjedet sig hjemme, man har reist udenlands og kjedet sig, man er atter kommen hjem og kjeder sig. For Selskabs Skyld holder man en udmærket skjøn Vandhund, en Fuldblodshoppe, men man savner dog Noget. Paa den Restauration, hvor man samles med nogle ligesindede Venner, søger man forgjeves i længere Tid en Bekjendt. Man erfarer, at han har giftet sig, man bliver blød om Hjertet, sentimental paa sine gamle Dage; man føler Alt saa tomt omkring sig, Ingen venter paa En, naar man bliver borte. Den gamle Husholderske er i Grunden et meget skikkeligt Fruentimmer, men hun veed da heller slet ikke at opmuntre En, at gjøre det lidt hyggeligt. Man gifter sig; Nabolauget klapper i Hænderne, finder, at man har handlet klogt og fornuftigt, og derpaa gaaer man over til at tale om det Vigtigste i Husholdningen, det største jordiske Gode, en skikkelig og paalidelig Kokkepige, som man kan lade paa egen Haand gaae paa Torvet, en nemfingret Stuepige, som er saa ferm, at man kan bruge hende til Alt. Naar nu endda en saadan gammel skaldet Hykler vilde lade sig nøie med at ægte en Vaagekone;

men det er som oftest ikke Tilfældet. Det Bedste er ikke godt nok, og endelig lykkes det ham at fange en ung smuk Pige, som da bliver smedet til en saadan Galeislave. Maaskee har hun aldrig elsket, hvilket rædsomt Misforhold.

Du seer, jeg lader Dig komme til Orde. Imidlertid maa Du tilstaae, at man især i de simplere Classer finder Ægteskaber, som ere indgaaede i den Hensigt, at faae et Hjem, og som ere ret smukke. Det er Mennesker i en yngre Alder. Ikke synderligt omtumlede i Verden have de erhvervet det fornødne Udkomme, og tænke nu paa at gifte sig. Det er smukt, og jeg veed ogsaa, at det aldrig kunde falde Dig ind, at rette Din Spot mod slige Ægteskaber. En vis ædel Enfold giver dem baade et æsthetisk og et religiøst Anstrøg. Der ligger nemlig her slet intet Egoistisk i den Tanke, at ville have et Hjem, tvertimod for dem knytter sig hertil Forestillingen om en Pligt, en Gjerning, der bliver dem paalagt, men som tillige er dem en kjær Pligt.

Man hører ogsaa ofte nok Ægtefolk at trøste sig selv og ængste de Ugifte ved at sige: ja vi have dog et Hjem, og naar vi blive ældre et Tilholdssted; stundom tilføie de med et ualmindeligt Søndags-Sving i den opbyggelige Stiil: vore Børn og Børnebørn skulle engang lukke vore Øine og sørge over os. Det Modsatte er de Ugiftes Skjebne. Man indrømmer med en vis Misundelse, at de have det bedre en Tid lang i de unge Dage, i al Stilhed ønsker man, at man ikke selv endnu var gift, dog det kommer igjen. Det gaaer de Ugifte som det gik den rige Mand, de have taget Deres forud.

Alle saadanne Ægteskaber lide nu af den Feil, at de gjøre et enkelt Moment i Ægteskabet til Hensigten for Ægteskabet, og derfor føle da især naturligviis de Første sig saa ofte skuffede, naar de maae tilstaae, at et Ægteskab dog har lidt mere at betyde end Erhvervelsen af et mageligt, hyggeligt og bequemt Hjem. Men lad os nu atter abstrahere fra det Forkeerte, for at see det Skjønne og Sande. Det er ikke ethvert Menneske givet at udstrække sin Virksomhed saa saare vidt, og Mange af dem, der bilde sig ind at virke for noget

Større, gribe sig selv tidlig eller sildig i en Vildfarelse. Hermed er Du ingenlunde meent; thi Du er naturligviis for godt et Hoved til ikke snart at komme under Veir med denne Illusion, og Din Spot har ofte nok rammet den. Du har i denne Henseende en overordentlig Grad af Resignation og har engang for alle viist en total Renonce. Du foretrækker at more Dig. Du er overalt en velkommen Gjest. Din Vittighed, Din Lethed i Omgang, en vis Godmodighed, item en vis Ondskab gjør, at man, saasnart man seer Dig, knytter Forestillingen dertil om en behagelig Aften. Du har altid været og skal altid være en kjærkommen Gjest i mit Huus, deels fordi jeg ikke i saa høi Grad frygter Dig, deels fordi jeg har gode Udsigter inden jeg behøver at begynde derpaa; min eneste Datter er kun tre Aar gammel, og saa tidlig aabner Du vel ikke Dine Telegrapheringer. Du har stundom halvt bebreidet mig, at jeg trak mig mere tilbage fra Verden, engang kan jeg huske paa den Melodie: siig mig, Jeanette. Grunden hertil er naturligviis, hvad jeg ogsaa dengang svarede Dig, jeg har et Hjem. Det er i denne Henseende ligesaa vanskeligt, egentlig at faae Haand i Hanke med Dig som i alle andre, Du har nemlig altid andre Bestemmelser. Vil man rive Folk ud af deres Illusioner for at føre dem til noget Sandere, saa er Du her som altid „i alle Maader til Tjeneste.“ Overhovedet er Du utrættelig i at opstøve Illusioner for at slaae dem itu. Du taler saa forstandigt, saa erfarent, at ethvert Menneske, der ikke kjender videre til Dig, maa troe, at Du er en sat Mand. Imidlertid er Du ingenlunde kommen til det Sande. Du er bleven staaende ved at tilintetgjøre Illusionen, og da Du har gjort det i alle mulige tænkelige Retninger, saa har Du egentlig arbeidet Dig ind i en ny Illusion, den nemlig, at man kan blive staaende herved. Ja, min Ven, Du lever i en Illusion og Du udretter Intet. Her har jeg da nævnet det Ord, som altid har havt en saa besynderlig Virkning paa Dig. Udrette — „hvo udretter da Noget? det er netop en af de allerfarligste Illusioner; jeg har ingenlunde travlt i Verden, jeg morer mig

saa godt jeg kan, især over Dem, der troe, at de udrette Noget; og er det ikke ogsaa ubeskriveligt comisk, at et Menneske troer dette? jeg skal ikke besvære Livet med saa store Pretentioner." Hver Gang Du taler derom, virker Du høist ubehageligt paa mig. Det oprører mig, fordi der er en fræk Usandhed deri, der, foredragen med Din Virtuositet, altid giver Dig Seieren, idetmindste altid bringer Latteren paa Din Side. Jeg erindrer engang, at Du, efter længe at have hørt paa et Menneske, der var bleven indigneret over Din Tale, uden at svare ham et Ord, men blot ægget ham med Dit sarkastiske Smiil, nu til almindelig Glæde for de Tilstedeværende svarede: ja naar De lægger denne Tale til alt det Øvrige, De har udrettet, saa kan man idetmindste ikke fortænke Dem i den Tro, at De i Sandhed udretter Noget for det Store og for det Enkelte. Naar Du taler saaledes, smerter det mig, fordi jeg føler en vis Medlidenhed med Dig. Dersom Du ikke holder igjen, saa gaaer der i Dig et riigt Gemyt under. Derfor er Du farlig, derfor have Dine Udbrud, Din Kulde en Kraft, som jeg ikke har kjendt hos nogen Anden af de Mange, der fuske i det Fag at være misfornøiede. Ogsaa disse hører Du da ikke til, de ere Gjenstand for Din Satire; thi Du er gaaet langt videre. „Du er glad og fornøiet, Du smiler, Du gaaer med lette Sving paa Hatten, Du forløfter Dig ikke paa Livets Sorger, Du har endnu ikke ladet Dig indskrive i noget tredobbelt Begrædelsesselskab." Men netop derfor ere Dine Yttringer saa farlige for Yngre, fordi de maae frapperes af det Herredømme, Du har vundet over Alt i Livet. Jeg vil nu ikke sige til Dig, et Menneske skal udrette Noget i Verden; men jeg vil sige, er der dog ikke enkelte Ting i Dit Liv, hvorover Du kaster et uigjennemtrængeligt Slør, skulde de ikke være af den Art, hvor Du ønskede at udrette Noget, om end Dit Tungsind vaander sig i Smerte over, at det er Lidet? Og hvor ganske anderledes seer det ikke ud inden i Dig? Er der dog ikke en dyb Sorg over, at Du Intet kan udrette? jeg kjender idetmindste eet Forhold; Du lod engang falde et Par Ord

derom, som ikke bleve upaaagtede. Visselig, Du gav Alt til for at kunne udrette Noget. Om det er Din egen Skyld, at Du ikke kan det, om det er Din Stolthed, der maa knækkes for at formaae det, veed jeg ikke, og skal aldrig videre trænge ind paa Dig; men hvorfor vil Du dog gjøre Compagni med alt det Slette, som ret fryder sig ved Din Magt, der altid bringer Seier. Som sagt, man føler ofte nok, hvor Lidet man udretter i Verden. Jeg siger det ikke i Mismod, jeg har ingen egentlig Bebreidelse at gjøre mig, jeg troer, jeg forvalter mit Embede med Samvittighedsfuldhed og Lyst, og jeg skal aldrig føle mig fristet til at blande mig i mig uvedkommende Ting i Haab om at udrette mere; men det er dog en saare partiel Virksomhed, og det er egentlig kun i Troen man har Forvisningen om, at man udretter Noget. Men da har jeg ved Siden deraf mit Hjem. Jeg tænker i denne Henseende ofte paa de skjønne Ord af Jesu Sirach, som jeg ogsaa vil bede Dig at betænke: „Hvo, som haver faaet en Hustru, begynder at faae Eiendom, for han haver faaet en Medhjelper med sig, og en Støtte at hvile sig paa. Hvor der ikke er Gjærde, der bortrives Godset, og hvor der ikke er en Hustru, der maa han sukke, og gaae som den, der vanker hid og did. Thi hvo kan troe en bevæbnet Røver, som farer fra een Stad til en anden? saaledes er det med et Menneske, som ikke haver Rede, og gjæster ind, hvor det aftnes." Jeg har ikke giftet mig for at have et Hjem, men jeg har et Hjem, og dette er en stor Velsignelse. Jeg er ikke, det troer jeg ei Du vil vove at kalde mig, en Nar af en Ægtemand, jeg er ikke min Kones Mand i den Betydning, som en Dronning af Engeland har en Mand; min Kone er ikke Trælqvinden i Abrahams Huus, som jeg jager bort med Barnet, men hun er heller ei en Gudinde, jeg omkredser i forliebte Entrechats. Jeg har et Hjem, og dette Hjem er mig vel ikke Alt; men det veed jeg, at jeg har været Alt for min Kone, deels fordi hun i al Ydmyghed har troet det, deels fordi jeg veed med mig selv, at jeg har været og skal være det, forsaavidt et Menneske kan være det for et andet. Her kan jeg

oplyse Dig om det Skjønne i, at et Menneske kan være Alt for et andet, uden at nogensomhelst endelig eller enkelt Ting erindrer derom. Jeg kan med desto større Dristighed tale om dette Punkt, fordi hun visselig ikke kommer til at staae i Skyggen. Hun har ikke trængt til mig; det var ikke en fattig Pige, jeg ægtede, mod hvem jeg, som Verden med al mulig Foragt for sig selv siger, gjorde en Velgjerning; det var ikke en forskruet Fjante, som jeg af andre Grunde ægtede, og som jeg nu ved min Viisdom bragte noget Godt ud af. Hun var uafhængig og hvad mere er, saa nøisom, at hun ikke behøvede at lade sig sælge; hun var sund, sundere end jeg, om end mere heftig. Hendes Liv kunde naturligviis aldrig være saa bevæget som mit, eller saa reflekteret; jeg kunde maaskee ved min Erfaring frelse hende fra mangen Vildfarelse, men hendes Sundhed gjorde det overflødigt. Hun skylder mig i Sandhed Intet, og dog er jeg Alt for hende. Hun har ikke trængt til mig, men derfor har jeg dog ikke været ligegyldig; jeg har vaaget over hende og sover endnu som Nehemias bevæbnet, for at gjentage et Udtryk, der ved en lignende Leilighed slap mig af Munden, og for at vise Dig, at jeg ikke har glemt Din sarkastiske Bemærkning, at det maatte være til stor gêne for min Kone. Min unge Ven, Sligt bekymrer mig ikke, som Du og kan see deraf, at jeg gjentager det, og det forsikkrer jeg uden Vrede. Saaledes har jeg været slet Intet og dog Alt for hende. Du derimod har været Alt for en Mængde Mennesker, og i Grunden har Du slet Intet været for dem. Og sæt ogsaa, at Du var istand til i de temporære Berøringer, Du indgaaer med Mennesker, at udstyre En og Anden med en saadan Skat af det Interessante, at vække ham til saa megen Produktivitet i sig selv, at han havde nok for sit Liv, Noget der vel forøvrigt er umuligt, sæt, han virkelig vandt ved Dig: Du selv, Du — tabte; thi Du havde jo dog ingen Enkelt fundet, Du kunde ønske at være Alt for, og om det end laae i Din Storhed, saa er i Sandhed denne Storhed saa smertelig, at jeg vil bede Gud befrie mig.

Det er denne Tanke, man først og fremmest maa knytte

til Foreſtillingen om et Hjem, at det er en Gjerning, for derved at fjerne enhver uſand og foragtelig Tanke om Mageligbed. Endogſaa i Mandens Nydelſe bør der være et Gjerningsmoment, om det end ikke yttrer ſig i en enkelt udvortes haandgribelig Gjerning. I denne Henſeende kan Manden godt være virkſom, uagtet han ikke ſynes det, medens Qvindens huuslige Virkſomhed mere lader ſig tilſyne.

Men dernæſt knytter ſig til Foreſtillingen om et Hjem en ſaadan Concretion af Smaa-Omſtændigheder, at det er ſaare vanſkeligt at ſige Noget derom i Almindelighed. Hvert Huus har i denne Henſeende ſin Eiendommelighed, og det maatte være ret intereſſant at kjende en Mangfoldighed af ſaadanne. Imidlertid gjelder det naturligviis om, at enhver ſaadan Eiendommelighed er gjennemtrængt af en vis Aand, og for mit Vedkommende afſkyes alt det ſeparatiſtiſke Uvæſen Familier, der ſtrax den første Gang lægger an paa at viſe, hvor ſæregent Alt er hos dem, der ſtundom gaaer ſaavidt, at Familien taler et eget Sprog eller i ſaa gaadefulde Alluſioner, at man ikke veed, hvad man ſkal gjøre ud deraf. Sagen er, at Familien eier en ſaadan Eiendommelighed, Kunſten, at den veed at gjemme den.

De, der gifte ſig for at have et Hjem, raabe altid paa at der er Ingen, der venter paa dem, Ingen, der tager imod dem o. ſ. v. Dette viſer tilſtrækkeligt, at de egentlig kun have et Hjem, idet de tillige tænke et Ude. Jeg behøver Gud ſkee Lov ingenlunde at gaae ud, hverken for at huſke eller for at glemme, at jeg har et Hjem. Følelſen deraf har ofte grebet mig allerbedſt ſom jeg ſidder. Jeg behøver heller ikke at gaae ind i Dagligſtuen eller i Spiſeſtuen, for at forviſſe mig derom. Ofte kan denne Følelſe gribe mig, naar jeg ſidder ganſke ene paa mit Arbeids-Værelſe. Den kan gribe mig, naar Døren til mit Cabinet gaaer op, og jeg lidt efter ſeer et livsglad Anſigt paa Ruden, og Gardinet atter trækkes for, og der bankes ganſke ſagte paa, og derpaa et Hoved kigger ſaaledes ind ad Døren, at man ſkulde troe, at dette Hoved ikke tilhørte noget Legeme, og hun da i ſamme Nu ſtaaer ved min Side, og forſvinder igjen. Denne Følelſe kan gribe mig, naar jeg langt ud paa

Natten sidder der ganske ene, som i gamle Dage paa Collegiet; jeg kan da tænde mit Lys, liste mig ganske sagte ind i hendes Sovekammer for at see, om hun virkelig sover. Nu det forstaaer sig, denne Følelse griber mig ogsaa ofte, idet jeg kommer hjem. Og naar jeg da har ringet paa; hun veed, at det er ved det Klokkeslet, jeg pleier at komme (vi stakkels Embedsmænd ere ogsaa i den Henseende generede, at vi ikke kunne overraske vore Koner), hun kjender den Maade, paa hvilken jeg pleier at ringe, naar jeg nu indenfor kan høre en Støien og Larmen af Børnene og af hende, og hun selv stiller sig i Spidsen for den lille Skare, selv saa barnlig, at hun synes at rivalisere med Børnene i at juble — da føler jeg, at jeg har et Hjem. Og naar jeg da seer alvorlig ud (Du taler saa meget om at være Menneskekjender, hvo er dog Menneskekjender som en Qvinde)! hvor forandret er da ikke dette næsten overgivne Barn; hun bliver ikke fortvivlet, faaer ikke ondt, men der er en Kraft i hende, der ikke er haard, men uendelig bøielig, som det Sværd, der kunde bide Steen, og dog vikles om Livet. Eller naar hun kan see, at jeg nok snarere er gnaven (Herre Gud, det hænder ogsaa), hvor eftergivende kan hun da ikke være, og dog hvor megen Overlegenhed ligger der ikke i denne Eftergiven.

Hvad jeg forøvrigt kunde have Lyst at sige Dig i denne Anledning, det vil jeg helst knytte til et bestemt Udtryk, jeg troer man med Rette kan bruge om Dig, et Udtryk Du ogsaa selv ofte bruger: at Du er en Fremmed og Udlænding i Verden. Yngre Mennesker, der ikke have Forestilling om, hvor dyrt man kjøber Erfaring, men heller ingen Ahnelse om, hvilken uudsigelig Rigdom den er, kunne let lade sig henrive i den samme Hvirvel, de kunne maaskee føle sig paavirkede af Din Tale som af en frisk Luftning, der lokker dem ud paa det uendelige Hav, Du viser for dem, selv kan Du blive ungdommelig beruset, næsten ikke til at styre ved Tanken om denne Uendelighed, der er Dit Element, et Element, der ligesom Havet uforandret skjuler Alt paa sin dybe Bund. Skulde Du, der allerede er en velbefaren Mand paa dette

Farvand, ikke vide at fortælle om Uheld og Havsnød. Det forstaaer sig, den Ene veed i Almindelighed ikke stort om den Anden paa dette Hav. Man udruster ikke store Fartøier, som man med Møie faaer stødt ud paa Dybet, nei det er meget smaa Baade, Joller kun til een Person; man benytter Øieblikket, man udspænder sit Seil, man stryger med urolige Tankers uendelige Hurtighed, ene paa det uendelige Hav, ene under den uendelige Himmel. Dette Liv er farefudt, men Forestillingen om at tabe det er man fortrolig med; thi det er jo den egentlige Nydelse den at man forsvinder saaledes i det Uendelige, at der kun bliver saa meget tilbage, at man nyder denne Forsvinden. Søfarende fortælle, at man paa det store Verdens-Ocean seer en Art Snække, man kalder den flyvende Hollænder. Den kan udbrede et lille Seil og nu med uendelig Hast stryge hen over Havets Flade. Saaledes er det omtrent med Din Seilads over Livets Hav. Ene i sin Kajak er man sig selv nok, har intet videre med noget Menneske at gjøre uden i det Øieblik, man selv ønsker. Ene i sin Kajak er man sig selv nok — jeg kan ikke ret forstaae, hvorledes man dog kan udfylde denne Tomhed, men som Du er det eneste Menneske, jeg har kjendt, hos hvem der er noget Sandt deri, saa veed jeg ogsaa, at Du har en Person ombord, der kan hjælpe til at udfylde Tiden. Du skulde derfor sige: ene i sin Baad, ene med sin Sorg, ene med sin Fortvivlelse, som man er feig nok til hellere at ville bevare end at man skulde underkaste sig Helbredelsens Smerte. Lad mig nu fremdrage Skyggesiden af Dit Liv, ikke som om jeg vilde gjøre Dig bange, jeg giver mig ikke af med at være Bussemand, og Du er for kløgtig til at lade Dig paavirke af Sligt. Men betænk dog det Smertefulde, det Veemodige, det Ydmygende, der ligger i at være i denne Forstand Fremmed og Udlænding i Verden. Jeg skal ikke forstyrre det Indtryk, jeg mulig kan gjøre paa Dig, ved at ophidse Dig ved Tanken om det forplumrede Familie-Sammenhold, den Staldluft, Du afskyer; men tænk Dig Familielivet i dets Skjønhed, grundet paa et dybt og inderligt Samfund saa-

ledes, at det Alt Forbindende dog er gaadefuldt skjult, det ene Forhold sindrigt slynget i det Andet, saa at man kun ahner Sammenhænget, tænk Dig dette Familiens forborgne Liv i sig selv omklædt med en saa skjøn, ydre Form, at man intetsteds støder an paa det Haarde i Sammensøiningen, og tænk Dig nu Dit Forhold dertil. En saadan Familie vilde netop behage Dig, og Du vilde maaskee ofte glæde Dig ved at komme i den, Du vilde ved Din Lethed snart være ligesom fortrolig i den. Jeg siger „ligesom"; thi at Du ikke blev det, og at Du, da Du altid vil blive en Fremmed og Udlænding, ikke kan blive det, det er klart. Man vilde anse Dig for en velkommen Gjest, man vilde maaskee være venlig nok til at gjøre Dig Alt saa behageligt som muligt, man vilde være forekommende imod Dig, ja man vilde behandle Dig som man behandler et Barn, man holder af. Og Du, Du vilde være uudtømmelig i Opmærksomhed, opfindsom for paa alle Maader at glæde Familien. Ikke sandt, det var jo meget skjønt, og Du kunde vel i et enkelt bizart Øieblik fristes til at sige, at Du brød Dig ikke om at see Familien i Slaabrok, eller Frøkenen i Slæber, eller Fruen uden Kappe, og dog ligger der for Dig, naar Du vil see nøiere til, en uhyre Ydmygelse i Familiens rigtige Adfærd imod Dig; saaledes maatte enhver Familie bære sig ad, og Du blev den Ydmygede. Eller troer Du da ikke, at Familien gjemmer et ganske andet Liv for sig selv, der er dens Helligdom, troer Du ikke, at enhver Familie endnu har Huusguder, om den end ikke sætter dem i Forværelset. Og skjuler der sig ikke i Din Yttring en saare forfinet Svaghed; thi jeg troer virkelig ikke, at Du kunde taale at see Din Kone, hvis Du nogensinde blev gift, i Negligée, med mindre denne Dragt var en Pynt beregnet paa at behage Dig. Du mener vel, at Du har gjort meget for Familien for at underholde den, for at udbrede en vis æsthetisk Glands over den, men sæt Familien agtede dette saare lidet i Sammenligning med det indre Liv, den eier. Saaledes vil det gaae Dig i Forhold til enhver Familie, og der ligger en Ydmygelse deri, hvor stolt Du end er. Ingen

deler Sorgen med Dig, Ingen fortroer sig til Dig. Du mener vel, at det ofte er Tilfældet, Du har jo beriget Dig selv med en Mangfoldighed af psychologiske Jagttagelser; men dette er ofte en Skuffelse, thi Folk ville gjerne tale med Dig for det Løse, og fjernt berøre eller lade ahne en Bekymring, fordi det Interessante, der derved i Dig kommer i Bevægelse, dulmer Smerten, og i og for sig allerede har en Behagelighed, som gjør, at man attraaer denne Medicin, ogsaa uden at behøve den. Og naar da netop paa Grund af Din isolerede Stilling (Du veed, Folk ville hellere communicere hos en Tiggermunk end hos deres Skriftefader) En henvendte sig til Dig, det fik dog aldrig den sande Betydning, hverken for Dig eller for ham; for ham ikke, fordi han følte det Vilkaarlige, der ligger i at betroe sig til Dig; for Dig ikke, fordi Du ikke ganske kunde see bort fra det Tvetydige, hvorpaa Din Competence beroede. Du er nu unegtelig en god Operateur, Du forstaaer at trænge ind i Sorgens og Bekymringens hemmeligste Indelukke, dog saaledes, at Du ikke glemmer Tilbageveien. Vel, jeg antager, at det lykkedes Dig at helbrede Din Patient, nogen sand og dyb Glæde havde Du ikke deraf; thi det Hele bar dog Vilkaarlighedens Præg, og Du havde intet Ansvar. Først Ansvaret giver Velsignelse og sand Glæde, og det om man end ikke kan gjøre det halv saa godt som Du; det giver Velsignelse, ofte naar man slet Intet gjør. Men naar man har et Hjem, da har man et Ansvar, og dette Ansvar giver Sikkerhed i sig selv og Glæde. Netop fordi Du ikke vil have Ansvaret, maa Du finde det ganske i sin Orden, hvad Du saa ofte klager over, at Folk ere utaknemlige mod Dig. Imidlertid er det da ogsaa sjeldnere, at Du saaledes giver Dig af med at helbrede Folk, i Almindelighed gaaer, som jeg før har sagt Dig, Din Hovedvirksomhed ud paa at tilintetgjøre Illusioner, og leilighedsviis i at arbeide Andre ind i Illusioner. Naar man seer Dig med een eller to Yngre, hvorledes Du ved et Par Bevægelser allerede har hjulpet dem et godt Stykke ud over alle de barnlige i mange Maader saa frelsende Illusioner, hvorledes de nu blive lettere

end Virkeligheden, hvorledes Vingerne skyde sig frem, medens Du selv som en gammel erfaren Fugl giver dem en Foreſtilling om, hvad et Vingeſlag er, hvormed man overflyver hele Tilværelſen; eller naar Du foretager en lignende Øvelſe med unge Piger, og ſtuderer Forſkjellen i Flugt, at man i den mandlige Flugt hører Vingeſlaget, hvorimod den qvindelige er ſom en hendrømmende Roen — naar man ſeer dette, hvo kan da blive vred paa Dig paa Grund af den Kunſt, hvormed det ſkeer, og hvo burde ikke blive vred paa Dig for den Letſindighed, der ligger deri. Du kan rigtignok ſige om Dit Hjerte, ſom der ſtaaer i den gamle Viſe:

Mein Herz iſt wie ein Taubenhaus:
Die Eine fliegt herein, die Andre fliegt heraus,

kun at man Dig betræffende ikke ſaa meget ſeer, at de flyve ind, ſom man beſtandig ſeer nye flyve ud. Men ſaa ſkjønt et Billede et Dueſlag end forreſten er af et ſtille huusligt Hjem, ſaa maa det i Sandhed ikke tages paa denne Maade. Og er det ikke ſmertefuldt og veemodigt ſaaledes blot at lade Livet gaae ſig forbi, uden nogenſinde at vinde Faſthed deri; er det ikke veemodigt, min unge Ven, at Livet aldrig faaer Indhold for Dig. Der ligger noget Veemodigt i den Følelſe, at man bliver ældre, men det er et langt dybere Veemod, der griber En, naar man ikke kan blive det. Jeg føler netop i dette Øieblik, med hvor megen Ret jeg kalder Dig: min unge Ven. En Afſtand af ſyv Aar er juſt ingen Evighed, Forſtands-Modenhed vil jeg ikke roſe mig af fremfor Dig, men vel af Livs-Modenhed. Ja jeg føler, at jeg virkelig er bleven ældre; men Du holder endnu beſtandig faſt ved Ungdommens førſte Overraſkelſe. Og naar jeg ſtundom, om end ſjeldnere, føler mig træt i Verden, ſaa er det tillige forbunden med en ſtille Opløftelſe, jeg tænker da paa de ſkjønne Ord: Salige ere de, ſom hvile fra deres Gjerninger. Jeg indbilder mig ikke, at have havt en ſtor Gjerning i Livet, jeg har ikke vraget den, der blev mig anviiſt, og om den end var ringe, ſaa har det jo tillige været min Gjerning, at være

glad ved den, skjøndt den var ringe. Du hviler visselig ikke fra Din Gjerning, Hvile er for Dig Forbandelse, kun i Uro kan Du leve. Hvile er Din Modsætning, Hvile gjør Dig mere urolig. Du er som en Hungrig, hvem Spisen blot gjør mere hungrig, en Tørstende, hvem Drikken blot gjør mere tørstig.

Dog jeg vender tilbage til det Foregaaende, til de endelige Hensigter, i hvilke Menneskene indgaae Ægteskaber. Jeg har kun nævnet tre, fordi disse dog altid synes at have Noget for sig, fordi de dog altid reflektere paa et eller andet enkelt Moment i Ægteskabet, uagtet de i deres Ensidighed blive ligesaa latterlige som uæsthetiske og irreligiøse. En Mangfoldighed af aldeles usle endelige Hensyn vil jeg ikke nævne, fordi man end ikke kan lee derad. Saaledes naar En gifter sig for Penges Skyld, eller af Jalousi, eller for Udsigternes Skyld, fordi der er Udsigter til, at hun snart skal døe — eller at hun skal leve længe, men blive en velsignet Green, der bærer megen Frugt, saa man ved hende kan stryge en heel Række Onkler og Tanters Efterladenskab i Lommen. Alt Sligt gider jeg ikke nævne.

Som Udbytte af denne Undersøgelse kan jeg her udhæve, at det viste sig, at Ægteskabet, for at være æsthetisk og religiøst, intet endeligt „Hvorfor" maatte have; men dette var netop det Æsthetiske i den første Kjærlighed, og saaledes staaer her atter Ægteskabet au niveau med den første Kjærlighed. Og dette er det Æsthetiske i Ægteskabet, at det i sig skjuler en Mangfoldighed af Hvorfor, som Livet aabenbarer i sin hele Velsignelse.

Da imidlertid det, jeg for det Første har foresat mig at vise, er Ægteskabets æsthetiske Gyldighed, og da det, hvorved Ægteskabet adskilte sig fra den første Kjærlighed, var det Ethiske og det Religiøse, men det Ethiske og Religiøse igjen, forsaavidt det søger sit Udtryk i noget Enkelt, nærmest har det i Vielsen, saa vil jeg, for ikke at synes at tage mig den Sag altfor let, for ikke at gjøre mig skyldig i det Mindste, der kunde give mig Skin af at fordølge det Schisma mellem

den første Kjærlighed og Ægteskabet, som Du og mange Andre, om end af forskjellige Grunde, etablere, saa vil jeg dvæle ved denne. Du maa her gjerne have Ret i, at naar en Mængde Mennesker ikke opholde sig over dette Schisma, det da har sin Grund i, at de mangle Energi og Dannelse til at tænke over det Ene saa vel som over det Andet. Lad os imidlertid see lidt nærmere paa Vielsen og dens Formular. Maaskee vil Du ogsaa i det Følgende finde mig bevæbnet, og det kan jeg forsikkre Dig, uden at det generer min Kone; thi hun seer gjerne, at jeg holder saadanne Fribyttere som Dig og Dine Lige borte. Jeg er desuden af den Mening, at ligesom den Christne altid bør være istand til at gjøre Rede for sin Tro, saaledes bør en Ægtemand ogsaa altid være istand til at kunne gjøre Rede for Ægteskabet, ikke just til Enhver, der behager at forlange det, men til Enhver, han finder værdig dertil, eller om end som in casu uværdig, dog finder for godt at gjøre det for. Og da Du i den senere Tid, efterat have ødelagt en Mængde andre Landskaber, er begyndt at hærge Ægteskabets Provinds, saa føler jeg mig opfordret til at møde Dig.

At Du kjender Vielses-Formularen, ja at Du har studeret den, det forudsætter jeg. Du er overhovedet altid vel rustet, og begynder i Almindelighed aldrig at angribe en Ting, førend Du veed ligesaa god Besked om den, som dens meest prøvede Forsvarere. Det hænder Dig derfor undertiden, hvad Du selv klager over, at Dine Angreb ere for gode, at de, der skulle forsvare, ikke vide saa god Besked derom som Du, der angriber. Vi faae nu at see.

Dog lad os, førend vi gaae til det Enkelte, see, om der ikke i Vielsens Akt blot som Akt betragtet ligger noget Forstyrrende. Vielsen er jo ikke Noget, de Elskende selv i et riigt Øieblik finde paa, Noget, de, hvis de undervejs skulde faae andre Tanker, igjen uden videre kunne opgive. Det er altsaa en Magt, der her træder os imøde. Men behøver da Kjærligheden at anerkjende nogen anden Magt end sig selv? At naar først Tvivl og Bekymring har lært et Menneske at

bede, at han da vilde tage til Takke med at bøie sig under en saadan Magt, det vil Du maaskee indrømme, men den første Kjærlighed trænger ikke dertil. Du maa her erindre, at vi have tænkt os de paagjeldende Individer religiøst udviklede, jeg har derfor ikke med at gjøre, hvorledes det Religiøse kan komme frem i et Menneske, men hvorledes det kan bestaae med den første Kjærlighed; og saa vist som det er, at ulykkelig Kjærlighed kan gjøre et Menneske religiøst, saa vist er det ogsaa, at religiøse Individer kunne elske. Det Religiøse er ikke saaledes Menneskenaturen fremmed, at der først behøves et Brud for at vække det. Men ere de paagjeldende Individer religiøse, saa er den Magt, der i Vielsen træder dem imøde, ikke fremmed, og som deres Kjærlighed forener dem i en høiere Eenhed, saa løfter det Religiøse dem op i en endnu høiere.

Hvad gjør da Vielsen? Den giver først en Oversigt over Slægtens Tilblivelse, og indfæster derved det nye Ægteskab i Slægtens store Legeme. Den giver derved det Almindelige, det reent Menneskelige, kalder dette frem i Bevidstheden. Dette støder Dig, Du siger maaskee: det er ubehageligt i det Øieblik, man forener sig saa inderligt med et Menneske, at alt Andet forsvinder for En, da at erindres om, es ist eine alte Geschichte, Noget der er skeet og skeer og vil skee. Du vil netop glæde Dig i det, der er det Eiendommelige i Din Kjærlighed, Du vil lade Kjærlighedens hele Lidenskab blusse i Dig, og Du ønsker ikke at forstyrres ved Tanken om, at Peer og Povel gjør det Samme, „det er høist prosaisk at erindres om sin numeriske Betydning: Anno 1750 Hr. N. N. og dydzirede Jfr. N. N. Kl. 10, samme Dag Kl. 11 Hr. N. N., Jfr. N. N.“ Dette klinger nu høist forfærdeligt, imidlertid skjuler sig i Dit Raisonnement en Reflexion, der har forstyrret den første Kjærlighed. Kjærlighed er, som ovenfor bemærket, Eenhed af det Almene og det Særegne, men i den Forstand, som Du, at ville nyde det Særlige viser en Reflexion, der har sat det Særlige udenfor det Almene. Jo mere det Almene og det Særegne gjennemtrænge hinanden,

desto skjønnere er Kjærligheden. Det Store er hverken i umiddelbar eller i høiere Forstand det at være det Særegne, men i det Særegne at eie det Almene. Det kan derfor ikke blive den første Kjærlighed nogen forstyrrende Indledning, at erindres om det Almene. Dertil kommer, at Vielsen ogsaa gjør mere. For nemlig at vise tilbage paa det Almene, fører den de Elskende hen til de første Forældre. Den bliver altsaa ikke staaende ved det Almene in abstracto, men viser dette udtrykt i Slægtens første Par. Dette er et Vink om, hvorledes ethvert Ægteskab er. Ethvert Ægteskab er som ethvert Menneskeliv paa eengang dette Enkelte og dog det Hele, paa eengang Individ og Symbol. Den giver altsaa de Elskende det skjønneste Billede af et Par Mennesker, der ikke ere forstyrrede af Reflexion paa Andre; den siger til de Enkelte, saaledes er ogsaa I et Par, det er den samme Begivenhed, der her gjentager sig med Eder, I staae nu ogsaa her ene i den uendelige Verden, ene for Guds Aasyn. Du seer altsaa, at Vielsen ogsaa giver det, Du forlanger, men at den tillige giver mere, at den giver paa eengang det Almene og det Særegne.

„Men Vielsen forkynder, at Synden er kommen ind i Verden, og det er dog vel disharmonisk i det Øieblik, man føler sig renest, da at erindres saa stærk om Synden. Dernæst lærer den, at Synden kom ind i Verden ved Ægteskabet, og dette synes lidet opmuntrende for de respektive Ægtefolk; det forstaaer sig, Kirken kan vaske sine Hænder, hvis der kommer noget Ulykkeligt ud deraf, thi den har ikke smigret med et forfængeligt Haab." At Kirken ikke smigrer med et forfængeligt Haab, maatte vel i og for sig ansees for et Gode. Videre: Kirken siger, at Synden kom ind i Verden ved Ægteskabet, og dog tillader den det; den siger, at Synden kom ind ved Ægteskabet, men det kunde dog være et stort Spørgsmaal, om den lærer, at det var formedelst Ægteskabet. I ethvert Tilfælde forkynder den Synden blot som Menneskets almindelige Lod, gjør ingen bestemt Anvendelse paa den Enkelte, og siger allermindst: I ere nu ifærd med at begaae en

Synd. Det er vistnok en saare vanskelig Sag at udvikle, i hvilken Forstand Synden kom ind ved Ægteskabet, det kunde synes, at Synd og Sandselighed her bleve identificerede. Imidlertid kan det dog ikke ganske forholde sig saaledes, da Kirken tillader Ægteskabet. Ja, vil Du sige, det er først naar den har taget alt det Skjønne bort fra den jordiske Kjærlighed. Ingenlunde, vilde jeg svare, idetmindste findes der intet Ord derom i Vielsen.

Kirken forkynder dernæst Syndens Straf, at Qvinden skal føde Børn med Smerte og være sin Mand underdanig. Men den første af disse Følger er dog vel af den Natur, at den, om Kirken end ikke forkyndte den, vilde forkynde sig selv. Ja, svarer Du, men det Forstyrrende ligger i, at det udsiges, at det er Syndens Følge. Du finder det æsthetisk skjønt, at et Barn fødes med Smerte, det er en Agtelse for et Menneske, en billedlig Betegnelse af hvad Betydning det dog har, at et Menneske kommer til Verden, i Modsætning til Dyrene, der paa jo lavere et Trin de staae, med desto større Lethed bringe deres Unger til Verden. Jeg maa her atter indskjærpe, at det forkyndes som Menneskets almindelige Lod, og at det, at et Barn fødes i Synd, er det dybeste Udtryk for dets høieste Værdighed, at det netop er en Forklarelse af Menneskelivet, at Alt det betræffende henføres under Bestemmelsen af Synd.

Dernæst hedder det, at Qvinden skal være Manden underdanig. Du vil maaskee her sige: ja det er skjønt, og det har altid tiltalt mig, at see en Qvinde, der i sin Mand elskede sin Herre. Men det, at det skal være en Følge af Synden, det oprører Dig, og Du føler Dig kaldet til at optræde som Qvindens Ridder. Om Du gjør hende en Tjeneste dermed, skal jeg lade uafgjort, men jeg troer, at Du ikke har fattet Qvindens Væsen i dets hele Inderlighed, hvortil ogsaa hører, at hun paa eengang er fuldkomnere og ufuldkomnere end Manden. Vil man betegne det Reneste og det Fuldkomneste, da siger man en Qvinde, vil man betegne det Svageste, det Skrøbeligste, da siger man en Qvinde; vil man

give en Forestilling om det over Sandseligheden hævede Aandelige, da siger man en Qvinde, vil man give en Forestilling om det Sandselige, da siger man en Qvinde; naar man vil betegne Uskyld i hele sin opløstende Storhed, saa siger man en Qvinde, naar man vil betegne den deprimerede Følelse af Skyld, da siger man en Qvinde. I en vis Forstand er derfor Qvinden fuldkommere end Manden og det udtrykker Skriften saaledes, at hun har mere Skyld. Naar Du nu igjen erindrer, at Kirken kun forkynder Qvindens almindelige menneskelige Lod, saa skjønner jeg ikke, at deraf kan fremgaae noget for den første Kjærlighed Forurolígende, men vel for den Reflexion, der ikke forstaaer at fastholde hende paa denne Mulighed. Desuden gjør Kirken jo ikke Qvinden blot til Slave, den siger, „og Gud sagde, jeg vil gjøre Adam Selskab", et Udtryk, der har ligesaa megen æsthetisk Varme som Sandhed. Derfor lærer Kirken: „og Manden skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Hustru." Man skulde nærmest have ventet, at det skulde hedde: Qvinden skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Mand; thi Qvinden er jo den svagere. I Skriftens Udtryk ligger en Anerkjendelse af Qvindens Betydning, og ingen Ridder kunde være mere galant imod hende.

Hvad endelig den Forbandelse angaaer, der blev Manden til Deel, da synes jo rigtignok den Omstændighed, at han i sit Ansigts Sved skal æde sit Brød, med et eneste Ord at jage ham ud af den første Kjærligheds Hvedebrøds-Dage. At denne Forbandelse ligesom al guddommelig Forbandelse, hvad man ofte re har erindret om, skjuler en Velsignelse i sig, beviser forsaavidt Intet her, som det dog altid maa forbeholdes en senere Tid at erfare det. Det, jeg derimod vil erindre om, er, at den første Kjærlighed ikke er feig, at den ikke frygter Farer, og at den derfor i denne Forbandelse vil see en Vanskelighed, som ikke kan skrække den.

Hvad gjør altsaa Vielsen? „den standser de Elskende", ingenlunde; men den lader det, der allerede var i Bevægelse, udvortes træde frem. Den gjør det Almeen-Menneskelige

gjeldende, og i denne Forstand ogsaa Synden; men al den Angst og Qval, der vil, at Synden ikke maa være kommen ind i Verden, har sin Grund i en Reflexion, som den første Kjærlighed ikke kjender. At ville have, at Synden ikke maa være kommen ind i Verden, er at føre Menneskeheden tilbage paa det Ufuldkommere. Synden er indkommen, men idet Individerne have ydmyget sig herunder, staae de høiere end de før stode.

Kirken henvender sig derpaa til den Enkelte og forelægger ham nogle Spørgsmaal. Herved synes atter en Reflexion at fremkaldes. „Hvortil slige Spørgsmaal, Kjærligheden har sin Forvisning i sig selv." Men Kirken spørger jo ikke for at gjøre vaklende, men for at gjøre fast, og for at lade det, der allerede er fast, udtale sig. Her møder nu den Vanskelighed, at Kirken i sit Spørgsmaal slet ikke synes at tage Hensyn til det Erotiske. Den spørger, har Du raadført Dig med Gud og Din Samvittighed, dernæst med Venner og Bekjendte. Jeg skal her ikke udhæve det saare Gavnlige i, at Kirken med dyb Alvor spørger saaledes. Kirken er, for at bruge et Udtryk af Dig, ikke en Kirsten-Giftekniv. Kan det da forstyrre de Paagjeldende? De have jo ved Tak henført deres Kjærlighed til Gud, og saaledes raadført dem med ham; thi det er dog vel og, om end indirecte, en Raadførelse med Gud, naar jeg takker ham. Naar Kirken nu ikke spørger dem, om de elske hinanden, saa er det ingenlunde, fordi den vil tilintetgjøre den jordiske Kjærlighed, men fordi den forudsætter den.

Kirken tager derpaa et Løfte. Vi saae i det Foregaaende, hvorledes Kjærligheden ypperligt lader sig optage i en saadan høiere Concentricitet. Forsættet gjør Individet frit, men jo friere, som alt er udviklet, Individet er, desto æsthetisk skjønnere er Ægteskabet.

Saaledes troer jeg, at det har vist sig, at forsaavidt man søger det Æsthetiske i den første Kjærlighed i dens præsentiske umiddelbare Uendelighed, Ægteskabet maa betragtes som dennes Forklarelse og er endnu skjønnere end denne. Dette troer jeg indlyser af det Foregaaende, og i det nær-

mest Foregaaende have vi tillige seet, at al den Tale om Kirkens Forkleinelse er greben ud af Luften og kun finder Sted for Den, hvem det Religiøse har været til Forargelse.

Men forholder dette sig nu saaledes, saa gaaer det Øvrige af sig selv. Spørgsmaalet bliver nemlig, lader denne Kjærlighed sig realisere. Du vil maaskee, efterat have indrømmet alt det Foregaaende, sige: nu bliver det ligesaa vanskeligt at realisere Ægteskabet, som den første Kjærlighed. Hertil maa jeg svare nei; thi i Ægteskabet ligger Bevægelses-Loven. Den første Kjærlighed bliver et uvirkeligt Ansich, som aldrig faaer indre Gehalt, fordi den blot bevæger sig i et udvortes Medium; i det ethiske og religiøse Forsæt har den ægteskabelige Kjærlighed Muligheden af indre Historie og adskiller sig fra den første Kjærlighed som den historiske fra den uhistoriske. Denne er stærk, stærkere end hele Verden, men i det Øieblik Tvivlen falder ind i den, er den tilintetgjort, den er som en Søvngænger, der med uendelig Sikkerhed kan gaae over de farligste Steder, nævner man hans Navn, styrter han ned. Den ægteskabelige Kjærlighed er bevægnet; thi i Forsættet er Opmærksomheden ikke blot rettet mod Omverdenen, med Villien rettet mod sig selv, mod det Indvortes. Og nu vender jeg Alt om og siger: det Æsthetiske ligger ikke i det Umiddelbare, men i det Erhvervede; men Ægteskabet er netop den Umiddelbarhed, der har Middelbarheden i sig, den Uendelighed, der har Endeligheden i sig, den Evighed, der har Timeligheden i sig. Saaledes viser Ægteskabet sig i dobbelt Forstand som Ideal, baade i antik og romantisk Betydning. Naar jeg siger, at det Æsthetiske ligger i det Erhvervede, saa skal dermed ingenlunde være sagt, at det ligger i den blotte Stræben som saadan. Denne er nemlig negativ, men det blot Negative er aldrig æsthetisk; naar det derimod er en Stræben, der har Indholdet i sig, en Strid, der har Seieren i sig, saa har jeg i denne Dobbelthed det Æsthetiske. Dette troer jeg at burde erindre med Hensyn til den Fortvivlelsens Begeistring, med hvilken man i vor Tid hører det Erhvervede anprise i Mod-

sætning til det Umiddelbare, som om det var det, det kom an paa, i Bund og Grund at ødelægge Alt for at bygge op fra ny. Det har virkeligt ængstet mig, at høre den Jubel, hvormed yngre Mennesker ligesom Rædselsmændene i den franske Revolution, raabe: de omnibus dubitandum. Maaskee er det en Borneerthed af mig. Imidlertid troer jeg dog, at man maa skjelne mellem en personlig og en videnskabelig Tvivl. Med den personlige Tvivl er det altid en egen Sag, og en saadan Tilintetgjørelsens Begeistring, som man ofte nok hører Tale om, fører i det Høieste til, at en Mængde Mennesker vove sig ud, uden at have Kraft til at tvivle, og gaae under eller komme ind i en Halvhed, der ligeledes er den visse Undergang. Udvikler derimod Tvivlens Brydning hos en Enkelt den Kraft, der igjen overvinder Tvivlen, saa er et saadant Syn opløftende, idet det viser, hvad et Menneske er ved sig selv, men det er egentlig ikke skjønt; thi for at det skulde være det, udfordres, at det har Umiddelbarheden i sig. En saadan i høieste Grad gjennem Tvivl tilveiebragt Udvikling stræber hen til, hvad man i Extremet udtrykker saaledes: at gjøre et Menneske til et ganske andet. Skjønheden ligger derimod i, at det Umiddelbare erhverves i og med Tvivlen. Dette maa jeg udhæve i Modsætning til den Abstraktion, i hvilken man har gjort Tvivlen gjeldende, den Forgudelse, man har drevet med den, den Dumdristighed, hvormed man har styrtet sig ind i den, den blinde Tillid, hvormed man har haabet en herlig Udgang af den. Dertil kommer, at jo mere aandeligt det er, der skal vindes, desto mere kan man anprise Tvivlen; men Kjærligheden tilhører bestandig en Region, hvor der ikke saa meget kan være Tale om et Erhvervet, som om et Givet, og et Givet, som erhverves. Jeg veed overhovedet ikke, af hvad Art denne Tvivl skulde være. Skulde det være den rette Disposition for en Ægtemand at have gjort sørgelige Erfaringer, at have lært at tvivle, og skulde det være det sande skjønne Ægteskab, der fremgik, naar han nu i Kraft af denne Tvivl med en stor sædelig Alvor giftede sig, og som Mand var tro og bestan-

dig? Vi ville prise ham, men ikke anprise hans Ægteskab uden som et Exempel paa, hvad et Menneske kan formaae. Eller skulde han for at være Tvivler tilgavns ogsaa tvivle om hendes Kjærlighed, om Muligheden af at fastholde det Skjønne i dette Forhold, og dog have Stoicisme nok til at ville det. Jeg veed det meget vel, I falske Lærere ere meget villige til at anprise Sligt, netop for at Eders falske Lærdom bedre kan finde Indgang, I rose det, naar det tjener Eders Hensigt, og sige, see det er det sande Ægteskab; men I vide meget vel, at denne Roes skjuler en Dadel i sig, og at især Qvinden ingenlunde er tjent dermed, og saaledes gjør I Alt for at friste hende. Derfor adskille I, efter den gamle Regel: divide et impera. Den første Kjærlighed lovprise I. Den bliver, naar I maae raade, et Moment, der ligger udenfor Tiden, et hemmelighedsfuldt Noget, man kan lyve Alt om. Ægteskabet kan ikke saaledes skjule sig, det bruger Aar og Dage til at udfoldes, hvor let da Leilighed nok til at rive ned eller til at opbygge med saadanne forræderske Betragtninger, at der skal en fortvivlet Resignation til at holde det ud.

Dette staaer altsaa fast mellem os: som Moment betragtet er den ægteskabelige Kjærlighed ikke blot ligesaa skjøn som den første men endnu skjønnere, fordi den i sin Umiddelbarhed indeholder en Eenhed i flere Modsætninger. Det er da ikke saa: Ægteskabet er en høist respektabel men kjedelig moralsk Person, Elskoven Poesi; nei Ægteskabet er ret egentlig det Poetiske. Og naar Verden saa ofte med Smerte har seet, at en første Kjærlighed ikke lod sig gjennemføre, saa vil jeg gjerne sørge med, men tillige erindre om, at Feilen ikke saa meget laae i det Senere, som i at man ikke begyndte rigtigt. Den første Kjærlighed mangler nemlig det andet æsthetiske Ideal, det Historiske. Den har ikke Bevægelses-Loven i sig. Dersom jeg tog Troen i det personlige Liv ligesaa umiddelbar, saa vilde til den første Kjærlighed svare en Tro, som i Kraft af Forjættelsen troede sig istand til at flytte Bjerge, og som nu vilde drage om og gjøre Under-

gjerninger. Maaskee vilde det lykkes den, men denne Tro havde ingen Historie; thi Ramsen paa alle dens Undergjerninger er ikke dens Historie, derimod er Troens Tilegnelse i det personlige Liv Troens Historie. Denne Bevægelse har den ægteskabelige Kjærlighed, thi i Forsættet er Bevægelsen vendt ind efter. I det Religiøse lader den ligesom Gud sørge for hele Verden, i Forsættet vil den i Forening med Gud stride for sig selv, erhverve sig selv i Taalmodighed. I Syndens Bevidsthed er der optaget en Foreſtilling om den menneskelige Skrøbelighed, men i Forsættet er den seet overvundet. Dette kan jeg ikke nokſom indskjærpe med Hensyn til den ægteskabelige Kjærlighed. Den første Kjærlighed har jeg visselig ladet vederfares al Ret, og jeg troer, jeg er en bedre Lovpriser af den end Du, men dens Feil ligger i dens abstrakte Charakteer.

Den ægteskabelige Kjærlighed rummer derfor noget Mere i sig, som Du ogsaa kan see deraf, at den er i Stand til at opgive sig selv. Sæt, den første Kjærlighed ikke lod sig realisere, saa ville, hvis det i Sandhed var en ægteskabelig Kjærlighed, Individerne være i Stand til at opgive den, og dog eie dens Sødme, om end i en anden Forstand. Dette kan den første Kjærlighed aldrig. Men heraf følger ingenlunde, at det var en Tvivl, der gav den ægteskabelige Kjærlighed sin Resignation, som om det var en Forkleinelse af den første Kjærlighed. Var det det, saa var det jo ingen Resignation, og dog veed maaskee Ingen bedre, hvor sød den er, end Den der resignerer paa den, og dog har Kraften dertil; men denne Kraft er atter ligesaa stor, naar det gjelder om at fastholde Kjærligheden, at realisere den i Livet. Det er den samme Kraft, der hører til at opgive som til at fastholde, og den sande Fastholden er den Kraft, der var istand til at opgive, yttrende sig i at fastholde, og først heri ligger den sande Frihed i at fastholde, den sande sikkre Svæven.

Den ægteskabelige Kjærlighed viser sig som historisk derved, at den er en Assimilationsproces, den forsøger sig i det, der oplevES, og fører det Oplevede tilbage til sig; den er

altsaa ikke et uinteresseret Vidne til hvad der skeer, men er væsentlig deeltagende, kort den oplever sin egen Udvikling. Den romantiske Kjærlighed henfører vel ogsaa det Oplevede til sig, saaledes naar Ridderen sender de i Slaget erobrede Faner etc. etc. til den Elskede; men om end den romantiske Kjærlighed kunde tænke en nok saa lang Tid medgaaet til alle slige Erobringer, saa kunde det dog aldrig falde den ind, at Kjærligheden skulde have havt Historie. Den prosaiske Betragtning gaaer til det modsatte Extrem, den kan godt begribe, at Kjærligheden faaer Historie, i Almindelighed bliver det en kort Historie, og denne Historie saa tarvelig og pedester, at Kjærligheden snart kan faae Fødder at gaae paa. Den experimenterende Kjærlighed faaer vel ogsaa en Art af Historie, men er dog, ligesom den er uden sand Aprioritet, ogsaa uden Continueerlighed, og ligger blot i det experimenterende Individs Vilkaarlighed, der paa eengang er sin egen Verden og selv Skjebnen i denne. Den experimenterende Kjærlighed er derfor meget tilbøielig til at erkyndige sig om Kjærlighedens Tilstand, og har da en dobbelt Glæde, deels naar Udfaldet svarer til Beregningen, deels naar det viser sig, at der kom noget ganske Andet ud deraf; naar dette skeer, da er den ogsaa tilfreds, idet den finder en Opgave for sine utrættelige Combinationer. Den ægteskabelige Kjærlighed derimod har Aprioritet i sig, men tillige Bestandighed i sig selv, og Kraften i denne Bestandighed er den samme som Loven for Bevægelsen, det er Forsættet. I Forsættet er der sat et Andet, men dette tillige sat som det, der er overvundet, i Forsættet er det Andet sat som et indvortes Andet, idet selv det Udvortes sees i dets Reflex i det Indvortes. Det Historiske ligger i, at dette Andet kommer frem, faaer sin Gyldighed, men netop i sin Gyldighed sees som det, der ikke skal have Gyldighed, saa at Kjærligheden prøvet og luttret udgaaer af denne Bevægelse, og assimilerer sig det Oplevede. Hvorledes dette Andet kommer frem, staaer ikke i Individets Magt, der ikke forholder sig experimenterende; men Kjærligheden har dog tillige i sin Aprioritet seiret over det Alt sammen uden

at kjende det. Der staaer vistnok etsteds i det nye Testament: al Gave er god naar den modtages med Taknemlighed. De fleste Mennesker ville gjerne være taknemlige, naar de modtage en god Gave, men de fordre da tillige, at man skal overlade det til dem at afgjøre, hvilken der er god. Dette viser det Indskrænkede hos dem; derimod er hiin anden Taknemlighed i Sandhed seierrig og apriorisk, da den indeholder i sig en evig Sundhed, som end ikke en ond Gave kan forstyrre, ikke derved, at man veed at holde denne borte, men ved den Dristighed, det høie personlige Mod, der vover at takke for den. Saaledes er det ogsaa med Kjærligheden. Her nu at reflektere paa alle de Jeremiader, som Du ugelspilagtigt nok altid er ved Haanden med til Opbyggelse for bekymrede Ægtemænd, det kunde ikke falde mig ind; og jeg haaber, at Du denne Gang vil betvinge Dig selv, da Du har med en Ægtemand at gjøre, der slet ikke kan friste Dig til at have Morskab af at gjøre ham endnu mere forvirret.

Men idet jeg saaledes forfølger Kjærligheden fra dens kryptogamiske Forborgenhed til dens phanerogame Liv, støder jeg underveis paa en Vanskelighed, som Du visselig vil sige har ikke lidet at betyde. Posito jeg sætter, at det lykkedes mig at overbevise Dig om, at det Religiøse og Ethiske, der i den ægteskabelige Kjærlighed træder til den første Kjærlighed, ingenlunde forkleinede denne, at Du i Dit inderste Væsen ret dybt overbeviste Dig derom, og nu ingenlunde forsmaaede et religiøst Udgangspunkt. Du vilde da ene med hende, Du elskede, ydmyge Dig og Din Kjærlighed under Gud; Du er virkelig greben og bevæget, pas nu paa, nu nævner jeg et Ord: Menigheden, og strax, som der staaer i Visen, forsvinder Alt igjen. At komme ud over Inderlighedens Bestemmelse, det troer jeg aldrig vil lykkes Dig. „Menigheden, den velsignede Menighed, der tiltrods for sin Mangfoldighed dog er en moralsk Person; ja havde den endda, som den har alle en moralsk Persons kjedsommelige Egenskaber, tillige den gode, at den kun var eet Hoved paa een Hals . . . jeg veed vel, hvad jeg skulde gjøre". Du veed

nok, der var en gal Mand, hvis fixe Idee var, at Værelset, hvori han levede, var opfyldt af Fluer, saa han stod Fare for at qvæles af dem. I Fortvivlelsens Angst og med Fortvivlelsens Raseri kjæmpede han for sin Existents. Saaledes synes Du ogsaa at kjæmpe for Dit Liv mod en lignende indbildt Sværm af Fluer, mod hvad Du kalder „Menigheden". Sagen er imidlertid ikke saa farlig; men jeg vil først gjennemgaae de vigtigste Berøringspunkter med Menigheden. Forinden vil jeg blot erindre om, at den første Kjærlighed slet ikke tør regne sig til Fordeel, at den ikke kjender slige Vanskeligheder; thi det kommer af, at den bliver fastholdt abstrakt, og slet ikke kommer i Berøring med Virkeligheden. Du vil meget godt vide at gjøre Forskjel mellem de abstrakte Forhold til en Omverden, hvis Abstraktion hæver Forholdet. At man skal betale Præst og Degn og en juridisk Embedsmand, det kan Du endda finde Dig i, thi Penge er et ypperligt Middel til at fjerne ethvert Forhold; hvorfor Du ogsaa indviede mig i Din Plan, aldrig at gjøre Noget, og aldrig at modtage Noget, end ikke det Mindste, uden at give eller modtage Penge. Ja, naar man seer sig om, hvis Du engang bliver gift, saa er Du istand til at udbetale Enhver, der kommer for at bevidne sin Glæde over dette Skridt, en Douceur. I saa Fald maa Du ikke forundre Dig over, at Menigheden tiltager i Antal, eller om det i Virkeligheden skulde hænde Dig, hvad Manden med Fluerne frygtede for. Det, Du da frygter for, ere de personlige Forhold, der ved Forespørgsel, Gratulationer, Bekomplimenteringer, ja vel endog ved Foræringer gjør Pretention paa at træde i et for Penge incommensurabelt Forhold til Dig, søge at lægge al mulig Deeltagelse for Dagen, skjøndt Du netop ved denne Leilighed helst ønskede at være uden al Deeltagelse baade for Dit og Din Elskedes Vedkommende. „En Mængde Latterligheder kan man dog ved Hjælp af Penge blive fri for. Med Penge kan man stoppe Munden paa den Kirkens Trompeter, der ellers skulde blæse Herredagene ind for En, ved Penge kan man blive fri for at blive proklameret til Ægtemand, til en

retskaffen Ægtemand for den hele Menighed, og det uagtet man in casu vil indskrænke sig til at være det for eet Menneske." Det er ikke min Opfindelse, denne Skildring, det er Din. Kan Du huske, hvorledes Du raisede engang i Anledning af et Kirkebryllup; Du vilde, at ligesom ved Ordinationer den tilstedeværende Clerus træder til for at lægge Haanden paa Ordinanden, saaledes skulde det hele tilstedeværende samt deeltagende Broderskab kysse Bruden og Brudgommen med et Menigheds-Kys; ja Du erklærede, at det var Dig umuligt at nævne det Ord: Brud og Brudgom, uden at tænke paa det betydningsfulde Øieblik, da en kjærlig Fader eller en mangeaarig Ven reiser sig med sit Glas, for med dyb Rørelse at fremsige disse skjønne Ord: Brud og Brudgom. Som Du nemlig fandt hele den kirkelige Cerimoni ypperlig beregnet paa at qvæle det Erotiske, saa var den derpaa følgende Verdslighed i samme Grad uanstændig, som den kirkelige Høitideligheed var altfor anstændig; „thi uanstændigt, latterligt, smagløst var det dog at anbringe en saadan quasi Mand og Kone ved et Spisebord, og derved henlede en eensidig, og usand og uskjøn Reflexion paa, om det er Kirkens Decret, der gjør dem til Ægtefolk." Du synes altsaa at holde paa et stille Bryllup. Det skal jeg Intet have imod, men blot oplyse Dig om, at Du ligesaa fuldt her bliver erklæret for at være en ret Ægtemand. Maaskee kan Du bedre taale det Ord, naar ingen Anden hører derpaa. Forøvrigt maa jeg erindre Dig om, at der ikke staaer: for den ganske Menighed, men: for Gud og denne Menighed, et Udtryk, der hverken forstyrrer ved sin Begrændsning eller mangler Dristighed.

Hvad Du forøvrigt har at sige i denne Henseende, det kan jeg bedre tilgive, om det end skeer med vanlig Ubændighed, fordi Du dog kun angriber de sociale Forhold. Angaaende disse mener jeg nu, at Enhver kan have sin Mening, og om jeg end er langtfra at billige Din „Sprödigkeit", saa skal jeg dog være saa tolerant som mulig. Deri ville vi formodentlig altid blive uenige. Jeg anseer det for det Store, at leve i dem, at bringe noget Skjønnere ud af dem, hvis man er istand

dertil, at underordne og finde sig i dem, naar man ikke formaaer hiint. Jeg seer slet ingen Fare for Ens Kjærlighed forbunden med at lade lyse fra Prædikestolen; heller ikke troer jeg, at en slig Tillysning er skadelig for Tilhørerne, hvilket Din overspændte Strænghed engang udsandt, da Du paastod, at Tillysningen burde afskaffes, fordi saa mange Mennesker, især Fruentimmer, blot gik i Kirke for at høre derpaa, saa at Prædikenens Indtryk blev tilintetgjort. Der ligger noget Usandt til Grund for Din Ængstelighed, som om alle slige Smaating skulde kunne forstyrre en sund og stærk Kjærlighed. Det er ingenlunde min Hensigt at tage alt det Uvæsen, der i denne Henseende gaaer i Svang, i Forsvar. Naar jeg holder fast paa Menigheden, saa identificerer jeg ikke denne med et „høistæret Publicum", der for at erindre om en Yttring af Goethe: „er uforskammet nok til at troe, at Alt, hvad man foretager sig, gjør man for at give det Stof til Samtale." En anden Betragtning, hvoraf jeg ogsaa kan forklare mig Din store Angst for alt Medvideri og alle Ophævelser, er, at Du frygter for at gaae Glip af det erotiske Øieblik. Du forstaaer at holde Din Sjæl saa apathisk og stille, som en Rovfugl staaer stille for den slaaer ned; Du veed, at Øieblikket ikke staaer i Ens Magt, og at det Skjønneste dog ligger i Øieblikket, Du forstaaer derfor at passe paa, ønsker ikke at anticipere Noget ved den Uro, hvori Du venter Øieblikket. Men naar nu en saadan Begivenhed bliver henlagt til en bestemt Tid, som man veed længe iforveien, naar man ved Forberedelser idelig erindres om den, saa løber man Fare for „at gaae Glip af Pointet". Man seer deraf, at Du ikke har fattet den ægteskabelige Kjærligheds Væsen, og at Du nærer en kjættersk Overtro paa det Første.

Og lad os nu overveie, om det da virkelig er saa farlig en Sag med Menigheden, naar den, vel at mærke, ikke faaer Lov at antage en saa forskrækkende Skikkelse, som den i Din syge Hjerne øieblikkelig gjør. Dit Liv har dog vel bragt Dig ikke blot i Berøring, nei i inderlig Forbindelse med nogle enkelte Mennesker, hvis Erindring ikke ængster Dig, ikke forstyrrer det Ideale hos Dig, hvis Navn Du nævner høit for

Dig selv, naar Du vil opmuntre Dig til det Gode, hvis Nærværelse udvider Din Sjæl, hvis Personlighed er Dig en Aabenbarelse af det Ædle og Ophøiede? Skulde det nu forstyrre Dig at have saadanne Medvidere? Det er næsten som om et Menneske vilde sige i religiøs Henseende: jeg ønsker af mit inderste Hjerte at vedligeholde mit Samfund med Gud og Christus, men jeg kan ikke taale, at han vil bekjende mig for alle de hellige Engle. Paa den anden Side har Dit Liv, Dine ydre Livsforhold vel bragt Dig i Forbindelse med Andre, hvem Glæder og skjønne, betydningsfulde Afbrydelser i det daglige Livs eensformige Gang kun sparsomt bleve tilmaalte. Tæller ikke enhver Familie flere Saadanne i sit Bekjendtskab, maaskee endog i sin Midte, og er det ikke det Skjønne, at disse i deres Eensomhed næsten forladte Mennesker finde et Tilhold i Familien. For dem vilde da et Ægteskab blive en Begivenhed af Betydning, lidt af det poetiske Islæt i Hverdagslivet, Noget de længe iforveien kunne glæde sig til, længe bag efter mindes. I en Familie, hvor jeg kommer, seer jeg oftere en gammel Jomfru, som er samtidig med Konen i Huset. Hun mindes endnu saa levende Bryllupsdagen, ak maaskee mere levende end Fruen selv; hvorledes Bruden var pyntet, enhver lille Biomstændighed. Vilde Du nu berøve alle saadanne Mennesker den Leilighed til at glæde sig, som Du kunde forskaffe dem? Lad os omgaaes de Skrøbelige i Kjærlighed. Der er saa mangt et Ægteskab, der blev indgaaet saa hemmelighedsfuldt som muligt for ret at nyde Glæden, og Tiden bragte maaskee andet med sig, saa Lidet, at man kunde fristes til at sige, ja havde det endda havt den Betydning, at glæde en Mængde Mennesker, saa havde det dog været Noget. Jeg hader alle Familie-Nærsviisheder, det veed Du, ligesaa meget som Du, men jeg forstaaer deels at holde dem fra Livet, deels at sætte mig ud derover; og Du med Din Bitterhed, Din Polemik, Dit Skyts, skulde Du ikke forstaae at gjøre rydde-ligt? Det gjør Du vel ogsaa, men det forstyrrer Dig ikke destomindre. Jeg vil ikke foreskrive Dig Grændser, kast bort hvad der forstyrrer Dig, men glem ikke ganske mit Princip, glem ikke, om det er Dig muligt, at realisere det endnu skjønnere,

huft, at Kunften er, hvis det lader fig gjøre, at frelfe faadanne Mennefker, ikke at forfvare fig felv. Jeg kunde indfkjærpe Dig det fom en Klogfkabsregel, thi Du veed meget godt, at jo mere man ifolerer fig, defto mere næften paatrængende gjør man alle disfe uvirkfomme fnakkelyftne Mennefker, Du der faa ofte har drevet Dit Spil med dem ved at gjøre dem nysgjerrige og derpaa at lade det Hele opløfe fig i Intet; jeg kunde indfkjærpe det fom en Klogfkabsregel, men det vil jeg ikke, thi jeg har for megen Agtelfe for Sandheden af hvad jeg figer, til at ville nedværdige den.

Enhver Tilblivelfe, netop jo fundere den er, har altid noget Polemifk ved fig, og faaledes har enhver ægtefkabelig Forbindelfe det ogfaa, og Du veed meget vel, at jeg hader den Familie-Slaphed, den fade communio bonorum, fom kan give et Ægtefkab Udfeende af, at man giftede fig med hele Familien. Er den ægtefkabelige Kjærlighed en fand førfte Kjærlighed, faa har den ogfaa noget Forborgent ved fig, den ønfker ikke at ftille fig til Skue, fætter ikke fit Liv i at trække paa Vagt i Familierne, drager ikke fin Næring af Gratulationer og Bekomplimenteringer eller af en Gudsdyrkelfe, fom den lader fig arrangere i Familien. Det veed Du meget vel, lad kun Din Vittighed fpille med alt Sligt. I mange Maader kan jeg godt være enig med Dig, og jeg troer, at det ikke vilde være til Skade for Dig og den gode Sag, om Du ftundom lod mig fom den erfarne kjærlige Forftmand udvife de raadne Træer til Hugft, men da ogfaa paa andre Steder fætte et Kors.

Jeg tager nu ingenlunde i Betænkning at erklære Hemmelighedsfuldhed for den abfolute Betingelfe for at bevare det Æfthetifke i Ægtefkabet, ikke i den Forftand, at man fkulde lægge an derpaa, jage derefter, tage det forfængeligt, fætte den egentlige Nydelfe blot i Nydelfen af Hemmelighedsfuldheden. Det er en af den førfte Kjærligheds Yndlings-Ideer, at den vil flygte hen til en ubeboet Ø. Det er nu ofte gjort atterligt nok, jeg fkal ikke deeltage i vor Tids billedftormende Vildhed. Feilen ligger deri, at den førfte Kjærlighed troer,

at den ikke lader sig realisere paa anden Maade end ved at flygte. Dette er en Misforstand, der har sin Grund i dens uhistoriske Charakteer. Kunsten er at blive i Mangfoldigheden og dog bevare Hemmeligheden. Jeg kunde atter her udhæve det som en Klogskabsregel, at først ved at blive blandt Folk faaer Hemmelighedsfuldheden sin sande Energi, først ved denne Modstand borer dens Spidse sig dybere og dybere ind. Det vil jeg ikke af samme Grund som før, og tillige fordi jeg altid anerkjender et Forhold til andre Mennesker som Noget, der har Realitet. Men derfor hører der Kunst dertil, og den ægteskabelige Kjærlighed flyer ikke disse Vanskeligheder, men bevarer og erhverver sig i dem. Desuden har det ægteskabelige Liv saa meget Andet at tænke paa, at det ikke faaer Tid at løbe sig fast i Polemik mod det Enkelte.

Denne Hovedbetingelse lyder ind efter saaledes: Aabenhjertighed, Oprigtighed, Offentlighed efter den størst tænkelige Maalestok; thi dette er Kjærlighedens Livs-Princip, og Hemmelighedsfuldhed her er dens Død. Dette er imidlertid ikke saa let gjort som sagt, og der hører i Sandhed Mod til at gjennemføre det consequent; thi Du indseer vel, at jeg herved tænker paa noget Mere end den pjattede Gabmundethed, der grasserer i de vidtløftige Familie-Ægteskaber. Der kan naturligviis kun være Tale om Offentlighed, hvor der kan være Tale om Hemmelighedsfuldhed; men i samme Grad som der kan være Tale om denne, i samme Grad bliver ogsaa hiin vanskeligere. Der hører Mod til at ville vise sig som man i Sandhed er, der hører Mod til ikke at ville frikjøbe sig fra en lille Ydmygelse, naar man kan det ved en vis Hemmelighedsfuldhed; til ikke at ville tilkjøbe sig en lille Tilvæxt til sin Størrelse, naar man kan det ved at være indesluttet. Der hører Mod til at ville være sund, ganske ærligt og oprigtigt at ville det Sande.

Dog lad os begynde med det mindre Betydelige. Det var i Anledning af et Par nygifte Folk, der saae sig nødsagede til „at begrændse deres Kjærlighed indenfor tre smaa Værelsers snevre Grændser", at Du foretog en lille Udflugt i Phantasiens Rige, der da ligger Dit daglige Opholdssted

saa nær, at man kan tvivle, om man skal kalde det en Udflugt. Du hengav Dig nu til paa det Omhyggeligste og Smagfuldeste at decorere en Fremtid, saaledes som Du kunde ønske Dig den. Du veed, jeg deeltager ikke uvillig i et saadant lille Experiment, og er, Gud skee Lov, endnu Barn nok til, naar en fyrstelig Vogn med fire fnysende Heste farer mig forbi, at kunne indbilde mig, at jeg sad inden i den; uskyldig nok til, naar jeg overbeviser mig om, at dette ikke er Tilfældet, at kunne glæde mig over, at en Anden gjør det; ufordærvet nok til ikke at ville, at det skal være Maximum, at holde een Hest, der baade er Kjøre- og Ride-Hest, fordi mine Omstændigheder kun tillade mig dette. Du var da i Tanken gift, lykkelig gift, havde frelst Din Kjærlighed ukrænket ud af alle Gjenvordigheder, og overveiede nu, hvorledes Du vilde indrette Alt i Dit Hjem, for at Din Kjærlighed saa længe som muligt kunde bevare sin Duft. Til den Ende behøvede Du mere end tre Værelser. Deri gav jeg Dig Ret, da Du som Ugift bruger fem. Det vilde være Dig ubehageligt, om Du skulde nødsages til at overlade Din Kone eet af Dine Værelser; Du vilde i den Henseende foretrække at overlade hende de fire og selv boe i det femte, end at have eet i Fællesskab. Efter at have overveiet disse Besværligheder vedblev Du: jeg gaaer altsaa ud fra de omtalte tre Værelser, ikke i philosophisk Forstand, thi jeg agter ikke at vende tilbage til dem igjen, men tvertimod at gaae saa langt fra dem, som muligt. Ja, Du havde en saadan Afsky for tre smaa Værelser, at Du, naar Du ikke kunde have flere, vilde foretrække som Landstrygeren at leve under aaben Himmel, hvilket da til syvende og sidst var saa poetisk, at der skulde en temmelig Svite af Værelser til for at erstatte det. Jeg søgte, ved at paaminde Dig om, at dette var et af den uhistoriske første Kjærligheds sædvanlige Kjetterier, at kalde Dig til Orden, og var nu ret glad ved med Dig at gjennemløbe de mange store kjølige, høithvælvede Sale i Dit Luftcastel, de hemmelige halvdunkle Cabinetter, de af en Mangfoldighed af Lys og Lysekroner og Speile endog i den fjerneste Afkrog oplyste

Spise-Værelser, den lille Sal med Fløidørene aabne ud til Altanen, hvor Morgen-Solen faldt ind og en Vellugt af Blomster, der kun aandede for Dig og Din Kjærlighed, strømmede os imøde. Jeg vil nu ikke videre forfølge Dine dristige Skridt, naar Du som en Gemse-Jæger springer fra een Spidse til en anden. Kun det Princip, som laae til Grund for Dit Arrangement, skal jeg lidt nærmere drøfte. Dit Princip var aabenbart Hemmelighedsfuldhed, Mystification, forfinet Coquetteri, ikke blot Væggene i Dine Sale skulde være indfattede i Glas, men selv Din Bevidstheds Verden skulde mangfoldiggjøres ved lignende Reflexions-Brydninger, ikke blot overalt i Værelset, men ogsaa i Bevidstheden vilde Du overalt møde hende og Dig, og Dig og hende. „Men for at det skal lade sig gjøre, er al Verdens Riigdom ikke tilstrækkelig, der hører Aand hertil, et klogt Maadehold, hvormed der disponeres over Aandens Kræfter. Man maa derfor være hinanden saa fremmede, at Fortroligheden bliver interessant, saa fortrolige, at det Fremmede bliver en pirrende Modstand. Det ægteskabelige Liv maa ikke være en Slaabrok, man gjør sig magelig i, men heller ei et Snørliv, der generer Bevægelserne; det maa ikke være et Arbeide, der kræver anstrængende Forberedelse, men heller ikke en dissolut Mageligheid; det maa bære Præget af det Tilfældige og dog maa man fjernt ahne en Kunst; man skal just ikke stirre sig blind paa ved Dag og Nat at prikke paa et Tæppe, der kan skjule Gulvet i den store Sal, men derimod maa gjerne den ubetydeligste Opmærksomhed have et lille hemmelighedsfuldt Mærke i Kanten; man skal just ikke lade sit Navnetræk, hver Dag man spiser sammen, sætte paa Kagen, og dog kan der gjerne være en lille telegraphisk Hentydning. Det gjelder om at holde det Punkt, da man ahner Bevægelsens Kredsløb, det Punkt, da Gjentagelsen begynder, saa fjernt som muligt; og da det dog ikke ganske kan holdes borte, gjelder det at have indrettet sig saaledes, at en Variation bliver mulig. Man har kun et vist Indbegreb af Texter, vil man prædike sig op den første Søndag, saa har man ikke blot ikke Noget til hele det følgende

Aar, men end ikke Noget til den første Søndag i næste Aar. Saa længe som muligt bør man blive hinanden til en vis Grad gaadefuld, og forsaavidt man successivt aabenbarer sig, maa dette skee med saamegen Benyttelse af de tilfældige Omstændigheder som muligt, saa at det bliver saa relativt, at det kan sees igjen fra mange andre Sider. Man maa vogte sig for enhver Overmæthed og Efterſmag." Du vilde nu boe i Stueetagen af dette herskabelige Slot, der skulde ligge i en skjøn Egn, dog i Nærheden af Hovedstaden. Din Kone, Din Gemalinde, skulde beboe første Sals venstre Fløi. Det var Noget, Du altid havde misundt fyrstelige Personer, at Mand og Kone boede adskilte. Hvad der imidlertid igjen fjernede det Æsthetiske fra et saadant Hoſliv, var et Cerimoniel, som gjorde Fordring paa at staae over Kjærligheden. Man bliver meldt, man venter et Øieblik, man bliver modtaget. Det var Noget, der i og for sig ikke var uskjønt, men sin sande Skjønhed fik det dog først, naar det blev et Spil med i Elskovens guddommelige Leg, naar det blev tillagt Gyldighed saaledes, at man ligesaa godt kunde berøve det Gyldighed. Elskoven selv maatte have mange Grændser, men enhver Grændse maatte tillige være en vellystig Fristelse til at gaae ud over Grændsen. Du boede altsaa i Stueetagen, hvor Du havde Dit Bibliothek, Billardværelse, Audientsværelse, Cabinet, Sovekammer. Din Frue boede paa første Sal. Her var tillige Eders toral conjugale, et stort Værelse med to Cabinetter, hvert til sin Side. Intet maatte erindre Dig eller Din Kone om, at I vare gifte, og dog maatte Alt igjen være saaledes, at ingen Ugift kunde have det paa den Maade. Du var uvidende om, hvad Din Kone foretog sig, hun om hvad der beskjeftigede Dig; men dette ingenlunde for at være uvirksom eller for at glemme hinanden, men for at enhver Berøring kunde være bethydningsfuld, for at fjerne det Døds-Øieblik, da I saae paa hinanden, og see, I kjedede Eder. I vilde da ikke traske omkring i ægteskabeligt Optog med hinanden under Armen, Du vilde endnu længe med ungdommelig Forelskelse forfølge hende fra Dit Vindue, naar hun spadserede i

Haven, væbne Dit Øie for at see efter hende, hensynke i Beskuelse af hendes Billede, naar det var forsvundet for Dit Blik. Du vilde liste Dig efter hende, ja hun vilde vel ogsaa stundom hvile sig ved Din Arm; thi noget Skjønt var der dog altid i hvad der har fundet Hævd iblandt Menneskene som Udtryk for en bestemt Følelse, Du vilde gaae med hende under Armen, halvt ladende det skjønne i denne Skik vederfares Ret, halvt spøgende over, at I saaledes vandrede som rette Ægtefolk. Dog, hvor skulde jeg kunne ende, naar jeg vilde forfølge Dit sindrige Hoveds kløgtige Forfinelser i denne asiatiske Yppighed, der næsten trætter mig og lader mig ønske mig tilbage til de tre smaa Værelser, Du saa stolt gik forbi.

Skulde der nu forøvrigt være noget æsthetisk Skjønt i den hele Anskuelse, saa var det vel deels at søge i den erotiske Undseelse, Du lod ahne; deels i ikke noget Øieblik at ville besidde den Elskede som erhvervet, men stedse erhverve hende. Dette Sidste er i og for sig sandt og rigtigt, men Opgaven ingenlunde stillet med erotisk Alvor, og altsaa forsaavidt heller ei løst. Du klamrede Dig bestandig fast ved en Umiddelbarhed som saadan, ved en Natur-Bestemmelse, og turde ikke lade den forklare sig i en fælleds Bevidsthed; thi dette er hvad jeg har udtrykt ved Oprigtighed og Aabenhed. Du frygter for, at naar det Gaadefulde er forbi, saa skal Kjærlighedeu ophøre; jeg derimod mener, at naar dette er forbi, saa begynder den først. Du frygter for, at man ikke ganske tør vide, hvad man elsker, Du regner paa det Incommensurable som et absolut vigtigt Ingredients; jeg holder for, at først naar man veed hvad man elsker, elsker man i Sandhed. Dertil kommer, at Din hele Lykke mangler en Velsignelse, thi den mangler Gjenvordigheder; og som det er en Feil, forsaavidt Du virkelig vilde veilede Nogen ved Din Theori, saa er det ogsaa en Lykke, at det ikke er Sandhed. Lad os altsaa vende os til de virkelige Livsforhold. Jeg mener nu ingenlunde, at det skal tillades Dig, fordi jeg har urgeret, at Gjenvordigheder høre med, at identificere Ægteskabet med en Svite af Gjenvordigheder. Det ligger derimod

allerede i den i Forsættet indeholdte Resignation, som ovenfor udviklet, at see Gjenvordigheder med, uden at disse endnu have antaget nogen bestemt Skikkelse eller ere ængstende, da de tvertimod allerede sees overvundne i Forsættet. Dertil kommer, at Gjenvordigheden ikke sees udvortes, men indvortes i dens Reflex i Individet, men denne tilhører den ægteskabelige Kjærligheds fælleds Historie. Hemmelighedsfuldheden selv, som vi udviklede det i det Foregaaende, bliver en Modsigelse, naar den Intet har at gjemme i sin Lønbom, en Barnagtighed, naar det kun er forliebte Snurrepiberier, der udgjøre dens Depositum. Først naar Individets Kjærlighed i Sandhed har aabnet hans Hjerte, gjort ham veltalende i en langt dybere Forstand end man ellers pleier at sige at Kjærlighed gjør det (thi den Veltalenhed kan endogsaa Forføreren have), først naar Individet saaledes har deponeret Alt i den fælleds Bevidsthed, først da faaer Hemmelighedsfuldheden Styrke, Liv og Betydning. Men dertil hører et afgjørende Skridt, og altsaa hører der Mod dertil, og dog synker den ægteskabelige Kjærlighed ned til et Intet, naar dette ikke finder Sted; thi først derved viser man, at man ikke elsker sig selv, men en Anden. Og hvorledes skulde man vise det uden derved, at man kun er for den Anden, men hvorledes er man kun for en Anden uden derved, at man ikke er for sig, men at være for sig det er ligesom det almindeligste Udtryk for den Hemmelighedsfuldhed, som det individuelle Liv har, naar det bliver i sig selv. Kjærlighed er Hengivelse, men Hengivelse er kun mulig derved, at jeg gaaer ud fra mig selv, hvorledes kan det da forenes med den Skjulthed, der netop vil blive i sig? „Men man taber ved saaledes at aabenbare sig"; ja det forstaaer sig, Den taber altid, der har Gevinst af at være hemmelighedsfuld. Men vilde Du være consequent, saa maatte Du gjennemføre det langt mere, saa maatte Du ikke blot fraraade Ægteskabet, men enhver Tilnærmelse, og see, hvorvidt Dit kløgtige Hoved kunde drive det i Telegrapheringer. Den interessanteste Læsning er den, hvor Læseren selv til en vis Grad er produktiv, den sande erotiske Kunst vilde være paa Afstand at gjøre et Ind-

tryk, der blev i høi Grad farligt for den Paagjeldende, netop fordi det var det Intet, hvoraf hun selv skabte sin Gjenstand, og nu elskede sin Skabning; men dette er ikke Kjærlighed, men Forførelsens Coquetteri. Den der derimod elsker, han har tabt sig selv i en Anden, men idet han har tabt og glemt sig selv i den Anden, er han den Anden aabenbar, og idet han glemmer sig selv, erindres han i den Anden. Den der elsker, han vil ikke ønske at blive forvexlet med en Anden, hverken en Bedre eller Ringere, og Den som ikke har denne Ærbødighed for sig selv og for den Elskede, han elsker ikke. I Almindelighed har derfor Hemmelighedsfuldhed sin Grund i et Smaahedskræmmeri, der vil lægge en Alen til sin Vext. Den der ikke har lært at forsmaae Sligt, han har aldrig elsket; thi saa havde han følt, at, om han end lagde ti Alen til sin Vext, var han dog for ringe. Denne Kjærlighedens Ydmyghed troer man i Almindelighed blot hører hjemme i Comedier og Romaner, eller maa henføres til Convenients-Løgne i Forlovelses-Dagene. Dette er imidlertid ingenlunde Tilfældet; den er en sand og gavnlig, stadig Tugtemester, hver Gang man vil udmaale Kjærlighed med Andet end med Kjærlighed. Om det end var det ringeste og ubetydeligste Menneske i Verden, der elskede det meest begavede, den Sidste vilde dog, hvis der var Sandhed i ham, føle, at alle hans Gaver lode et svælgende Dyb tilbage, og at den eneste Maade, paa hvilken han kunde tilfredsstille den Fordring, der laae i den Andens Kjærlighed, var ved at elske igjen. Lad os aldrig glemme, at man ikke kan regne med ueensartede Størrelser. Den der derfor i Sandhed har følt dette, han har elsket, men han har vist heller ei frygtet for at berøve sig Noget, som ingen Værdi har for ham — som saadant. Først Den, der er bleven fattig i Verden, har vundet den sande Eiendomsfikkerhed, og først Den, der har tabt Alt, har vundet Alt. Jeg raaber derfor med Fenelon: „Troer paa Kjærlighed, den tager Alt, den giver Alt.“ Og det er i Sandhed en skjøn, en opløstende, en ubeskrivelig salig Følelse saaledes at lade alt det Enkelte forsvinde under sig, lade det blegne og som Taagebilleder flygte bort for Kjærlighedens

uendelige Magt; det er et Regnestykke, der er ligesaa skjønt i det uendelige Nu, i hvilket det skeer paa eengang, som i den Successsion, hvori man fryder sig ved at stikke sin Haand ud og lade det forsvinde Stykke for Stykke; ja, det er den sande Kjærligheds sande Tilintetgjørelses Begeistring, naar den kunde ønske den hele Verden, ikke for at gjøre Lykke derved, men for at lade den gaae under som en Spøg i Kjærlighedens Tidsfordriv. Og i Sandhed, naar man først aabner Døren for Endelighederne, saa er det lige dumt og lige latterligt, om man vil elskes fordi man er det bedste Hoved, det største Talent, den genialeste Kunstner i sin Tid, eller fordi man paa sin Hage conserverer det skjønneste Fipskjæg. Dog disse Yttringer og Stemninger tilhøre naturligviis fuldkommen ligesaa meget den første Kjærlighed, og det er kun den forunderlige ustadige Stilling, Du altid antager, der gjør det nødvendigt for mig her igjen at berøre dette. Den første Kjærlighed kan ønske med overnaturligt Pathos, men denne Ønsken bliver let til et indholdsløst Dersom, og saa paradisisk leve vi ikke, at vor Herre giver ethvert Ægtepar hele Verden til at skalte og valte med. Den ægteskabelige Kjærlighed veed bedre Besked, dens Bevægelser ere ikke ud efter, men ind efter, og her mærker den snart, at den har en viid Verden for sig, men tillige, at enhver lille Betvingelse af sig selv har en ganske anden Commensurabilitet for Kjærlighedens Uendelighed; og om den end føler Smerte ved, at der kan være saa meget at bekjæmpe, saa føler den ogsaa Mod til denne Kamp; ja den har Dristighed nok til at overbyde Dig i Paradoxer, naar den næsten kan glæde sig ved, at Synden er kommen ind i Verden; men den har ogsaa i en anden Forstand Dristighed til at overbyde Dig i Paradoxer; thi den har Mod til at løse dem. Thi vel veed den ægteskabelige Kjærlighed, ligesom den første, alle disse Hindringer besejrede i Kjærlighedens uendelige Moment, men den veed tillige, og det er netop det Historiske ved den, at denne Seier vil erhverves, og at denne Erhvervelse ikke blot er en Leeg, men ogsaa en Strid, men tillige ikke blot en Strid, men ogsaa en Leeg, ligesom Kampen i Valhalla var

en Strid paa Liv og Død og dog en Leeg, fordi Kjæmperne bestandig stode op igjen, foryngede af Døden; og veed tillige, at denne Fægtning ikke er en vilkaarlig Tvekamp, men en Strid under guddommelige Auspicier, og føler ingen Trang til at elske mere end Een, men en Salighed heri, og ingen Trang til at elske mere end eengang, men en Evighed heri. Og mener Du nu, at denne Kjærlighed, der ingen Hemmeligheder har, skulde gaae Glip af noget Skjønt? Eller skulde den ikke kunne modstaae Tiden, men maatte nødvendigviis sløves ved den daglige Omgang? Eller skulde Kjedsommelighed hurtigere nærme sig den, ligesom om det ægteskabelige Liv ikke eiede et evigt Gehalt, hvoraf man aldrig bliver kjed, et evigt Gehalt, som det snart under Kys og Spøg, snart med Angst og Bævelse erhverver og bestandigt erhverver? „Men den maa renoncere paa alle disse skjønne Smaa-Overraskelser.“ Det eer jeg slet ingen Nødvendighed af; min Mening er slet ikke, at den ægteskabelige Kjærlighed altid skal staae med aaben Mund eller endog snakke i Søvne; tvertimod, alle disse Smaa-Overraskelser faae netop deres Betydning, naar den totale Aabenhjertighed har fundet sin Plads. Denne giver nemlig en Tryghed og en Tillid, i hvilken disse Mellemspil tage sig ud. Troer man derimod, at Kjærlighedens Væsen og sande Salighed bestaaer i en saadan Kjede af Smaa-Overraskelser, at den usle forfinede Blødagtighed, den Uro, hvori man hvert Øieblik er forberedt paa en lille Overraskelse og selv udtænker en, er noget Skjønt, saa vil jeg tillade mig at sige, at den er saare uskjøn, og at det er et saare betænkeligt Tegn, naar et Ægteskab ikke har ganske andre Trophæer at opvise end en Secretair fuld af bon-bon, Flacons, Kopper, broderede Morgensko, Pretiosa o. s. v.

Dog man seer ikke sjeldent Ægteskaber, i hvilke Hemmeligheds-Systemet er gjennemført. Jeg har aldrig seet et lykkeligt, hvor det var Tilfælde. Da dette imidlertid kunde være noget aldeles tilfældigt, saa skal jeg gjennemgaae, hvad man i Almindelighed finder lagt til Grund derfor. Dette er mig her af Vigtighed; thi et æsthetisk-skjønt Ægteskab er altid et lykkeligt

Ægteskab. Dersom nu et lykkeligt Ægteskab lod sig opføre paa hiin Basis, saa maatte min Theori forandres. Jeg skal ikke skye nogen Fremtrædelsesform, og med al mulig Retfærdighed skildre enhver, og især dvæle ved en, der i det Huus, hvor jeg har seet den realiseret, blev gjennemført med en Virtuositet, der virkelig var bestikkende.

Hemmeligheds-Systemet udgaaer i Almindelighed, det vil Du vel indrømme mig, fra Mændene, og uagtet det altid er galt, saa er dette dog mere taaleligt end det Utaalelige, naar det er Konen, der udøver et saadant dominium. Den styggeste Form er naturligviis et reent Despoti, hvor Konen er Slavinde, Enepige i de indre Anliggender. Et saadant Ægteskab er aldrig lykkeligt, om end Aarene frembringe en Sløvhed, der finder sig vel heri. En skjønnere Form er Extremet hertil, en utidig Omsorg. Qvinden er svag, siger man, hun kan ikke bære Sorger og Bekymringer, man maa omgaaes de Svage og Skrøbelige i Kjærlighed. Usandhed! Usandhed! Qvinden er ligesaa stærk som Manden, maaskee stærkere. Og omgaaes Du hende da virkelig i Kjærlighed, naar Du saaledes ydmyger hende? Eller hvo gav Dig Lov til at ydmyge hende, eller hvor kan Din Sjæl være saa forblindet, at Du anseer Dig for et fuldkomnere Væsen end hende? Betro Du kun hende Alt. Er hun svag, kan hun ikke bære det, nu vel, saa kan hun jo læne sig til Dig, Du har jo Kræfter nok. Seer Du, det kan Du ikke taale, dei har Du ikke Kraft til. Altsaa mangler Du Kraft, og ikke hun. Maaskee havde hun mere Kraft end Du, maaskee beskjæmmede hun Dig, see det har Du ikke Kraft til at bære. Eller har Du ikke lovet at ville dele Godt og Ondt med hende? er det da ikke at forfordele hende, naar Du ikke indvier hende i det Onde? Er det ikke at knække det Ædleste i hende? Maaskee er hun svag, maaskee vil hendes Sorg gjøre Alt tungere, eh bien, saa deler Du dette Onde med hende. Men dette vil atter frelse hende, og har Du Lov at berøve hende en Vei til Frelse, har Du Lov at see at liste hende gjennem Verden? Og hvor har Du Din Kraft fra, er hun ikke Gud ligesaa nær som Du? Vil Du berøve

hende Leilighedeu til paa den dybeste og inderligste Maade at finde Gud — gjennem Smerte og Lidelse? Og veed Du da saa vist, at hun slet ikke aaner Din Hemmelighedsfuldhed? Veed Du, om hun ikke i Stilhed sørger og sukker, om hun ikke tager Skade paa sin Sjæl? Maaskee er hendes Svaghed Ydmyghed, maaskee troer hun, at det er hendes Pligt at bære alt dette. Herved har du rigtignok været Anledning til at udvikle Kraft hos hende, men det var dog ikke paa den Maade, Du ønskede eller Du havde lovet det. Eller behandler Du hende ikke, for at sige det med et stærkt Ord, som — Medhustru? thi at Du ikke har flere, det hjælper ikke hende. Og er det ikke dobbelt ydmygende for hende, naar hun mærker, at Du elsker hende, at det ikke er, fordi Du er en stolt Tyran, men fordi hun er et skrøbeligt Væsen?

En Tid lang kom jeg i et Huus, hvor jeg havde Leilighed til at iagttage en mere kunstnerisk og forfinet Gjennemførelse af Tausheds-Systemet. Det var en yngre Mand, ualmindelig begavet, et fortrinligt Hoved, en digterisk Natur, for indolent til at gide producere, men derimod med en overordentlig Takt og Sands for at gjøre det daglige Liv poetisk. Hans Kone var ung, ikke uden Aand, men med ualmindelig Charakteer. Dette fristede ham. Det var til at falde i den dybeste Forundring over, saa han vidste paa alle Maader at vække og nære alt ungdommeligt Sværmeri hos hende. Hendes hele Tilvær, det ægteskabelige Samliv blev gjennemflettet af et poetisk Trylleri. Overalt var hans Øie tilstede, naar hun saae sig om, var det borte; overalt var hans Finger med, men ligesaa uegentlig og i endelig Forstand uvirkeligt som Guds Finger er med i Historien. Hendes Tanke maatte bøie sig hvorhen den vilde, han var allerede forud, havde Alt i Beredskab, han forstod som Potemkin at fremtrylle Egne, og netop saadanne, som efter en lille Overraskelse, en lille Modstand maatte behage hende. Hans huuslige Liv var en lille Skabelses-Historie, og som Menneskets i den store Skabning er det, hvortil Alt stræber, saaledes var hun bleven Centrum i en Tryllekreds, hvori hun dog nød al sin Frihed; thi Kredsen bøiede sig efter hende, og

havde ingen Grændse, hvorom det maatte hedde: hertil og ikke videre; hun maatte styrte sig saa meget hun vilde, i hvilken Retning hun vilde, Kredsen gav efter, men blev der alligevel. Hun gik som i en Gangkurv, men denne var ikke flettet af Vidier, den var sammenslynget af hendes Forhaabninger, Drømme, Længsler, Ønsker, Angster, kort den var dannet af hendes Sjæls hele Indhold. Han selv bevægede sig med en høi Grad af Sikkerhed i denne Drømme-Verden, han opgav Intet af sin Værdighed, pretenderede og hævdede sin Auctoritet som Mand og Herre. Det vilde have forstyrret hende, om han ikke havde gjort det, det vilde maaskee have vakt en bange Ahnelse hos hende, der havde ført hende til Opløsningen af Hemmeligheden. Han syntes ikke blot ikke for Verden, men end ikke for hende, at være saa opmærksom; og dog vidste han ved sig selv, at hun intet Indtryk havde modtaget af ham uden saaledes som han vilde det, dog vidste han, at det stod i hans Magt med et eneste Ord at hæve Trylleriet. Alt, hvad der kunde virke ubehageligt paa hende, blev fjernet; mødte der noget Saadant, saa fik hun i Form af oprigtig Meddelelse, enten efter at have ladet hende udfritte sig, eller ved aabenhjertigt at komme hende imøde, en Fremstilling, han selv havde redigeret, stærkere eller svagere, efterhvorsom han kunde beregne Indtrykket. Han var stolt, frygtelig consequent, han elskede hende, men han kunde dog ikke opgive den stolte Tanke, i Nattens dybeste Stilhed eller i et Øieblik, der laae udenfor Tiden, at turde sige til sig selv: hun skylder mig dog Alt. — Ikke sandt, Du har med Interesse fulgt denne Skildring, hvor ufuldkommen den end er lykkedes mig, fordi den fremkalder for Din Sjæl et Billede, som Du sympathiserer med, som Du maaskee engang vilde stræbe efter at udføre, hvis Du blev Ægtemand. Dette Ægteskab var altsaa et lykkeligt Ægteskab? ja om Du saa vil; imidlertid svævede der dog et mørkt Fatum over denne Lykke. Sæt det slog feil for ham, sæt hun pludselig ahnede Noget, jeg troer aldrig hun kunde tilgive ham det; thi at han havde gjort det af Kjærlighed til hende, det var hendes stolte Sjæl for stolt til at lade sig sige. Man

har et gammeldags Udtryk om Forholdet mellem Ægtefolk, hvorom jeg her vil erindre (overhovedet glæder det mig altid at understøtte den Revolution, eller snarere den hellige Krig, hvorved det legitime Ægteskabs simple og enfoldige, men sande og rige Udtryk stræbe at erobre det Rige, hvorfra Romanen har fortrængt dem). Man siger om Ægtefolk, at de skulle leve i god Forstaaelse med hinanden. Oftest hører man det negativt udtrykt, et Ægtepar lever ikke i god Forstaaelse, og man tænker da i Almindelighed paa, at de ikke kunne ordrage hinanden, at de slaaes og bides o. s. v. Tag nu det positive Udtryk. De beskrevne Ægtefolk de leve jo i god Forstaaelse, ja det vilde Verden sige, men Du dog vel ikke, thi hvorledes kunne de leve i god Forstaaelse, naar de ikke forstaae hinanden. Men hører det da ikke med til Forstaaelsen, at den Ene veed, hvor omhyggelig og kjærlig den Anden er mod ham? Eller om han end ikke berøvede hende Andet, saa berøvede han hende Leilighed til den Grad af Taknemlighed, hvori først hendes Sjæl vilde have fundet Hvile. Er det ikke et smukt, et skjønt og simpelt Udtryk: at leve i god Forstaaelse; det forudsætter, at man forstaaer hinanden klart og tydeligt (seer Du, disse ægteskabelige Termini veed saare god Besked, og gjør ikke Ophævelse over det, som man nu ofte nøiagtigt maa indskjærpe), og forudsætter dette som Noget, der følger af sig selv, som man seer deraf, at der er lagt et Adjektiv til med særligt Eftertryk; thi ellers havde det jo været nok at sige, at de skulle leve i Forstaaelse. „God Forstaaelse", hvad vil det sige Andet end at de skulle finde deres Glæde, Fred, Hvile, deres Liv i denne Forstaaelse.

Du seer altsaa, at Hemmelighedes-Systemet paa ingen Maade fører til et lykkeligt og altsaa heller ei til et æsthetisk skjønt Ægteskab. Nei, min Ven, Oprigtighed, Aabenhjertighed, Aabenbarelse, Forstaaelse, det er Livs-Princip i Ægteskabet, uden den er det uskjønt og egentlig usædeligt; thi da adskilles det, som Kjærligheden forener, det Sandselige og det Aandelige. Først da naar det Væsen, jeg lever med i Jordlivets ømmeste Forbindelse, naar det i aandelig Henseende er mig

ligesaa nært, først da er mit Ægteskab sædeligt og derfor ogsaa æsthetisk skjønt. Og I stolte Mænd, som maaskee fryde Eder i al Stilhed ved denne seierrige Triumph over Qvinden, I glemme, at det for det Første er en daarlig Triumph, naar man triumpherer over den Svagere, og at Manden hædrer sig selv i sin Hustru, og Den der ikke gjør det, han foragter sig selv.

Forstaaelse det er altsaa Livs-Princip et i Ægteskabet. Man hører ofte erfarne Folk tale om, i hvilke Tilfælde man bør fraraade En at gifte sig. Lad dem drøfte disse Omstændigheder saa grundigt og saa drøvtyggende som de ville; hvad de i Almindelighed tale om, har ikke Stort at betyde. Jeg for mit Vedkommende vil kun nævne eet Tilfælde, det er, naar det individuelle Liv er saaledes indviklet, at det ikke kan aabenbare sig. Eier Din indre Udviklings-Historie et Uudsigeligt, eller har Dit Liv gjort Dig til Medvider i Hemmeligheder, kort sagt har Du paa en eller anden Maade forslugt Dig paa en Hemmelighed, som ikke kan drages ud af Dig uden at koste Dig Livet, saa gift Dig aldrig. Enten vil Du føle Dig bunden til et Væsen, som ingen Ahnelse har om, hvad der foregaaer i Dig, og Dit Ægteskab bliver da en uskjøn Mesalliance; eller Du knytter Dig til et Væsen, der i bange Angst mærker det, hvert Øieblik seer disse Skyggebilleder paa Væggen. Hun vil maaskee beslutte aldrig at udfritte Dig, aldrig at komme Dig for nær, hun vil forsage den Angstens Nysgjerrighed, der fristet hende, men hun vil aldrig blive lykkelig og Du ikke heller. Om der gives saadanne Hemmeligheder, om den Indesluttethed, som end ikke Kjærlighed kan opdirke, har Sandhed, vil jeg ikke afgjøre, jeg gjennemfører blot mit Princip, og hvad mig selv angaaer, da har jeg ingen Hemmeligheder for min Kone. Man skulde troe, at det vel aldrig faldt et saadant Menneske ind at gifte sig, der foruden hvad han forøvrigt kunde have at foretage sig tillige havde den daglige Syslen med sin smertelige Hemmelighed. Imidlertid hænder det dog stundom, og et saadant Menneske er maaskee det allerfarligste til at friste en Qvinde.

Men idet jeg nu har nævnet Hemmelighedsfuldhed og Forstaaelse som to Sider af een Sag, men denne ene Sag som Kjærlighedens Hovedsag, som den absolute Betingelse for at bevare det Æsthetiske i Ægteskabet, saa kan jeg vel befrygte, at Du vil gjøre mig den Indvending, at jeg nu synes at glemme, „hvad jeg ellers holder saa fast paa som paa Omqvædet i en Vise," Ægteskabets historiske Charakteer. Du har dog Haab om, ved Hjælp af Din Hemmelighedsfuldhed og Din klogtigt beregnede relative Meddelelse, at friste Tiden; „men naar Ægtefolkene først saaledes ret tilgavns begynde at fortælle deres kortere eller længere Historie, saa kommer vel snart det Øieblik, hvor det hedder: „Snip, Snap, Snude, nu er Historien ude." Min unge Ven, Du bemærker ikke, at naar Du kan gjøre en saadan Indvending, saa ligger det i, at Du er urigtigt stillet. Ved Hjælp af Din Hemmelighedsfuldhed har Du en Tids-Bestemmelse i Dig, og det gjelder virkelig om at friste Tiden; ved Aabenbarelse har Kjærligheden derimod en Evigheds-Bestemmelse i sig, og saaledes bliver al Concurrence umulig. Det er ogsaa kun en vilkaarlig Misforstaaelse, at opfatte denne Aabenbarelse saaledes, som om Ægtefolkene anvendte en halv Snees Dage til at fortælle deres Levnetsløb, og der nu derpaa skulde følge en Dødsstilhed, der kun en enkelt Gang blev afbrudt af den tilstrækkelig bekjendte Historie, „som der staaer etsteds om Møllen i et Eventyr, at medens Alt dette skeete, gik Møllen Klip Klap, Klip Klap." Ægteskabets historiske Charakteer gjør netop, at denne Forstaaelse ligesaa meget er paa eengang, som stadigt vorder. Det gaaer hermed som det gaaer med det individuelle Liv. Naar man er kommen til Klarhed over sig selv, naar man har havt Mod til at ville see sig selv, saa følger deraf ingenlunde, at nu Historien er forbi; thi nu begynder den, nu faaer den først ret Betydning, idet ethvert enkelt oplevet Moment henføres til denne Total-Anskuelse. Saaledes ogsaa i Ægteskabet. I denne Aabenbarelse er den første Kjærligheds Umiddelbarhed gaaet under, dog ikke tabt, men indoptaget i den ægteskabelige Samviden, og hermed begynder Historien, og til denne Samviden bliver

det Enkelte henført, og deri ligger dens Salighed, et Udtryk, hvori atter Ægteskabets historiske Charakteer er bevaret, og som er det Tilsvarende til den Livsglæde, eller hvad Tydsken kalder „Heiterkeit," som den første Kjærlighed har.

Den ægteskabelige Kjærlighed hører det altsaa væsentligt til at blive historisk, og idet nu Individerne ere rigtigt stillede, saa er det Bud: i Ansigtets Sved at æde deres Brød, ikke noget Tordenbudskab, og det Mod og den Kraft, den føler i sig, er det Tilsvarende til og det Sande i den ridderlige Kjærligheds eventyrlige Trang til eventyrlige Bedrifter. Som Ridderen er uden Frygt, saa er den ægteskabelige Kjærlighed det ogsaa, uagtet de Fjender, den har at kjæmpe mod, ofte ere langt farligere. Her aabner sig en vid Mark for Betragtningen, som det imidlertid ikke er min Agt at betræde; men har Ridderen Lov til at sige, at Den, der ikke byder hele Verden Trods for at frelse sin Elskede, ikke kjender den ridderlige Kjærlighed, saa har Ægtemanden Lov til at sige det Samme. Kun det maa jeg bestandig erindre om, at enhver saadan Seier, som den ægteskabelige Kjærlighed vinder, er mere æsthetisk skjøn, end den, Ridderen vinder, fordi, idet han vinder denne Seier, vinder han tillige sin Kjærlighed forherliget i den. Den frygter Intet, end ikke smaa Misvidsninger, den frygter ikke smaa Forliebelser, tvertimod ogsaa disse blive kun Næring for den ægteskabelige Kjærligheds guddommelige Sundhed. Selv i Goethes Wahlverwandschaften nedpløies Ottilia, som en spæd Mulighed, af den alvorlige ægteskabelige Kjærlighed, hvor meget mere skulde da ikke et dybt religiøst og ethisk anlagt Ægteskab have Kraft dertil. Ja Goethes Wahlverwandschaften give netop et Bevis paa, hvad Hemmelighedsfuldhed fører til. Hiin Kjærlighed havde ikke faaet den Magt, dersom den ikke havde faaet Lov at voxe i Stilhed. Havde han havt Mod til at aabenbare sig for sin Kone, saa var det forebygget, og den hele Historie bleven et Divertissement i Ægteskabets Drama. Det Skjebnesvangre ligger i, at baade Edvard og hans Kone paa eengang blive forliebte; men dette er atter Taushedens Skyld. Den Ægtemand, der har Mod til at betroe sin Kone, at han

elsker en Anden, han er frelst, og ligesaa med Konen. Men naar han ikke har det, saa taber han Tilliden til sig selv, og saa er Glemsel i en Andens Kjærlighed det han søger, som det vist ofte er ligesaa meget Smerte over, ikke at have gjort Modstand itide, der bringer en Mand til at give efter, som sand Kjærlighed til den Anden. Han føler, han har tabt sig selv, og naar først det er Tilfældet, skal der stærke Opiater til for at døve.

De Vanskeligheder, den ægteskabelige Kjærlighed har at kjæmpe med, vil jeg dog ganske i Almindelighed omtale, for at vise, at de ikke ere af den Betydning, at den ægteskabelige Kjærlighed har Noget af dem at frygte for Bevarelsen af det Æsthetiske. Indvendingerne hidrøre gjerne fra en Misforstaaelse af det Historiskes æsthetiske Betydning, eller derfra, at Folk i Almindelighed indenfor det Romantiske kun have det classiske Ideal, ikke det romantiske tillige. En Mængde andre Indvendinger have deres Grund i, at, medens man altid behager at tænke sig den første Kjærlighed dandsende paa Roser, finder man en Glæde i at lade den ægteskabelige Kjærlighed chicaneres paa enhver Maade, kjæmpe med de usleste og meest nedtrykkende Vanskeligheder. Hertil kommer, at man i al Stilhed troer, at disse Vanskeligheder ere uovervindelige, og saa er man da snart færdig med Ægteskabet. Naar man har med Dig at gjøre, maa man altid være lidt forsigtig. Jeg taler ikke om noget enkelt Ægteskab, forsaavidt kan jeg jo fremstille det, som jeg vil; men om jeg nu end ikke ønsker at gjøre mig skyldig i nogen Vilkaarlighed, saa er det ikke sagt, at Du vil forsage denne Lyst. Naar man f. Ex. opstiller som en Vanskelighed, Ægteskabet kan have at kjæmpe med: Fattigdom, saa svarer jeg, arbeid, da giver Alt sig. Da det nu er en poetisk Verden, vi bevæge os i, saa behager det maaskee Dig at gjøre Din digteriske Licents gjeldende, og Svaret lyder: „de kunne ingen Arbeide faae, Handelens og Søfartens Aftagende har gjort en Mængde Mennesker brødløse.“ Eller Du tillader dem at faae lidt Arbeide, men det er ikke tilstrækkeligt. Naar jeg nu mener, at de ved klog Sparsommelighed

vel ville kunne komme ud af det, saa digter Du, at netop Kornpriserne paa Grund af de betænkelige Conjunkturer ere saa høie, at det er aldeles umuligt at komme ud af med hvad man ellers vilde have kunnet slaae sig igjennem med. Jeg kjender Dig kun altfor godt. Det er Noget, Du har Din store Glæde af, at digte det Modsatte, og derpaa, naar dette længe nok har moret Dig, at faae den, Du taler med, eller en anden Tilstedeværende i Anledning af en eller anden Yttring viklet ind i en vidtløftig Passiar, der slet ikke vedkommer det, der oprindelig var Tale om. Din Lyst er det pludselig at gjøre en digterisk Vilkaarlighed til et Slags Virkelighed, og nu at udbrede Dig derover. Dersom Du saaledes havde talt med et andet Menneske end mig (thi mig forskaaner Du dog i Almindelighed) paa den nu beskrevne Maade, saa havde Du formodentlig i Anledning af de høie Kornpriser tilføiet: „en saadan Dyrtid, at et Pund Brød kostede 8 Sk.“ Var der saa heldigviis En tilstede, der svarede, at det var altfor utænkeligt, saa oplyste Du, hvorledes under Oluf Hunger et Pund Brød, og det endda Barkebrød, kostede 8½ Sk. i gamle danske Penge, naar man nu overveiede, at dengang var Pengene meget sjeldnere blandt Folk, saa indsaae man let“ o. s. v. Fik Du nu det Menneske, Du havde henvendt Dig til, paa Gled, saa var Du ude af Dig selv af Glæde. Den, der oprindelig havde begyndt Samtalen, søgte forgjæves at føre Dig tilbage til Raison; Alt var da forvirret, og Du havde faaet et Par Ægtefolk i Poesiens Verden gjort ulykkelige.

Det er det, der gjør det saa vanskeligt at indlade sig med Dig. Vilde jeg vove mig ud paa, hvad der vistnok kunde kaldes Glatiis for mig, at forsøge novellistisk at skildre et Ægteskab, der seierrigt bestod i Kamp med en Mængde saadanne Gjenvordigheder, saa vilde Du ganske roligt svare: ja det er blot Digt, og i Poesiens Verden kan man sagtens gjøre Folk lykkelige, det er det Mindste, man kan gjøre for dem. Tog jeg Dig under Armen og gik omkring med Dig i Livet, og viste Dig et Ægteskab, der havde stridt den gode Strid, saa vilde Du, hvis Du var i det Humeur, svare: „ja det er godt

nok, det Udvortes i Fristelsen lader sig bevise, det Indvortes ikke, og jeg antager, at Fristelsen ikke har havt den indvortes Magt i dem, thi ellers havde det ikke været til at udholde." Ret som om det var Fristelsens sande Betydning, at Folk skulde gaae under i den. Dog nok herom. Naar Du engang faaer i Sinde at hengive Dig til denne Vilkaarlighedens Dæmon, saa er der ingen Ende derpaa, og som Du da optager Alt, hvad Du gjør, i Din Bevidsthed, saa optager Du ogsaa denne Vilkaarlighed, og glæder Dig ret over at gjøre Alt vaklende.

Ganske i Almindelighed kan jeg inddele disse Vanskeligheder i de udvortes og de indvortes, idet jeg bestandig erindrer om det Relative i en saadan Inddeling med Hensyn til Ægteskabet, hvor Alt netop er indvortes. Først altsaa de udvortes Vanskeligheder. Jeg tager nu her ingenlunde i Betænkning eller frygter for at nævne alle de nedtrykkende, ydmygende, fortredigende, endelige Sorger, kort Alt det, der constituerer et weinerlich Drama. Du og Dine Lige ere, som allevegne, yderst vilkaarlige. Nødsager et Skuespil af denne Art Eder til at foretage en saadan Vandring gjennem Ulykkens Huler, saa sige I, det er uæsthetisk, flæbende og kjedsommeligt. Og deri have I Ret; men hvorfor? fordi det indigner Eder, at noget Ophøiet og Ædelt gaaer under for Sligt. Vender I Eder derimod til den virkelige Verden, møde I der en Familie, der blot har gjennemgaaet det Halve af de Gjenvordigheder, som en Bøddel af Theater-Digter, i den Tyranner forbeholdne vellystige Nydelse af at pine Andre, udtænker, saa gyser det i Eder, I tænke: god Nat al æsthetisk Skjønhed. I have Medlidenhed, I ere villige til at hjælpe om ikke for Andet, saa for at slaae de mørke Tanker bort, men I have allerede forlængst despereret paa den ulykkelige Families Vegne. Men er det sandt i Livet, saa har jo Digteren Ret til at fremstille det og Ret i at fremstille det. Naar I sidde i Theatret, berusede i æsthetisk Nydelse, da have I Courage til at fordre af Digteren, at han skal lade det Æsthetiske seire over al Usselhed. Det er den eneste Trøst, der bliver tilbage, og hvad der er endnu blødagtigere, den Trøst tage I, hvem Livet ikke har givet Anledning til at prøve Eders Kræfter.

I ere da fattige og ulykkelige som Helten eller Heltinden i Stykket, men I have ogsaa Pathos, Mod, en os rotundum, af hvilken Veltalenhed udstrømmer, en kraftfuld Arm; I seire; I applaudere Skuespilleren, og Skuespilleren er Eder selv, og Parterrets Applaus gjelder Eder; thi I ere jo Helten og Skuespilleren. I Drømme, i Æsthetikens Taagerige, der er I Helte. Jeg bekymrer mig forholdsviis temmelig lidt om Theatret, og for mig kunne I gjøre Eder saa lystige som I ville; lad kun Theater-Heltene gaae under, eller lad dem seire, synke i Gulvet eller forsvinde i Loftet, det rører mig ikke stort; men er det sandt, hvad I jo lære og foredrage i Livet, at langt færre Gjenvordigheder ere istand til at trælbinde et Menneske, saa han gaaer ludende med sit Hoved og glemmer, at ogsaa han er skabt i Guds Billede, saa være det Eders retfærdige Straf, Gud give, at alle Theater-Digtere ikke vilde digte Andet end larmoyante Dramaer med al mulig Angst og Forfærdelse, der ikke vilde tillade Eders Blødagtighed at hvile paa Theater-Hynder, og lade Eder parfumere med overnaturlig Kraft, men som maatte forfærde Eder, indtil I lærte at troe i Virkeligheden paa det, som I kun ville troe paa i Poesien. Jeg har vel i mit Ægteskab ikke oplevet mange af den Art Gjenvordigheder, det tilstaaer jeg gjerne, jeg kan derfor ikke tale af Erfaring, men dog har jeg en Overbeviisning om, at Intet formaaer at knuse det Æsthetiske i et Menneske, en Overbeviisning saa kraftfuld, saa salig, saa inderlig, at jeg takker Gud for den som for en Naadegave. Og naar vi i den hellige Skrift læse om mange Naadegaver, saa vilde jeg virkelig regne denne med, den Frimodighed, den Tillid, den Tro paa Virkeligheden, og paa den evige Nødvendighed, hvormed det Skjønne seirer, og paa den Salighed, der ligger i den Frihed, hvormed Individet kommer Gud til Hjælp. Og denne Overbeviisning er et Moment med i min hele aandelige Habitus, og jeg lader mig ikke ved kunstige Pirringsmidler blødagtigt og vellystigt gjennemgyse deraf i et Theater. Det Eneste, jeg kan gjøre, det er at takke Gud for denne Urokkelighed i min Sjæl, men dermed vil jeg ogsaa haabe at have befriet min Sjæl fra at tage den forfængelig. Du veed, jeg hader al Experimenteren, men desuagtet skal det dog ogsaa være sandt, at et Menneske kan have oplevet

meget i Tanken, som han aldrig kommmer til at opleve i Virkeligheden. Der kommer stundom mismodige Øieblikke, og naar man ikke selv fremkalder dem, for vilkaarligt at forsøge sig selv deri, saa er dette ogsaa en Strid og en høist alvorlig Strid, og i denne Strid kan der erhverves en Forvisning, der, om den end ikke har den Realitet, som den i strengere Forstand i Virkelighed erhvervede, dog har sin store Betydning. Der er visse Tilfælde i Livet, hvor det er Tegn paa noget Stort og noget Godt hos et Menneske, at han er ligesom gal, at han ikke har adskilt Poesiens og Virkelighedens Verden, men seer denne sub specie poeseos. Luther siger etsteds i en af sine Prædikener, hvor han taler om Armod og Nød: det har man aldrig hørt, at et Christen-Menneske er død af Sult. Hermed er Luther færdig om den Sag, og mener, visselig med Rette, at han har talt med megen Salvelse og til sand Opbyggelse derover.

Forsaavidt nu Ægteskabet har med slige udvortes Anfægtelser at gjøre, saa gjelder det naturligviis om at gjøre dem til indvortes. Jeg siger „naturligviis" og taler temmelig dristig om den hele Sag, men det er jo og kun til Dig, jeg skriver, og vi to have vel omtrent lige stor Erfaring i den Art af Gjenvordigheder. Det gjelder altsaa om, at forvandle den udvortes Anfægtelse til en indvortes, naar man vil bevare det Æsthetiske. Eller forstyrrer det Dig, at jeg endnu nævner det Ord: Æsthetisk; eller tænker Du, at det næsten er en Art Barnagtighed af mig, at ville søge dette blandt Fattige og Lidende; eller skulde Du have nedværdiget Dig selv ved den himmelraabende Inddeling, der giver de Fornemme og Mægtige, de Rige, de Dannede det Æsthetiske, de Fattige i det Høieste det Religiose? Nu vel, jeg troer ikke, at de Fattige lide ved denne Deling; og seer Du ikke, at de Fattige, saasandt de have det Religiøse, tillige have det Æsthetiske, de Rige, saafremt de ikke have det Religiose, heller ei have det Æsthetiske? Jeg har desuden her blot nævnet Extremet, og det er vel ikke sjeldent, at de, som man ikke kan regne til de Fattige, have med Næringssorger at kjæmpe. Dertil kommer, at andre jordiske Sorger

ere fælleds for alle Stænder, Sygdom f. Ex. Det er jeg imidlertid overbeviist om, at Den der har Mod til at forvandle den udvortes Anfægtelse til en indvortes, han har allerede saa godt som overvundet den; da vil der ved Troen endog i Lidelsens Øieblik foregaae en Transsubstantiation. Den Ægtemand, der har Hukommelse nok for sin Kjærlighed og Mod til i Nødens Øieblik at sige, der er ikke først og fremmest Spørgsmaal om, hvor jeg faaer Penge fra eller til hvor mange Procent, men først og fremmest om min Kjærlighed, at jeg har bevaret en reen og trofast Kjærligheds-Pagt med hende, til hvem jeg har knyttet mig; Den der ikke gjennem altfor mange indre Kampe skal tvinge sig til at gjøre det; Den der enten med sin første Kjærligheds ungdommelige Sundhed eller med den i Erfaring erhvervede Sikkerhed foretager denne Bevægelse, han har seiret, han har bevaret det Æsthetiske i sit Ægteskab, om han saa end ikke havde tre smaa Værelser at boe i. Det skal nu ingenlunde være negtet, hvad Dit fiffige Hoved vel ogsaa snart vil opspore, at netop dette saaledes at forandre den udvortes Anfægtelse til en indvortes, kan gjøre den endnu tungere, men det Store sælge Guderne heller ei for Intet; og deri ligger netop det Dannende, det Idealiserende i Ægteskabet. Naar man staaer ene i Verden, hedder det ofte, saa kan man lettere bære alt Sligt. Vel sandt, til en vis Grad, men ofte skjuler der sig en stor Usandhed i denne Tale; thi hvorfor kan man lettere bære det, fordi man da lettere kan kaste sig selv hen, kan tage Skade paa sin Sjæl, uden at det kommer Nogen ved, kan glemme Gud, kan lade Fortvivlelsens Storme overdøve Smertens Skrig, kan sløves i sig selv, kan næsten finde sin Glæde i at leve som et Gjenfærd mellem Mennesker. Vel burde Enhver, ogsaa om han staaer ene, agte paa sig selv, men først Den, der elsker, har dog ret Forestilling om, hvad han er og hvad han formaaer, og først Ægteskabet giver den historiske Troskab, der er nok saa skjøn som den ridderlige. Saaledes kan nemlig en Ægtemand aldrig bære sig ad, og naar Verden gaaer ham nok saa meget imod, om han end et Øieblik glemmer sig selv, og allerede begynder at føle sig saa let, fordi Fortvivlelsen

vil til at gjøre ham flot, føle sig saa stærk, fordi han har nippet til den bedøvende Drik, som Trods og Forsagthed, Feighed og Stolthed blander, saa fri, fordi det Baand, der binder ham til Sandhed og Retfærdighed, ligesom løsnes, og han nu erfarer den Hurtighed, der er Overgangen fra Godt til Ondt — saa vil han dog snart vende tilbage til de gamle Stier og som Ægtemand vise sig som ægte Mand.

Dette maa nu være nok om disse udvortes Anfægtelser. Jeg fatter mig kort om dem, fordi jeg ikke føler nogen dybere Myndighed til at tale med derom, og fordi den Maade, Sligt egentlig lod sig gjøre paa, vilde være ved en vidtløftigere Udførelse. Dog dette er mit Resultat: kan Kjærligheden bevares, og det kan den, saasandt hjælpe mig Gud, saa kan ogsaa det Æsthetiske bevares; thi Kjærligheden selv er det Æsthetiske.

De andre Indvendinger beroe fornemmelig paa en Misforstaaelse af Tidens Betydning, og det Historiskes æsthetiske Gyldighed. De ramme altsaa ethvert Ægteskab, og derfor lader der sig ganske i Almindelighed tale derom. Dette skal jeg nu gjøre, og bestræbe mig for i denne Almindelighed ikke at overseе Pointet i Angrebet og Pointet i Forsvaret.

Det Første Du vil nævne er „Vane, den uundgaaelige Vane, denne rædsomme Monotoni, det evindelige Einerlei i det ægteskabelige Huuslivs ængstende Stilleben. Jeg elsker Natur, men er en Hader af den anden Natur.“ Du veed, det maa man lade Dig, med forførerst Varme og Veemod at skildre den lykkelige Tid, da man endnu gjør Opdagelser, med Angst og Forfærdelse at afmale den Tid, da det er forbi; Du veed til det Latterlige og Modbydelige at udpensle en ægteskabelig Eensformighed, som end ikke Naturen har Mage til; „thi her er dog, som allerede Leibnitz har viist, Intet ganske eens, en saadan Eensformighed er kun forbeholdt de fornuftige Skabninger, enten som Frugt af deres Sovnighed eller af deres Pedanteri.“ Jeg har nu ingenlunde i Sinde at negte Dig, at det er en skjøn Tid, en evig uforglemmelig Tid (læg vel Mærke til, i hvilken Betydning jeg kan sige dette), da Individet i Elskovens Verden forbauses ved og lykksaliggjøres i det,

som vel for længe siden har været opdaget, som han vel ofte har hørt og læst om, men som han dog nu først tilegner sig med Overraskelsens hele Enthusiasme, med Inderlighedens hele Dybde; det er en skjøn Tid lige fra Kjærlighedens første Ahnelse, det første Syn, den første Forsvinden af den elskede Gjenstand, den første Accord af denne Stemme, det første Blik, det første Haandtryk, det første Kys lige til den første fuldkomne Forvisning om sin Besiddelse; det er en skjøn Tid, den første Uro, den første Længsel, den første Smerte, fordi hun udeblev, den første Glæde, fordi hun kom uventet — men hermed skal ingenlunde være sagt, at det Paafølgende ikke er ligesaa smukt. Du, der indbilder Dig at have en saa ridderlig Tænkemaade, prøv Dig selv. Naar Du siger, det første Kys er det smukkeste, det sødeste, da fornærmer Du den Elskede; thi det, der giver Kysset absolut Værdi, er altsaa Tiden og dens Bestemmelse.

For imidlertid ikke at skade den Sag, jeg forsvarer, maa Du først staae mig lidt til Regnskab. Dersom Du nemlig ikke vil gaae ganske vilkaarligt tilværks, maa Du angribe den første Kjærlighed paa samme Maade, som Du angriber Ægteskabet. Skal den nemlig bestaae i Livet, maa den være udsat for de samme Fataliteter, og vil langtfra ikke have de Midler til at stride imod med, som den ægteskabelige Kjærlighed har i det Ethiske og det Religiøse. Consequent maa Du altsaa hade al Kjærlighed, der vil være en evig Kjærlighed. Du maa altsaa blive staaende ved den første Kjærlighed som Moment. For at denne imidlertid skal have sin sande Betydning, maa den have den naive Evighed i sig. Har Du nu engang erfaret, at det var en Illusion, saa er jo Alt tabt for Dig, uden forsaavidt Du vil arbeide paa at komme ind i den samme Illusion endnu engang, hvilket er en Selvmodsigelse. Eller skulde Dit klogtige Hoved i den Grad have sammensvoret sig med Din Lyst, at Du aldeles kunde glemme hvad Du skylder Andre? Skulde Du mene, at om det end aldrig lod sig gjentage som den første Gang, saa var der dog endnu en taalelig Udvei; man foryngede sig ved at opleve Illusionen i Andre, saa at

man nød Uendeligheden og Nyheden i den Oprindelighed, der var i det Individ, hvis Illusions jomfruelige Bælte endnu ikke var løst? Sligt røber jo ligesaa meget Desperation, som Fordærvelse, og da det røber Desperation, saa vil det jo være umuligt her at finde Oplysning om Livet.

Det Første, jeg nu skal protestere mod, er Din Berettigelse til at bruge det Ord „Vane" om den Tilbagevenden, som ethvert Liv og saaledes ogsaa Kjærligheden har. Vane bruger man egentlig kun om det Onde, enten saaledes, at man derved betegner en Forbliven i Noget, der i og for sig er Ondt, eller man betegner en Gjentagelse af Noget i og for sig Uskyldigt med en saadan Haardnakkenhed, at paa Grund heraf denne Gjentagelse bliver noget Ondt. Vane betegner derfor altid noget Ufrit. Men ligesom man ikke kan det Gode uden Frihed, saaledes kan man heller ei blive deri uden Frihed, og derfor kan man med Hensyn til det Gode aldrig tale om Vane.

Dernæst maa jeg ogsaa protestere, naar Du for at skildre den ægteskabelige Eensformighed fortæller, at Sligt finder man end ikke i Naturen. Det er nemlig meget sandt; men det Eensformige kan netop være Udtrykket for noget Skjønt, og forsaavidt kan Mennesket være stolt af at være Opfinder deraf, saaledes kan i Musikken den eensformige Takt netop være meget skjøn og af stor Virkning.

Endelig vilde jeg sige, dersom en saadan Monotoni var uundgaaelig for det ægteskabelige Samliv, saa maatte Du jo, hvis Du var oprigtig, indsee, at Opgaven var at besejre den o: at bevare Kjærligheden under den, ikke at fortvivle; thi dette kan aldrig være en Opgave, det er en Nemhed, som, det vil jeg gjerne indrømme, kun De gribe til, der see Opgaven.

Men lad os nu lidt nærmere overveie, hvorledes det forholder sig med den udskregne Eensformighed. Det er som Din Feil saa og Din Ulykke, at Du overalt, og saaledes og hvad Kjærlighed angaaer, tænker for abstrakt. Du tænker et lille Indbegreb af Kjærlighedens Momenter, Du tænker, det vilde Du maaskee selv sige, Kjærlighedens Kategorier. I den Henseende vil jeg gjerne indrømme Dig en ualmindelig kategorisk

Fuldstændighed. Du tænker enhver concret i et Moment, og dette er det Poetiske. Naar Du nu ved Siden deraf tænker Dig Ægteskabets Langvarighed, saa bliver der for Dig et ængstende Misforhold. Feilen er den, at Du ikke tænker historisk. Hvis en Systematiker vilde tænke Vexel-Virkningens Kategori, og grundigt og dygtigt logisk udfolde den, men han tillige vilde sige: det varer da en Evighed inden Verden kan blive færdig med sin evige Vexel-Virken, saa kan Du vel ikke negte, at man havde Ret til at lee ad ham. Det er nu engang Tidens Betydning, og Menneskehedens og Individernes Lod at leve i den. Har Du derfor ikke Andet at sige, end at det ikke er til at holde ud, saa kommer Du til at see Dig om et andet Auditorium. Dette vilde nu være et fuldkommen tilstrækkeligt Svar, men for at Du dog ikke skal faae Leilighed til at sige: „i Grunden er Du dog af samme Mening som jeg, men anseer det for bedst at finde Dig i, hvad ikke kan forandres", saa skal jeg bestræbe mig for at vise, at det ikke blot er bedst at finde sig deri, saavist som det er Pligt; men at det, at finde sig deri, i Sandhed er det Bedste.

Men lad os begynde paa et Punkt, der kan ansees for et Berørings-Punkt. Den Tid, der gaaer forud for Culminationen, er Du jo ikke bange for, tvertimod den elsker Du, og ved en Mangfoldighed af Reflexioner stræber Du ofte at gjøre Reproduktions-Øieblikkene endnu længere end de oprindelige vare, og dersom En her vilde reducere Dig Livet paa Kategori, saa vilde Du blive høist forbittret. I hiin Tid før Culminationen er det jo heller ei blot de store afgjørende Træfninger, der have Interesse for Dig, men enhver lille Ubetydelighed, og Du veed da skjønt nok at tale om den Hemmelighed, der blev skjult for de Vise, at det Mindste er det Største. Naar derimod Culminations-Punktet er naaet, ja da har Alt forandret sig, da skrumper Alt sammen til en fattig og uvederqvægende Abbreviatur. Dette skal nu engang være grundet i Din Natur, der blot er erobrende, men Intet kan besidde. Dersom Du nu ikke ganske vilkaarligt og eensidigt vil fastholde dette, at Du engang er saaledes, saa nødsages Du

virkelig til et Øieblik at slutte Vaabenstilstand, at aabne Gelederne, for at jeg kan komme til at see efter, hvorvidt det er sandt, og dersom dette befindes, hvorvidt der er Sandhed deri. Vil Du ikke dette, saa vil jeg, uden at bekymre mig om Dig, tænke mig en Individualitet ganske som Din, og nu i al Rolighed foretage min Vivisection. Men jeg haaber dog, at Du vil have Mod nok til personligt at underkaste Dig Operationen, Mod nok til virkeligt og ikke blot in effigie at lade Dig henrette.

Idet Du urgerer, at Du engang er saaledes, saa indrømmer Du jo derved, at Andre kunne være anderledes, mere tør jeg endnu ikke paastaae, thi det kunde jo være muligt, at Du var det normale Menneske, ihvorvel den Engstelighed, med hvilken Du fastholder Dig selv som den, Du nu engang er, ikke synes at tyde derpaa. Men hvorledes opfatter Du Andre? Naar Du seer et Ægtepar, hvis Forbindelse, som det synes Dig, henslæber sig i den rædsomste Kjedsommelighed, „i den fadeste Repetition af Elskovens hellige Institutioner og Sacramenter", saa, ja saa raser der en Ildebrand i Dig, en Ildsflamme, som vil fortære dem. Og dette er jo ikke noget vilkaarligt af Dig, Du har jo Ret, Du er jo beføiet, naar Du lader Ironiens Lyn ramme dem, lader Vredens Torden forfærde dem. Du tilintetgjør dem jo ikke, fordi Du har Lyst dertil, men fordi de have fortjent det. Du dømmer dem; men hvad vil det sige at „dømme" Andet end at fordre Noget af dem; og kan Du ikke fordre det, og det er jo en Modsigelse at fordre det Umulige, saa er det jo en Modsigelse at dømme dem. Ikke sandt, Du har forløbet Dig, Du har ladet ahne en Lov, Du ikke vil vedkjende Dig, og som Du dog har gjort gjeldende mod Andre. Dog Du er ikke blottet for Fatning, Du siger: „jeg dadler dem ikke, bebreider dem ikke, dømmer dem ikke; jeg beklager dem." Men sæt nu, at de Vedkommende slet ikke fandt det kjedsommeligt. Der iler et selvtilfreds Smiil over Dine Læber, et lykkeligt Indfald har overrasket Dig selv, og skal vel ogsaa kunne overraske den, Du taler med: „som sagt, jeg beklager dem; thi enten føle de Kjedsommelighedens hele Vægt, og da beklager jeg dem, eller de mærke det ikke, og da beklager

jeg dem ogsaa, da ere de nemlig i en saare beklagelig Illusion." Saaledes omtrent vilde Du vel svare mig, og dersom der var Flere tilstede, saa vilde Din sikkre Attitude ikke forfeile sin Virkning. Nu er der imidlertid Ingen, der hører paa os, og jeg kan altsaa fortsætte Undersøgelsen. Du beklager dem altsaa i begge Tilfælde. Nu er der kun et tredie Tilfælde muligt, det nemlig, at man veed, at det forholder sig saaledes med Ægteskabet, og lykkeligviis ikke er kommen ind deri. Men denne Tilstand er jo aabenbar ligesaa beklagelig for den, der har følt Kjærligheden og nu seer, at den ikke lader sig realisere. Og Dens Tilstand endelig, der saa godt som muligt har hjulpet sig ud af dette Skibbrud ved det i det Foregaaende skildrede egoistiske Nødmiddel, er jo ogsaa beklagelig, thi han har jo opkastet sig til en Røver og Ufredsmand. Det synes altsaa, at ligesom et Ægteskab er blevet et almindeligt Udtryk for en lykkelig Ende paa en Ting, saaledes bliver Ægteskabets egen Udgang kun lidet glædelig. Vi ere da komne til en almindelig Beklagelse som det sande Resultat af denne hele Undersøgelse; men et saadant Resultat er en Selvmodsigelse, det er det samme som om En vilde sige, at Resultatet af Livets Udvikling er, at man gaaer tilbage. Du er i Almindelighed ikke bange for at gaae med, og vil maaskee her sige: „ja det hænder jo ogsaa stundom; naar man har Vinden stik imod i glat Føre, saa kan Resultatet af en Fremadgaaen ofte blive en Tilbagegaaen."

Dog, jeg vender tilbage til Betragtningen af hele Din aandelige Habitus. Du siger, at Du er en erobrende Natur, der ikke kan besidde. Naar Du siger dette, da mener Du vel ikke at have sagt Noget til Din egen Forringelse, tvertimod, Du føler Dig snarere større end Andre. Lad os betragte det lidt nærmere. Hvad hører der størst Kraft til, at gaae op ad Bakke eller ned ad Bakke? Naar Bakken er lige steil, hører der aabenbart meest Kraft til det Sidste. En Tilbøielighed til at gaae op ad Bakke er næsten ethvert Menneske medfødt, hvorimod de Fleste have en vis Angst for at gaae ned ad Bakke. Saaledes troer jeg ogsaa, at der er langt flere erobrende Naturer end besiddende, og naar du føler din Overlegenhed

ligeoverfor en Mængde Ægtefolk og „deres dumme dyriske Tilfredshed," saa kan det vel til en vis Grad være sandt, men Du skal jo heller ikke lære af dem, der staae under Dig. Den sande Kunst gaaer i Almindelighed den modsatte Vei af den, Naturen gaaer, uden at den derfor tilintetgjør denne, og saaledes vil ogsaa den sande Kunst vise sig i at besidde, ikke i at erobre; Besidden er nemlig en baglænds Erobren. I disse Udtryk seer Du allerede, hvorvidt Kunst og Natur modstræbe hinanden. Den der besidder, han har jo ogsaa Noget, der er erobret, ja naar man vil være strænge i sit Udtryk, kan man sige, at først Den der besidder, han erobrer. Nu mener Du vel og at besidde; thi Du har jo Besiddelsens Øieblik, men det er ingen Besiddelse; thi det er ingen dybere Tilegnelse. Naar jeg saaledes vilde tænke mig en Erobrer, der undertvang Riger og Lande, saa besad han jo ogsaa disse undertrykte Provindser, han havde store Besiddelser, og dog kalder man jo en saadan Fyrste en erobrende og ikke en besiddende. Først naar han med Viisdom ledede disse Lande til deres eget Bedste, først da besad han dem. Dette er nu meget sjeldent med en erobrende Natur, i Almindelighed vil han mangle den Ydmyghed, den Religiøsitet, den sande Humanitet, der hører til at besidde. Seer Du, derfor var det, at jeg ved Udviklingen af Ægteskabets Forhold til den første Kjærlighed netop fremhævede det religiøse Moment, fordi dette vil dethronisere Erobreren og lade Besidderen komme tilsyne; derfor anpriste jeg det, at Ægteskabets Anlæg netop var beregnet paa det Høieste, paa den varige Besiddelse. Her kan jeg erindre Dig om et Ord, Du ofte nok slaaer om Dig med: „ikke det Oprindelige er det Store, men det Erhvervede"; thi det Erobrende i et Menneske, og det, at han gjør Erobring, det er egentlig det Oprindelige, men det, at han besidder og vil besidde, det er det Erhvervede. Til at erobre hører der Stolthed, til at besidde Ydmyghed; til at erobre hører der Heftighed, til at besidde Taalmod; til at erobre — Begjærlighed, til at besidde — Nøisomhed; til at erobre hører der Spise og Drikke, til at besidde Bøn og Fasten. Men alle de Prædikater, jeg

her, og dog vel med Rette, har brugt for at charakterisere den erobrende Natur, lade sig alle anvende paa og passe absolut paa det naturlige Menneske; men det naturlige Menneske er ikke det Høieste. En Besiddelse er nemlig ikke et aandeligt dødt og ugyldigt om end juridisk kraftigt „Schein", men en stadig Erhvervelse. Her seer Du atter, at den besiddende Natur har den erobrende i sig; han erobrer nemlig som en Landmand, der ikke sætter sig i Spidsen for sine Karle, og fordriver sin Nabo, men han erobrer ved at grave i Jorden. Det sande Store er altsaa ikke at erobre, men at besidde. Naar Du nu her vil sige: „jeg vil ikke afgjøre, hvad der er det Største, men jeg vil gjerne indrømme, at det er de to store Formationer af Mennesker; Enhver maa nu afgjøre med sig selv, hvilken han tilhører, og vogte sig for, ikke at lade sig omkalfatre af en eller anden Omvendelses-Apostel", saa føler jeg nok, at Du med det sidste Udtryk saa smaat har mig i Kikkerten. Jeg vil imidlertid svare, det Ene er ikke blot større end det Andet, men det Ene er der Mening i, det er der ikke i det Andet. Det Ene har baade Forsætning og Efterssætning, det Andet er blot Forsætning, og istedetfor Efterssætning en betænkelig Tankestreg, hvis Betydning jeg en anden Gang skal forklare Dig, hvis Du ikke allerede veed den.

Vil Du nu vedblive at sige, at Du engang er en erobrende Natur, saa er det mig ligegyldigt; thi Du maa dog indrømme mig, at det er større at besidde end at erobre. Naar man erobrer, da glemmer man bestandig sig selv, naar man besidder, da erindrer man sig selv, ikke til forsængelig Tidsfordriv, men med al mulig Alvor. Naar man gaaer op ad Bakke, da har man blot det Andet for Øie, naar man gaaer ned ad Bakke, da maa man vaage over sig selv, over det rigtige Forhold mellem Understøttelses- og Tyngde-Punktet.

Dog, jeg gaaer videre. Du vil maaskee indrømme, at det at besidde er vanskeligere end det at erobre, det at besidde større end det at erobre, „naar jeg blot kan faae Lov at erobre, saa skal jeg ikke være saa knap, men tvertimod meget rundhaandet med Høfligheder til dem, der have Taalmodighed til

at besidde, isærdeleshed hvis de skulde befindes tilbøielige til at arbeide Haand i Haand med mig, ved at ville besidde mine Erobringer. Større er det, lad gaae, men skjønnere er det ikke; mere ethisk er det, al Ærbødighed for Ethiken, men mindre æsthetisk tillige." Lad os om dette Punkt gjøre os lidt mere forstaaelige for hinanden. Der hersker vistnok blandt en stor Mængde Mennesker en Misforstaaelse, der forvexler hvad der er æsthetisk skjønt med hvad der æsthetisk skjønt lader sig fremstille. Dette lader sig meget let forklare deraf, at den æsthetiske Tilfredsstillelse, Sjælen har Trang til, søge de Fleste i Læsning, eller ved Betragtning af Konstværker o. s. v., hvorimod de forholdsvis ere meget faa, der selv skue det Æsthetiske som det er i Tilværelsen, selv see Tilværelsen i æsthetisk Belysning, og ikke blot nyde den digteriske Reproduktion. Men til en æsthetisk Fremstilling hører altid en Concentration i Momentet, og jo rigere denne Concentration er, desto større er den æsthetiske Virkning. Herved faaer nu det lykkelige, det ubeskrivelige, det uendeligt indholdsrige Moment, kort Momentet ene Gyldighed. Enten er dette det ligesom prædestinerede Moment, der gjennemzittrer Bevidstheden, ved at vække Forestillingen om Tilværelsens Guddommelighed, eller Momentet forudsætter en Historie. I første Tilfælde griber det derved, at det overrasker, i andet Tilfælde er der vel en Historie, men den kunstneriske Fremstilling kan ikke dvæle ved denne, kan blot antyde den i det Høieste, og haster nu til Momentet. Jo mere den kan lægge ind heri, jo mere kunstnerisk bliver den. Naturen, har en Philosoph sagt, gaaer den korteste Vei; man kunde sige, den gaaer slet ingen Vei, den er med eet Slag tilstede paa eengang; og naar jeg vil fortabe mig i Beskuelsen af den hvælvede Himmel, saa behøver jeg ikke at vente til de utallige Himmellegemer faae dannet sig, thi de ere alle paa eengang. Historiens Vei derimod er ligesom Rettens saare lang og besværlig. Nu træder Kunsten og Poesien til og forkorter os Veien og fryder os i Fuldbringelsens Moment, den concentrerer det Extensive i det Intensive. Men jo betydningsfuldere det er, der skal frem, desto lang-

sommere er Historiens Gang, men desto betydningsfuldere er ogsaa Gangen selv, desto mere vil det vise sig, at det, der er Maalet, er tillige Veien. Med Hensyn til det individuelle Liv er der to Arter af Historie, udvortes og indvortes. Det er to Arter af Strømninger, hvis Bevægelse er modsat. Den første har igjen to Sider i sig. Individet har ikke det, han stræber efter, og Historien er den Strid, i hvilken han erhverver det. Eller Individet har det, men kan dog ikke komme i Besiddelse deraf, fordi der bestandig er noget Udvortes, der vil forhindre ham deri. Historien er da den Strid, i hvilken han besejrer disse Hindringer. Den anden Art af Historie begynder med Besiddelsen, og Historien er den Udvikling, gjennem hvilken han erhverver Besiddelsen. Da nu i første Tilfælde Historien er udvortes, og det, hvortil der stræbes, ligger udenfor, saa har Historien ikke sand Realitet, og den digteriske og kunstneriske Fremstilling handler ganske rigtigt i at forkorte denne og haste til det intensive Moment. Lad os, for at blive ved hvad vi nærmest have at gjøre med, tænke os en romantisk Kjærlighed. Tænk Dig altsaa en Ridder, der har nedlagt 5 Vildsviin, 4 Dværge, befriet 3 fortryllede Prindser, Brødre til den Prindsesse, han tilbeder. Dette har i den romantiske Tankegang sin fuldkomne Realitet. Kunstneren og Digteren er det imidlertid slet ikke af Vigtighed, om der er 5 eller kun 4. Kunstneren er i det Hele mere indskrænket end Digteren; men selv denne vil det ikke interessere at fortælle omstændeligt, hvorledes det gik til med hvert enkelt Vildsviins Nedlæggelse. Han haster til Momentet. Han indskrænker maaskee Antallet, concentrerer Besværligheder og Farer i digterisk Intensitet og iler til Momentet, til Besiddelses-Momentet. Den hele historiske Successsion er ham af mindre Vigtighed. Hvor der derimod er Tale om indvortes Historie, der er hvert enkelt lille Moment af yderste Vigtighed. Den indvortes Historie er først den sande Historie, men den sande Historie kjæmper med det, der er Livs-Principet i Historien — med Tiden, men naar man kjæmper med Tiden, saa har derved netop det Timelige og ethvert lille Moment sin store Realitet.

Overalt hvor Individualitetens indre Blomstring ikke er begyndt, hvor Individualiteten endnu er lukket, der bliver der Tale om udvortes Historie. Saasnart derimod denne saa at sige springer ud, saa begynder den indre Historie. Tænk nu paa, hvad vi gik ud fra, Forskjellen mellem den erobrende og den besiddende Natur. Den erobrende Natur er bestandig udenfor sig, den besiddende i sig selv, derfor faaer den første udvortes Historie, den anden indvortes. Men da den udvortes Historie netop uden Skade lader sig concentrere, saa er det naturligt, at Kunst og Poesi nærmest vælge den, og altsaa igjen vælge den uaabnede Individualitet og Alt hvad der tilhører den til Fremstilling. Nu siger man vel, at Kjærlighed aabner Individualiteten, men ikke naar Kjærligheden opfattes saaledes som det skeer i Romantiken, da bringes den blot til det Punkt, at den skal aabne sig, og der ender man, eller den er ifærd med at aabne sig, men bliver afbrudt. Men som den udvortes Historie og den lukkede Individualitet nærmest vil blive Gjenstand for den kunstneriske og digteriske Fremstilling, saa vil Alt hvad der udgjør en saadan Individualitets Indhold ogsaa blive Gjenstand derfor. Men dette er i Grunden Alt hvad der tilhører det naturlige Menneske. Et Par Exempler. Stolthed lader sig ypperligt fremstille; thi det Essentielle i Stolthed er ikke Successsion, men Intensitet i Momentet. Ydmyghed lader sig vanskeligt fremstille, fordi den netop er Successsion, og medens Betragteren ikke behøver mere end at see Stoltheden i sin Culmination, saa fordrer han egentlig i det andet Tilfælde, det som Poesi og Kunst ikke kunne give, at see den i dens stadige Tilbliven, thi dette hører Ydmygheden væsentligt til, at den stadig bliver; og naar man viser ham den i dens ideale Moment, saa savner han Noget, fordi han føler, at dens sande Idealitet bestaaer ikke i at den er ideal i Momentet, men at den er bestandig. Den romantiske Kjærlighed lader sig ypperligt fremstille i Momentet, den ægteskabelige ikke; thi en idealiseret Ægtemand er ikke en, der engang i sit Liv er det, men som hver Dag er det. Naar jeg vil fremstille en Helt, der erobrer Riger

og Lande, da lader det sig ypperligt fremstille i Momentet, men en Korsdrager, der hver Dag tager sit Kors op, lader sig aldrig fremstille hverken i Poesi eller Kunst, fordi Pointet er, at han hver Dag gjør det. Naar jeg vil tænke mig en Helt, der sætter sit Liv til, saa lader det sig ypperlig concentrere i Momentet, derimod ikke det at døe hver Dag, fordi Hovedsagen er, at det skeer hver Dag. Mod lader sig ypperligt concentrere i Momentet, Taalmod ikke, netop fordi Taalmod strider mod Tiden. Du vil sige, at Kunsten dog har fremstillet Christus som Billede paa Taalmod, som bærende al Verdens Synd, at religiøse Digtninger have concentreret al Livets Bitterhed i een Kalk og ladet et Individ i eet Moment udtømme den. Det er sandt; men det er fordi man næsten rummeligt har concentreret den. Den, der derimod veed lidt Besked om Taalmod, veed meget godt, at dens egentlige Modsætning ikke er Lidelsens Intensitet (thi da nærmer det sig mere til Mod), men Tiden, og at den sande Taalmod er den, der viser sig stridende mod Tid, eller egentlig er Langmod; men Langmod lader sig ikke kunstnerisk fremstille, thi dets Point er incommensurabelt for Kunst; det lader sig heller ikke digte, thi det fordrer Tidens Langvarighed.

Hvad jeg nu her videre vil fremføre, det kan Du ansee for en stakkels Ægtemands ringe Offer paa Æsthetikens Alter, og om Du og alle Æsthetikens Præster vil forsmaae det, saa skal jeg vel vide at trøste mig, og det saa meget mere som det, jeg bringer, ikke er et Skuebrød, ene spiseligt for Præsterne, men et Huusbagerbrød, der som al Huuskost er simpelt og ukrydret, men sundt og nærende.

Naar man ligesaa meget dialektisk som historisk forfølger det Æsthetisk-Skjønnes Udvikling, vil man finde, at Retningen i denne Bevægelse er fra Rummets til Tidens Bestemmelser, og at Kunstens Fuldkommengjørelse afhænger af den successive Mulighed af mere og mere at løsrive sig fra Rummet og bestemme sig hen til Tiden. Heri ligger Overgangen og Betydningen af Overgangen fra Skulptur til Maleri, saaledes som Schelling tidligt har peget hen herpaa. Musikken

har Tiden til sit Element, men vinder ingen Bestaaen i den, dens Betydning er den bestandige Forsvinden i Tiden, den toner i Tiden, men fortoner sig tillige og har ingen Bestaaen. Poesien endelig er den fuldkomneste af alle Kunster og derfor ogsaa den, der meest veed at gjøre Tidens Betydning gjeldende. Den behøver ikke i den Forstand at indskrænke sig til Momentet, som Maleriet gjør det, den forsvinder heller ikke i den Forstand sporløst som Musikken. Men uagtet dette nødsages ogsaa denne, som vi have seet, til at concentrere sig i Momentet. Den har derfor sin Grændse, og kan, som ovenfor viist, ikke fremstille det, hvis Sandhed netop er den timelige Successsion. Og dog er det, at Tiden bliver gjort gjeldende, ikke nogen Forkleinelse af det Æsthetiske, tvertimod bliver det æsthetiske Ideal rigere og fyldigere, jo mere dette skeer. Det Æsthetiske altsaa, der bliver incommensurabelt endog for Poesiens Fremstilling, hvorledes lader det sig fremstille? Svar: derved at det leves. Det faaer derved en Liighed med Musik, der blot er, fordi den bestandig gjentages, blot er i Udførelsens Øieblik. Derfor gjorde jeg i det Foregaaende opmærksom paa den fordærvelige Forvexling af det Æsthetiske og det, som æsthetisk lader sig fremstille i digterisk Reproduktion. Alt, hvad jeg nemlig her taler om, lader sig visselig æsthetisk fremstille, men ikke i digterisk Reproduktion, men derved, at man lever det, i Virkelighedens Liv realiserer det. Saaledes hæver Æsthetiken sig selv og forsoner sig med Livet; thi som i een Forstand Poesi og Kunst netop ere en Forsoning med Livet, saa ere de i en anden Forstand Fjendskab til Livet, fordi de kun forsone een Side af Sjælen. Her er jeg ved det Høieste i det Æsthetiske. Og i Sandhed, Den der har Ydmyghed og Mod nok til her at lade sig æsthetisk forklare, Den der føler sig med som en Person i det Skuespil, Guddommen digter, hvor Digteren og Souffleuren ikke ere forskjellige Personer, hvor Individet, som den øvede Skuespiller, der har levet sig ind i sin Charakteer og sin Replik, ikke forstyrres af Souffleuren, men føler, at det, der tilhviskes ham, er det, han selv vil sige, saa det næsten bliver tvivl-

somt, om han lægger Souffleuren Ordene i Munden, eller Souffleuren ham, Den der i dybeste Forstand føler sig paa eengang digtende og digtet, der i det Øieblik, han føler sig digtende, har Replikkens oprindelige Pathos, i det Øieblik, han føler sig digtet, det erotiske Øre, der opfanger enhver Lyd, han og først han har realiseret det Høieste i Æsthetiken. Men denne Historie, der viser sig som incommensurabel selv for Poesien, det er den indvortes Historie. Denne har Ideen i sig og netop derfor er den æsthetisk. Den begynder derfor, som jeg udtrykte det, med Besiddelsen, og dens Fortgang er Erhvervelsen af denne Besiddelse. Den er en Evighed, i hvilken det Timelige ikke er forsvundet som et idealt Moment, men i hvilket det som realt Moment bestandig er nærværende. Naar saaledes Taalmod i Taalmod erhverver sig selv, saa er det indvortes Historie.

Lad os nu see hen paa Forholdet mellem den romantiske og den ægteskabelige Kjærlighed; thi Forholdet mellem den erobrende og den besiddende Natur vil slet ingen Vanskeligheder formaae at frembyde. Den romantiske Kjærlighed bliver bestandig abstrakt i sig selv, og naar den ingen udvortes Historie kan faae, saa lurer Døden allerede paa den, fordi dens Evighed er illusorisk. Den ægteskabelige Kjærlighd begynder med Besiddelsen, og faaer indre Historie. Den er trofast, det er den romantiske Kjærlighed ogsaa, men see nu Forskjellen. Den trofaste romantiske Elsker han venter f. Ex. i 15 Aar, nu kommer da Øieblikket, der belønner ham. Her seer Poesien meget rigtigt, at de 15 Aar ypperligen lade sig concentrere, den haster nu til Momentet. En Ægtemand er trofast i 15 Aar, og dog har han i de 15 Aar havt Besiddelsen, han har altsaa i denne lange Successsion bestandig erhvervet den Trofasthed, han besad, da jo den ægteskabelige Kjærlighed i sig har den første Kjærlighed og derved dennes Trofasthed. Men en saadan ideal Ægtemand lader sig ikke fremstille; thi Pointet er Tiden i sin Extension. Ved Enden af de 15 Aar er han tilsyneladende slet ikke kommen videre end han var i Begyndelsen, og dog har han levet i høi Grad

æsthetisk. Hans Besiddelse har ikke været ham en død Eiendom, men han har bestandig erhvervet sin Besiddelse. Han har ikke kjæmpet med Løver og Trolde, men med den farligste Fjende, som er Tiden. Men nu kommer ikke Evigheden bag efter som for Ridderen; men han har havt Evigheden i Tiden, bevaret Evigheden i Tiden. Han først har derfor seiret over Tiden; thi Ridderen kan man sige om, han har dræbt Tiden, som man jo stedse ønsker at slaae Tiden ihjel, naar den ingen Realitet har for En; men dette er aldrig den rigtige Seier. Ægtemanden har som en sand Seierherre ikke dræbt Tiden, men frelst og bevaret den i Evigheden. Den Ægtemand, der gjør det, han lever i Sandhed poetisk, han løser den store Gaade, at leve i Evigheden og dog høre Stueuhret slaae, saaledes, at dets Slag ikke forkorter, men forlænger hans Evighed, en Modsigelse, der er ligesaa dyb, men langt herligere end den, der indeholdes i den bekjendte Situation, som skyldes Middelalderen, der fortæller om en Ulykkelig, at han vaagnede op i Helvede og raabte, hvad er Klokken, hvorpaa Djævelen svarede: en Evighed. Og lader Sligt sig nu end ikke kunstnerisk fremstille, saa være det Din Trøst som det er min, at det Høieste og Skjønneste i Livet, det skal man ikke læse om, ikke høre om, ikke see, men, om man saa vil, leve. Naar jeg derfor gjerne indrømmer, at den romantiske Kjærlighed meget bedre egner sig til kunstnerisk Fremstilling end den ægteskabelige, saa skal dermed ingenlunde være sagt, at denne er mindre æsthetisk end hiin, tvertimod, den er mere æsthetisk. Der forekommer i en af den romantiske Skoles genialeste Fortællinger en Person, der ikke har Lyst til, som de Andre, med hvilke han lever, at digte, fordi det er Tidsspilde og berøver ham den sande Nydelse; han vil derimod leve. Havde han nu havt en rigtigere Forestilling om hvad det er at leve, saa havde han været min Mand.

Den ægteskabelige Kjærlighed har da sin Fjende i Tiden, sin Seier i Tiden, sin Evighed i Tiden, saa den stedse vilde have sin Opgave, om jeg end tænkte mig alle saakaldte udvortes og indvortes Anfægtelser borte. I Almindelighed har den ogsaa disse, men naar man ret vil opfatte dem, maa man

passe paa to Ting, at de bestandig ere Bestemmelser ind efter, og at de bestandig have Tidens Bestemmelse i sig. Ogsaa af denne Grund indsees let, at denne Kjærlighed ikke lader sig fremstille. Den drager sig bestandig indefter, og hendrager (i god Forstand) sig i Tiden; men hvad der skal fremstilles ved Reproduktion, det maa lade sig fremlokke, og dets Tid maa lade sig forkorte. Det vil Du yderligere overbevise Dig om, ved at overveie de Prædikater, man maa bruge om den ægteskabelige Kjærlighed. Den er trofast, bestandig, ydmyg, taalmodig, langmodig, overbærende, oprigtig, nøisom, aarvaagen, varagtig, villig, glad. Alle disse Dyder have den Egenskab, at de i Individet ere Bestemmelser ind efter. Individet kjæmper ikke mod udvortes Fjender, men udkjæmper sig selv, sin Kjærlighed af sig selv. Og de have Bestemmelse af Tid; thi deres Sandhed bestaaer ikke i, at de ere eengang for alle, men at de bestandig ere. Og ved disse Dyder erhverves ikke noget Andet, kun de selv erhverves. Den ægteskabelige Kjærlighed er derfor paa eengang, hvad du spotviis ofte har kaldt den, den dagligdagse, og tillige den gudddommelige (i græsk Forstand), og er den gudddommelige derved, at den er den dagligdagse. Den ægteskabelige Kjærlighed kommer ikke med udvortes Tegn, ikke som den rige Fugl med Susen og Brusen, men den er en stille Aands uforkrænkelige Væsen.

Dette Sidste har nu Du og alle erobrende Naturer ingen Forestilling om. I ere aldrig i Eder selv, men bestandig udenfor. Ja, saalænge enhver Nerve zittrer i Dig, hvad enten Du sagte lister Dig omkring, eller Du fremtræder og Janitscharmusikken i Dit Indre overdøver Din Bevidsthed, ja saa synes Du, at Du lever. Men naar Slaget er vundet, naar det sidste Eccho af det sidste Skud er hendøet, naar de snelle Tanker ligesom Ordonants-Officierer ile tilbage til Hovedqvarteret og melde, at Seieren er Din — ja da veed Du Intet mere, da veed Du ikke at begynde; thi nu staaer Du først ved den sande Begyndelse.

Det Du derfor afskyer under Navnet: Vane som uund-

gaaeligt for Ægteskabet, det er blot det Historiske i det, der i Dit forkeerte Øie faaer et saa forfærdende Udseende.

Men hvad er det, Du pleier at anse som det, der ved den fra det ægteskabelige Liv uadskillelige Vane bliver ikke blot tilintetgjort, men, hvad værre er, profaneret? Du tænker da i Almindelighed paa „Erotikens synlige, hellige Tegn, hvilke, som alle synlige Tegn, vel ikke i og for sig have Betydning, men hvis Betydning beroer paa den Energi, den kunstneriske Bravour og Virtuositet, som dog tillige er den naturlige Genialitet, hvormed de udføres. Hvor modbydeligt er det ikke at see den Mathed, hvormed alt Sligt fuldkommes i det ægteskabelige Liv, hvor udvortes, hvor dorsk skeer det ikke, næsten paa Klokkeslet, omtrent som hos den Stamme, Jesuiterne fandt i Paraguay, der var saa dorsk, at Jesuiterne fandt det fornødent, at lade ringe med en Klokke ved Midnat til behagelig Efterretning for alle Ægtemænd, for derved at minde dem om deres ægteskabelige Pligter. Saaledes skeer Alt paa tempo, efter Dressur.“ Lad os nu være enige om, at vi i vor Betragtning slet ikke lade os forstyrre af, at der er nok saa meget Latterligt og Forkeert i Tilværelsen, men blot see, om det er nødvendigt, og hvis saa er, da lære Frelsen hos Dig. I denne Henseende tør jeg vel ikke vente Stort hos Dig; thi Du kjæmper, omend i en anden Forstand, dog bestandig ligesom hiin spanske Ridder for en svunden Tid. Da Du nemlig kjæmper for Momentet mod Tiden, saa kjæmper Du egentlig altid for det Forsvundne. Lad os tage en Foreſtilling, et Udtryk fra Din poetiske Verden, eller fra den første Kjærligheds virkelige Verden: De Elskende *see* hinanden. Dette Ord: *see*, veed Du ypperligt at spatiere og lægge en uendelig Realitet, en Evighed ind deri. I den Forstand kan nu et Par Ægtefolk, der have levet i ti Aar sammen, og seet hinanden daglig, ikke see paa hinanden; men skulde de derfor ikke kunne see kjærligt paa hinanden? Nu er jeg ved Dit gamle Kjetteri. Du kommer til at indskrænke Kjærligheden til en vis Alder, og Kjærligheden til Een til en saare kort Tid, og derpaa som alle erobrende Naturer rekrutere, for at gjennemføre Dit Experiment;

men det er jo netop den allerdybeste Profanation af Elskovens evige Magt. Det er jo Fortvivlelse. Hvordan Du vender og dreier Dig deri, maa Du tilstaae, at Opgaven er den, at bevare Kjærligheden i Tiden. Er dette umuligt, saa er Kjærlighed en Umulighed. Det, der gjør Din Ulykke, er, at Du sætter Kjærlighedens Væsen ene og alene i disse synlige Tegn. Skal disse nu gjentages atter og atter og vel at mærke med en sygelig Reflexion over, om de bestandig have den Realitet, som de havde ved det tilfældige Accedents, at det var første Gang, saa er det intet Under, at Du ængstes, og at Du henfører disse Tegn og „Gestikulationer" til de Ting, om hvilke man ikke tør sige: decies repetita placebunt; thi naar det, der gav dem Værdi, var Bestemmelsen af den første Gang, saa er en Gjentagelse jo en Umulighed. Men den sunde Kjærlighed har et ganske andet Gehalt, den udarbeider i Tiden, og vil derfor ogsaa være i Stand til at forynge sig i disse ydre Tegn, og har, hvad der er mig Hovedsagen, en ganske anden Forestilling om Tid og om Betydningen af Gjentagelse.

I det Foregaaende har jeg udviklet, at den ægteskabelige Kjærlighed har sin Strid i Tiden, sin Seier i Tiden, sin Velsignelse i Tiden. Jeg betragtede da Tiden blot som simpel Progression, nu skal det vise sig, at den ikke blot er en simpel Progression, hvori det Oprindelige bevares, men en voxende Progression, hvori det Oprindelige tiltager. Du, som har saa megen Observation, vil vist give mig Ret i den almindelige Bemærkning, at Menneskene dele sig i to store Classer, De som fremherskende leve i Haabet, og De som fremherskende leve i Erindringen. Begge Dele antyde et urigtigt Forhold til Tiden. Det sunde Individ lever paa eengang baade i Haabet og i Erindringen, og først derved faaer hans Liv sand, indholdsrig Continueerlighed. Han har altsaa Haabet, og vil derfor ikke, som de Individer, der blot leve af Erindring, tilbage i Tiden. Hvad gjør altsaa Erindringen for ham; thi nogen Indflydelse maa den dog vel have? Den sætter et Kors paa Øieblikkets Rode, jo længere den gaaer tilbage, jo oftere Gjentagelse, desto flere Kors. Naar han saaledes i det nær-

værende Aar oplever et erotisk Moment, saa forøges dette derved, at han erindrer det i det foregaaende Aar o. s. v. Dette har nu ogsaa paa en skjøn Maade fundet sit Udtryk i det ægteskabelige Liv. Jeg veed ikke, hvilken Alder Verden nu befinder sig i, men det veed Du saavel som jeg, at man pleier at sige, at først kom Guld-Alderen, saa Sølv-Alderen, saa Kobber-Alderen, saa Jern-Alderen. I Ægteskabet er det omvendt, der kommer først Sølvbryllluppet, derpaa Guldbryllluppet. Eller er ikke Erindringen egentlig Pointet i et saadant Bryllup? og dog erklærer den ægteskabelige Terminologi dem for endnu skjønnere end det første Bryllup. Dette maa nu ikke misforstaaes, som i Fald det skulde behage Dig at sige, „at saa var det bedst at lade sig vie paa Vuggen, for strax at kunne begynde med sit Sølvbryllup, og have Haab om at blive første Opfinder af en splinterny Terminus i det ægteskabelige Livs Ordbog.“ Du indseer formodentlig selv, hvori det Usande ligger i Din Witz, og jeg skal ikke opholde mig videre ved den. Det, jeg derimod skal erindre om, er, at Individerne jo ikke blot leve i Haabet, de have bestandig Haab og Erindring i hinanden i den nærværende Tid. Ved det første Bryllup gjør da Haabet samme Virkning, som Erindringen ved det sidste. Haabet overskyer det som et Evigheds-Haab, der udfylder Momentet. Rigtigheden heraf vil Du ogsaa indsee, naar Du betænker, at hvis man blot gistede sig i Haab om et Sølvbryllup, og altsaa haabede og atter haabede i 25 Aar, saa var man, naar det 25de Aar kom, ubeføiet til at holde Sølvbryllup; thi man havde jo Intet at erindre, da Alt var faldet ud fra hinanden i den idelige Haaben. Det er forøvrigt ofte faldet mig ind, hvoraf det vel kommer, at efter almindelig Sprogbrug og Tankegang, den eenlige Stand slet ikke har saadanne Udsigter, at man tvertimod snarere gjør det latterligt, naar det lykkes en Peberssvend at holde Jubilæum. Grunden er vistnok den, at man i Reglen har antaget, at den eenlige Stand aldrig ret kan gribe den sande nærværende Tid, der er Eenhed af Haab og Erindring, og derfor gjerne enten ligger i Haab eller i Erindring. Men dette tyder igjen hen paa det rigtige Forhold

til Tid, den ægteskabelige Kjærlighed ogsaa i den almindelige Mening har.

Dog, der er ogsaa noget Andet i det ægteskabelige Liv, Du betegner med det Ord: Vane, „dets Eensformighed, dets totale Mangel paa Begivenhed, dets Bestandighed i en Indholdsløshed, der er Død og værre end Døden.“ Du veed, der gives nervesvage Mennesker, der kunne forstyrres ved den allermindste Larm, som ikke kunne tænke, naar En gaaer sagte over Gulvet. Har du lagt Mærke til, at der ogsaa gives en anden Art af Nervesvaghed? Der gives Mennesker, der ere saa svage, at de behøve dygtig Larm og en adspredende Omgivelse for at kunne arbeide. Hvoraf kommer dette, uden deraf, at de ikke have Herredømme over sig selv, blot i omvendt Forstand. Naar de ere alene, da forsvinde deres Tanker i det Ubestemte; naar der derimod er Larm og Støi omkring dem, nøder denne dem til at sætte en Villie imod. See, derfor frygter Du Fred og Stilhed og Hvile. Du er kun i Dig selv, naar der er Modstand, men derfor er Du egentlig aldrig i Dig selv, men bestandig udenfor Dig selv. I det Øieblik nemlig, at Du assimilerer Dig Modstanden, saa er der atter Stilhed. Dette tør Du derfor ikke; men saaledes staaer altsaa Du og Modstanden ligeoverfor hinanden, og altsaa er Du ikke i Dig selv.

Her gjelder naturligiis det Samme som tidligere om Tiden. Du er uden for Dig selv, og derfor kan Du ikke undvære det Andet som Modstand; Du troer, at en urolig Aand først lever, og alle Erfarne mene, at først en stille Aand i Sandhed lever; for Dig er et oprørt Hav et Billede paa Liv, for mig er det stille dybe Vand det. Ofte har jeg siddet ved et lille rindende Vand. Det er altid det samme, den samme sagte Melodi, det samme Grønt paa Bunden, der bøier sig under dets rolige Bølge, de samme Smaa-Dyr, der bevæge sig dernede, en lille Fisk, der smutter ind under Blomsternes Skjul, den breder sin Finne ud mod Strømmen, den skjuler sig under en Steen. Hvor eensformigt, og dog hvor rigt paa Forandriug! Saaledes er det ægteskabelige Huusliv, stille, bestedent, nynnende; har ikke mange Changements, og dog er

det som hiint Vand rindende, dog har det som hiint Vand Melodi, kjær for Den der kjender den, kjær for ham, netop fordi han kjender den; det er uden Pragt, og dog udbreder sig stundom en Glands over det, som dog ikke afbryder dets vanlige Gang, ligesom naar Maanens Straale falder paa hiint Vand og viser det Instrument, paa hvilket det spiller sin Melodi. Saaledes er det ægteskabelige Huusliv. Men for at det skal kunne sees saaledes og leves saaledes, forudsætter det een Egenskab, som jeg nu skal nævne Dig. Det er et Vers af Oehlenschläger, som jeg veed Du før i det Mindste har sat stor Priis paa. For Fuldstændighedens Skyld vil jeg afskrive det:

Hvor Meget sig i Verden dog forene maa,
For Elskoven ret at trylle frem!
Først: et Par Hjerter, som hinanden vel forstaae,
Saa Ynde, der ledsager dem;
Saa Maanen med sin Straale ned
I Vaaren, gjennem Bøgens Grene;
Saa at de træffes kan alene —
Saa Kys — og saa Uskyldighed.

Du giver Dig jo ogsaa af med at lovprise Elskoven. Jeg vil da ikke berøve Dig, hvad der vel ikke er Din Eiendom, thi det er jo Digterens, men hvad Du dog har tilegnet Dig; men da ogsaa jeg har tilegnet mig det, saa lad os dele, Du faaer det hele Vers, jeg det sidste Ord: og saa Uskyldighed.

Endelig er der endnu en Side af det ægteskabelige Liv, som ofte har givet Dig Anledning til Angreb. Du siger, „den ægteskabelige Kjærlighed skjuler noget ganske Andet i sig; den synes saa mild og skjøn og øm, men naar først Døren er lukket efter Ægteparret, saa inden man veed et Ord deraf saa kommer Mester Erik frem, saa hedder det, det er Pligt, og nu kan I pynte mig dette Scepter ud saa meget som I vil, gjøre det til et Fastelavns-Riis, det bliver dog en Mester Erik.“ Denne Indvending behandler jeg her, fordi den ogsaa væsentlig beroer paa en Misforstaaelse af det Historiske i den ægteskabelige Kjærlighed. Du vil enten lade dunkle Magter

eller Lune være det Constituerende i Kjærligheden. Saasnart en Bevidsthed træder til, saa forsvinder dette Trylleri; men denne Bevidsthed har den ægteskabelige Kjærlighed. For nu at udtrykke det ret grelt, saa viser Du os, istedetfor den Concertmester-Stav, hvis Bevægelser angive Takten i den første Kjærligheds gratieuse Stillinger, Pligtens ubehagelige Corporal-Stok. Det maa Du nu for det Første indrømme mig, at saa længe den første Kjærlighed, hvilken jo, efter hvad vi ere komne overeens om, den ægteskabelige Kjærlighed har i sig, forbliver uforandret, saa længe kan der ikke være Tale om Pligtens strenge Nødvendighed. Du troer altsaa ikke paa den første Kjærligheds Evighed. Seer Du, der har vi Dit gamle Kjetteri, det er Dig, der dog saa ofte opkaster sig til dens Ridder, og dog troer Du ikke paa den, ja profanerer den. Fordi Du altsaa ikke troer paa den, derfor tør Du ikke indgaae en Forbindelse, der, naar Du ikke længer er volens, kan tvinge Dig til nolens at blive i den. Kjærligheden er Dig derfor aabenbart ikke det Høieste; thi ellers vilde Du være glad, om der var en Magt, der var istand til at tvinge Dig til at blive i den. Du vil maaskee svare, at dette Middel er intet Middel, men dertil vil jeg bemærke, at det beroer paa, hvorledes man seer Sagen.

Det bliver eet af de Punkter, vi bestandig komme tilbage paa, Du som det synes mod Din Villie, og uden at Du ret er Dig selv klar over, hvordan det gaaer til, jeg med fuldkommen Bevidsthed, det Punkt, at den første eller den romantiske Kjærligheds illusoriske eller naive Evighed paa en eller anden Maade maa hæve sig selv. Netop fordi Du nu søger at holde den i denne Umiddelbarhed, søger at indbilde Dig selv, at den sande Frihed bestaaer i at være udenfor sig selv, beruset i Drømme, derfor frygter Du Metamorphosen, og derfor viser den sig ikke saaledes, men som noget aldeles Fremmedartet, der indeholder det Førstes Død, og derfor Din Afsky for Pligten. Naar denne nemlig ikke allerede har ligget som Spire i det Første, saa bliver dens Fremtræden naturligviis absolut forstyrrende. Men saaledes er det ikke Til-

fældet med den ægteskabelige Kjærlighed; den har i det Ethiske og Religiøse allerede Pligten i sig, og naar den da viser sig for dem, da er det ikke en Fremmed, en uforskammet Uvedkommende, som dog har en saadan Myndighed, at man ikke, i Kraft af Kjærlighedens Hemmelighedsfuldhed, tør jage den paa Døren; nei, han kommer som en gammel Fortrolig, som en Ven, som en Medvider, de Elskende veed med hinanden i deres Kjærligheds dybeste Hemmelighed. Og naar han taler, da er det ikke noget Nyt han siger, men noget Velbekjendt, og naar han har talet, da ydmyge Individerne sig derunder, men opløftes tillige netop derved, idet de forvisses om, at det, han byder, er det, de selv ønske, og at det, at han byder det, blot er en mere majestætisk, en mere ophøiet, en guddommelig Maade at udtrykke paa, at deres Ønske lader sig realisere. Det vilde ikke være dem nok, om han opmuntrende sagde til dem: det kan lade sig gjøre, Kjærligheden kan lade sig bevare; men idet han siger: den skal bevares, da ligger deri en Myndighed, der svarer til Ønskets Inderlighed. Kjærlighed udjager Frygt; men naar nu Kjærligheden desuagtet et Øieblik frygter for sig selv, for sin egen Frelse, saa er Pligten netop den guddommelige Næring, Kjærligheden behøver, thi den siger: frygt ikke, Du skal seire, ikke blot futurisk udtalt, thi saa er det kun et Haab, men imperativisk, og heri ligger en Forvisning, som Intet kan rokke.

Du anseer altsaa Pligten for Kjærlighedens Fjende, jeg anseer den for dens Ven. Denne Forklaring vil Du maaskee være tilfreds med, og med Dit sædvanlige Spotteri gratulere mig til en ligesaa interessant som ualmindelig Ven. Jeg derimod vil ingenlunde nøies hermed, men tillade mig at føre Krigen over paa Dit Gebeet. Er Pligten, naar den engang er kommen tilsyne i Bevidstheden, Kjærlighedens Fjende, saa maa jo Kjærligheden see at beseire den; thi Du vil dog ikke, at Kjærligheden skal være et saadant afmægtigt Væsen, der ikke kan beseire enhver Modstand. Dog mener Du paa den anden Side, at naar Pligten kommer tilsyne, saa er det forbi med Kjærligheden; og mener tillige, at Pligten tidlig eller sildig maa komme tilsyne, ikke blot i den ægteskabelige, men

ogsaa i den romantiske Kjærlighed; og Du frygter egentlig derfor den ægteskabelige Kjærlighed, fordi den i den Grad har Pligten i sig, at naar den kommer tilsyne, kan Du ikke løbe fra den. Dette mener Du derimod er ganske i sin Orden i den romantiske Kjærlighed, thi saasnart det Øieblik er kommet, da Pligten nævnes, saa er Kjærligheden forbi, og Pligtens Ankomst er Signalet til, at Du med et meget høfligt Buk anbefaler Dig, eller, som Du engang udtrykte Dig, at Du anseer det for Din Pligt at anbefale Dig. Her seer Du igjen, hvorledes det gaaer med Dine Lovpriisninger over Kjærligheden. Er Pligten Kjærlighedens Fjende, og kan Kjærligheden ikke beseire denne Fjende, saa er Kjærligheden ikke den sande Triumphator. Følgen heraf bliver da, at Du maa lade Kjærligheden i Stikken. Naar Du engang har faaet den fortvivlede Idee, at Pligt er Kjærlighedens Fjende, saa er dit Nederlag vist, og Du har da ligesaa meget forkleinet Kjærligheden og berøvet den dens Majestæt, som Du har gjort dette ved Pligten, og dog var det kun det Sidste, Du vilde. Du seer, dette er igjen Fortvivlelse, og det hvad enten Du føler Smerten, der ligger heri, eller Du i Fortvivlelsen søger at glemme den. Naar Du ikke kan bringe det dertil, at Du seer det Æsthetiske, det Ethiske, det Religiøse som de tre store Allierede, naar Du ikke veed at bevare Eenheden af de forskjellige Udtryk, Alt faaer i disse forskjellige Sphærer, saa er Livet uden Mening, saa maa man fuldkommen give Dig Ret i Din Yndlingstheori, at man kan sige om Alt: gjør det eller gjør det ikke, Du vil fortryde begge Dele.

Jeg er nu ikke som Du i den sørgelige Nødvendighed, at maatte begynde et altid ulykkeligt endende Felttog mod Pligten. Pligt er for mig ikke eet Clima, Kjærlighed et andet, men Pligt gjør mig Kjærlighed til det sande tempererede Clima, Kjærligheden gjør mig Pligten til det sande tempererede Clima, og denne Eenhed er det Fuldkomne. For at imidlertid Din falske Lære ret kan blive Dig aabenbar, saa vil jeg forfølge dette lidt længere, idet jeg vil bede Dig at overveie den forskjellige Maade, paa hvilken En kunde føle, at Pligten er Kjærlighedens Fjende.

Tænk Dig et Menneske, der var bleven Ægtemand uden nogensinde ret at have gjort sig Rede for det Ethiske, der ligger i Ægteskabet. Han elskede med Ungdommens hele Lidenskab, og blev nu pludselig ved en udvortes Anledning berørt af den Tvivl, om ikke muligen Den, hvem han elskede, men hvem han ogsaa var knyttet til ved Pligtens Baand, kunde troe, at han dog egentlig blot elskede hende, fordi det var hans Pligt. Han var jo i et lignende Tilfælde, som det ovenfor antydede, ogsaa for ham syntes Pligten at vise sig i et Modsætnings-Forhold til Kjærligheden; men han elskede, og hans Kjærlighed var ham i Sandhed det Høieste, og altsaa vilde hans Bestræbelse gaae ud paa at overvinde denne Fjende. Han vilde altsaa elske hende, ikke fordi Pligten saa bød det, ikke efter den fattige Maaleskok for et quantum satis, som Pligten kunde afgive, nei, han vilde elske hende af sin hele Sjæl, af al sin Kraft, og af al sin Formue; han vilde elske hende selv i det Øieblik, hvis det skulde være muligt, da Pligten tillod ham at lade være. Du seer let Forvirringen i hans Tankegang. Hvad gjorde han? Han elskede hende af sin ganske Sjæl; men netop dette byder jo Pligten, thi lad os ikke forvirres af deres Tale, som mene, at Pligten i Forhold til Ægteskabet kun er et Indbegreb af Cerimonibestemmelser. Pligten er kun een, den at elske i Sandhed, i Hjertets inderlige Bevægelse, og Pligten er ligesaa proteusagtig som Kjærligheden selv, og erklærer Alt helligt og godt, naar det er af Kjærlighed, og nedtordner Alt, hvor skjønt og skuffende det end er, naar det ikke er af Kjærlighed. Du seer altsaa, at ogsaa han havde faaet en urigtig Position; men netop fordi der var Sandhed i ham, saa gjør han, idet han ikke blot vil gjøre det, Pligten byder, hverken mere eller mindre, end det, Pligten byder. Det Mere, han gjør, det er egentlig det, at han gjør det; thi det er bestandigt det Mere, jeg kan gjøre, at jeg kan gjøre, hvad den byder. Pligten byder, mere kan den ikke; det Mere, jeg formaaer, det er at gjøre hvad den byder, og i det Øieblik jeg gjør det, kan jeg i en vis Forstand sige, at jeg gjør mere; jeg oversætter Pligten fra det Udvortes

til det Indvortes, og derved er jeg ude over Pligten. Du seer heraf, hvilken uendelig Harmoni og Viisdom og Consequents der er i Aandens Verden. Naar man gaaer ud fra eet bestemt Punkt og ganske rolig forfølger det med Sandhed og Energi, saa maa det altid være en Skuffelse, naar det Øvrige synes at være i Modsigelse dermed; og naar man troer ret tilgavns at vise Disharmonien, viser man Harmonien. Den Ægtemand, vi have talt om, slap derfor godt derfra, og den eneste Straf, han maatte lide, var egentlig, at Pligten gjækkede ham lidt for hans Lidettroenhed. Pligten lyder bestandig med i Kjærligheden. Naar Du skiller dem ad, som han gjorde, og vil gjøre den ene Deel til det Hele, da er Du bestandig i Selvmodsigelse. Det er, som om En i den Stavelse: be, vil adskille b og e, og nu intet e vil have, men paastaae, at b er det Hele. I det Øieblik han udsiger det, siger han e med. Saaledes er det med den sande Kjærlighed, den er ikke et stumt, abstrakt Udsigeligt, men den er heller ei en blød, usastholdelig Ubestemthed. Den er en artikuleret Lyd, en Stavelse. Er Pligten haard, eh bien, saa udtaler Kjærligheden den, den realiserer den, og gjør derved mere end Pligten; er Kjærligheden ifærd med at blive saa blød, at den ikke kan fastholdes, saa begrændser Pligten den.

Dersom det nu forholdt sig saaledes med Din Anskuelse af, at Pligten er Kjærlighedens Fjende, dersom det var en blot uskyldig Misforstaaelse, ja saa vilde det gaae Dig ligesom ham, vi tale om; men Din Opfattelse er vistnok en Misforstaaelse og tillige en skyldig Misforstaaelse. Deraf kommer det, at Du ikke blot nedsætter Pligten men ogsaa Kjærligheden, deraf kommer det, at Pligten viser sig som en uovervindelig Fjende, det kommer deraf, at Pligten netop elsker den sande Kjærlighed, og hader paa Liv og Død den falske, ja dræber den. Naar Individerne ere i Sandhed, ville de i Pligten blot see det evige Udtryk for, at Veien i Evighed er dem beredt, og den Vei, de saa gjerne ville gaae, den er det dem ikke blot tilladt at gaae, nei det er dem befalet; og over denne Vei vaager der et guddommeligt Forsyn, som bestandig viser dem

Udsigten, sætter Afvisere paa alle farlige Steder. Den som i Sandhed elsker, hvorfor skulde han ikke vilde modtage en guddommelig Autorisation, fordi den udtrykker sig guddommeligt, og siger ikke blot Du maa, men Du skal? I Pligten er Alt gjort ryddeligt for de Elskende, og derfor troer jeg, at det er Tilfældet i Sproget, at Pligtens Udtryk er det Futuriske, for derved at antyde det Historiske.

Nu er jeg færdig med denne lille Udvikling. Den har dog formodentlig gjort et Indtryk paa Dig, Du føler, at Alt er vendt om, og Du kan dog ikke ganske forhærde Dig mod den Consequents, ud af hvilken jeg har talet. Desuagtet vilde det vel være Dig vanskeligt, dersom jeg i en Samtale havde yttret Alt dette, at afholde Dig fra den spydige Bemærkning, at jeg præker. Imidlertid kan Du dog egentlig ikke beskylde min Fremstilling for at lide af denne Feil, eller for at være ganske som den maaskee burde, naar man taler til en saa forstokket Synder som Du er; og hvad Dine Foredrag, Din Viisdom angaaer, da synes de ikke sjeldent at erindre om Prædikerens Bog, og man skulde virkelig troe, at Du leilighedsviis valgte Dine Texter deraf.

Dog jeg vil lade Dig selv give mig Anledning til at belyse Sagen. I Almindelighed lader Du nemlig ikke haant om Ethiken, og man skal egentlig først drive Dig til et vist Punkt, førend Du kaster den overbord. Saa længe Du nogenlunde kan, beholder Du den altid paa Din Side. „Jeg foragter ingenlunde Pligt," saaledes pleier det mildere Foredrag, det finere Pligtens Snigmord at begynde, „det være langt fra mig; men lad os fremfor Alt altid have reent Brød i Posen, Pligt er Pligt, Kjærlighed er Kjærlighed, dermed Punktum, og fremfor Alt ingen Mengeleren. Eller er Ægteskabet ikke det eneste Misfoster af den Natur, med denne hermaphroditiske Tvetydighed? Alt Andet er enten Pligt eller Kjærlighed. Jeg anerkjender, at det er et Menneskes Pligt at søge en bestemt Stilling i Livet, jeg anseer det for hans Pligt at være sit Kald tro, og paa den anden Side, naar han krænker sin Pligt, da lide han velfortjent Straf. Her er Pligt. Jeg

paatager mig noget Bestemt, jeg kan noiagtigt angive, hvad det er, jeg lover pligtskyldigst at opfylde; gjør jeg det ikke, saa har jeg en Magt ligeoverfor mig, der kan tvinge mig. Paa den anden Side slutter jeg mig ved Venskab nøie til et andet Menneske, saa er Kjærligheden her Alt, jeg anerkjender ingen Pligt; er Kjærligheden forbi, saa er Venskabet ude. Ægteskabet er det eneste forbeholdt at constituere sig paa en saadan Urimelighed. Hvad vil det dog sige at forpligte sig til at elske? Hvor er Grændsen? Naar har jeg opfyldt min Pligt? Hvori bestaaer min Pligt nærmere bestemt? Hvilket Collegium kan jeg henvende mig til i Tvivls-Tilfælde? Og dersom jeg ikke opfylder min Pligt, hvor er da den Magt, der skal tvinge mig? Staten og Kirken have vel sat en vis Grændse, men om jeg end ikke gaaer til den Yderlighed, kan jeg derfor ikke være en slet Ægtemand? Hvo vil straffe mig, hvo vil tage hende i Forsvar, som lider derunder?" Svar: Du selv. Førend jeg imidlertid gaaer over til at løse den Forvirring, hvori Du har besnæret Dig og mig, maa jeg gjøre en Bemærkning. Der er i Dine Yttringer ofte en vis Grad af Tvetydighed, der er Dig væsentlig og eiendommelig. Hvad Du siger kunde ligesaa godt det letsindigste som det tungsindigste Menneske sige. Det veed Du selv meget godt; thi det er et af de Midler, Du bruger til at bedrage Folk med. Du siger det Samme til forskjellige Tider, lægger Eftertrykket i Tonen paa forskjellige Steder, og see det Hele er et Andet. Indvender man Dig nu, at Du siger noget Andet end den forrige Gang, saa svarer Du med stor Roligheed: er det ikke ordret det Samme. Dog nok herom. Lad os see, hvorledes det forholder sig med Din Inddeling. Der er et Mundheld, som har bevaret sig gjennem Aarhundreder, hvormed man har betegnet Romernes kloge Politik: divide et impera. I en langt dybere Betydning kan man sige det om Forstands-Udviklingen; thi dens snilde Politik er netop at dele og ved denne Deling at sikkre sig Herredømmet, idet de Magter, der som allierede vilde være uovervindelige, nu som adskilte og fjendtlige hæve hinanden, og Forstanden beholder Herre-

dømmet. Du mener altsaa, at det hele øvrige Liv lader sig opfatte under Bestemmelsen af Pligt eller under dens Modsætning, og at det heller ei er faldet Nogen ind at anlægge en anden Maalestok; Ægteskabet alene har gjort sig skyldigt i denne Selvmodsigelse. Du anfører som Exempel en Kalds-Pligt, og mener, at det er et godt betegnende Exempel paa et reent Pligt-Forhold. Imidlertid er dette ingenlunde Tilfælde. Dersom nemlig et Menneske blot vilde opfatte sit Kald som en saadan Sum af Bestemmelser, han til bestemte Tider og Steder fuldbyrdede, saa nedværdigede han sig selv, sit Kald og sin Pligt. Eller mener Du, at en saadan Anskuelse vilde constituere gode Embedsmænd? Hvor blev der da Plads for den Begeistring, hvormed En helliger sig sit Kald, hvor Rum for den Kjærlighed, hvormed han elsker det? Eller hvilket Forum skulde controllere ham? Eller fordres dette ikke af ham netop som Pligt, og vilde Staten ikke anse Enhver, der overtog sig en Forvaltning uden dette, for en Leiesvend, hvis Slid og Slæb den vel kunde bruge og betale for, men som dog i en anden Forstand var en uværdig Embedsmand? Om Staten nu end ikke udtrykkeligt siger dette, saa kommer det deraf, at det, den fordrer, er noget Udvortes, noget Haandgribeligt, og naar dette skeer, forudsætter den det Andet. I Ægteskabet derimod er Hovedsagen det Indvortes, det, der ikke lader sig pege og vise paa; men Udtrykket for dette er netop Kjærlighed. Jeg seer derfor ingen Modsigelse i, at det fordres som Pligt; thi den Omstændighed, at der Ingen er, der kan controllere, gjør ikke Noget til Sagen, da han jo kan controllere sig selv. Dersom Du nu vedbliver at gjøre denne Fordring, saa er det enten fordi Du ved Hjælp deraf vil liste Dig fra Pligten; eller fordi Du er saa bange for Dig selv, at Du gjerne vilde lade Dig erklære umyndig; men det er jo lige forkeert og lige forkasteligt.

Naar Du nu fastholder det, jeg i det Foregaaende har udviklet, saaledes som jeg har udviklet det, saa vil Du let indsee, at jeg, idet jeg fastholder Pligtens Inderlighed i Kjærligheden, ikke gjør det med den vilde Angst, hvormed det stun-

dom skeer af Mennesker, hvis prosaiske Forstandighed først har tilintetgjort det Umiddelbare, og som nu paa deres gamle Dage have slaaet sig til Pligten; Mennesker, der i deres Blindhed ikke vide stærkt nok at haane det reent Naturlige, ikke dumt nok at lovsynge Pligten, som om den paa denne Maade var Andet end hvad Du kalder den. Sligt et Brud kjender jeg, Gud skee Lov, ikke, jeg er ikke flygtet med min Kjærlighed ud i vildsomme Egne og Ørkener, hvor jeg i min Eensomhed foer vild, jeg har just heller ikke spurgt Naboer og Gjenboer til Raads, om hvad jeg skulde gjøre; en saadan Isolation og en saadan Partikularisation er lige gal. Jeg har bestandig havt impressa vestigia for mig i selve det Almeengyldige, hvilket er Pligten. Jeg har ogsaa følt, at der er Øieblikke, hvor det er den eneste Frelse, at lade Pligten tale, at det er sundt, at lade den straffe sig, ikke med en Heautontimoroumenos's tungsindige Blødagtighed, men med al Alvor og Eftertryk; men Pligten har jeg ikke frygtet, den har ikke viist sig for mig som en Fjende, der vilde forstyrre den Smule Lykke og Glæde, jeg havde haabet at frelse gjennem Livet, men den har viist sig som en Ven, vor Kjærligheds første og eneste Fortrolige. Men denne Kraft til bestandig at have Udsigten fri, det er Pligtens Velsignelse, medens den romantiske Kjærlighed løber vild eller gaaer istaa paa Grund af dens uhistoriske Charakteer.

* * *

Dixi et animam meam liberavi, ikke som om min Sjæl hidtil havde været hildet og nu ved denne vidtløftige Expectoration havde skaffet sig Luft, nei, det er blot et sundt Aandebrag, hvori den har nydt sin Frihed. Aandedraget hedder paa Latin, som Du erindrer, respiratio, et Ord, der betegner en Tilbagestrømmen af det, der først er strømmet ud. I Respirationen nyder Organismen sin Frihed, og saaledes har jeg ogsaa i denne Skrivelse nydt min Frihed, den Frihed, jeg har daglig.

Modtag nu velforberedt, hvad der bydes Dig vel prøvet.

Skulde Du finde det altfor Lidet til at tilfredsstille Dig, saa prøv, om det ikke var Dig muligt, at forberede Dig bedre, om Du ikke har glemt en eller anden Forsigtigheds-Regel. Serberne have et Folkesagn, hvori der beskrives en uhyre Kjæmpe, der har en ligesaa uhyre Appetit. Han kommer til en fattig Huusmand, og vil dele hans Middagsmad. Huusmanden sætter frem efter fattig Leilighed, hvad Huset formaaer. Kjæmpens forslugne Øie har allerede fortæret Alt, og med Sikkerhed gjort den Beregning, at han ikke vilde være bleven mere mæt, dersom han virkelig havde opædt det. De sætte sig tilbords. Det falder aldrig Huusmanden ind, at der ikke skulde blive nok til Begge. Kjæmpen langer til Fadet, Huusmanden standser ham med de Ord: det er Skik og Brug hos mig, at man først gjør en Bøn; Kjæmpen finder sig deri, og see der blev nok til Begge.

Dixi et animam meam liberavi; thi ogsaa hende, hvem jeg endnu bestandig elsker med en første Kjærligheds Ungdom, ogsaa hende har jeg gjort fri, ikke som var hun iforveien bunden, men hun har med mig glædet sig i vor Frihed.

Naar Du nu modtager min kjærlige Hilsen, saa modtage Du ogsaa, som Du pleier, en Hilsen fra hende, venlig og oprigtig som altid.

Det er længe siden jeg har seet Dig hos os. Dette kan jeg sige baade i egentlig og uegentlig Forstand; thi uagtet jeg i de fjorten Dage, jeg har anvendt Aftentimerne til dette Brev instar omnium, jo paa en Maade bestandig har seet Dig hos mig, saa er det dog i uegentlig Forstand ikke egentlig jeg har seet Dig hos mig, ikke i mit Huus, i min Stue, men uden for min Dør, hvorfra jeg ved min Feining næsten har søgt at jage Dig bort. Ogsaa denne Bestjeftigelse har ikke været mig ukjær, og jeg veed det, Du vil heller ei tage mig min Adfærd ilde op. Imidlertid skal det dog bestandig være mig endnu kjærere baade i egentlig og uegentlig Forstand at see Dig hos os; jeg siger dette med al den Ægtemands-Stolthed, der føler sig ved at være berettiget til at bruge den Formel:

hos os; jeg siger det med al den humane Respekt, enhver Individualitet „hos os“ altid kan være sikker paa at møde. Du modtager derfor til næstkommende Søndag ingen Familie-Invitation for evig ɔ: for en heel Dag; kom naar Du vil — altid velkommen; bliv saa længe Du vil — altid en behagelig Gjæst; gaa naar Du vil — altid velanbefalet.

Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse.

Min Ven!

Hvad jeg saa ofte har sagt Dig, det siger jeg endnu engang, eller rettere det tilraaber jeg Dig: enten — eller; aut — aut; thi et enkelt aut, der berigtigende træder til, gjør ikke Sagen klar, da det, hvorom her er Talen, er for betydningsfuldt til, at man kan nøies med en Deel deraf, i sig selv for sammenhængende til at kunne besiddes partielt. Der gives Livsforhold, paa hvilke det vilde være en Latterlighed eller en Art Sindssvaghed at anvende et Enten-Eller; men der gives ogsaa Mennesker, hvis Sjæl er for dissolut til at fatte hvad der ligger i et saadant Dilemma, hvis Personlighed mangler Energi til med Pathos at kunne sige: enten — eller. Paa mig har disse Ord altid gjort et stærkt Indtryk, og gjøre det endnu, især naar jeg saaledes nævner dem blankt og bart, hvori jo ligger en Mulighed af at sætte de forfærdeligste Modsætninger i Bevægelse. De virke paa mig som en Besværgelses-Formular, og min Sjæl bliver i høi Grad alvorlig, stundom næsten ryste. Jeg tænker paa en tidlig Ungdom, hvor jeg uden ret at fatte, hvad det er at vælge i Livet, med barnlig Tillid hørte paa Ældres Tale, og Valgets Øieblik blev mig høitideligt og ærværdigt, uagtet jeg i at vælge kun fulgte en Andens Anviisning. Jeg tænker paa de Øieblikke i et senere Liv, hvor jeg stod paa Skilleveien, hvor min Sjæl modnedes i Afgjørelsens Stund. Jeg tænker paa de mange mindre vigtige men for mig ikke ligegyldige Tilfælde

i Livet, hvor det gjaldt om at vælge; thi om der end kun er eet Forhold, hvor dette Ord har sin absolute Betydning, hver Gang der nemlig paa den ene Side viser sig Sandhed, Retfærdighed og Hellighed, paa den anden Side Lyst og Tilbøieligheder, og dunkle Lidenskaber og Fortabelse, saa er det dog altid af Vigtighed ogsaa i Ting, hvor det i og for sig er uskyldigt, hvilket man vælger, at vælge rigtigt, at prøve sig selv, at man ikke engang med Smerte skal begynde et Tilbagetog til det Punkt, man gik ud fra, og takke Gud, om man ikke har mere at bebreide sig end at have spildt sin Tid. I daglig Tale bruger jeg disse Ord som Andre bruge dem, og det vilde jo ogsaa være et taabeligt Pedanteri at aflade dermed; men dog kan det stundom hænde mig, at det falder mig paa, at jeg har brugt dem om aldeles ligegyldige Ting. De afføre sig da den ringe Dragt, jeg glemmer de ubetydelige Tanker, de adskilte, de træde op for mig i al deres Værdighed, i deres Ornat. Som en Øvrigheds-Person til daglig Brug viser sig i civil Dragt og blander sig mellem Mængden, uden videre Forskjel, saaledes gaaer det hine Ord i den daglige Tale; naar han derimod træder op i sin Myndighed, da adskiller han sig fra Alle. Som en saadan Øvrigheds-Person, jeg kun er vant til at see ved høitidelige Leiligheder, vise da disse Ord sig, og min Sjæl bliver altid alvorlig. Og skjøndt nu mit Liv til en vis Grad har sit Enten—Eller bag ved sig, saa veed jeg dog meget vel, at der endnu kan møde mangt et Tilfælde, hvor det vil have sin fulde Betydning. Jeg haaber imidlertid, at disse Ord skulle finde mig idetmindste værdigen stemt, idet de standse mig paa min Vei, og jeg haaber, at det skal lykkes mig at vælge det Rette; men i ethvert Tilfælde skal jeg bestræbe mig for at vælge med uskrømtet Alvor; jeg tør da saa idetmindste trøste mig til, at jeg snarere vil komme bort fra min Afvei.

Og nu Du, Du bruger jo ofte nok dette Ord, ja det er næsten blevet Dig et Mundheld, hvad Betydning har det for Dig? Slet ingen. For Dig er det, at jeg skal erindre om Dine egne Udtryk: et Blink, en Haandevending, et coup de

mains, et Abracadabra. Ved enhver Leilighed veed Du at anbringe det, og det bliver heller ikke uden Virkning; paa Dig virker det nemlig som en stærk Drik paa en Nervesvag, Du bliver fuldkommen beruset i, hvad Du selv kalder, høiere Galenskab. „Deri indeholdes al Lebeviisdom, men aldrig har endnu noget Menneske foredraget den med saa megen Fynd, som var det en Gud i en Popantses Skikkelse, der talte til den lidende Menneskehed, som hiin store Tænker og sande Livs-Philosoph, der sagde til en Mand, der havde revet hans Hat paa Gulvet: tager Du den op, faaer Du Prygl, tager Du den ikke op, faaer Du ogsaa Prygl, nu kan Du vælge." Du har Din store Glæde af at „trøste" Folk, naar de henvende sig til Dig i kritiske Tilfælde; Du hører paa deres Udvikling og nu siger Du: ja jeg indseer det nu fuldelig, der er to Tilfælde mulige, man kan enten gjøre det eller det; min oprigtige Mening og mit venskabelige Raad er som følger: gjør det eller gjør det ikke, Du vil fortryde begge Dele. Dog Den der spotter Andre, han spotter sig selv, og det er ikke for Intet, men en dyb Spot over Dig, et sørgeligt Beviis paa, hvor ledeløs Din Sjæl er, at Din Livsanskuelse concentrerer sig i een eneste Sætning „jeg siger bare enten — eller." Dersom det nu virkelig var Din Alvor, saa var der Intet med Dig at udrette, man maatte lade Dig gaae for hvad Du var, og beklage, at Tungsind eller Letsind havde svækket Din Aand. Nu derimod, da man vel veed, at det ikke forholder sig saaledes, fristes man ikke til at beklage Dig, men vel til at ønske, at Dit Livs Forhold engang maae skrue Dig ind i sine Bøiler, og tvinge Dig til at lade Det komme frem, der boer i Dig, maa begynde den skarpere Examination, der ikke lader sig nøie med Snak eller med Vittigheder. Livet er en Maskerade, oplyser Du, og dette er Dig et uudtømmeligt Stof til Moro, og endnu er det ikke lykkedes Nogen at kjende Dig; thi enhver Aabenbarelse er altid et Bedrag, kun paa den Maade kan Du aande, og forhindre, at Folk ikke trænge ind paa Dig og besvære Respirationen. Deri har Du Din Virksomhed, at bevare Dit Skjul, og dette lykkes Dig, thi Din Maske er den

gaadefuldeste af alle; Du er nemlig Ingenting, og er bestandig blot i Forhold til Andre, og hvad Du er, er Du ved dette Forhold. En kjelen Hyrdinde rækker Du smægtende Haanden, og er i samme Nu maskeret i al mulig Schäfer-Sentimentalitet; en ærværdig geistlig Fader bedrager Du med et Broderkys o. s. v. Du selv er Ingenting, en gaadefuld Skikkelse, paa hvis Pande staaer: enten — eller; „thi dette er mit Valgsprog, og disse Ord ere ikke, som Grammatikerne troe, disjunktive Conjunktioner, nei de høre uadskilleligt sammen og bør derfor skrives i eet Ord, da de i Forening danne en Interjection, jeg tilraaber Menneskeheden, ligesom man raaber Hep efter en Jøde." Uagtet nu enhver Yttring fra Dig af den Art paa mig bliver uden Virkning, eller forsaavidt den virker Noget, i det Høieste virker til at fremkalde en retfærdig Indignation, saa vil jeg dog for Din egen Skyld svare Dig: veed Du da ikke, at der kommer en Midnatstime, hvor Enhver skal demaskere sig, troer Du, at Livet altid lader sig spøge med, troer Du, at man kan liste bort lidt før Midnat for at undgaae det? Eller forfærdes Du ikke herved? Jeg har seet Mennesker i Livet, der saa længe bedrog Andre, at deres sande Væsen derved tilsidst ikke kunde aabenbare sig; jeg har seet Mennesker, der saa længe legede Skjul, at tilsidst Vanvid gjennem dem ligesaa modbydeligt paanødte Andre deres lønlige Tanker, som de hidtil stolt havde skjult dem. Eller kan Du tænke Dig noget Forfærdeligere end at det endte med, at Dit Væsen opløste sig i en Mangfoldighed, at Du virkelig blev Flere, blev ligesom hine ulykkelige Dæmoniske en Legio, og Du saaledes havde tabt det Inderste, Helligste i et Menneske, Personlighedens bindende Magt? Du skulde i Sandhed ikke spøge med, hvad der ikke blot er alvorligt, men rædsomt. I ethvert Menneske er der Noget, der til en vis Grad forhindrer ham i at blive sig selv fuldelig gjennemsigtig; og dette kan i saa høi Grad være Tilfælde, han kan saa uforklarligt være indflettet i Livs-Forhold, der ligge ud over ham selv, at han næsten ikke kan aabenbare sig; men Den, der ikke kan aabenbare sig, kan ikke elske, og Den, der

ikke kan elske, han er den Ulykkeligste af Alle. Og Du gjør i Kaadhed det Samme, Du øver Dig i den Kunst at blive gaadefuld for Alle. Min unge Ven! sæt der var Ingen, der brød sig om at gjætte Din Gaade, hvad Glæde havde Du da deraf? Men fremfor Alt for Din egen Skyld, for Din Frelses Skyld — thi jeg veed ingen Sjæls-Tilstand, man bedre kan betegne som Fortabelse — stands denne vilde Flugt, denne Tilintetgjørelsens Lidenskab, der raser i Dig, thi det er det, Du vil, Du vil tilintetgjøre Alt; Du vil mætte Tvivlens Hunger i Dig paa Tilværelsen. Dertil danner Du Dig, dertil forhærder Du Dit Sind; thi det tilstaaer Du gjerne, Du duer til Intet, kun dette forlyster Dig, at gaae syv Gange omkring Tilværelsen, og blæse paa Basunen, og derpaa lade det Hele gaae under, at Din Sjæl kan blive beroliget ja veemodig, at Du kan faae Ecchо kaldet frem; thi Ecchо lyder kun i Tomhed.

Dog ad denne Vei kommer jeg vel ikke videre med Dig, desuden er mit Hoved om Du saa vil for svagt til at kunne udholde, eller, som jeg vil, for stærkt til at finde Behag i, at det bestandig svimler for mit Øie. Jeg vil derfor begynde Sagen fra en anden Side. Tænk Dig et ungt Menneske, i den Alder da Livet ret begynder at faae Betydning for ham; han er sund, reen, glad, aandelig begavet, selv riig paa Haab, Enhvers Haab, der kjender ham; tænk Dig, ja det er haardt at jeg skal sige det, at han tog Feil af Dig, at han troede, Du var et alvorligt, prøvet, erfarent Menneske, hos hvem man sikkert kunde søge Oplysning om Livets Gaader; tænk Dig, at han henvendte sig til Dig med den elskelige Tillid, der er Ungdommens Prydelse, med den uafviselige Fordring, der er Ungdommens Ret — hvad vilde Du svare ham? Vilde Du svare: ja jeg siger bare enten — eller; det vilde Du vel neppe? Vilde Du, som Du pleier at udtrykke Dig, naar Du vil betegne Din Modbydelighed for, at Andre besvære Dig med deres Hjertes-Anliggender, stikke Hovedet ud af Vinduet og sige: Huus forbi; eller vilde Du behandle ham som Andre, der ville raadføre sig med Dig, eller søge Oplysning hos

Dig, hvilke Du afviser, ligesom dem der kræve Præstepenge, med de Ord, at Du kun er Logerende i Livet, ikke en bosiddende Mand og Familiefader? Dette vilde Du vel heller ikke. Et ungt Menneske, aandelig begavet, er Noget, Du kun sætter altfor megen Priis paa. Men Dit Forhold til ham var ikke ganske som Du ellers ønskede det, det var ikke et tilfældigt Sammenstød, der havde bragt Dig i Berøring med ham, Din Ironi var ikke fristet. Skjøndt han var den Yngre, Du den Ældre, saa havde han dog ved sin ædle Ungdommelighed gjort Øieblikket alvorligt. Ikke sandt, Du vilde selv blive ung, Du vilde føle, at der ligger noget Skjønt i at være ung, men ogsaa noget saare Alvorligt, at det ingenlunde er en ligegyldig Sag, hvorledes man bruger sin Ungdom, at der ligger et Valg for En, et virkeligt Enten — Eller? Du vilde føle, at Det, det dog kommer an paa, ikke saa meget er at danne sin Aand, som at modne sin Personlighed. Din Godmodighed, Din Sympathi var sat i Bevægelse, ud af den vilde Du tale til ham; Du vilde styrke hans Sjæl, bestyrke ham i den Tillid, han havde til Verden, Du vilde forsikkre ham, at der er en Magt i et Menneske, der kan trodse hele Verden, Du vilde lægge ham ret stærkt paa Hjerte at bruge Tiden. Alt dette kan Du gjøre, og naar Du vil, kan Du gjøre det smukt. Men agt nu vel paa, hvad jeg vil sige Dig, unge Menneske; thi skjøndt Du ikke er ung, nødsages man dog altid til at kalde Dig saa. Hvad gjorde Du nu her? Du anerkjendte, hvad Du ellers ikke vil anerkjende, Betydningen af et Enten— Eller, og hvorfor, fordi Din Sjæl var bevæget af Kjærlighed til det unge Menneske; og dog bedrog Du jo ham paa en Maade, thi han vil maaskee træffe sammen med Dig til andre Tider, hvor det ingenlunde er Din Leilighed at anerkjende det. Der seer Du en sørgelig Følge af, at et Menneskes Væsen ikke kan harmonisk aabenbare sig. Du troede at gjøre det Bedste, og dog har Du maaskee skadet ham; maaskee han snarere vilde have kunnet holde sig ligeoverfor Din Mistillid til Livet, end finde Hvile i den subjektiv svigagtige Tillid, Du bibragte ham. Tænk Dig, at Du efter nogle Aars Forløb

atter traf sammen med hiint unge Menneske; han var livlig, vittig, aandrig, dristig i sin Tanke, kjæk i sit Udtryk; men Dit fine Øre opdagede let Tvivlen i hans Sjæl, Du fattede en Mistanke om, at ogsaa han var kommen til den tvetydige Viisdom: jeg siger bare enten — eller; ikke sandt, det vilde gjøre Dig ondt for ham, Du vilde føle, at han havde tabt Noget, og noget saare Væsentligt. Men over Dig selv vil Du ikke sørge, Du er tilfreds, ja stolt af Din tvetydige Viisdom, ja saa stolt af den, at Du ikke kan tillade en Anden at dele den, da Du vil være ene om den. Og dog finder Du i en anden Henseende det beklageligt, og det er Din oprigtige Mening, at det er beklageligt, at hiint unge Menneske var kommet til samme Viisdom. Hvilken uhyre Modsigelse! Dit hele Væsen modsiger sig selv. Men ud af denne Modsigelse kan Du ikkun komme ved et Enten-Eller; og jeg som elsker Dig oprigtigere end Du elskede hiint unge Menneske, jeg der i mit Liv har erfaret Valgets Betydning, jeg ønsker Dig til Lykke med, at Du endnu er saa ung, at om Du end altid vil gaae Glip af Noget, Du dog, hvis Du har eller rettere hvis Du vil have Energi dertil, kan vinde, hvad der er Hovedsagen i Livet, vinde Dig selv, erhverve Dig selv.

Dersom nu et Menneske bestandig kunde holde sig paa Valg-Øieblikkets Spidse, dersom han kunde ophøre at være et Menneske, dersom han i sit inderste Væsen kun var en luftig Tanke, dersom Personligheden ikke havde videre at betyde end at være en Nisse, der vel deeltog i Bevægelserne, men dog blev uforandret, dersom det forholdt sig saaledes, saa vilde det være en Taabelighed, at det kunde være for sildigt for et Menneske at vælge, da der i dybere Forstand slet ikke kunde være Tale om et Valg. Valget selv er afgjørende for Personlighedens Indhold; ved Valget synker den ned i det Valgte, og naar den ikke vælger, henvisner den i Tæring. Et Øieblik er det saa, et Øieblik kan det synes saa, at det, der skal vælges mellem, ligger udenfor den Vælgende; han staaer i intet Forhold dertil, han kan bevare sig i Indifferents ligeover derfor. Dette er Overveielsens Øieblik, men det er lige-

som det platoniske egentlig slet ikke, og allermindst i den abstracte Forstand, hvori Du vil fastholde det; og jo længere man stirrer derpaa, jo mindre er det. Det, der skal vælges, staaer i det dybeste Forhold til den Vælgende, og naar der er Tale om Valg, der angaaer et Livs-Spørgsmaal, saa skal Individet jo paa samme Tid leve, og kommer derved, jo længere han skyder Valget ud, let til at alterere det, uagtet han bestandig overveier og overveier, og derved troer ret at holde Valgets Modsætninger ude fra hinanden. Naar man betragter Livets Enten-Eller saaledes, da fristes man ikke let til at spøge dermed. Man seer da, at Personlighedens indre Drift ikke har Tid til Tanke-Experimenter, at den bestandig iler frem og paa en eller anden Maade ponerer enten det Ene eller det Andet, hvorved da Valget i næste Øieblik bliver vanskeligere; thi det, der er poneret, skal tages tilbage. Dersom Du tænker Dig en Styrmand i hans Skib i det Øieblik, der skal gjøres et Slag, saa vil han maaskee kunne sige, jeg kan enten gjøre det eller det; men dersom han ikke er en maadelig Styrmand, saa vil han tillige blive sig bevidst, at Skibet under alt dette skyder sin sædvanlige Fart, og at det saaledes kun er et Øieblik, hvor det er ligegyldigt, om han gjør dette eller dette. Saaledes med et Menneske, glemmer han at beregne denne Fart, saa kommer der tilsidst et Øieblik, hvor der ikke mere er Tale om et Enten-Eller, ikke fordi han har valgt, men fordi han har ladet det være, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes, fordi Andre have valgt for ham, fordi han har tabt sig selv.

Af det her Udviklede vil Du ogsaa see, hvori min Betragtning af et Valg er væsentlig forskjellig fra Din, ifald jeg ellers kan tale om denne; thi Din er netop deri forskjellig, at den forhindrer et Valg. Valgets Øieblik er for mig saare alvorligt, ikke saa meget paa Grund af den strenge Gjennemtænkning af det, der i Valget viser sig adskilt, ikke paa Grund af den Mangfoldighed af Tanker, der knytte sig til det enkelte Led, som fordi der er Fare paa Færde, at det i næste Øieblik ikke saaledes staaer til min Raadighed at vælge, at der

da allerede er levet Noget, som maa leves om igjen; thi naar man troer, at man noget Øieblik kan holde sin Personlighed blank og bar, eller at man i strengere Forstand kan standse og afbryde det personlige Liv, saa er man i en Vildfarelse. Personligheden er allerede, før man vælger, interesseret i Valget, og naar man udsætter Valget, saa vælger Personligheden ubevidst eller de dunkle Magter i den. Naar man da endelig faaer valgt, hvis man ikke, hvad jeg før bemærkede, bliver aldeles forflygtiget, saa opdager man, at der er Noget, der maa gjøres om igjen, der maa tages tilbage, og dette er ofte saare vanskeligt. Der tales i Eventyr om Mennesker, som Havfruer eller Havmænd ved deres dæmoniske Musik rev ind i deres Magt. For at løse Trylleriet, lærer Eventyret, var det nødvendigt, at den Fortryllede spillede det samme Stykke baglænds, uden at tage Feil en eneste Gang. Dette er saare dybsindigt tænkt, men saare vanskeligt udført, og dog er det saaledes; det Forfeilede, man har faaet ind i sig, maa man paa den Maade udrydde, og hver Gang man tager Feil, maa man begynde forfra. See derfor er det af Vigtighed at vælge og at vælge itide. Du derimod har en anden Methode; thi det veed jeg vel, at den polemiske Side, Du vender ud imod Verden, ikke er Dit sande Væsen. Ja hvis det at overveie var Opgaven for et Menneskeliv, saa var Du Fuldkommenheden nær. Jeg vil tage et Exempel. Det maa naturligviis være dristige Modsætninger for at det kan passe paa Dig: enten Præst — eller Skuespiller. Her er Dilemmaet. Nu vaagner hele Din lidenskabelige Energi; Reflexionen griber med sine hundrede Arme den Tanke at være Præst. Du finder ingen Hvile, Dag og Nat tænker Du derover; Du læser alle de Skrifter, Du kan faae fat paa, gaaer tre Gange hver Søndag i Kirke, stifter Bekjendtskab med Præster, skriver selv Prædikener, holder dem for Dig selv, i et halvt Aar er Du død for hele Verden. Nu er Du færdig; Du kan nu tale indsigtsfuldere og tilsyneladende erfarnere om det at være Præst end Mangen, der har været Præst i tyve Aar. Det vækker Din Forbittrelse, naar Du træffer sammen med Saa-

danne, at de ikke veed med ganske anderledes Veltalenhed at expectorere sig; er det Begeistring, siger Du, jeg som ikke er Præst, som ikke har helliget mig dertil, jeg taler med Englerøst i Sammenligning med dem. Det er nu maaskee ogsaa sandt nok, imidlertid er Du dog ikke bleven Præst. Nu bærer Du Dig ligeledes ad med det andet Problem, og Din Kunst-Begeistring overgaaer næsten Din geistlige Veltalenhed. Du er da færdig til at vælge. Imidlertid kan man være sikker paa, at der i den uhyre Tankebedrift, i hvilken Du har levet, er faldet Meget af, mange Smaabemærkninger og Jagttagelser. I det Øieblik derfor Du skal til at vælge, kommer der Liv og Røre i dette Affald, der viser sig et nyt Enten-Eller: Jurist; Advocat maaskee, det har Noget tilfælleds med begge Dele. Nu er Du tabt. I samme Moment er Du nemlig strax Advocat nok til at kunne bevise det Rigtige i at tage det Tredie med. Saaledes gaaer Dit Liv hen. Efter at have spildt halvandet Aar paa disse Overveielser, efter at have anstrengt al Din Sjæls Kraft med en beundringsværdig Energi, er Du ikke kommen et Skridt videre. Da brister Tankens Traad, Du bliver utaalmodig, lidenskabelig, skjender og brænder, og nu vedbliver Du: eller Haarskjærer, eller Tæller i Banken, jeg siger bare enten — eller. Hvad Under da, at dette Ord er bleven Dig en Forargelse og en Daarskab, „at det forekommer Dig at være ligesom Armene paa den Jomfru, hvis Favnetag var Dødsstraf." Du overseer Menneskene, Du driver Din Spot med dem, og det, Du er bleven, er det, Du af Alt meest afskyer — Kritiker, en Universal-Kritiker ved alle Faculteter. Stundom kan jeg ikke lade være at smile ad Dig, og dog er det sørgeligt, at Dine i Sandhed udmærkede Aandsevner saaledes adsplittes. Dog her er atter den samme Modsigelse i Dit Væsen; thi det Latterlige seer Du meget godt, og Gud trøste Den der falder i Din Haand, naar det hænger saaledes sammen med ham; og dog er hele Forskjellen den, at han maaskee bliver nedbøiet og knækket, Du derimod bliver let og rank og lystigere end nogensinde, og lykksaliggjør Dig selv og Andre med det Evangelium: vanitas vanitatum va-

nitas juchhe! Men dette er intet Valg, det er hvad man siger paa Dansk: lad gaae, eller en Mediation som den at lade fem være lige. Nu føler Du Dig fri, siger Verden Farvel.

So zieh' ich hin in alle Ferne,
Ueber meiner Mütze nur die Sterne.

See dermed har Du valgt, vistnok ikke, det vil Du vel selv tilstaae, den bedre Deel; men Du har egentlig slet ikke valgt, eller Du har valgt i uegentlig Forstand. Dit Valg er et æsthetisk Valg; men et æsthetisk Valg er intet Valg. Overhovedet er det at vælge et egentligt og stringent Udtryk for det Ethiske. Overalt hvor der i strengere Forstand er Tale om et Enten-Eller, der kan man altid være sikker paa, at det Ethiske er med i Spillet. Det eneste absolute Enten-Eller, der gives, er Valget mellem Godt og Ondt, men det er ogsaa absolut ethisk. Det æsthetiske Valg er enten aldeles umiddelbart og forsaavidt intet Valg, eller det fortaber sig i Mangfoldigheden. Naar saaledes en ung Pige følger sit Hjertes Valg, saa er dette Valg, hvor skjønt det end forresten er, i strengere Forstand intet Valg, da det er aldeles umiddelbart. Naar et Menneske æsthetisk overveier en Mængde Livs-Opgaver, saaledes som Du i det Foregaaende, saa faaer han ikke let et Enten-Eller, men en heel Mangfoldighed, fordi det Selvbestemmende i Valget ikke her bliver ethisk accentueret, og fordi, naar man ikke vælger absolut, da vælger man kun for Momentet, og kan desaarsag i næste Øieblik vælge noget Andet. Det ethiske Valg er derfor i en vis Forstand langt lettere, langt simplere, men i en anden Forstand er det uendelig langt sværere. Den, der ethisk vil bestemme sig sin Livs-Opgave, har i Almindelighed ikke et saa betydeligt Udvalg; derimod har Valgets Akt langt mere for ham at betyde. Naar Du da vil forstaae mig rigtigt, saa kan jeg gjerne sige, at det i at vælge ikke saa meget kommer an paa at vælge det Rigtige, som paa den Energi, den Alvor og Pathos, hvormed man vælger. Deri forkynder Personligheden sig i sin indre Uendelighed, og derved consolideres igjen Personligheden. Selv

derfor om et Menneske valgte det Urette, saa vil han dog, netop paa Grund af den Energi, hvormed han valgte, opdage, at han valgte det Urette. Idet nemlig Valget er foretaget med hele Personlighedens Inderlighed, er hans Væsen luttret og han selv bragt i et umiddelbart Forhold til den evige Magt, der allestedsnærværende gjennemtrænger hele Tilværelsen. Denne Forklarelse, denne høiere Indvielse opnaaer aldrig Den, der blot vælger æsthetisk. Rhythmen i hans Sjæl er trods al dens Lidenskab dog kun en spiritus lenis.

Som en Cato tilraaber jeg Dig da mit Enten=Eller, og dog ikke som en Cato; thi min Sjæl har endnu ikke erhvervet den resignerede Kulde, han var i Besiddelse af. Men jeg veed det, kun denne Besværgelse, hvis jeg har den tilstrækkelige Kraft, vil være istand til at vække Dig, ikke til en Tankens Virksomhed, thi den mangler Du ikke, men til Aandens Alvor. Maaskee vil det lykkes Dig ogsaa uden den at udrette Meget, maaskee endog at forbause Verden (thi jeg er ikke knap), og dog vil Du gaae Glip af det Høieste, af det Eneste, der i Sandhed giver Livet Betydning, maaskee vil Du vinde den ganske Verden og tabe Dig selv.

Hvad er det da jeg adskiller i mit Enten=Eller? Er det Godt og Ondt? Nei, jeg vil kun bringe Dig paa det Punkt, at dette Valg i Sandhed faaer Betydning for Dig. Derom er det at Alt dreier sig. Naar man først kan faae et Menneske til at staae paa Skilleveien saaledes, at der ingen Udvei er for ham uden ved at vælge, saa vælger han det Rette. Skulde det derfor skee, at Du, inden Du fik læst denne lidt udførligere Undersøgelse, der atter tilsendes Dig i et Brevs Form, følte, at Valgets Øieblik var der, saa kast det Øvrige bort, bryd Dig aldrig om det, Du har Intet tabt; men vælg, og Du skal see, hvilken Gyldighed der ligger deri, ja ingen ung Pige kan være saa lykkelig ved sit Hjertes Valg, som en Mand, der har vidst at vælge. Enten skal man altsaa leve æsthetisk, eller man skal leve ethisk. Her er, som sagt, endnu ikke i strengere Forstand Tale om et Valg; thi Den, som lever æsthetisk, vælger ikke, og Den som, efterat det Ethiske

har viist sig for ham, vælger det Æsthetiske, han lever ikke æsthetisk, thi han synder, og ligger under ethiske Bestemmelser, om hans Liv end maa betegnes som uethisk. See dette er ligesom en character indelebilis ved det Ethiske, at det, uagtet det beskedent stiller sig hen paa lige Trin med det Æsthetiske, dog egentlig er det, der gjør Valget til et Valg. Og dette er det Sørgelige, naar man betragter Menneskenes Liv, at saa Mange henleve deres Liv i stille Fortabelse; de udleve dem selv, ikke i den Betydning, at Livets Indhold successivt udfolder sig, og nu eies i denne Udfoldelse, men de leve dem ligesom ud af sig selv, forsvinde som Skygger, deres udødelige Sjæl henveires, og de ængstes ikke ved Spørgsmaal om dens Udødelighed, thi de ere jo allerede opløste før de døe. De leve ikke æsthetisk, men det Ethiske har heller ei viist sig for dem i sin Heelhed; de have da heller ei egentlig forkastet det, de synde derfor heller ikke, uden forsaavidt det er Synd, at de hverken er det ene eller det andet; de tvivle da heller ei om deres Udødelighed, thi Den som dybt og inderligt paa egne Vegne tvivler derom, han finder nok det Rette. Paa egne Vegne, siger jeg, og det er vel paa den høie Tid, at man advarer mod den storhjertede, heltemodige Objektivitet, hvormed mange Tænkere tænke paa Alles Vegne, ikke paa deres egne. Vil man kalde hvad jeg her fordrer Selvkjærlighed, saa vil jeg svare: det kommer deraf, at man ingen Forestilling har om, hvad dette „Selv" er, og at det hjalp et Menneske saare lidet, at han vandt den ganske Verden, men tabte sig selv, samt at det nødvendigt maa være et slet Bevis, der ikke først og fremmest overbeviser den, der fremsætter det.

Mit Enten=Eller betegner ikke nærmest Valget mellem Godt og Ondt, det betegner det Valg, hvorved man vælger Godt og Ondt eller udelukker dem. Spørgsmaalet er her, under hvilke Bestemmelser man vil betragte hele Tilværelsen og selv leve. At Den, der vælger Godt og Ondt, vælger det Gode, er vel sandt, men dette viser sig først bag efter; thi det Æsthetiske er ikke det Onde, men Indifferentsen, og derfor var det jeg sagde, at det Ethiske constituerer Valget. Der er

derfor ikke saa meget Tale om at vælge mellem at ville det Gode eller det Onde, som om at vælge det at ville, men hermed er igjen det Gode og det Onde sat. Den, der vælger det Ethiske, vælger det Gode, men det Gode er her aldeles abstrakt, dets Væren er derved blot sat, og deraf følger ingenlunde, at den Vælgende ikke igjen kan vælge det Onde, uagtet han valgte det Gode. Her seer Du igjen, hvor vigtigt det er, at der vælges, og at det, det kommer an paa, ikke saa meget er Overbeielsen som den Villiens Daab, der indoptager denne i det Ethiske. Jo længere Tiden gaaer hen, jo vanskeligere bliver det at vælge; thi Sjælen er bestandig i den ene af Dilemmaets Dele, og det bliver derfor vanskeligere og vanskeligere at rive sig løs. Og dog er dette nødvendigt, hvis der skal vælges, og altsaa af yderste Vigtighed, hvis et Valg har Noget at betyde, og at dette er Tilfælde, skal jeg senere vise.

Du veed, jeg har aldrig givet mig ud for Philosoph, allermindst naar jeg underholder mig med Dig. Deels for at drille Dig lidt, deels fordi det virkelig er min kjæreste og dyrebareste, og i en vis Forstand betydningsfuldeste Stilling i Livet, pleier jeg at træde op som Ægtemand. Jeg har ikke opoffret mit Liv til Kunst og Videnskab, hvad jeg har offret mig for er i Sammenligning hermed Ubetydeligheder; jeg offrer mig for min Gjerning, min Kone, mine Børn, eller rettere sagt, jeg offrer mig ikke derfor, men jeg finder min Tilfredshed og Glæde deri. Det er Ubetydeligheder i Sammenligning med hvad Du lever for, og dog, min unge Ven, pas vel paa, at det Store, Du virkelig offrer Dig for, ikke bedrager Dig. Skjøndt jeg nu ikke er Philosoph, saa nødsages jeg dog her til at vove mig ind paa en lille philosophisk Overbeielse, som jeg vil bede Dig ikke saa meget at kritisere som at tage Dig ad notam. Det polemiske Resultat nemlig, hvoraf alle Dine Seiershymner over Tilværelsen gjenlyde, har en underlig Lighed med den nyere Philosophies Yndlings-Theori, at Modsigelsens Grundsætning er hævet. Vel veed jeg, at det Standpunkt, Du indtager, er Philosophien en Vederstyggelighed, og dog forekommer det mig, at den selv gjør sig skyldig i den

samme Feil, ja at Grunden, hvorfor man ikke strax mærker det, er den, at den end ikke er stillet saa rigtig som Du. Du ligger paa Gjerningens Gebeet, den paa Contemplationens. Saasnart man derfor vil føre den over paa det Praktiske, maa den komme til samme Resultat som Du, om den end ikke udtrykker sig saaledes. Du medierer Modsætningerne i en høiere Galskab, Philosophien i en høiere Eenhed. Du vender Dig mod den tilkommende Tid, thi Handling er væsentlig futuriſk; Du siger, jeg kan enten gjøre det eller gjøre det, men hvilken af Delene jeg gjør, er det lige galt, ergo gjør jeg slet Intet. Philosophien vender sig mod den forbigangne Tid, mod hele den oplevede Verdenshistorie, den viser, hvorledes de discursive Momenter gaae sammen i en høiere Eenhed, den medierer og medierer. Derimod synes den mig slet ikke at svare paa det, hvorom jeg spørger; thi jeg spørger om den tilkommende Tid. Du svarer dog paa en Maade, om Du end svarer Nonsens. Jeg antager nu, at Philosophien har Ret, at Modsigelsens Grundsætning virkelig er hævet, eller at Philosopherne i ethvert Øieblik hæve den i den høiere Eenhed, der er for Tanken. Dette kan jo dog ikke gjelde om den tilkommende Tid; thi Modsætningerne maae jo dog først have været der, førend jeg kan mediere dem. Men er Modsætningen tilstede, saa er der et Enten-Eller. Philosophen siger: saaledes er det gaaet hidtil; jeg spørger: hvad har jeg at gjøre, hvis jeg ikke vil være Philosoph, thi dersom jeg vil det, saa seer jeg jo nok, at jeg, som de andre Philosopher, kommer til at mediere den forbigangne Tid. Deels er dette intet Svar paa mit Spørgsmaal, hvad jeg skal gjøre; thi om jeg saa end var det meest begavede philosophiske Hoved, der nogensinde har levet i Verden, saa maa der være en Ting mere jeg har at gjøre, end at sidde og betragte det Forbigangne; deels er jeg Ægtemand, og ingenlunde et philosophisk Hoved, men henvender mig i al Ærbødighed til denne Videnskabs Dyrkere for at faae at vide, hvad jeg skal gjøre. Jeg faaer imidlertid intet Svar; thi Philosophen medierer det Forbigangne og er i dette, Philosophen hæster i den Grad ind i Fortiden, at, som en Digter siger om en Antiqvar, kun hans Kjoleskjøder ere blevne tilbage i

Nutiden. See her enes Du med Philosopherne. Det, I enes i, er, at Livet gaaer istaa. For Philosophen er Verdenshistorien afsluttet, og han medierer. Derfor hører det ulystelige Syn til Dagens Orden i vor Tid, at see unge Mennesker, der kunne mediere Christendom og Hedenskab, der kunne lege med Historiens titaniske Kræfter, og som ikke kunne sige et eensfoldigt Menneske, hvad han har at gjøre her i Livet, og som heller ikke vide, hvad de selv have at gjøre. Du er saare mangfoldig i Udtryk for Dit Yndlings-Resultat, jeg vil her fremhæve eet, fordi Du deri har en paafaldende Lighed med Philosophen, om end hans virkelige eller paatagne Alvor vil forbyde ham at deeltage i det obligate Opsving, hvori Du forlyster Dig. Spørger man Dig, om Du vil underskrive en Adresse til Kongen, eller om Du ønsker en Constitution, eller Skattebevilgningsret, eller om Du vil forene Dig til dette eller hiint goddædige Øiemed, saa svarer Du: „Høistærede Samtidige! I misforstaae mig, jeg er slet ikke med, jeg er ude, jeg er ude som et lille bitte spansk s." Saaledes gaaer det ogsaa Philosophen, han er ude, han er ikke med, han sidder og ældes ved at høre paa Fortidens Sange, han lytter til Mediationens Harmonier. Jeg hædrer Videnskaben, jeg ærer dens Dyrkere, men Livet har ogsaa sine Fordringer, og om jeg end, hvis jeg saae et enkelt ualmindelig begavet Hoved eensidigen fortabe sig i det Forbigangne, vilde være raadvild om, hvad jeg skulde dømme, hvilken Mening jeg skulde have ved Siden af den Ærbødighed, jeg vilde nære for hans Aandsdygtighed: i vor Tid bliver jeg ikke raadvild, da jeg seer en Skare af unge Mennesker, der dog umulig alle kunne være philosophiske Hoveder, fortabte i Tidens Yndlings-Philosophi, eller som jeg snart fristes til at kalde den, Tidens Ynglings-Philosophi. Jeg har en gyldig Fordring ligeoverfor Philosophien, saaledes som Enhver har den, hvem den ikke tør afvise paa Grund af total Mangel paa Evne. Jeg er Ægtemand, jeg har Børn. Hvad om jeg nu i deres Navn spurgte den om, hvad et Menneske har at gjøre i Livet. Du vil maaskee smile, i ethvert Tilfælde vil den philosophiske Ungdom smile

ad en Familiefader, og dog mener jeg, at det i Sandhed er et forfærdeligt Argument mod den, hvis den Intet har at svare. Er Livets Gang standset, kan maaskee den Generation, der nu er, leve af at betragte, hvad skal den følgende leve af? Af at betragte det Samme? Den sidste Generation har jo Intet udrettet, Intet efterladt, der skal medieres. See her kan jeg atter slaae Dig sammen med Philosopherne, og sige til Eder: I gaae dog Glip af det Høieste. Min Stilling som Ægtemand kommer mig her til Hjælp, til bedre at kunne oplyse hvad jeg mener. Hvis en Ægtemand vilde sige, det fuldkomne Ægteskab er det, hvor der ingen Børn er, saa vilde han gjøre sig skyldig i den samme Misforstaaelse som Philosopherne. Han gjør sig selv til det Absolute, og dog vil enhver Ægtemand føle, at det er usandt og ukjønt, og at det, at han selv bliver til Moment, som han bliver ved et Barn, er langt sandere.

Dog jeg er maaskee allerede gaaet for vidt, jeg har indladt mig paa Undersøgelser, jeg maaskee slet ikke burde, deels fordi jeg ikke er Philosoph, deels fordi det ingenlunde er min Hensigt at underholde mig med Dig om et eller andet Phænomen i Tiden, men vel at tiltale Dig, at lade Dig paa enhver Maade føle, at Du er den Tiltalte. Da jeg imidlertid engang er kommen saa vidt, saa vil jeg dog lidt nøiere overveie, hvorledes det hænger sammen med den philosophiske Mediation af Modsætningerne. Skulde det, jeg her har at sige, mangle Stringents, saa har det maaskee lidt mere Alvor, og det er ogsaa alene af den Grund, det her bliver fremsat; thi jeg agter ikke at concurrere til nogen philosophisk Værdighed, men vel, da jeg engang har faaet Pennen i Haanden, ogsaa med den at forsvare, hvad jeg ellers forsvarer paa andre og bedre Maader.

Saasandt der altsaa er en tilkommende Tid, saa sandt er der et Enten-Eller. Den Tid, i hvilken Philosophen lever, er da ikke den absolute Tid, den er selv et Moment, og det er altid en betænkelig Omstændighed, naar en Philosophi er ufrugtbar, ja det maa ansees for en Vanære for den, ligesom man i Orienten anseer Ufrugtbarhed for en Skjendsel. Tiden bliver altsaa selv Moment, og Philosophen bliver

selv Moment i Tiden. Vor Tid vil da igjen for en senere Tid vise sig som et discursivt Moment, og en senere Tids Philosoph vil igjen mediere vor Tid, og saaledes videre. Forsaavidt er da Philosophien i sin Ret, og det blev at betragte som en tilfældig Feil ved vor Tids Philosophi, at den forvexlede vor Tid med den absolute Tid. Imidlertid er det dog let at indsee, at Mediationens Kategori derved har lidt et betydeligt Knæk, og at den absolute Mediation først bliver mulig, naar Historien bliver færdig, med andre Ord, at Systemet er i en bestandig Vorden. Det, som derimod Philosophien har beholdt, er Anerkjendelsen af, at der er en absolut Mediation. Dette er den naturligviis af yderste Vigtighed; thi opgiver man Mediationen, saa opgiver man Speculationen. Paa den anden Side er det en betænkelig Sag at indrømme det; thi indrømmer man Mediationen, saa er der intet absolut Valg, og er der ikke et saadant, saa er der intet absolut Enten-Eller. Dette er Vanskeligheden; dog troer jeg, at den for en Deel ligger deri, at man forvexler to Sphærer med hinanden, Tænkningens og Frihedens. For Tanken bestaaer Modsætningen ikke, den gaaer over i det Andet og derpaa sammen i en høiere Eenhed. For Friheden bestaaer Modsætningen; thi den udelukker den. Jeg forvexler ingenlunde liberum arbitrium med den sande positive Frihed; thi selv denne har i al Evighed det Onde udenfor sig, om end som en afmægtig Mulighed, og den bliver ikke fuldkommen derved, at den mere og mere optager det Onde, men derved, at den mere og mere udelukker det; men Udelukkelse er netop Modsætning til Mediation. At jeg herved ikke kommer til at antage et radikalt Onde, skal jeg senere vise.

De Sphærer, som Philosophien egentlig har med at gjøre, de Sphærer, der egentlig ere for Tanken, er det Logiske, Naturen, Historien. Her hersker Nødvendigheden, og derfor har Mediationen sin Gyldighed. At dette er Tilfældet med det Logiske og Naturen, vil vel Ingen negte; med Historien har det derimod sin Vanskelighed, thi, siger man, her hersker Friheden. Imidlertid troer jeg, at man betragter Historien urig-

tigt, og at Vanskeligheden kommer heraf. Historien er nemlig mere end et Produkt af de frie Individers frie Handlinger. Individet handler, men denne Handling gaaer ind i den Tingenes Orden, der bærer hele Tilværelsen. Hvad der skal komme ud deraf, veed den Handlende egentlig ikke. Men denne høiere Tingenes Orden, der saa at sige fordøier de frie Handlinger, og sammenarbeider dem i sine evige Love, er Nødvendigheden, og denne Nødvendighed er Bevægelsen i Verdenshistorien, og det er derfor ganske rigtigt, at Philosophien anvender Mediationen, det vil da sige den relative Mediation. Betragter jeg en verdenshistorisk Individualitet, saa kan jeg skjelne mellem de Gjerninger, om hvilke Skriften siger, at de følge ham, og de Gjerninger, ved hvilke han tilhører Historien. Hvad man kunde kalde den indvortes Gjerning, har Philosophien slet ikke med at gjøre; men den indvortes Gjerning er Frihedens sande Liv. Philosophien betragter den udvortes Gjerning, og denne seer den igjen ikke isoleret, men seer den indoptaget og forvandlet i den verdenshistoriske Proces. Denne Proces er egentlig Philosophiens Gjenstand, og denne betragter den under Nødvendighedens Bestemmelse. Den holder derfor den Reflexion borte, der vil gjøre opmærksom paa, at Alt kunde være anderledes, den betragter Verdenshistorien saaledes, at der intet Spørgsmaal er om et Enten-Eller. At der i denne dens Betragtning indblander sig megen taabelig og inept Tale, det forekommer idetmindste mig; at især de unge Hexemestere, der ville besværge Historiens Aander, synes mig latterlige, negter jeg ikke, men jeg bøier mig ogsaa dybt for de storartede Præstationer, som vor Tid har at opvise. Som sagt, Philosophien seer Historien under Nødvendighedens Bestemmelse, ikke under Frihedens; thi om man end kalder den verdenshistoriske Proces fri, saa er det dog i samme Forstand, som man taler om den organiserende Proces i Naturen. For den historiske Proces er der intet Spørgsmaal om et Enten-Eller; men dog kan det vel ikke falde nogen Philosoph ind at negte, at der for det handlende Individ var det. Deraf igjen den Sorgløshed,

den Forsonlighed, hvormed Philosophien betragter Historien og dens Helte; thi den seer dem under Nødvendighedens Bestemmelse. Deraf igjen dens Uformuenhed til at faae et Menneske til at handle, dens Tilbøielighed til at lade Alt gaae istaa; thi den fordrer egentlig, at man skal handle nødvendigt, hvilket er en Modsigelse.

Selv det ringeste Individ har saaledes en Dobbelt-Existents. Ogsaa han har en Historie, og denne er ikke blot et Produkt af hans egne frie Handlinger. Den indvortes Gjerning derimod tilhører ham selv og skal i al Evighed tilhøre ham; den kan Historien eller Verdenshistorien ikke tage fra ham, den følger ham enten til Glæde eller til Bedrøvelse. I denne Verden herskr der et absolut Enten-Eller; men denne Verden har Philosophien ikke med at gjøre. Foreſtiller jeg mig en ældre Mand, der skuer tilbage over et bevæget Liv, saa faaer han for Tanken ogsaa en Mediation deraf, thi hans Historie var indflettet i Tidens; men inderst inde faaer han ingen Mediation. Der adskiller endnu bestandigt et Enten-Eller Det, der var adskilt da han valgte. Skal her være Tale om en Mediation, saa kunde man sige, det er Angeren; men Angeren er ingen Mediation, den seer ikke attraaende paa det, der skal medieres, dens Brede fortærer det; men dette er ligesom Udelukkelse, Modsætningen til Mediation. Her viser det sig tillige, at jeg ikke antager et radikalt Onde, da jeg statuerer Angerens Realitet; men Anger er vel et Udtryk for Forsoning, men tillige et absolut uforsonligt Udtryk.

Dog alt dette indrømmer Du mig maaskee, Du, der dog paa saa mange Maader gjør fælleds Sag med Philosopherne, undtagen forsaavidt Du for privat Regning paatager Dig at gjøre Nar af dem; Du mener maaskee, at jeg som Ægtemand kan lade mig nøie dermed, og gjøre Brug deraf i min Husholdning. Oprigtigt talt, jeg forlanger ikke mere; men jeg gad dog vide, hvilket Liv der var det høieste, enten Philosophens eller den frie Mands. Dersom Philosophen blot er Philosoph, fortabt heri uden at kjende Frihedens salige Liv, da mangler han et saare vigtigt Punkt, han vinder den ganske

Verden, og han taber sig selv; dette kan aldrig hænde Den der lever for Friheden, om han end tabte nok saa meget.

For Friheden kjæmper jeg derfor (deels her i dette Brev; deels og fornemlig i mig selv), for den tilkommende Tid, for Enten=Eller. Det er den Skat, jeg agter at efterlade Dem, jeg elsker i Verden. Ja dersom min lille Søn i dette Øieblik var i den Alder, at han ret kunde forstaae mig, og min sidste Time var kommen, da vilde jeg sige til ham: jeg efterlader Dig ikke Formue, ikke Titler og Værdigheder; men jeg veed, hvor der ligger en Skat begravet, der kan gjøre Dig rigere end hele Verden, og denne Skat tilhører Dig, og Du skal end ikke takke mig for den, at Du ikke skal tage Skade paa Din Sjæl ved at skylde et Menneske Alt; denne Skat er nedlagt i Dit eget Indre: der er et Enten=Eller, der gjør et Menneske større end Englene.

Her vil jeg afbryde denne Betragtning. Den tilfredsstiller Dig maaskee ikke, Dit graadige Øie sluger den uden at Du mættes, men det ligger deri, at Øiet er det, der sidst mættes, især naar man som Du ikke hungrer, men blot lider af en Øiets Lyst, der ikke kan tilfredsstilles.

Det, der da træder frem ved mit Enten=Eller, er det Ethiske. Der er derfor endnu ikke Tale om Valget af Noget, ikke Tale om Realiteten af det Valgte, men om Realiteten af det at vælge. Dette er imidlertid det Afgjørende, og det er dertil jeg vil stræbe at vække Dig. Til dette Punkt kan det ene Menneske hjælpe det andet; naar han er kommen hertil, da bliver den Betydning, det ene Menneske kan have for det andet, mere underordnet. Jeg har i et foregaaende Brev bemærket, at det at have elsket giver et Menneskes Væsen en Harmoni, som aldrig tabes ganske; nu vil jeg sige, det at vælge giver et Menneskes Væsen en Høitidelighed, en stille Værdighed, som aldrig tabes ganske. Der gives Mange, der sætte en overordentlig Priis paa at have skuet en eller anden mærkelig verdenshistorisk Individualitet Ansigt til Ansigt. Dette Indtryk glemme de aldrig, det har givet deres Sjæl et idealt Billede, som adler deres Væsen; og dog er selv dette

Øieblik, hvor betydningsfuldt det end kan være, Intet mod Valgets Øieblik. Naar da Alt er blevet stille omkring En, høitideligt som en stjerneklar Nat, naar Sjælen bliver ene i den hele Verden, da viser der sig ligeoverfor den ikke et udmærket Menneske, men den evige Magt selv, da skiller Himlen sig ligesom ad, og Jeget vælger sig selv, eller rettere, det modtager sig selv. Da har Sjælen seet det Høieste, hvad intet dødeligt Øie kan see, og som aldrig kan glemmes, da modtager Personligheden det Ridderslag, der adler den for en Evighed. Han bliver ikke en anden end han var før, men han bliver sig selv; Bevidstheden slutter sig sammen, og han er sig selv. Som en Arving, om han end var Arving til Alverdens Skatte, dog ikke eier dem, før han er bleven myndig, saaledes er selv den rigeste Personlighed Intet, før han har valgt sig selv, og paa den anden Side er selv hvad man maatte kalde den fattigste Personlighed Alt, naar han har valgt sig selv; thi det Store er ikke at være Dette eller Hiint, men at være sig selv; og dette kan ethvert Menneske, naar han vil det.

At der i en vis Forstand ikke er Tale om et Valg af Noget, vil Du see deraf, at det, der viser sig paa den anden Side, er det Æsthetiske, der er Indifferentsen. Og dog er her Tale om et Valg, ja et absolut Valg; thi kun ved at vælge absolut kan man vælge det Ethiske. Ved det absolute Valg er altsaa det Ethiske sat; men deraf følger ingenlunde, at det Æsthetiske er udelukket. I det Ethiske er Personligheden centraliseret i sig selv, absolut er altsaa det Æsthetiske udelukket eller det er udelukket som det Absolute, men relativt bliver det bestandigt tilbage. Idet Personligheden vælger sig selv, vælger den sig selv ethisk og udelukker absolut det Æsthetiske; men da han dog vælger sig selv, og ikke ved at vælge sig selv bliver et andet Væsen, men bliver sig selv, saa vender hele det Æsthetiske tilbage i sin Relativitet.

Det Enten-Eller, jeg har opstillet, er altsaa i en vis Forstand absolut; thi det er det mellem at vælge og ikke at vælge. Men da Valget er et absolut Valg, saa er Enten-Eller ab-

solut; i en anden Forstand indtræder dog først det absolute Enten=Eller med Valget; thi nu viser Valget mellem Godt og Ondt sig. Dette i og med det første Valg satte Valg skal ikke beskjæftige mig her, jeg vil blot tvinge Dig hen paa det Punkt, hvor Nødvendigheden af Valget viser sig, og derpaa betragte Tilværelsen under ethiske Bestemmelser. Jeg er ingen ethisk Rigorist, begeistret for en formel abstrakt Frihed; naar blot Valget er sat, saa vender alt det Æsthetiske tilbage, og Du skal see, at først herved bliver Tilværelsen skjøn, og at det først ad denne Vei kan lykkes et Menneske at frelse sin Sjæl og vinde den hele Verden, at bruge Verden uden at misbruge den.

Men hvad er det at leve æsthetisk, og hvad er det at leve ethisk? Hvad er det Æsthetiske i et Menneske, og hvad er det Ethiske? Herpaa vilde jeg svare: det Æsthetiske i et Menneske er det, hvorved han umiddelbar er det, han er; det Ethiske er det, hvorved han bliver det, han bliver. Den der lever i og ved og af og for det Æsthetiske i ham, han lever æsthetisk.

Det er ikke min Hensigt her nærmere at gaae ind paa en Betragtning af det Meget, der ligger i den givne Bestemmelse af det Æsthetiske. Det synes ogsaa en overflødig Sag at ville oplyse Dig om, hvad det er at leve æsthetisk, Du som med saa megen Virtuositet har praktiseret deri, at jeg snarere kunde trænge til Din Hjælp. Imidlertid vil jeg dog skizzere nogle Stadier for at arbeide os hen til det Punkt, hvor Dit Liv egentlig hører hjemme, hvilket er mig af Vigtighed, at Du ikke for tidlig ved et af Dine meget yndede Sidespring skal slippe fra mig. Desuden tvivler jeg ikke om, at jeg i Meget vil være istand til at oplyse Dig om, hvad det er at leve æsthetisk. Medens jeg nemlig vilde henvise Enhver, der ønskede at leve æsthetisk, til Dig som den paalideligste Veileder, saa vilde jeg ikke henvise til Dig, hvis han i høiere Forstand ønskede at indsee, hvad det er at leve æsthetisk; thi derom vilde Du ikke kunne oplyse ham, netop fordi Du selv er hildet; det kan kun Den forklare ham, der staaer paa et høiere Trin, eller Den der lever ethisk. Du kunde maaskee et Øie=

blik fristes til at gjøre mig den Chicane, at saa kunde jeg jo igjen heller ikke give en paalidelig Forklaring om, hvad det er at leve ethisk, da jeg selv er hildet deri. Dette vilde dog kun give mig Anledning til en yderligere Oplysning. Grunden, hvorfor den, der lever æsthetisk, i høiere Forstand Intet kan oplyse, er fordi han bestandig lever i Momentet, bestandig dog kun er vidende i en vis Relativitet, indenfor en vis Begrændsning. Det er ingenlunde min Hensigt at negte, at der til at leve æsthetisk, naar et saadant Liv er paa sit Høieste, kan udfordres en Mangfoldighed af Aandsgaver, ja at disse endog maae være i en ualmindelig Grad intensivt udviklede; men dog ere de trælbundne, og Gjennemsigtigheden mangler. Saaledes finder man ofte Dyrearter i Besiddelse af langt skarpere, langt intensivere Sandser end Mennesket, men disse ere bundne i Dyrets Instinkt. Jeg vil gjerne tage Dig selv til Exempel. Jeg har aldrig negtet Dig udmærkede Aandsgaver, som Du ogsaa vil see deraf, at jeg ofte nok har bebreidet Dig, at Du misbrugte dem. Du er vittig, ironisk, iagttagende, Dialektiker, erfaren i Nydelse, Du veed at beregne Øieblikket, Du er sentimental, hjerteløs, alt efter Omstændighederne; men under alt dette er Du bestandig kun i Momentet, og Dit Liv opløser sig derfor, og det er Dig umuligt at forklare det. Vil nu En lære den Kunst at nyde, saa er det ganske rigtigt at gaae til Dig; men ønsker han at forstaae Dit Liv, saa henvender han sig til den Urette. Hos mig vil han maaskee snarere kunne finde det, han søger, og det uagtet jeg ingenlunde er i Besiddelse af Dine Aandsgaver. Du er hildet og har ligesom ikke Tid til at rive Dig løs, jeg er ikke hildet, hverken i min Dom om det Æsthetiske, ei heller om det Ethiske; thi i det Ethiske er jeg netop hævet over Øieblikket, er i Friheden; men det er en Modsigelse, at man skulde kunne blive hildet ved at være i Friheden.

Ethvert Menneske, hvor ringe begavet han end er, hvor underordnet hans Stilling i Livet end er, har en naturlig Trang til at danne sig en Livs-Anskuelse, en Forestilling om Livets Betydning og dets Formaal. Den, der lever æsthetisk,

gjør det ogsaa, og det almindelige Udtryk, man til alle Tider og fra de forskjelligste Stadier har hørt, er dette: man skal nyde Livet. Det varieres naturligviis saare meget, alt efterssom Forestillingen om Nydelse er forskjellig, men i dette Udtryk, at man skal nyde Livet, enes de Alle. Men Den der siger, han vil nyde Livet, han sætter altid en Betingelse, som enten ligger udenfor Individet, eller er i Individet saaledes, at den ikke er ved Individet selv. Jeg vil bede Dig, dette sidste Punktum betræffende, at holde Udtrykkene lidt fast, da de ere valgte med Flid.

Lad os nu ganske kortelig gjennemløbe disse Stadier, for at vinde hen til Dig. Du er maaskee allerede lidt ærgerlig over det almindelige Udtryk for at leve æsthetisk, jeg har fremsat, og dog vil Du vel neppe kunne negte dets Rigtighed. Dei er ofte nok, man hører Dig spotte over Folk, at de ikke vide at nyde Livet, medens Du selv derimod troer at have studeret det fra Grunden af. Det er vel muligt, at de ikke forstaae det; men i Udtrykket selv ere de dog enige med Dig. Du ahner nu maaskee, at Du i denne Overbeielse vil komme til at gaae i Spand med Mennesker, som ellers ere Dig en Vederstyggelighed. Du mener maaskee, jeg burde være saa galant at behandle Dig som Kunstner, med Taushed at forbigaae Fuskerne, som Du kan have Plage nok af i Livet, og som Du paa ingen Maade ønsker at have noget tilfælleds med. Jeg kan imidlertid ikke hjælpe Dig; thi Du har dog Noget tilfælleds med dem, og det noget saare Væsentligt — Livs-Anskuelse nemlig; og det, hvori Du er forskjellig fra dem, er i mine Øine noget Uvæsentligt. Jeg kan ikke lade være at lee ad Dig; seer Du, min unge Ven, det er en Forbandelse, der følger Dig: de mange Kunstbrødre Du faaer, som Du ingenlunde agter at vedkjende Dig. Du løber Fare for at komme i flet og simpelt Selskab, Du der er saa fornem. Jeg negter ikke, at det maa være ubehageligt at have Livs-Anskuelse tilfælleds med enhver Svirebroder eller Jagtliebhaber. Ganske er det vel heller ikke Tilfælde; thi Du lig-

ger til en vis Grad ude over det æsthetiske Gebeet, som jeg senere skal vise.

Hvor store nu end Differentserne kunne være indenfor det Æsthetiske, alle Stadier have dog den væsentlige Lighed, at Aanden ikke er bestemmet som Aand, men umiddelbart bestemmet. Differentserne kunne være overordentlige, ligefra fuldkommen Aandløshed til den høieste Grad af Aandrighed; men selv paa det Stadium, hvor Aandrigheden viser sig, er Aanden dog ikke bestemmet som Aand, men som Gave.

Kun ganske kortelig vil jeg fremhæve hvert enkelt Stadium og blot dvæle ved, hvad der paa en eller anden Maade kunde passe paa Dig, eller som jeg kunde ønske, Du skulde gjøre Anvendelse af paa Dig selv. Personligheden er umiddelbart bestemt ikke aandeligt, men physisk. Her have vi en Livs-Anskuelse, der lærer, at Sundhed er det kosteligste Gode, det, hvorom Alt dreier sig. Et mere poetisk Udtryk faaer den samme Anskuelse, naar det hedder: Skjønhed er det Høieste. Skjønhed er nu et saare skrøbeligt Gode, og derfor seer man sjeldnere denne Livs-Anskuelse gjennemført. Man træffer ofte nok en ung Pige, eller en ung Mand, der en stakket Tid trodser paa sin Skjønhed, men snart bedrager den dem. Imidlertid erindrer jeg dog engang at have seet den med sjeldent Held gjennemført. I mine Studenterdage kom jeg stundom i Ferierne i et greveligt Huus i en af Provindserne. Greven havde i tidligere Dage havt en diplomatisk Charge, var nu ældre og levede i landlig Rolighed paa sit Herresæde. Grevinden havde som ung Pige været overordentlig deilig; hun var endnu som ældrende den skjønneste Dame, jeg har seet. Greven havde i sin Ungdom ved sin mandlige Skjønhed gjort stor Lykke blandt det smukke Kjøn; ved Hoffet erindrede man endnu den skjønne Kammerjunker. Alderen havde ikke knækket ham, og en ædel, ægte fornem Værdighed gjorde ham endnu skjønnere. De, der havde kjendt dem i yngre Dage, forsikkrede, at det var det skjønneste Par, de havde seet, og jeg, som havde den Lykke at lære dem at kjende paa deres ældre Dage, fandt det ganske i sin Orden; thi de vare endnu det skjønneste Par, man

kunde see. Saavel Greven som Grevinden havde megen Dannelse, og dog concentrerede Grevindens Livs-Anskuelse sig i den Tanke, at de vare det skjønneste Par i hele Landet. Jeg mindes endnu ganske levende en Begivenhed, der forvisssede mig herom. Det var en Søndag Formiddag; der var en lille Høitid i den tæt ved Herresædet liggende Kirke. Grevinden havde ikke befundet sig saa vel, at hun vovede at være tilstede; Greven derimod begav sig om Morgenen derhen, iført al sin Pragt, sin Kammerherre-Uniform, prydet med Ordener. Vinduerne i den store Sal vendte ud mod en Allee, der førte op til Kirken. Grevinden stod ved et af dem; hun var klædt i en smagfuld Morgendragt og virkelig yndig. Jeg havde erkyndiget mig om hendes Befindende, og fordybet mig med hende i en Samtale om en Lystseilads, der skulde gaae for sig den følgende Dag, da viste Greven sig langt nede i Alleen. Hun taug, hun blev skjønnere, end jeg nogensinde har seet hende, hendes Mine blev næsten lidt veemodig, Greven var kommen saa nær, at han kunde see hende fra Vinduet, hun tilkastede ham med Gratie og Anstand et Kys, og nu vendte hun sig til mig og sagde: „lille Wilhelm, ikke sandt, min Ditlev er dog den skjønneste Mand i det hele Kongerige! Ja, jeg seer nok, at han synker en lille Smule sammen i den ene Side, men det kan Ingen see, naar jeg gaaer hos ham, og naar vi gaae sammen, ere vi dog endnu det skjønneste Par i hele Landet.“ Ingen lille Frøken paa sexten Aar kunde være lykseligere over sin Forlovede, den skjønne Kammerjunker, end Hendes Naade over den allerede bedagede Kammerherre.

Begge Livs-Anskuelser enes deri, at man skal nyde Livet, Betingelsen herfor ligger i Individet selv, men saaledes, at den ikke er sat ved Individet selv.

Vi gaae videre. Vi træffe Livs-Anskuelser, der lære, at man skal nyde Livet, men lægge Betingelsen derfor udenfor Individet. Dette er Tilfælde med enhver Livs-Anskuelse, hvor Rigdom, Hæder, Adel o. s. v. bliver gjort til Livets Opgave og dets Indhold. Her vil jeg ogsaa omtale en vis Art af

Forelskelse. Dersom jeg tænkte mig en ung Pige forelsket af hele sin Sjæl, hvis Øie ingen Lyst kjendte uden at see den Elskede, hvis Sjæl ingen Tanke havde uden ham, hvis Hjerte ingen Begjær havde uden at tilhøre ham, hvem Intet, Intet, hverken i Himlen eller paa Jorden havde Betydning for, uden han, saa er her atter en æsthetisk Livs-Anskuelse, hvor Betingelsen er lagt udenfor Individet selv. Du finder naturligviis, at det er en Taabelighed at elske saaledes, Du mener, at det er Noget, der kun forekommer i Romaner. Imidlertid lader det sig tænke, og saa Meget er vist, at i mange Menneskers Øine vilde en saadan Kjærlighed ansees for noget Overordentligt. Jeg skal senere forklare Dig, hvorfor jeg ikke kan billige den.

Vi gaae videre. Vi møde Livs-Anskuelser, der lære, at man skal nyde Livet, men Betingelsen derfor ligger i Individet selv, dog saaledes, at den ikke er sat ved ham selv. Personligheden er her i Almindelighed bestemt som Talent. Det er et practisk Talent, et merkantilsk Talent, et mathematisk Talent, et digterisk Talent, et kunstnerisk Talent, et philosophisk Talent. Tilfredsstillelsen i Livet, Nydelsen søges i dette Talents Udfoldelse. Man bliver maaskee ikke staaende ved Talentet i dets Umiddelbarhed, man uddanner det paa alle Maader, men Betingelsen for Tilfredsstillelsen i Livet er Talentet selv, som er en Betingelse, der ikke er sat ved selve Individet. De Mennesker, hos hvilke man finder denne Livsanskuelse, høre ofte til dem, der pleie at være Gjenstand for Din stadige Spot, paa Grund af deres utrættede Virksomhed. Du mener selv at leve æsthetisk og vil ingenlunde indrømme det om dem. At Du har en anden Anskuelse af at nyde Livet, er unegteligt, men dette er ikke det Væsentlige, det Væsentlige er, at man vil nyde Livet. Dit Liv er langt fornemmere end deres, men deres er ogsaa langt uskyldigere end Dit.

Som nu alle disse Livs-Anskuelser have det tilfælleds, at de ere æsthetiske, saa ligne de hverandre ogsaa deri, at de have en vis Eenhed, et vist Sammenhæng, det er een bestemt

Ting, hvorom Alt dreier sig. Det, hvorpaa de bygge deres Liv, er i sig noget Enkelt, og derfor adsplittes dette ikke saaledes som deres, der bygge deres Liv paa det i sig selv Mangfoldige. Det er Tilfælde med den Livs-Anskuelse, jeg nu skal dvæle lidt længere ved. Den lærer: nyd Livet, og forklarer det saaledes: lev for Din Lyst. Lysten er imidlertid i sig selv en Mangfoldighed, og saaledes seer man let, at dette Liv adsplitter sig i en grændseløs Mangfoldighed, uden forsaavidt i et enkelt Individ Lysten fra Barndommen af er determineret til en enkelt Lyst, hvilket man da snarere maatte kalde en Tilbøielighed, et Hang, f. Ex. til at fiske, eller jage, eller holde Heste o. s. v. Forsaavidt denne Livs-Anskuelse adsplitter sig i en Mangfoldighed, seer man let, at den ligger i Reflexionens Sphære; imidlertid er denne Reflexion dog bestandig kun en endelig Reflexion og Personligheden forbliver i sin Umiddelbarhed. I Lysten selv er Individet umiddelbart, og hvor forfinet og raffineret, hvor udspeculeret denne end er, er Individet dog som umiddelbart deri, i Nydelsen er han i Momentet, og hvor mangfoldig han end er i denne Henseende, er han dog bestandigt umiddelbar, fordi han er i Momentet. At leve for at tilfredsstille sin Lyst, er nu en meget fornem Ansættelse i Livet, og man seer det, Gud være lovet, sjeldent gjennemført, paa Grund af det jordiske Livs Besværligheder, der give Mennesket Andet at tænke paa. Dersom dette ikke var Tilfældet, saa tvivler jeg ikke paa, at vi jo ofte nok vilde blive Vidne til dette forfærdelige Skuespil; thi saa meget er vist, man hører ofte nok Folk klage over, at de føle sig generede af det prosaiske Liv, hvilket desto værre ofte ikke vil sige Andet, end at de længes efter at slaae sig løs i al den Vildhed, som Lysten kan henhvirvle et Menneske i. For at denne Anskuelse nemlig skal lade sig gjennemføre, maa Individet være i Besiddelse af en Mangfoldighed af udvortes Betingelser, og denne Lykke eller rettere Ulykke bliver sjeldent et Menneske til Deel; denne Ulykke, thi det er visselig ikke fra de naadige, men fra de vrede Guder, at denne Lykke kommer.

Man seer sjeldnere denne Livs-Anskuelse gjennemført efter nogen bethdelig Maalestok; derimod seer man ikke saa sjeldent Folk, der suske lidt deri, og naar da Betingelserne høre op, saa mene de, at naar blot Betingelserne havde været i deres Magt, saa skulde de vel have opnaaet den Lykke og Glæde, de attraaede i Livet. I Historien træffer man dog et og andet Exempel, og da jeg troer, det kan være gavnligt at indsee, hvortil denne Livs-Anskuelse fører, netop naar Alt begunstiger den, saa vil jeg fremstille en saadan Skikkelse, og dertil vælger jeg hiin almægtige Mand, Keiser Nero, hvem en Verden bøiede sig for, der altid fandt sig omringet af en talløs Skare af Lystens tjenstvillige Sendebud. Du yttrede engang med vanlig Dumdristighed, at man ikke kunde fortænke Nero i, at han brændte Rom af, for at faae en Foreskilling om Trojas Ildebrand, men man maatte spørge, om han nu virkelig havde Kunst nok til at forstaae at nyde det. Det er nu en af Dine keiserlige Lyster, aldrig at gaae af Veien for nogen Tanke, aldrig at forfærdes af den. Dertil behøver man ikke en keiserlig Garde, ikke Guld og Sølv, ikke al Verdens Skatte, det kan man være ganske ene om, og afgjøre i al Stilhed, det er derfor klogere, men ikke mindre forfærdeligt. Din Hensigt var vel ikke at føre et Forsvar for Nero, og dog ligger der en Art Forsvar deri, at man fæster sit Blik paa, ikke hvad han gjør, men paa, hvorledes. Dog veed jeg meget vel, at denne Dumdristighed i Tanker er Noget, man ofte finder hos unge Mennesker, der i saadanne Øieblikke ligesom forsøge dem paa Verden, og nu lettelig fristes til at exaltere dem selv, især naar Andre høre derpaa. Jeg veed meget vel, at Du saavel som jeg og ethvert Menneske, ja at Nero selv gyser tilbage for en saadan Vildhed, og dog vil jeg aldrig tilraade noget Menneske i strengeste Forstand at tiltroe sig selv Styrke nok til ikke at blive en Nero. Naar jeg nemlig, for at betegne Neros Væsen, nævner hvad der efter min Mening constituerede dette, saa vil det maaskee synes Dig altfor mildt et Ord derom, og dog er jeg visselig ingen mild Dommer, om jeg end i en anden Forstand aldrig dømmer

noget Menneske. Men tro Du kun mig, Ordet er ikke for mildt, det er det sande, men det kan tillige vise, hvor nær en saadan Forvildelse kan ligge et Menneske, ja man kan sige, der kommer i ethvert Menneske, der ikke gaaer hele sit Liv hen som et Barn, et Øieblik, hvor man, om end fjernt, ahner denne Fortabelse. Neros Væsen var Tungsind. I vor Tid er det blevet noget Stort, at være tungsindig; forsaavidt kan jeg godt begribe, at Du finder dette Ord for mildt; jeg knytter mig til en ældre Kirkelære, der regnede Tungsind blandt Cardinalsynder. Dersom jeg har Ret, bliver det rigtignok en meget ubehagelig Oplysning for Dig, thi det vender op og ned paa hele Din Livsbetragtning. For en Forfigtigheds Skyld vil jeg dog strax her bemærke, at et Menneske kan have Sorg og Bekymring, ja den kan være saa uendelig, at den maaskee følger ham hele hans Liv, og dette kan endog være skjønt og sandt, men tungsindig bliver et Menneske kun ved egen Brøde.

Jeg tænker mig da den keiserlige Vellystling. Ikke blot naar han bestiger sin Throne, eller drager til Raadsforsamling, er han omgiven af Lictorer, men ogsaa fornemmelig naar han drog ud for at tilfredsstille sine Lyster, for at de kunde bane Veien for hans Rovertog. Jeg tænker mig ham noget ældre, hans Ungdom er forbi, det lette Sind er veget fra ham, og han er allerede fortrolig med enhver tænkelig Lyst, mæt af den. Men dette Liv, hvor fordærvet det end kan være, har dog modnet hans Sjæl, og dog er han trods al sin Forstand paa Verden, trods al sin Forfarenhed, endnu et Barn, eller et ungt Menneske. Aandens Umiddelbarhed kan ikke gjennembryde, og dog fordrer den et Gjennembrud, den fordrer en høiere Form af Tilværelse. Men skal dette skee, da vil der komme et Øieblik, da Thronens Glands, hans Magt og Vælde blegner, og hertil har han ikke Mod. Nu griber han efter Lysten, al Verdens Kløgt maa udtænke ham nye Lyster, thi kun i Lystens Øieblik finder han Hvile, og naar den er forbi, da gisper han i Mathed. Aanden vil bestandig bryde igjennem, men den kan ikke

komme til Gjennembrud, bestandig bedrages den, og han vil byde den Lystens Mættelse. Da samler Aanden i ham sig som en mørk Sky, dens Vrede ruger over hans Sjæl, og den bliver en Angst, som end ikke ophører i Nydelsens Øieblik. See, derfor er hans Øie saa mørkt, at Ingen kan taale at see derpaa, hans Blik saa lynende, at det ængster, thi bagved Øiet ligger Sjælen som et Mørke. Man kalder dette Blik et keiserligt Blik, og hele Verden skjælver for det, og dog er hans inderste Væsen Angst. Et Barn, der seer paa ham anderledes end han er vant til, et tilfældigt Øiekast kan forfærde ham, det er som om dette Menneske eiede ham; thi Aanden vil frem i ham, vil, at han skal have sig selv i sin Bevidsthed, men det kan han ikke, og den knuges tilbage og samler ny Vrede. Han har ikke sig selv; kun naar Verden skjælver for ham er han beroliget, thi da er der dog Ingen, der vover at gribe ham. Derfor denne Angst for Mennesker, Nero har tilfælleds med enhver saadan Personlighed. Han er som besat, ufri i sig selv, og derfor er det, som om ethvert Blik vilde binde ham. Han, Roms Keiser, kan frygte et Blik af den usleste Slave. Et saadant Blik møder ham, hans Øie fortærer det Menneske, der vover saaledes at see paa ham. En Nidding staaer ved Keiserens Side, forstaaer dette vilde Øiekast, og dette Menneske er ikke mere. Men Nero har intet Mord paa sin Samvittighed, men Aanden en ny Angst. Kun i Lystens Øieblik finder han Adspredelse. Det halve Rom brænder han af, men hans Øval er den samme. Snart forlyster Sligt ham ikke mere. Der gives en endnu høiere Lyst, han vil ængste Mennesker. Sig selv er han gaadefuld, og Angst hans Væsen; nu vil han være Alle en Gaade og fryde sig over deres Angst. Derfor dette keiserlige Smiil, som Ingen kan fatte. De nærme sig hans Throne, han smiler venlig til dem, og dog griber en rædsom Angst dem, maaskee er dette Smiil deres Dødsdom, maaskee aabner Gulvet sig, og de styrte ned i Afgrunden. En Qvinde nærmer sig hans Throne, han smiler naadig til hende, og dog bliver hun næsten afmægtig af Angst, maaskee dette Smiil allerede udseer hende

til et Offer for hans Vellyst. Og denne Angst forlyster ham. Han vil ikke imponere, han vil ængste. Han træder ikke stolt op i sin keiserlige Værdighed, svag, afmægtig lister han sig frem, thi denne Kraftesløshed foruroliger endnu mere. Han seer ud som en Døende, hans Aandedræt er svagt, og dog er han Roms Keiser og holder Menneskers Liv i sin Haand. Hans Sjæl er mat, kun Vittighed og Tankespil er istand til et Øieblik at bringe ham i Aande. Men hvad Verden har er udtømt, og dog kan han ikke aande, hvis det forstummer. Han kunde lade Barnet hugge ned for Moderens Øine, om ikke hendes Fortvivlelse kunde give Lidenskaben et nyt Udtryk, der kunde forlyste ham. Hvis han ikke var Roms Keiser, vilde han maaskee ende sit Liv med et Selvmord; thi det er i Sandhed kun et andet Udtryk for den samme Sag, naar Caligula ønsker, at alle Menneskers Hoveder sad paa een Hals, for med eet Hug at kunne tilintetgjøre den hele Verden, og naar et Menneske afliver sig selv.

Om det var Tilfælde med Nero, veed jeg ikke, men man finder stundom hos saadanne Personligheder en vis Godmodighed, og hvis Nero har havt den, tvivler jeg ikke paa, at Omgivelsen har været redebon til at kalde den Huldsalighed. Det har dermed et besynderligt Sammenhæng, men afgiver tillige et nyt Bevis for den Umiddelbarhed, der i sin Tilbagetrængthed constituerer det egentlige Tungsind. Det hænder da, at paa samme Tid som al Verdens Skatte og Herlighed neppe strække til for at forlyste dem, at et enkelt Ord, en lille Curiositet, et Menneskes Udvortes, eller en anden slig i og for sig ubetydelig Ting, kan skaffe dem en overordentlig Glæde. En Nero kan glæde sig over Sligt som et Barn. Som et Barn; dette er netop det rette Udtryk derfor, thi det er der hele Barnets Umiddelbarhed, der uforandret, uforklaret viser sig. En gjennemført Personlighed kan ikke glæde sig saaledes, thi vel har han beholdt Barnligheden i sig, men er dog ophørt at være Barn. Til daglig Brug er derfor Nero en Olding; en enkelt Gang er han et Barn.

Her vil jeg afbryde denne lille Skildring, der paa mig

idetmindste har gjort et høist alvorligt Indtryk. Selv efter sin Død ængster Nero; thi hvor fordærvet han end er, det er dog Kjød af vort Kjød og Been af vore Been, og selv i et Umenneske er der dog noget Menneskeligt. Jeg har ikke fremsat det for at beskjeftige Din Phantasi; jeg er ikke en Forfatter, der beiler til en Læsers Gunst, allermindst til Din, og jeg er, som Du veed, overhovedet slet ikke Forfatter og skriver kun for Din Skyld. Ikke heller har jeg fremsat det for at give Dig og mig Anledning til med hiin Pharisæer at takke Gud for, at jeg er et ganske andet Menneske; hos mig vækker det andre Tanker, om jeg end takker Gud for, at mit Liv har været saa lidet bevæget, at jeg kun fjernt har ahnet denne Rædsel og nu er en lykkelig Ægtemand; hvad Dig angaaer, da glæder det mig, at Du er endnu ung nok til at lære Noget deraf. Hver lære nu hvad han kan; det kunne vi begge lære, at et Menneskes Ulykke ligger aldrig deri, at han ikke har de udvortes Betingelser i sin Magt, da dette først vilde gjøre ham fuldkommen ulykkelig.

Hvad er da Tungsind? Det er Aandens Hysteri. Der kommer et Øieblik i et Menneskes Liv, hvor Umiddelbarheden ligesom er modnet og hvor Aanden fordrer en høiere Form, hvor den vil gribe sig selv som Aand. Som umiddelbar Aand hænger Mennesket sammen med det hele jordiske Liv, og nu vil Aanden ligesom samle sig ud af denne Adspredthed, og forklare sig i sig selv; Personligheden vil blive sig bevidst i sin evige Gyldighed. Skeer dette ikke, standses Bevægelsen, trykkes den tilbage, saa indtræder Tungsind. Man kan gjøre meget for at bringe det til Glemsel, man kan arbeide, man kan gribe uskyldigere Midler end en Nero, Tungsindet bliver der. Der ligger noget Uforklarligt i Tungsind. Den der har Sorg eller Bekymring, han veed, hvorfor han sørger eller er bekymret. Spørger man en Tungsindig, hvad Grund han har dertil, hvad det er, der tynger paa ham, saa vil han svare, jeg veed det ikke, jeg kan ikke forklare det. Deri ligger Tungsindets Uendelighed. Dette Svar er ganske rigtigt; thi saasnart han veed det, saa er det hævet,

hvorimod Sorgen hos den Sørgende slet ikke er hævet derved, at han veed, hvorfor han sørger. Men Tungsind er Synd, er egentlig en Synd instar omnium, thi det er den Synd, ikke at ville dybt og inderligt, og dette er en Moder til alle Synder. Denne Sygdom, eller rettere, denne Synd er saare almindelig i vor Tid, og det er saaledes den, hele det unge Tydskland og Frankrig sukker under. Jeg vil ikke opirre Dig, jeg behandler Dig gjerne saa skaansomt som muligt. Jeg tilstaaer gjerne, at det at være tungsindig i en vis Forstand ikke er et ilde Tegn, thi det træffer i Almindelighed kun de meest begavede Naturer. Jeg skal heller ikke plage Dig med at antage, at Enhver, der lider af Indigestion, derfor har Ret til at kalde sig tungsindig, Noget man ofte nok seer i vor Tid, da det jo næsten er blevet den Værdighed, Alle tragte efter, at være tungsindig. Men Den der vil være fortrinlig begavet, han maa finde sig i, at jeg lægger det Ansvar paa ham, at han ogsaa kan være mere skyldig end andre Mennesker. Naar han vil see dette rigtigt, vil han heri heller ikke see en Forkleinelse af sin Personlighed, om det end vil lære ham at bøie sig i sand Ydmyghed under den evige Magt. Saasnart Bevægelsen er skeet, saa er Tungsindet væsentlig hævet, hvorimod det godt kan hænde det samme Individ, at hans Liv kan bringe ham mange Sorger og Bekymringer, og i denne Henseende veed Du vel, at jeg mindst af Alle foredrager den forstandige Usselhed, at det ikke kan hjælpe at sørge, at man skal slaae Sorgerne hen. Jeg vilde skamme mig for mig selv, om jeg med disse Ord vovede at træde ligeoverfor et sørgende Menneske. Men selv det Menneske, i hvis Liv Bevægelsen skeer roligst og fredeligst og betimeligst, vil dog altid beholde lidt Tungsind, men det hænger sammen med noget langt dybere, med Arvesynden, og ligger i, at intet Menneske kan blive sig selv gjennemsigtigt. De Mennesker derimod, hvis Sjæl slet ikke kjender Tungsind, ere de, hvis Sjæl ingen Metamorphose ahner. Dem har jeg her ikke med at gjøre, thi jeg skriver jo kun om og til Dig; og Dig troer jeg at denne Forklaring vil tilfredsstille, thi

Du antager jo dog neppe med mange Læger, at Tungsind ligger i det Legemlige, og hvad der er besynderligt nok, at Lægerne desuagtet ikke kunne hæve det; kun Aanden kan hæve det, thi det ligger i Aanden, og naar den finder sig selv, da forsvinde alle Smaa-Sorger, de Grunde, der hos Nogle, efter deres Mening, fremkalde Tungsind, at man ikke kan finde sig ind i Verden, at man kommer baade for sildigt og for tidligt til Verden, at man ikke kan finde sin Plads i Livet; thi Den der eier sig selv evigt, han kommer hverken for tidligt eller for sildigt til Verden, og Den som besidder sig selv i sin evige Gyldighed, han finder vel sin Betydning i dette Liv.

Dog, dette var en Episode, som jeg haaber, Du vil tilgive mig, da den væsentlig blev til for Din Skyld. Jeg vender tilbage til den Livs-Anskuelse, der mener, at man skal leve for at tilfredsstille Lysten. En kløgtig Forstandighed indseer let, at den ikke lader sig gjennemføre, og at det derfor ikke er Umagen værd at begynde paa den; en forfinet Egoisme indseer, at den gaaer Glip af Pointet i Nydelsen. Her ligger da en Livs-Anskuelse, der lærer: nyd Livet, og igjen udtrykker det saaledes: nyd Dig selv; i Nydelsen skal Du nyde Dig selv. Dette er en høiere Reflexion; imidlertid trænger den naturligviis ikke ind i selve Personligheden, denne forbliver i sin tilfældige Umiddelbarhed. Betingelsen for Nydelsen er dog ogsaa her en udvortes, som ikke staaer i Individets Magt; thi skjøndt han, som han siger, nyder sig selv, saa nyder han dog kun sig selv i Nydelsen, men Nydelsen selv er knyttet til en udvortes Betingelse. Hele Forskjellen er altsaa, at han nyder reflekteret, ikke umiddelbart. Forsaavidt er selv denne Epicuræisme afhængig af en Betingelse, den ikke har i sin Magt. En vis Forstandens Forhærdelse lærer nu en Udvei, den lærer: nyd Dig selv, idet Du bestandig kaster Betingelserne bort. Men det følger af sig selv, at Den, der i Bortkastelsen af Betingelserne nyder sig selv, er ligesaa afhængig af dem, som Den der nyder dem. Hans Reflexion vender bestandig tilbage i ham selv, og da hans Nydelse be-

staaer i, at Nydelsen faaer saa lidt Indhold som muligt, saa udhuler han ligesom sig selv, da naturligviis en saadan endelig Reflexion ikke er istand til at aabne Personligheden.

Ved disse Betragtninger troer jeg nu kjendeligt nok for Dig idetmindste at have afridset den æsthetiske Livs-Anskuelses Territorium; alle Stadier have det tilfælleds, at det, hvorfor man lever, er det, hvorved man umiddelbart er det man er; thi Reflexionen griber aldrig saa høit, at den griber ud over dette. Det er kun en meget flygtig Antydning, jeg har leveret, men jeg ønskede heller ikke at give mere; mig ere ikke de forskjellige Stadier vigtige, men kun den Bevægelse, som er uundgaaelig nødvendig, saaledes som jeg nu skal vise, og paa denne er det, jeg vil bede Dig at fæste Din Opmærksomhed.

Saa antager jeg, at hiin Mand, der levede for sin Sundhed, var, for at bruge et Udtryk af Dig, ligesaa rask da han døde, som nogensinde; at hiint grevelige Ægtepar dandsede paa sin Guldbryllupsdag, og at der gik en Hvisken igjennem Salen, aldeles som da de dandsede paa deres Bryllupsdag; jeg antager, at den rige Mands Guldminer vare uudtømmelige, at Hæder og Værdighed betegnede den Lykkeliges Vandring gjennem Livet; jeg antager, at den unge Pige fik Den, hun elskede, at det mercantilske Talent bespændte alle fem Verdensdele med sine Forbindelser og holdt alle Verdens Børser i sin Børs, at det mechaniske Talent forbandt Himlen og Jorden — jeg antager, at Nero aldrig gispede, men at i ethvert Øieblik ny Nydelse overraskede ham, at hiin snedige Epicuræer i ethvert Øieblik kunde fryde sig ved sig selv, at Cynikeren bestandig havde Betingelser at kaste fra sig, for at glæde sig ved sin Lethed — det antager jeg, og saa vare jo alle disse Mennesker lykkelige. Det vil Du vel ikke sige, Grunden hvorfor, skal jeg senere forklare; men dette vil Du vel gjerne indrømme, at mange Mennesker vilde tænke saaledes, ja, at En og Anden vilde indbilde sig at have sagt noget saare Klogtigt, naar han tilføiede, at det, der manglede dem, var, at de ikke paaskjønnede det. Jeg vil nu gjøre den modsatte Bevægelse. Intet af Alt dette skeer. Hvad saa? saa

fortvivle de. Det vil Du vel heller ikke gjøre, Du vil maaskee sige, det er ikke Umagen værd. Hvorfor Du nu ikke vil indrømme Fortvivlelsen, det skal jeg senere forklare; her fordrer jeg blot, at Du skal vedgaae, at vel en stor Deel Mennesker ville finde det i sin Orden at fortvivle. Lad os nu see, hvorfor de fortvivlede; fordi de opdagede, at det, de havde bygget deres Liv paa, var forgjængeligt? men er det da en Grund til at fortvivle, er der skeet en væsentlig Forandring ved det, hvorpaa de byggede deres Liv? Er det en væsentlig Forandring ved det Forgjængelige, at det viser sig som Forgjængeligt, eller er det ikke snarere noget Tilfældigt og Uvæsentligt ved det, at det ikke viser sig saaledes? Der er da ikke kommet noget Nyt til, som kunde begrunde en Forandring. Naar de da altsaa fortvivle, saa maa det ligge deri, at de vare fortvivlede iforveien. Forskjellen er blot den, at de ikke vidste det, men dette er jo en aldeles tilfældig Forskjel. Det viser sig altsaa, at enhver æsthetisk Livs-Anskuelse er Fortvivlelse, og at Enhver, der lever æsthetisk, er fortvivlet, enten han saa veed det eller ikke. Men naar man veed dette, og det veed Du jo, saa er en høiere Form af Tilværelsen en uafviselig Fordring.

Blot med et Par Ord vil jeg her lidt nærmere forklare mig angaaende min Dom om den unge Pige og hendes Elskov. Du veed, at jeg i min Qvalitet af Ægtemand har for Skik ved enhver Leilighed baade mundtlig og skriftlig at hævde Kjærlighedens Realitet mod Dig, og derfor vil jeg ogsaa her, for at forhindre en Misforstaaelse, udtale mig. Et i endelig Forstand klogt Menneske vilde maaskee blive lidt betænkelig ved en saadan Kjærlighed, han vilde maaskee gjennemskue dens Skrøbelighed og udtrykke sin usle Viisdom i Modsætning hertil saaledes: elsk mig lidt og elsk mig længe. Som om hans hele Livsklogskab ikke var endnu skrøbeligere og idetmindste langt uslere end hendes Kjærlighed! Du vil da let indsee, at paa den Maade kunde jeg ikke misbillige den. Jeg har paa Elskovens Gebeet meget ondt ved at anstille Tanke-Experimenter, jeg har kun elsket eengang og er

endnu bestandig ubeskrivelig lykkelig i denne Kjærlighed, og jeg har ondt ved at tænke mig elsket af en Anden, end Den, jeg er knyttet til, anderledes end paa den Maade, ved hvilken hun gjør mig saa lykkelig, men jeg vil her bove det. Lad mig da, hvorledes det end er gaaet til, være bleven Gjenstand for en saadan Kjærlighed. Den vilde ikke gjøre mig lykkelig, og jeg vilde aldrig modtage den, ikke fordi jeg vilde forsmaae den, ved Gud, jeg vilde hellere have et Mord paa min Samvittighed end at have forsmaaet en Piges Kjærlighed, men jeg vilde ikke tillade det for hendes egen Skyld. Jeg ønsker at være elsket, hvis det stod til mig, af ethvert Menneske, af min Kone ønsker jeg at være elsket saa høit som det ene Menneske kan være elsket af det andet, og det vilde smerte mig, om jeg ikke var det; men jeg ønsker heller ikke Mere, jeg vilde ikke tillade, at et Menneske tog Skade paa sin Sjæl for at elske mig; jeg vilde elske hende for høit til at tillade hende at nedværdige sig selv. Der ligger noget Forførerisk for det hovmodige Sind i at blive elsket saaledes, og der gives Mennesker, der forstaae den Kunst at bedaare en Pige, saa hun glemmer Alt over dem — lad dem see til, hvorledes de forsvare det. Som oftest bliver en saadan Pige haardt nok straffet derfor, men det Nedrige er, at tillade, at det skeer. Seer Du, derfor sagde jeg og siger endnu, at den unge Pige var lige fortvivlet, enten hun fik den Elskede eller ikke; thi det var jo en tilfældig Omstændighed, om Den, hun elskede, var et saa redeligt Menneske, at han hjalp hende ud af hendes Hjertes Vildfarelse, og om de Midler, han brugte hertil, vare nok saa haarde, saa vilde jeg dog sige, han handlede redeligt, oprigtigt, trofast, ridderligt mod hende.

Det har da viist sig, at enhver æsthetisk Livs-Anskuelse er Fortvivlelse, det kunde derfor synes at være det Rigtige at foretage Bevægelsen, hvorved det Ethiske kommer frem. Imidlertid er der endnu et Stadium, en æsthetisk Livs-Anskuelse, den fineste og fornemste af dem alle, som jeg paa det Omhyggeligste skal drøfte; thi nu kommer Touren til Dig. I Alt, hvad jeg i det Foregaaende har udviklet, kan Du rolig

gaae med, og det er paa en Maade ikke til Dig jeg har talt, og det vilde ogsaa kun hjælpe Lidet at tale saaledes til Dig, eller at oplyse Dig om, at Livet er Forfængelighed. Det veed Du meget godt og har jo søgt paa Din Maade at hjælpe Dig. Grunden, hvorfor jeg har fremsat det, er denne, at jeg vil have Ryggen fri, vil forhindre Dig i, pludselig at springe tilbage. Denne sidste Livs-Anskuelse er Fortvivlelsen selv. Den er en æsthetisk Livs-Anskuelse, thi Personligheden forbliver i sin Umiddelbarhed; den er den sidste æsthetiske Livs-Anskuelse, thi den har til en vis Grad optaget i sig Bevidstheden om en saadan Anskuelses Intethed. Imidlertid er der Forskjel paa Fortvivlelse og Fortvivlelse. Tænker jeg mig en Kunstner, en Maler f. Ex., der bliver blind, saa vil han maaskee, hvis der ikke er noget Dybere i ham, fortvivle. Han fortvivler da over dette Enkelte, og hvis hans Syn gaves ham tilbage igjen, saa vilde Fortvivlelsen ophøre. Dette er ikke Tilfælde med Dig, Du er meget for aandelig begavet, og Din Sjæl er i en vis Forstand for dyb, til at dette kunde vederfares Dig. I udvortes Henseende er det heller ikke skeet Dig. Du har endnu bestandig alle Momenter til en æsthetisk Livs-Anskuelse i Din Magt, Du har Formue, Uafhængighed, Din Helbred er usvækket, Din Aand endnu frodig, og Du er heller ikke endnu bleven ulykkelig ved, at en ung Pige ikke vilde elske Dig. Og dog er Du fortvivlet. Det er ingen actuel Fortvivlelse, men en Fortvivlelse i Tanken. Din Tanke er ilet forud, Du har gjennemskuet Alts Forfængelighed, men Du er ikke kommen videre. Leilighedsviis dukker Du ned deri, og idet Du i et enkelt Moment hengiver Dig til Nydelse, optager Du tillige i Din Bevidsthed, at det er Forfængelighed. Du er saaledes bestandig ude over Dig selv, i Fortvivlelsen nemlig. Det gjør, at Dit Liv ligger imellem to uhyre Modsætninger; stundom har Du en umaadelig Energi, stundom en ligesaa stor Indolents.

Oftere har jeg bemærket i Livet, at jo kosteligere det Fluidum er, hvori et Menneske beruser sig, desto vanskeligere bliver hans Helbredelse, Rusen er skjønnere og Følgerne til-

synesladende ikke saa fordærvelige. Den der beruser sig i Brændevin, han fornemmer snart de fordærvelige Følger, og man kan haabe hans Frelse. Den, der bruger Champagne, helbredes vanskeligere. Og Du, Du har valgt det Fineste; thi hvilken Ruus er vel saa skjøn som Fortvivlelse, saa klædelig, saa tækkelig, især i Pigernes Øine (derom veed Du ypperlig Besked), især naar man tillige har den Kunstfærdighed at kunne holde de vildeste Udbrud tilbage, at lade Fortvivlelsen, som en fjern Ildebrand, ahnes og kun gjenskinne i det Ydre. Den giver et let Sving paa Hatten og paa hele Legemet, den giver et stolt, trodsigt Blik. Læben smiler overmodigt. Den giver en ubeskrivelig Lethed i Livet, et kongeligt Overblik over det Hele. Og naar nu en saadan Skikkelse nærmer sig en ung Pige, naar dette stolte Hoved bøier sig kun for hende, for hende ene i den hele Verden, saa smigrer det, og destoværre, der kunde vel være Den, der var uskyldig nok til at troe dette falske Buk. Er det ikke skammeligt, om et Menneske saaledes — dog nei, jeg skal ingen Tordentale holde, det er kun at hidse Dig, jeg har andre kraftigere Midler, jeg har det unge haabefulde Menneske, han er maaskee forelsket, han kommer til Dig, han har taget feil af Dig, han troer, Du er et trofast, redeligt Menneske, han vil raadføre sig med Dig. Du kan i Virkeligheden lukke Din Dør for ethvert saadant fatalt ungt Menneske, men Dit Hjerte kan Du ikke lukke; om Du ikke ønsker, at han skal være Vidne til Din Ydmygelse, den vil derfor ikke udeblive, thi saa fordærvet er Du ikke, og naar Du er ene med Dig selv, er Din Godmodighed maaskee større end Nogen troer.

Her har jeg da Din Livs-Anskuelse, og tro Du mig, Meget i Dit Liv vil blive Dig forklarligt, naar Du med mig betragter den som Tanke-Fortvivlelse. Du er en Hader af Virksomhed i Livet; meget rigtigt, thi for at der skal være Mening i denne, maa Livet have Continuitet, og det mangler Dit Liv. Du beskjeftiger Dig med Dine Studier, det er sandt, Du er endogsaa flittig; men det er kun for Din egen Skyld, og skeer saa lidet teleologisk som muligt. Forøvrigt er

Du ledig, Du staaer, ligesom hine Arbeidere i Evangeliet, ledig paa Torvet, Du stikker Hænderne i Lommen og betragter Livet. Nu hviler Du i Fortvivlelsen, Intet beskjæftiger Dig, Du gaaer ikke af Veien for Noget, „om man rev Tagsteen ned, jeg gik dog ikke af Veien.“ Du er som en Døende, Du dør daglig, ikke i den dybe alvorlige Betydning, hvori man ellers tager dette Ord, men Livet har tabt sin Realitet og „Du beregner altid Din Levetid fra den ene Opsigelses-Dag til den anden.“ Du lader Alt passere Dig forbi, det gjør intet Indtryk, men nu kommer der pludselig Noget, der griber Dig, en Idee, en Situation, et Smiil af en ung Pige, og nu er Du „med“; thi som Du ved visse Leiligheder ikke er „med“, saa er Du til andre Tider med og i alle Maader til Tjeneste. Overalt hvor der er en Begivenhed, der er Du med. Du bærer Dig ad i Livet, som Du pleier at gjøre i Trængsel, „Du arbeider Dig ind i den tætteste Klynge, seer, om muligt, at blive trykket op over de Andre, saa Du kommer til at ligge ovenpaa dem, er Du først deroppe, saa gjør Du Dig det saa bequemt som muligt, og saaledes lader Du Dig ogsaa bære igjennem Livet.“ Men naar Trængselen har ophørt, naar Begivenheden er forbi, saa staaer Du atter paa Gadehjørnet og seer paa Verden. En Døende har, som bekjendt, en overnaturlig Energi, og saaledes er det ogsaa med Dig. Er det en Idee, der skal gjennemtænkes, et Værk, der skal gjennemlæses, en Plan, der skal udføres, et lille Eventyr, der skal opleves — ja en Hat, der skal kjøbes, saa griber Du Sagen an med en uhyre Kraft. Du arbeider efter Omstændighederne ufortrødent en Dag, en Maaned, Du føler en Glæde i at forvisse Dig om, at Du endnu har den samme Kraftfylde som tidligere, Du raster ikke, „ingen Satan kan holde ud med Dig.“ Arbeider Du i Forening med Andre, saa arbeider Du dem sønder og sammen. Men naar da Maaneden, eller, hvad Du altid anseer for Maximum, det halve Aar er gaaet, da bryder Du af, da siger Du, nu er den Historie ude; Du trækker Dig tilbage og lader den Anden om det Hele, eller forsaavidt Du har været ene derom, taler

Du til intet Menneske om den Ting. Nu bilder Du Dig selv og Andre ind, at Du har tabt Lysten, og smigrer Dig med den forsængelige Tanke, at kunne have vedblevet at arbeide med samme Intensitet, hvis Du havde havt Lyst dertil. Men dette er et uhyre Bedrag. Det vilde være lykkedes Dig, som de fleste Andre, naar Du taalmodigen havde villet det, da at blive færdig, men Du vilde da tillige ogsaa have erfaret, at der hører en ganske anden Art af Udholdenhed hertil end den, Du har. Snart har Du da skuffet Dig selv, og Du har Intet lært for Dit følgende Liv. Jeg kan her tjene Dig med en lille Oplysning. Jeg er ikke uvidende om, hvor svigefuldt Ens eget Hjerte er, hvor let man kan bedrage sig selv, end sige, naar man i den Grad som Du er i Besiddelse af Dialektikens løsende Magt, der ikke blot giver Dispensation for Alt, men opløser og udsletter det. Naar der da er mødt mig Noget i Livet, naar jeg har besluttet Noget, som jeg har befrygtet skulde i Tidens Løb faae et andet Udseende for mig, naar jeg har gjort Noget, som jeg har befrygtet jeg i Tidens Løb skulde give en anden Fortolkning, da har jeg ofte med saa og tydelige Ord opskrevet, hvad det var jeg vilde, eller hvad det var jeg havde gjort og hvorfor. Naar jeg da syntes, jeg følte Trang dertil, naar min Beslutning eller min Handling ikke stod levende for mig, da tager jeg min Haandskrift frem og dømmer mig selv. Du synes maaskee, det er et Pedanteri, at det er for vidtløftigt og ikke Umagen værd at gjøre saa mange Ophævelser. Jeg har herpaa intet Andet at svare end dette: føler Du ingen Trang dertil, er Din Bevidsthed altid saa usvigelig og Din Hukommelse saa trofast, saa lad det være. Dette troer jeg rigtignok ikke, thi den Sjæls-Evne, Du egentlig mangler, er Hukommelse, det vil sige, ikke for Dette eller Hiint, ikke for Ideer, Vittigheder eller dialektiske Snirkel-Gange, det være langt fra mig at paastaae; men Hukommelse for Dit eget Liv, for det Oplevede deri. Dersom Du havde det, da vilde det samme Phænomen ikke saa ofte gjentage sig i Dit Liv, da vilde det ikke opvise saa mange af hvad jeg vilde kalde Halv-Times Arbeider, thi

saaledes kan jeg gjerne kalde dem, om Du end har brugt et halvt Aar dertil, da Du ikke er bleven færdig. Men Du holder af at skuffe Dig selv og Andre. Var Du altid saa stærk som Du er i Lidenskabens Øieblik, da var Du, ja det skal jeg ikke negte, det stærkeste Menneske, jeg har kjendt. Men det er Du ikke, det veed Du ret godt selv. Derfor trækker Du Dig tilbage, skjuler Dig næsten for Dig selv og udhviler Dig atter i Indolents. I mine Øine, hvis Opmærksomhed Du ikke altid kan unddrage Dig, bliver Du næsten latterlig med Din momentane Iver, og den Berettigelse Du søger deri til at spotte Andre. Der var engang to Englændere, der reiste til Arabien for at kjøbe Heste. De bragte selv nogle engelske Væddeløbere med, og ønskede nu at forsøge deres Dygtighed i Sammenligning med Arabernes Heste. De foreslog et Ridt, og Araberne vare villige dertil, og henstillede til Englænderne at vælge hvilken Hest de vilde iblandt deres arabiske Heste. Det vilde de dog ikke strax gjøre, thi de forklarede, at de først brugte 40 Dage til at trainere. Man ventede de 40 Dage, Gevinstens Størrelse blev bestemt, Hestene sadlede, og nu spurgte Araberne, hvorlænge de skulde ride? Een Time var Svaret. Dette forundrede Araberen, og han svarede ganske lakonisk: jeg troede, vi skulde ride i tre Dage. Seer Du, saaledes gaaer det Dig. Vil man ride Vædderidt med Dig i een Time, saa „kan ingen Satan holde ud med Dig"; i tre Dage kommer Du tilkort. Jeg erindrer, at jeg engang fortalte Dig denne Historie, jeg erindrer ogsaa Dit Svar, at det var en betænkelig Sag at ride Vædderidt i tre Dage, man risikerede at komme i en saadan Fart, at man aldrig mere kunde standse, derfor afholdt Du Dig klogelig fra al saadan Voldsomhed, „engang imellem rider jeg en Tour, men jeg ønsker hverken at være Cavallerist eller nogen anden utrættet Virksomhed i Livet." Dette er nu ogsaa til en vis Grad ganske sandt; thi Du frygter altid Continuiteten, og det fornemmelig af den Grund, at den berøver Dig Leilighed til at bedrage Dig selv. Den Kraft, Du har,

er Fortvivlelsens Kraft; den er intensivere end almindelig menneskelig Kraft, men den varer ogsaa kortere.

Du svæver bestandig over Dig selv, men den høiere Æther, det finere Sublimat, i hvilket Du er forflygtiget, er Fortvivlelsens Intet, og under Dig seer Du en Mangfoldighed af Kundskaber, Indsigter, Studier, Bemærkninger, som dog ingen Realitet have for Dig, men som Du ganske lunefuldt benytter og combinerer, hvormed Du saa smagfuldt som muligt udpynter det Palads for Aandens Overdaadighed, i hvilket Du leilighedsviis opholder Dig. Hvad Under da, at Tilværelsen er Dig et Eventyr, „at Du ofte fristes til at begynde enhver Tale saaledes: der var engang en Konge og en Dronning, der ingen Børn kunde faae", og at Du derpaa glemmer alt Andet for at gjøre den Bemærkning, at det, besynderligt nok, i Eventyret altid er en Grund til en Konges og en Dronnings Sorg, hvorimod man i det daglige Liv snarere hører Sorg over, at man har Børn; hvilket Asyler og alle slige Indretninger bevise. Nu har Du da faaet det Indfald, at „Livet er et Eventyr." Du er istand til at anvende en heel Maaned alene paa at læse Eventyr, Du gjør et grundigt Studium, Du sammenligner og prøver, og Dit Studium er ikke uden Udbytte, og hvortil bruges det? Til at forlyste Din Aand; Du svier det Hele af i et brillant Fyrværkeri.

Du svæver over Dig selv, og det, Du seer under Dig, er en Mangfoldighed af Stemninger og Tilstande, som Du bruger for at finde interessante Berøringer med Livet. Du kan være sentimental, hjerteløs, ironisk, vittig, man maa i denne Henseende indrømme Dig, at Du har Skole. Saasnart da Noget er istand til at rive Dig ud af Din Indolents, saa er Du med hele Din Lidenskab i fuld Praxis, og Din Praxis mangler ikke Kunst, som Du da kun alt for meget er udrustet med Vittighed, Smidighed og alle Aandens forførerske Gaver. Du er, som Du med saa megen selvbehagelig Pretention udtrykker Dig, aldrig saa ugalant at træde op, uden at bringe en lille duftende, frisk afplukket Vittigheds-

Bouquet med Dig. Jo mere man kjender Dig, jo mere maa man næsten frapperes af den beregnende Klogt, der gaaer igjennem Alt hvad Du gjør i den korte Tid, da Du er bevæget af Lidenskab; thi Lidenskab forblinder Dig aldrig, men gjør Dig kun mere seende. Du har da glemt Din Fortvivlelse og Alt hvad der ellers hviler Dig paa Sjæl og Tanke, den tilfældige Berøring, Du er kommen i med et Menneske, beskjæftiger Dig absolut. Jeg vil erindre Dig om en lille Begivenhed, der forefaldt i mit eget Huus. Det var da formodentlig de to unge svenske Piger, der vare tilstede, jeg maa takke for det Foredrag, Du gav til Priis. Samtalen havde taget en alvorligere Retning og var kommen hen paa et Punkt, der ikke var Dig behageligt; jeg havde udtalt mig lidt mod den utidige Respect for Aands-Evner, som er saa eiendommelig for vor Tid; jeg havde erindret om, at det var noget ganske Andet, det kom an paa, en Inderlighed i det hele Væsen, som Sproget intet andet Udtryk havde for end Tro. Du var derved maaskee stillet i en mindre heldig Belysning, og da Du nok indsaae, at Du ad den engang indslagne Vei ikke kunde komme videre, saa følte Du Dig opfordret til at forsøge Dig i hvad Du selv kalder høiere Vanvid, i den sentimentale Toneart: „Jeg skulde ikke troe? Jeg troer, at der inderst inde i Skovens eensomme Stilhed, hvor Træerne speile sig i de mørke Vande, i dens mørke Hemmelighed, hvor der selv ved Middag er Tusmørke, der boer et Væsen, en Nymphe, en Pige, jeg troer, hun er skjønnere end enhver Forestilling, jeg troer, at hun om Morgenen fletter Krandse, om Middagen bader sig i de kjølige Vande, at hun om Aftenen veemodig plukker Bladene af Krandsen; jeg troer, at jeg vilde blive lykkelig, det eneste Menneske, der har fortjent at kaldes saa, hvis jeg kunde fange hende og besidde hende; jeg troer, der i min Sjæl er en Længsel, der randsager Verden, jeg troer, jeg vilde blive lykkelig, hvis den blev tilfredsstillet; jeg troer overhovedet, at der er Mening i Verden, hvis jeg blot kunde finde den — siig nu ikke, at jeg ikke er stærk i Troen eller brændende i Aanden.“ Maaskee mener Du, at en

saadan Tale kunde blive et Receptionsstykke, der kunde gjøre Dig værdig til at blive Medlem af et græsk Symposion; thi dertil er det jo blandt Andet Du danner Dig, og det vilde Du anse for det skjønneste Liv, hver Nat at komme sammen med nogle græske Ynglinge, sidde med Krands i Haaret og holde Lovtaler over Kjærligheden eller hvad der forresten kunde forefalde, ja Du vil ganske offre Dig for at holde Lovtaler. Mig forekommer denne Tale at være noget Galimathias, om den end er nok saa kunstig, og om den end i Øieblikket gjør et Indtryk, især naar Du selv saaer Lov at foredrage den med Din febrile Veltalenhed, og den forekommer mig tillige at være et Udtryk for Din forvirrede Aands-Tilstand, thi det er ganske i sin Orden, at hvem der ikke troer paa Noget af Alt det, andre Mennesker troe paa, han troer paa slige gaadefulde Væsner, som det ofte gaaer i Livet, at Den der ikke er bange for Noget, hverken i Himlen eller paa Jorden, han er bange for Ædderkopper. Du smiler, Du mener, at jeg er gaaet i Fælden, at jeg har troet, at Du troede det, som Du var endnu længere fra at troe end noget andet Menneske. Dette er ganske rigtigt, thi Dit Foredrag ender altid i absolut Skepsis, men hvor klog og hvor beregnende Du end er, kan Du slet ikke negte, at Du et Øieblik varmer Dig selv paa den sygelige Hede, der ligger i en saadan Overspændthed. Din Hensigt er maaskee at bedrage Mennesker, og dog er der et Øieblik, hvor Du, om Du end ikke veed deraf, bedrager Dig selv.

Hvad der gjaldt om Dine Studier, det gjelder om enhver af Dine Handlinger, Du er i Øieblikket, og i Øieblikket er Du i overnaturlig Størrelse, Du sænker hele Din Sjæl deri, selv med en Villiens Energi, thi for et Øieblik har Du Dit Væsen absolut i Din Magt. Den, der kun seer Dig i et saadant Øieblik, bliver saare let bedraget, hvorimod Den, der venter til det næste Øieblik, let kan komme til at triumphere over Dig. Du erindrer maaskee det bekjendte Eventyr af Musæus om Rolands tre Riddersvende. Een af dem fik af den gamle Hex, de besøgte i Skoven, en Fingerhat, der gjorde

ham usynlig. Ved Hjælp af denne trængte han ind i den skjønne Prindsesse Urracas Gemakker og foredrog sin Kjærlighed for hende, hvilket gjorde stærkt Indtryk paa hende, da hun Ingen saae og altsaa formodede, at det idetmindste var en Fee-Prinds, der beærede hende med sin Elskov. Imidlertid fordrer hun en Aabenbarelse. Her laae Vanskeligheden; saasnart han viste sig, maatte Trylleriet forsvinde, og dog havde han jo ingen Glæde af sin Kjærlighed, hvis han ikke kunde aabenbare sig. Jeg har netop Musæus' Eventyr ved Haanden, og vil afskrive en lille Passus deraf, som jeg vil bede Dig at gjennemlæse til Dit sande Gavn. „Er willigte dem Anscheine nach ungern ein, und die Phantasie der Prinzessin schob ihr das Bild des schönsten Mannes vor, den sie mit gespannter Erwartung zu erblicken vermeinte. Aber welcher Contrast zwischen Original und Ideal, da nichts als ein allgemeines Alltagsgesicht zum Vorschein kam, einer von den gewöhnlichen Menschen, dessen Physiognomie weder Genie-Blick noch Sentimental-Geist verrieht!" Hvad Du ønsker at opnaae ved disse Berøringer med Mennesker, det opnaaer Du ogsaa, thi da Du er adskilligt klogere end hiin Riddersvend, saa indseer Du let, at det ikke kan betale sig at blive aabenbar. Naar Du har foregjøglet et Menneske et idealt Billede — og her maa man indrømme Dig, Du kan vise Dig ideal i hvilkensomhelst Retning — saa trækker Du Dig forsigtig tilbage, og har nu havt den Fornøielse at have gjækket et Menneske. Hvad Du tillige opnaaer er, at Sammenhænget i Din Anskuelse er afbrudt, og at Du har faaet et Moment mere, der bringer Dig til at begynde forfra.

I theoretisk Henseende er Du færdig med Verden, Endeligheden kan ikke bestaae for Din Tanke, i practisk Henseende er Du til en vis Grad ogsaa færdig med den, det vil sige, i æsthetisk Forstand. Desuagtet har Du ingen Anskuelse af Livet. Du har Noget, der ligner en Anskuelse, og dette giver Dit Liv en vis Rolighed, som dog ikke maa forvexles med en tryg og vedervægende Tillid til Livet. Rolighed har Du kun i Modsætning til Den, der endnu jager efter Nydelsens

Gjøglebilleder, per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes. I Forhold til Nydelsen har Du en absolut fornem Stolthed. Dette er ganske i sin Orden, thi Du er jo færdig med den hele Endelighed. Og dog kan Du ikke opgive den. Du er tilfreds i Sammenligning med dem, der jage efter Tilfredsstillelsen, men det, Du er bleven tilfreds i, er den absolute Utilfredshed. At see al Verdens Herligheder bekymrer Dig ikke, thi i Tanken er Du ude over dem, og hvis de tilbødes Dig, vilde Du vel sige som altid: ja, en Dags Tid kunde man vel anvende derpaa. Det bekymrer Dig ikke, at Du ikke er bleven Millionær, og hvis det tilbødes Dig, vilde Du vel svare: ja, det kunde være ret interessant at have været det, og man kunde vel spendere en Maaned derpaa. Om man kunde tilbyde Dig den skjønneste Piges Kjærlighed, Du vilde dog svare: ja, et halvt Aars Tid var det ret godt. Jeg vil her ikke istemme det Klageskrig, der ofte høres over Dig, at Du er umættelig; jeg vil hellere sige: i en vis Forstand har Du Ret; thi intet Endeligt, ikke den hele Verden kan tilfredsstille et Menneskes Sjæl, der føler Trang til det Evige. Kunde man tilbyde Dig Hæder og Ære, Beundring af Samtiden — og det er dog det Punkt, Du er svagest paa — da vilde Du svare: ja, for en kort Tid var det godt nok. Egentlig attraae det gjør Du ikke, og Du vilde ikke gjøre et Skridt derfor. Du vilde indsee, at for at det skulde have Betydning maatte Du virkelig være saa udmærket begavet, at det var Sandhed; selv i dette Tilfælde seer Din Tanke endog den høieste Grad af aandelig Begavethed som noget Forgjængeligt. Din Polemik giver Dig derfor et endnu høiere Udtryk, naar Du i Din indre Forbittrelse mod hele Livet kunde ønske, at Du var det taabeligste af alle Mennesker og dog blev beundret og tilbedet af Din Samtid som den Viseste af Alle, thi det vilde jo være en Spot over den hele Tilværelse, der var langt dybere end om den virkelig Dygtigste blev hædret som saadan. Du attraaer derfor Intet, ønsker Intet; thi det Eneste, Du kunde ønske, var en Ønskeqvist, der kunde give Dig Alt, og den vilde Du da bruge til at kradse

Din Pibe ud med. Saaledes er Du færdig med Livet, „og behøver ikke at gjøre Testamente, thi Du efterlader Dig Intet.“ Men paa den Spidse kan Du ikke holde Dig, thi vel har Din Tanke frataget Dig Alt, men den har Intet givet Dig istedet. I næste Øieblik fængsler en lille Ubetydelighed Dig. Vel betragter Du den med al den Fornemhed og Stolthed, som Din overmodige Tanke giver Dig, Du ringeagter den som et usselt Legetøi, Du næsten allerede er kjed af, førend Du tager det i Haanden; men det beskjeftiger Dig dog, og om det end ikke er Tingen selv, der beskjeftiger Dig — og det er aldrig Tilfælde — saa beskjeftiger Det Dig dog, at Du vil nedlade Dig til den. I den Henseende faaer Dit Væsen, saasnart Du indlader Dig med Mennesker, en høi Grad af Troløshed, som man dog ikke ethisk kan bebreide Dig; thi Du ligger udenfor ethiske Bestemmelser. Du er heldigviis for Andre meget lidt deeltagende, og man mærker det derfor ikke. Du kommer ofte i mit Huus, og Du veed, at Du altid er mig velkommen, men Du veed ogsaa, at det aldrig falder mig ind at indbyde Dig til at deeltage i det Mindste. Jeg vilde end ikke tage i Skoven med Dig, ikke fordi Du jo kan være meget munter og underholdende, men fordi Din Deeltagelse altid er en Falskhed; thi glæder Du Dig virkeligt, saa kan man altid være sikker paa, at det ikke er over det, der glæder os Andre, eller over Touren, men over Noget, Du har in mente; og glæder Du Dig ikke, saa er det ikke fordi der tilstøder Ubehageligheder, der bringe Dig ud af Stemningen, thi det kunde jo ogsaa hænde os Andre, men fordi Du allerede i det Øieblik, Du stiger i Vognen, har gjennemskuet denne Fornøielses Intethed. Jeg tilgiver Dig det gjerne, thi Dit Sind er altid for bevæget, og det er et sandt Ord, Du ofte bruger om Dig selv, at Du er som en Barselkone, og naar man er i saadanne Omstændigheder, er det intet Under, at man er lidt anderledes end Andre.

Dog, Aanden lader sig ikke spotte, den hævner sig paa Dig, den binder Dig i Tungsinds Lænke. Min unge Ven,

her er Veien til at blive en Nero, hvis der ikke i Din Sjæl var et oprindeligt Alvor, hvis der ikke var en medfødt Dybde i Din Tanke, hvis der ikke var en Høimodighed i Din Sjæl — og hvis Du var bleven Keiser i Rom. Dog, Du gaaer en anden Vei. Nu viser der sig en Livs-Anskuelse for Dig, der synes den eneste, som kan tilfredsstille Dig, det er at nedsænke Din Sjæl i Veemod og Sorg. Dog, Din Tanke er for sund til at denne Livs-Anskuelse kan bestaae sin Prøve; thi for en saadan æsthetisk Sorg er Tilværelsen ligesaa forfængelig som for enhver anden æsthetisk Livs-Anskuelse; naar et Menneske ikke kan sørge dybere, saa har det sin Sandhed, naar jeg siger, at Sorgen forgaaer ligesaa godt som Glæden, thi Alt forgaaer, hvad der kun er endeligt. Og naar Mange finde, at det er en Trøst, at Sorgen forgaaer, saa forekommer mig denne Tanke ligesaa trøstesløs som den, at Glæden forgaaer. Din Tanke tilintetgjør da atter denne Livs-Anskuelse, og naar man har tilintetgjort Sorgen, saa beholder man jo Glæden; istedetfor Sorgen vælger Du en Glæde, der er Sorgens Skifting. Denne Glæde har Du nu valgt, denne Fortvivlelsens Latter. Du vender atter tilbage til Livet, Tilværelsen faaer under denne Belysning en ny Interesse for Dig. Som Du har en stor Glæde af at tale med Børn saaledes, at det, Du siger, ypperligt og let og naturligt forstaaes af dem, og dog for Dig selv betyder noget ganske Andet, saaledes har Du Glæde af at bedrage Mennesker med Din Latter. Naar Du kan faae Folk til at lee og juble og glæde sig ved Dig, da triumpherer Du over Verden, da siger Du til Dig selv: dersom I vidste, hvad I lee af!

Dog, Aanden lader sig ikke spotte, og Tungsinds Mørke fortætter sig omkring Dig, og en vanvittig Vittigheds Lyn viser Dig selv det kun endnu stærkere, endnu forfærdeligere. Og der er Intet, der adspreder Dig, al Verdens Lyst har ingen Betydning for Dig, og om Du end misunder de Enfoldige den taabelige Glæde over Livet, Du jager ikke derefter. Lysten frister Dig ikke. Og hvor sørgelig end Din Tilstand er, det er i Sandhed en Guds Lykke, at den ikke gjør

det. Ikke er det min Mening at prise den Stolthed i Dig, der foragter den, men vel at prise den Naade, der holder Din Tanke fast; thi hvis Lysten fristede Dig, saa var Du fortabt. Men det, at den ikke fristet Dig, viser, hvad Vei Du skal, at Du skal frem, ikke tilbage. Der ligger en anden Afvei, ikke mindre forfærdelig, og jeg stoler atter her ikke paa Din Stolthed, men paa den Naade, der bestandig holder Dig oppe. Vel er det sandt, at Du er stolt, og at det er bedre, at et Menneske er stolt end forfængelig; vel er det sandt, at der er en forfærdelig Lidenskab i Din Tanke, at Du betragter den som en Fordring, Du ikke agter at opgive, „at Du hellere vil betragte Dig selv som en Creditor i Verden, der ikke blev betalt, end tilintetgjøre Fordringen" — og dog er al menneskelig Stolthed kun en skrøbelig Sikkerhed.

Seer Du, min unge Ven, dette Liv er Fortvivlelse, skjul det for Andre, for Dig selv kan Du ikke skjule det, det er Fortvivlelse. Og dog er dette Liv i en anden Forstand ikke Fortvivlelse. Du er for letsindig til at fortvivle, og Du er for tungsindig til ikke at komme i Berøring med Fortvivlelsen. Du er som en Fødende, og dog holder Du bestandig Øieblikket tilbage og bliver bestandig i Smerten. Hvis en Qvinde i sin Nød fik den Idee, om det ikke var et Uhyre, hun skulde føde, eller vilde overveie med sig selv, hvad hun egentlig skulde føde, saa vilde hun have en vis Lighed med Dig. Hendes Forsøg paa at standse Naturens Gang vilde være frugtesløst, men Dit er vel muligt; thi det, et Menneske føder ved i aandelig Forstand, er Villiens nisus formativus, og den staaer i Menneskets egen Magt. Hvad frygter Du da? Du skal jo ikke føde et andet Menneske, Du skal blot føde Dig selv. Og dog, jeg veed det vel, der er et Alvor deri, som ryster hele Sjælen; at blive sig bevidst i sin evige Gyldighed er et Øieblik, der er betydningsfuldere end Alt i Verden. Det er som blev Du fangen og besnæret og kunde nu aldrig mere hverken i Tid eller i Evighed slippe bort; det er som tabte Du Dig selv, som ophørte Du at være; det er som om Du i næste Øieblik skulde fortryde det, og dog lod

det sig ikke gjøre om. Det er et alvorligt og betydningsfuldt Øieblik, naar man for en Evighed knytter sig til en evig Magt, naar man tager sig selv som Den, hvis Minde ingen Tid skal udslette, naar man i evig og usvigelig Forstand bliver sig bevidst som Den, man er. Og dog, man kan jo lade det være! See her ligger et Enten-Eller. Lad mig tale til Dig, som jeg aldrig vilde tale til Dig naar noget andet Menneske hørte derpaa, fordi jeg i en vis Forstand ikke er berettiget dertil og fordi jeg nærmest kun taler om den tilkommende Tid. Vil Du ikke dette, vil Du vedblive at forlyste Din Sjæl med Vittigheds Tant og Aandens Forfængelighed, saa gjør det, forlad Dit Hjem, vandre ud, gaae til Paris, offre Dig for Journalistiken, beil til blødagtige Qvinders Smiil, svøl deres hede Blod med Din Vittigheds Kjøling, lad det være den stolte Opgave for Dit Livs Virksomhed at forjage en ørkesløs Qvindes Kjedsommelighed, eller en svækket Vellystlings mørke Tanker, glem, at Du var Barn, at der var Fromhed i Din Sjæl og Uskyld i Din Tanke, døv enhver høiere Stemme i Dit Bryst, hendøs Dit Liv i Soireernes glimrende Usselhed, glem, at der er en udødelig Aand i Dig, piin Din Sjæl til den sidste Hviid; og naar da Vittigheden forstummer, saa er der jo Vand endnu i Seinen og Krudt i Kramboden og Reiseselskab til enhver Tid af Dagen. Men kan Du ikke det, vil Du ikke det — og det hverken kan eller vil Du — saa saml Dig selv, qvæl enhver oprørsk Tanke, der vil formaste sig til Høiforræderi mod Dit bedre Væsen, foragt al den Usselhed, der vil misunde Dig Dine Aandsgaver og selv ønske dem, for at gjøre en endnu slettere Brug deraf, foragt den hykkelske Dyd, der uvillig bærer Livets Byrde, og dog vil hædres fordi den bærer den; men foragt derfor ikke Livet, agt enhver hæderlig Stræben, enhver beskeden Virksomhed, der ydmygt skjuler sig, og hav fremfor Alt lidt mere Ærbødighed for Qvinden; tro mig, det er dog fra hende Frelsen kommer, saavist som Fordærvelsen kommer fra Manden. Jeg er Ægtemand og forsaavidt partiisk, men det er min Overbeviisning, at har en Qvinde

end styrtet Menneſket i Fordærvelſen, ſaa har hun ogſaa redeligt og ærligt gjort det godt igjen og gjør det endnu; thi af 100 Mænd, der forvilde ſig i Verden, frelſes de 99 af Qvinder, 1 frelſes ved en umiddelbar guddommelig Naade. Og da jeg nu tillige mener, at det hører en Mand til, enten paa den ene eller paa den anden Maade at fare vild, at dette gjelder med ſamme Sandhed om Mandens Liv, ſom det gjelder om Qvindens, at hun bør forblive i Umiddelbarhedens rene uſkyldige Fred, ſaa indſeer Du let, at efter min Mening Qvinden giver fuldelig Vederlag for den Skade, hun har gjort.

Hvad har Du da at gjøre? En Anden vilde maaſkee ſige: gift Dig, ſaa faaer Du Andet at tænke paa; ganſke viſt, men det bliver et Spørgsmaal, om Du er tjent dermed, og hvorledes Du end tænker om det andet Kjøn, Du tænker dog for ridderligt til at ville gifte Dig af den Grund, og desuden, kan Du ikke holde Dig ſelv, Du faaer neppe noget andet Menneſke, der er iſtand dertil. Eller man vilde ſige: ſøg et Embede, kaſt Dig ind i Forretningslivet, det adſpreder, og Du vil glemme Dit Tungſind, arbeid, det er det Bedſte. Maaſkee vil det lykkes Dig at bringe Dig dertil, at det ſynes ſom glemt; glemt er det ikke, momentviis vil det dog bryde frem, forfærdeligere end nogenſinde, det vil maaſkee da være iſtand til, hvad det hidtil ikke har formaaet, at overrumple Dig. Dertil kommer, hvorledes Du end tænker om Livet og dets Gjerning, Du vil dog tænke for ridderligt om Dig ſelv til af den Grund at vælge et Embede, thi det er jo dog en Art Falſkhed, ligeſom den at gifte ſig af den Grund. Hvad er der da at gjøre? Jeg har kun eet Svar: fortvivl.

Jeg er Ægtemand, min Sjæl hænger visſelig faſt og urokkeligt ved min Huſtru, ved mine Børn, ved dette Liv, hvis Skjønhed jeg altid ſkal priſe. Naar jeg da ſiger, fortvivl, ſaa er det ingen exalteret Yngling, der vil henhvirvle Dig i Lidenſkabernes Malſtrøm, ingen ſpottende Dæmon, der tilraaber den Skibbrudne denne Troſt, men jeg tilraaber Dig det ikke ſom en Troſt, ikke ſom en Tilſtand, hvori Du ſkal

forblive, men som en Gjerning, hvortil der hører hele Sjælens Kraft og Alvor og Samling, saa sandt som det er min Overbeviisning, min Seier over Verden, at ethvert Menneske, der ikke har smagt Fortvivlelsens Bitterhed, dog altid har forfeilet Livets Bethydning, selv om hans Liv har været nok saa skjønt, nok saa glæderigt. Du begaaer intet Bedrag mod den Verden, hvori Du lever, Du er ikke tabt for den, fordi Du har overvundet den, saasandt som jeg trøster mig til at være en retskaffen Ægtemand, uagtet ogsaa jeg har fortvivlet.

Naar jeg da saaledes betragter Dit Liv, da vil jeg prise Dig lykkelig; thi det er i Sandhed af yderste Vigtighed, at et Menneske ikke i Fortvivlelsens Øieblik seer feil paa Livet; det er ligesaa farligt for ham som for den Fødende at forsee sig. Den, som fortvivler over et Enkelt, løber Fare for, at hans Fortvivlelse ikke bliver sand og dyb, at det er en Skuffelse, en Sorg over det Enkelte. Saaledes skal Du ikke fortvivle, thi intet Enkelt er berøvet Dig, Du har det altsammen endnu. Tager den Fortvivlede feil, troer han, at Ulykken ligger i det Mangfoldige udenfor ham, da er hans Fortvivlelse ikke sand, og den vil føre ham til at hade Verden og ikke til at elske den; thi saa sandt som det end er, at Verden er Dig til Besvær, fordi det er som om den vil være noget Andet for Dig end den kan være, saa sandt er det ogsaa, at naar Du i Fortvivlelsen har fundet Dig selv, da vil Du elske den, fordi den er det, den er. Er det Skyld og Brøde, en besværet Samvittighed, der bringer et Menneske til Fortvivlelse, da vil han maaskee have Vanskelighed ved at gjenvinde sin Glæde. Saa fortvivl da, af Din ganske Sjæl og af al Din Tanke, jo længere Du udsætter det, jo haardere blive Vilkaarene, og Fordringen den samme. Jeg tilraaber Dig det, ligesom hiin Qvinde, der falbød Tarqvinius en Samling Bøger, og, da han ikke vilde give den Sum, hun forlangte, brændte en Trediedeel og fordrede den samme Sum, og da han atter ikke vilde give den forlangte Sum, brændte den anden Trediedeel og fordrede den samme

Sum, indtil han endelig gav den oprindelige Sum for den sidste Trediedeel.

Dit Fortvivlelses Vilkaar er skjønt, og dog gives der et endnu skjønnere. Tænk Dig et ungt Menneske, begavet som Du. Lad ham elske en Pige, elske hende ligesaa høit som sig selv. Lad ham engang i en rolig Time overveie, hvorpaa han har bygget sit Liv, og hvorpaa hun kan bygge sit. Kjærligheden have de tilsælleds, men han vil dog føle, at der er Differentser. Hun har maaskee Skjønhedens Gave, men dette har ikke Betydning for ham og er dog saa skrøbeligt, hun har maaskee Ungdommens glade Sind, men den Glæde har ikke ret Betydning for ham; men han har Aandens Magt, og han føler dens Styrke. Han vil elske hende i Sandhed, og det vil derfor ikke falde ham ind at give hende denne, og hendes ydmyge Sjæl vil ikke forlange den, og dog er der en Differents, og han vil føle, at den maa bort, hvis han i Sandhed skal elske hende. Da vil han lade sin Sjæl synke i Fortvivlelse. Ikke for sin egen Skyld fortvivler han, men for hendes, og dog er det ogsaa for hans egen Skyld, thi han elsker hende ligesaa høit som sig selv; da vil Fortvivlelsens Magt fortære Alt, indtil han finder sig selv i sin evige Gyldighed, men da har han ogsaa fundet hende, og ingen Ridder skal lykkeligere og gladere vende tilbage fra de farefuldeste Bedrifter, end han fra denne Kamp mod Kjød og Blod og Endelighedens forsængelige Differentser, thi Den, der fortvivler, finder det evige Menneske, og deri ere vi alle lige. Den Daarskab vil ikke falde ham ind at ville sløve sin Aand eller forsømme dens Dannelse, for paa den Maade at tilveiebringe Ligheden; han vil bevare Aandens Gaver, men i sit inderste Hjerte vil han vide med sig selv, at han, der har dem, er som Den, der ikke har dem. Eller tænk dig et dybt religiøst Gemyt, der af sand og inderlig Kjærlighed til Medmennesker kastede sig i Fortvivlelsens Hav, til han fandt det Absolute, det Punkt, hvor det er ligegyldigt, om en Pande er fladtrykt eller om den hvælver sig stoltere end Himmelen,

det Punkt, der ikke er Indifferentien men den absolute Gyldighed.

Du har adskillige gode Ideer, mange inurrige Indfald, en Mængde Taabeligheder, 'behold det Altsammen, jeg forlanger det ikke, men Du har een Idee, jeg vil bede Dig holde tæt paa, en Idee, der forvisier mig om, at min Aand er beslægtet med Din. Du har ofte sagt, at Du vilde hellere være alt Andet i Verden end være Digter, da i Regelen en Digter-Existents er en Menneske-Ofring. For mit Vedkommende skal ingenlunde være negtet, at der har levet Digtere, der havde vundet dem selv før de begyndte at digte, eller som vandt sig selv ved at digte, men paa den anden Side er det ogsaa vist, at en Digter-Existents som saadan ligger i den Dunkelhed, der er Følge af, at en Fortvivlelse ikke bliver gjennemført, at Sjælen bestandig zittrer i Fortvivlelse og Aanden ikke kan vinde sin sande Forklarelse. Det digteriske Ideal er altid et usandt Ideal, thi det sande Ideal er altid det virkelige. Naar Aanden da ikke faaer Lov til at svinge sig op i Aandens evige Verden, saa bliver den underbens og krymber sig ved de Billeder, der speile sig i Skyerne, og græder over deres Forgjængelighed. En Digter-Existents er derfor som saadan en ulykkelig Existents, den er høiere end Endeligheden og dog ikke Uendeligheden. Digteren seer Idealerne, men han maa flygte bort fra Verden for at glæde sig ved dem, han kan ikke bære disse Gudebilleder i sig midt i Livets Forvirring, ikke gaae rolig sin Gang uanfægtet af Karrikaturen, der viser sig rundtom, end sige at han skulde have Styrke til at iføre sig dem. Digterens Liv er derfor ofte Gjenstand for en usiel Medlidenhed af de Mennesker, der mene at have Deres paa det Tørre, fordi de ere forblevne i Endeligheden. Du yttrede engang i et mismodigt Øieblik, at der visnok allerede var dem, der i deres stille Sind havde gjort Regningen op med Dig, og som vare villige til at qvittere paa følgende Vilkaar: Du blev erkjendt for et godt Hoved, til Gjengjeld gik Du under og blev intet nævnyttigt Medlem af Samfundet. Ja det er unegteligt, der

gives en saadan Usselhed i Verden, der paa den Maade vil seire over Alt, hvad der rager blot en Tomme frem. Lad det imidlertid ikke forstyrre Dig, trods dem ikke, foragt dem ikke, her vil jeg sige, som Du pleier at sige: det er ikke Umagen værd. Men vil Du ikke være Digter, saa er der ingen anden Vei for Dig end den, jeg har viist Dig: fortvivl!

Saa vælg da Fortvivlelsen, thi Fortvivlelsen selv er et Valg, thi man kan tvivle uden at vælge det, men fortvivle kan man ikke uden at vælge det. Og idet man fortvivler, vælger man atter, og hvad vælger man da, man vælger sig selv, ikke i sin Umiddelbarhed, ikke som dette tilfældige Individ, men man vælger sig selv i sin evige Gyldighed.

Dette Punkt skal jeg lidt nærmere stræbe at belyse med Hensyn til Dig. Der har i den nyere Philosophi været meer end tilstrækkelig Tale om, at al Speculation begynder med Tvivl; derimod har jeg, forsaavidt jeg leilighedsviis kunde beskjæftige mig med saadanne Overveielser, forgjæves søgt en Oplysning om, hvori Tvivlen er forskjellig fra Fortvivlelse. Jeg vil her forsøge at oplyse denne Forskjel, i det Haab, at det vil bidrage til at orientere Dig og stille Dig rigtigt. Jeg er langtfra at tiltroe mig nogen egentlig philosophisk Dygtighed, jeg har ikke Din Virtuositet i at spille med Kategorier, men hvad der i dybeste Forstand er Livets Betydning, det maa dog vel ogsaa kunne fattes af et mere eenfoldigt Menneske. Tvivl er Tankens Fortvivlelse, Fortvivlelse er Personlighedens Tvivl, derfor er det, jeg holder saa fast paa den Bestemmelse at vælge, der er mit Løsen, Nerven i min Livs-Anskuelse, og en saadan har jeg, om jeg end ingenlunde anmasser mig at have et System. Tvivl er den indre Bevægelse i Tanken selv, og i min Tvivl forholder jeg mig saa upersonligt som muligt. Jeg antager nu, at Tanken, idet Tvivlen gjennemføres, finder det Absolute og hviler deri, saa hviler den deri ikke ifølge et Valg men ifølge samme Nødvendighed, ifølge hvilken den tvivlede; thi Tvivlen selv er en Bestemmelse af Nødvendighed, og Hvilen ligeledes. Det er det Ophøiede i Tvivlen, hvorfor den saa ofte er bleven anpriist og udskreget af Folk,

der neppe forstode, hvad de sagde. Men dette, at det er en Nødvendighedens Bestemmelse, viser, at den hele Personlighed ikke er med i Bevægelse. Der er derfor noget meget sandt i, at et Menneske siger: jeg vilde gjerne troe, jeg kan ikke, jeg maa tvivle. Man seer derfor ogsaa ofte, at en Tvivler dog kan eie et positivt Gehalt i sig selv, som lever udenfor al Communication med Tanken, at han kan være et høist samvittighedsfuldt Menneske, der ingenlunde tvivler om Pligtens Gyldighed, og om Reglen for sin Handling, ingenlunde tvivler om en Mængde sympathetiske Følelser og Stemninger. Man seer paa den anden Side, især i vor Tid, Mennesker der have Fortvivlelsen i Hjertet, og som dog have besejret Tvivlen. Det har især været mig paafaldende ved at betragte enkelte af Tydsklands Philosopher. Deres Tanke er beroliget, den objective logiske Tanke er bragt til Hvile i sin tilsvarende Objectivitet, og dog ere de Fortvivlede, om de end adsprede sig ved den objective Tænkning, thi et Menneske kan adsprede sig paa mange Maader, og der er neppe noget saa bedøvende Middel som abstrakt Tænkning, fordi det der gjelder om at forholde sig saa upersonligt som muligt. Tvivl og Fortvivlelse høre altsaa hjemme i aldeles forskjellige Sphærer, det er forskjellige Sider af Sjælen, der blive satte i Bevægelse. Dog hermed er jeg ingenlunde tilfredsstillet, thi saa bleve Tvivl og Fortvivlelse hinanden sideordnede, og dette er ikke Tilfældet. Fortvivlelse er et langt dybere og fuldstændigere Udtryk, dens Bevægelse langt mere omfattende end Tvivlens. Fortvivlelse er netop et Udtryk for den hele Personlighed, Tvivl kun for Tanken. Den formeentlige Objectivitet, Tvivlen har, hvoraf den er saa fornem, er netop et Udtryk for dens Ufuldkommenhed. Tvivl ligger derfor i Differentsen, Fortvivlelse i det Absolute. Der hører Talent til at tvivle, men der hører slet ikke Talent til at fortvivle; men Talent er som saadant en Differents, og hvad der, for at gjøre sig gjeldende, fordrer en Differents, kan aldrig være det Absolute; thi det Absolute kan kun være som det Absolute for det Absolute. Det ringeste, mindst begavede Menneske kan fortvivle,

en ung Pige, der er Intet mindre end Tænker, kan fortvivle, hvorimod Enhver let føler det Taabelige i at sige om disse, at de ere Tvivlere. Grunden, hvorfor et Menneskes Tvivl kan være beroliget, og han dog kan være fortvivlet, og dette saaledes kan gaae hen, er, at han ikke i dybere Forstand vil Fortvivlelsen. Man kan overhovedet slet ikke fortvivle, uden man vil det, men for i Sandhed at fortvivle maa man i Sandhed ville det, men naar man i Sandhed vil det, saa er man i Sandhed ude over Fortvivlelsen; naar man i Sandhed har valgt Fortvivlelsen, saa har man i Sandhed valgt det, Fortvivlelsen vælger: sig selv i sin evige Gyldighed. Først i Fortvivlelsen er Personligheden beroliget, ikke med Nødvendighed, thi jeg fortvivler aldrig nødvendigt, men med Frihed, og først deri er det Absolute vundet. I denne Henseende mener jeg, at vor Tid vil gjøre et Fremskridt, forsaavidt jeg ellers kan have nogen Mening om vor Tid, da jeg kun kjender den af min Avis-Læsning og af et enkelt Skrift, eller af Samtale med Dig. Den Tid vil ikke være langt borte, da man, dyrt nok maaskee, vil erfare, at det sande Udgangspunkt for at finde det Absolute ikke er Tvivl, men Fortvivlelse.

Dog, jeg vender tilbage til min Kategori, jeg er ikke Logiker, jeg har kun een saadan, men jeg forsikkrer Dig til, den er baade mit Hjertes og min Tankes Valg, min Sjæls Lyst og min Salighed — jeg vender tilbage til Betydningen af det at vælge. Idet jeg da vælger absolut, vælger jeg Fortvivlelsen, og i Fortvivlelsen vælger jeg det Absolute, thi jeg er selv det Absolute, jeg sætter det Absolute og jeg er selv det Absolute; men som aldeles identisk hermed maa jeg sige: jeg vælger det Absolute, der vælger mig, jeg sætter det Absolute, der sætter mig; thi erindrer jeg ikke, at dette andet Udtryk er ligesaa absolut, saa er min Kategori at vælge usand; thi den er netop Identiteten af begge. Hvad jeg vælger, det sætter jeg ikke, thi dersom det ikke var sat, saa kunde jeg ikke vælge det, og dog, dersom jeg ikke satte det derved, at jeg valgte det, saa valgte jeg det ikke. Det er, thi dersom det ikke var, kunde jeg ikke vælge det; det er ikke, thi det

bliver først derved at jeg vælger det, og ellers var mit Valg en Illusion.

Men hvad er det da, jeg vælger, er det Dette eller Hiint? Nei, thi jeg vælger absolut, og absolut vælger jeg jo netop derved, at jeg har valgt ikke at vælge Dette eller Hiint. Jeg vælger det Absolute, og hvad er det Absolute? Det er mig selv i min evige Gyldighed. Noget Andet end mig selv kan jeg aldrig vælge som det Absolute, thi vælger jeg noget Andet, da vælger jeg det som en Endelighed, og vælger det altsaa ikke absolut. Selv Jøden, der valgte Gud, valgte ikke absolut, thi vel valgte han det Absolute, men han valgte det ikke absolut, og derved ophørte det at være det Absolute, og blev en Endelighed.

Men hvad er da dette mit Selv? Dersom jeg vilde tale om et første Øieblik, et første Udtryk derfor, saa er mit Svar: det er det Abstrakteste af Alt, der dog tillige i sig er det Concreteste af Alt — det er Friheden. Lad mig her anstille en lille psychologisk Jagttagelse. Man hører ofte nok Folk give deres Misfornøielse Luft i Klage over Livet, man hører dem ofte nok ønske. Tænk Dig nu en saadan Stymper; lad os springe de Ønsker over, der her Intet oplyse, fordi de ligge i det aldeles Tilfældige. Han ønsker: gid jeg havde hiint Menneskes Aand, eller hiin Mands Talent o. s. v., ja, for at gaae til den yderste Spidse —: gid jeg havde hiint Menneskes Fasthed. Slige Ønsker hører man hyppigt nok, men har Du nogensinde hørt et Menneske for Alvor ønske, at han kunde blive en Anden, det er saa langt fra, at det netop er charakteristisk for hvad man kalder ulykkelige Individualiteter, at de klamre sig meest fast om sig selv, at de trods alle deres Lidelser dog for al Verdens Priis ikke vilde ønske at være en Anden, Noget der har sin Grund i, at saadanne Individualiteter ere Sandheden meget nær, og de føle Personlighedens evige Gyldighed, ikke i dens Velsignelse men i dens Oval, om de end have beholdt dette aldeles abstrakte Udtryk for Glæden deri tilbage, at de dog helst ville blive sig selv. Men nu han med de mange Ønsker, han mener dog bestandig at blive sig selv, uagtet Alt blev forandret. Altsaa

er der i ham selv Noget, der er absolut i Forhold til alt Andet, Noget, hvorved han er Den, han er, om saa end Forandringen, han ved sit Ønske opnaaede, var den størst mulige. At han er i en Misforstaaelse, skal jeg senere vise, men her vil jeg blot finde det abstrakteste Udtryk for dette „Selv", der gjør ham til Den, han er. Og dette er ikke Andet end Friheden. Der lod sig virkelig ad denne Vei føre et høist plausibelt Bevis for Personlighedens evige Gyldighed; ja endog en Selvmorder vil dog egentlig ikke af med sit Selv, ogsaa han ønsker, han ønsker en anden Form for sit Selv, og man kan derfor vel finde en Selvmorder, der i høieste Grad var overbevist om Sjælens Udødelighed, men hvis hele Væsen var saa hildet, at han ved dette Skridt troede at finde den absolute Form for sin Aand.

Dog, Grunden, hvorfor det kan forekomme et Individ saaledes, som om han bestandig kunde forandres og dog blev den Samme, som om hans inderste Væsen var en algebraisk Størrelse, der kunde betegne, hvad det skulde være, ligger i, at han er urigtigt stillet, at han ikke har valgt sig selv, ikke har Forestilling derom, og dog ligger der selv i hans Uforstand en Anerkjendelse af Personlighedens evige Gyldighed. Den der derimod er rigtigt stillet, ham gaaer det anderledes. Han vælger sig selv, ikke i endelig Forstand, thi saa blev jo dette „Selv" en Endelighed, der gik med mellem andre Endeligheder, men i absolut Forstand; og dog vælger han jo sig selv og ikke en Anden. Dette Selv, han saaledes vælger, er uendelig concret, thi det er ham selv, og dog er det absolut forskjelligt fra hans tidligere Selv, thi han har valgt det absolut. Dette Selv har ikke været til før, thi det blev til ved Valget, og dog har det været til, thi det var jo „ham selv."

Valget gjør her paa eengang de to dialektiske Bevægelser, det, der vælges, er ikke til og bliver til ved Valget, det, der vælges, er til, ellers var det ikke et Valg. Dersom nemlig det, jeg valgte, ikke var til, men blev absolut til ved Valget, saa valgte jeg ikke, saa skabte jeg; men jeg skaber ikke mig selv, jeg vælger mig selv. Medens derfor Naturen

er skabt af Intet, medens jeg selv som umiddelbar Personlighed er skabt af Intet, saa er jeg som fri Aand født af Modsigelsens Grundsætning, eller født derved, at jeg valgte mig selv.

Han opdager nu, at det Selv, han vælger, har en uendelig Mangfoldighed i sig, forsaavidt det har en Historie, en Historie, i hvilken han vedkjender sig Identiteten med sig selv. Denne Historie er af forskjellig Art, thi i denne Historie staaer han i Forhold til andre Individer i Slægten og til hele Slægten, og denne Historie indeholder noget Smerteligt, og dog er han kun Den, han er, ved denne Historie. Derfor hører der Mod til at vælge sig selv; thi paa samme Tid, som det synes, at han isolerer sig allermeest, paa samme Tid fordyber han sig allermeest i den Rod, ved hvilken han hænger sammen med det Hele. Det ængster ham, og dog maa det være saa; thi naar Frihedens Lidenskab er vaagnet i ham — og den er vaagnet i Valget, ligesom den forudsætter sig selv i Valget — saa vælger han sig selv og kjæmper for denne Besiddelse som for sin Salighed, og det er hans Salighed. Han kan Intet opgive af det Altsammen, ikke det Smerteligste, ikke det Tungeste, og dog er Udtrykket for denne Kamp, for denne Erhverven — Anger. Han angrer sig tilbage i sig selv, tilbage i Familien, tilbage i Slægten, indtil han finder sig selv i Gud. Kun paa dette Vilkaar kan han vælge sig selv, og dette er det eneste Vilkaar, han vil, thi kun saaledes kan han absolut vælge sig selv. Hvad er dog et Menneske uden Kjærlighed? Men der er mange Arter af Kjærlighed; jeg elsker en Fader anderledes end en Moder, min Hustru atter anderledes, og enhver forskjellig Kjærlighed har sit forskjellige Udtryk, men der gives ogsaa en Kjærlighed, hvormed jeg elsker Gud, og denne har kun eet Udtryk i Sproget, det er: Anger. Naar jeg ikke elsker ham saaledes, da elsker jeg ham ikke absolut, ikke af mit inderste Væsen, enhver anden Kjærlighed til det Absolute er en Misforstaaelse, thi for at tage, hvad man ellers saa høit anpriser, og hvad jeg selv ærer, naar Tanken af al sin Kjærlighed hænger fast ved

det Absolute, saa er det ikke det Absolute, jeg elsker, jeg elsker ikke absolut, thi jeg elsker nødvendigt; saasnart jeg elsker frit og elsker Gud, da angrer jeg. Og skulde der ingen anden Grund være til, at Udtrykket for min Kjærlighed til Gud var Anger, saa er der den, at han har elsket mig først. Og dog er dette en ufuldkommen Betegnelse, thi kun naar jeg vælger mig selv som skyldig, vælger jeg absolut mig selv, hvis jeg overhovedet skal vælge mig selv absolut saaledes, at det ikke er identisk med at skabe sig selv; og om det var Faderens Brøde, der var gaaet i Arv paa Sønnen, han angrer denne med, thi kun saaledes kan han vælge sig selv, vælge sig absolut; og om Taarerne næsten vilde udslette ham Alt, han holder ved at angre, thi kun saaledes vælger han sig selv. Hans Selv er ligesom udenfor ham, og det skal erhverves, og Angeren er hans Kjærlighed dertil, fordi han vælger det absolut, af den evige Guds Haand.

Hvad jeg her har fremsat er ikke Katheder-Viisdom, det er Noget, ethvert Menneske kan fremsætte, der vil det, og som ethvert Menneske kan ville, naar han vil. Jeg har ikke lært det i Høresalene, jeg har lært det i Dagligstuen, eller om Du vil, i Børnestuen, thi naar jeg seer min lille Søn løbe over Gulvet, saa glad, saa lykkelig, da tænker jeg, hvo veed, om jeg dog ikke har havt megen skadelig Indflydelse paa ham. Gud veed det, jeg bærer al mulig Omsorg for ham, men denne Tanke beroliger mig ikke. Da siger jeg til mig selv, der vil komme et Øieblik i hans Liv, da ogsaa hans Aand vil modnes i Valgets Øieblik, da vil han vælge sig selv, da vil han angre ogsaa hvad Skyld der fra mig kan hvile paa ham. Og det er smukt, at en Søn angrer Faderens Brøde, og dog vil han ikke gjøre det for min Skyld, men fordi han kun saaledes kan vælge sig selv. Lad der saa skee, hvad der skal skee, ofte kan det, man anseer for det Bedste, have de skadeligste Følger for et Menneske, men Alt dette er dog Intet. Jeg kan gavne ham meget, det skal jeg bestræbe mig for, men til det Høieste kan han kun gjøre sig selv. See, derfor er det, at Mennesker have saa

ondt ved at vælge sig selv, fordi den absolute Isolation er her identisk med den dybeste Continuitet, fordi der, saalænge man ikke har valgt sig selv, er ligesom en Mulighed af at blive noget anderledes, enten paa den ene eller paa den anden Maade.

See, her har Du min ringe Mening om hvad det er at vælge og at angre. Det er usømmeligt at elske en ung Pige som var det Ens Moder, eller Ens Moder som var det en ung Pige, hver Kjærlighed har sin Eiendommelighed, Kjærlighed til Gud har sin absolute Eiendommelighed, dens Udtryk er Anger. Og hvad er dog al anden Kjærlighed i Sammenligning med denne, den er kun Barnelallen derimod. Jeg er ikke et ophidset ungt Menneske, der søger at anbefale sine Theorier, jeg er Ægtemand, jeg tør vel lade min Kone høre paa, at dog al Kjærlighed i Sammenligning med Angeren kun er Barnelallen; og dog veed jeg, jeg er en brav Ægtemand, „jeg, der endnu som Ægtemand kjæmper under den første Kjærligheds seierrige Banner"; jeg veed, hun deler min Anskuelse, og derfor elsker jeg hende endnu høiere, og derfor vilde jeg ikke elskes af hiin unge Pige, fordi hun ikke delte denne Anskuelse.

At der her atter viser sig nye og forfærdelige Afveie, at Den ikke saa let er udsat for at falde, der kryber langs Jorden, som Den der bestiger Bjergenes Toppe, Den ikke saa let udsat for at fare vild, der bliver i Kakkelovnskrogen, som Den der vover sig ud i Verden, det veed jeg; men derfor bliver jeg lige trøstig i mit Valg.

Fra dette Punkt vil nu en Theolog finde et Udgangspunkt for en Mangfoldighed af Betragtninger; jeg vil ikke gaae videre ind paa disse, da jeg kun er Lægmand. Kun det Foregaaende vil jeg søge at belyse med den Bemærkning, at først i Christendommen har Angeren fundet sit sande Udtryk. Den fromme Jøde følte Fædrenes Brøde hvile paa sig, og dog følte han det ikke nær saa dybt som den Christne; thi den fromme Jøde kunde ikke angre det, fordi han ikke absolut kunde vælge sig selv. Forfædrenes Skyld tyngede paa

ham, rugede over ham, han sognede under denne Byrde, han sukkede, men han kunde ikke løfte den op; det kan kun den, der absolut vælger sig selv, ved Hjelp af Angeren. Jo større Frihed, jo større Skyld, og det er Salighedens Hemmelighed, og det er om ikke Feighed, saa dog en Sjælens Kleinmodighed, ikke at ville angre Forfædrenes Skyld, det er, om ikke Usselhed, saa dog Smaalighed og Mangel paa Høimod.

Fortvivlelsens Valg er altsaa „mig selv"; thi vel er det sandt, at idet jeg fortvivler, fortvivler jeg, som over alt Andet, saaledes ogsaa over mig selv; men det Selv, jeg fortvivler over, er en Endelighed, ligesom enhver anden Endelighed, det Selv, jeg vælger, er det absolute Selv, eller mit Selv efter sin absolute Gyldighed. Naar dette forholder sig saaledes, saa vil Du her igjen see, hvorfor jeg i det Foregaaende og endnu bestandig siger, at det Enten-Eller, jeg opstillede mellem at leve æsthetisk og ethisk, ikke er et fuldstændigt Dilemma, fordi der egentlig kun er Tale om eet Valg. Ved dette Valg vælger jeg egentlig ikke mellem Godt og Ondt, men jeg vælger det Gode, men idet jeg vælger det Gode, vælger jeg eo ipso Valget mellem Godt og Ondt. Det oprindelige Valg er stedse tilstede i ethvert følgende Valg.

Saa fortvivl da, og Dit Letsind skal aldrig mere bringe Dig til at vandre som en ustadig Aand, som et Gjenfærd mellem Ruinerne af en Verden, der dog er tabt for Dig; fortvivl, og Din Aand skal aldrig mere sukke i Tungsind, thi Verden skal atter blive Dig skjøn og glædelig, om Du end seer paa den med andre Øine end før, og Din Aand skal frigjort svinge sig op i Frihedens Verden.

Her kunde jeg afbryde; thi jeg har nu bragt Dig paa det Punkt, jeg vilde; der er Du nemlig, dersom Du selv vil. Jeg vilde, at Du skulde rive Dig løs fra Æsthetikens Illusioner, og fra en halv Fortvivlelses Drømme, for at vaagne til Aandens Alvor. Dette er imidlertid dog ingenlunde min Hensigt, thi jeg vil nu fra dette Synspunkt give Dig en

Betragtning af Livet, en ethisk Livs-Anskuelse. Det er kun Tarvelighed, jeg har at byde Dig, deels fordi min Gave ingenlunde staaer i Forhold til Opgaven, deels fordi Tarvelighed er en Hovedegenskab ved alt Ethisk, en Egenskab, der kan være paafaldende nok for Den, der kommer fra Æsthetikens Overflod. Her gjelder det: nil ad ostentationem, omnia ad conscientiam. At afbryde her kunde ogsaa af en anden Grund synes betænkeligt, fordi det let kunde faae Udseende af, at jeg dog endte i en Art Ovietisme, hvor Personligheden kom til at hvile med samme Nødvendighed, som Tanken i det Absolute. Hvad gavnede det da, at man havde vundet sig selv, hvad gavnede det, at man fik et Sværd, der kunde besejre hele Verden, naar man ikke vilde gjøre anden Brug deraf end at stikke det i Skeden?

Dog inden jeg gaaer over til, nærmere at fremsætte en saadan ethisk Betragtning af Livet, vil jeg med et Par Ord antyde den Fare, der ligger for et Menneske i Fortvivlelsens Øieblik, det Skjær, han kan strande paa og aldeles forlise. Skriften siger: Hvad gavnede det et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tog Skade paa sin Sjæl, hvad skulde være ham til Vederlag? Modsætningen udtaler Skriften ikke, men den ligger jo i Sætningen. Modsætningen vil lyde saaledes: hvad skadede det et Menneske, om han tabte den ganske Verden og dog ikke tog Skade paa sin Sjæl, hvad Vederlag behøvede han! Der gives Udtryk, der i sig synes simple og dog fylde Sjælen med en underlig Angst, fordi de næsten blive mere dunkle, jo mere man tænker derover. I religiøs Henseende er det Ord: Synd mod den Hellig-Aand, et saadant Udtryk. Jeg veed ikke, om det er lykkedes Theologerne, at give en bestemt Forklaring derover, jeg seer mig ikke istand dertil, men jeg er ogsaa kun Lægmand. Det Udtryk derimod, at tage Skade paa sin Sjæl, er et ethisk Udtryk, og Den, der mener at have en ethisk Livs-Anskuelse, maa ogsaa mene at kunne give en Forklaring deraf. Man hører ofte nok Ordet brugt, og dog maa hver Den, der vil forstaae det, have oplevet dybe Bevægelser i sin Sjæl, ja han maa have fortviv-

let; thi det er egentlig Fortvivlelsens Bevægelser, der ere fremsatte deri: paa den ene Side den ganske Verden, paa den anden Side Ens egen Sjæl. Du vil let see, at man, naar man forfølger dette Udtryk, kommer til den samme abstrakte Bestemmelse af „Sjæl", som vi før i den psychologiske Overveielse af at ønske uden dog at blive en Anden kom til Bestemmelsen af det Ord „Selv". Naar jeg nemlig kan vinde den ganske Verden og dog tage Skade paa min Sjæl, saa maa der i det Udtryk: ganske Verden, ogsaa ligge alle de Endeligheder, jeg umiddelbar som saadan er i Besiddelse af. Min Sjæl viser sig da som indifferent mod disse. Naar jeg kan tabe den ganske Verden uden at tage Skade paa min Sjæl, saa ligger i det Udtryk: ganske Verden, atter alle de Endelighedens Bestemmelser, jeg umiddelbar som Saadan har, og dog er min Sjæl uskadt, den er altsaa indifferent derimod. Jeg kan tabe min Rigdom, min Ære i Andres Øine, min Aandskraft, og dog ikke tage Skade paa min Sjæl, jeg kan vinde det Alt og dog tage Skade. Hvad er da min Sjæl, hvad er dette mit inderste Væsen, der kan blive uanfægtet af dette Tab og lide Skade ved denne Gevinst? For den Fortvivlende viser denne Bevægelse sig; det er intet rhetorisk Udtryk, men det eneste adæquate, naar han paa den ene Side seer den ganske Verden, og paa den anden Side sig selv, sin Sjæl. I Fortvivlelsens Øieblik viser Adskillelsen sig, og nu gjelder det om, hvorledes han fortvivler; thi det er, som jeg ovenfor har udviklet i Anledning af enhver æsthetisk Livs-Anskuelse, det er Fortvivlelse at vinde den ganske Verden, og det saaledes, at man tager Skade paa sin Sjæl, og dog er det min inderlige Overbevisning, at det for et Menneske er hans sande Frelse, at fortvivle. Her viser sig atter Betydningen af at ville sin Fortvivlelse, at ville den i uendelig Forstand, i absolut Forstand, thi en saadan Villen er identisk med den absolute Hengivelse. Vil jeg derimod min Fortvivlelse i endelig Forstand, saa tager jeg Skade paa min Sjæl, thi da kommer mit inderste Væsen ikke til Gjennembrud i Fortvivlelsen,

tvertimod, det lukker sig i den, det forhærdes, saa at endelig Fortvivlelse er en Forhærdelse, den absolute Fortvivlelse en Uendeliggjørelse. Naar jeg da i min Fortvivlelse vinder den ganske Verden, saa tager jeg Skade paa min Sjæl derved, at jeg endeliggjør mig selv, da jeg har mit Liv deri; naar jeg fortvivler over at jeg taber den hele Verden, saa tager jeg Skade paa min Sjæl, thi jeg endeliggjør den aldeles paa samme Maade, da jeg her igjen seer min Sjæl som sat ved Endeligheden. At et Menneske ved Forbrydelser kan vinde den ganske Verden og dog tage Skade paa sin Sjæl, det følger af sig selv, men der er en tilsyneladende langt ufkyldigere Maade, paa hvilken det kan skee. Derfor sagde jeg, at hiin unge Pige var lige fortvivlet, enten hun fik Den hun elskede, eller ikke. Enhver endelig Fortvivlelse er en Vælgen af Endeligheden, thi jeg vælger den ligesaa godt naar jeg faaer som naar jeg taber den; thi dette, om jeg faaer den, ligger ikke i min Magt, men vel det at vælge den. Den endelige Fortvivlelse er derfor en ufri Fortvivlelse, den vil egentlig ikke Fortvivlelsen, den vil Endeligheden, men dette er Fortvivlelse. Paa dette Punkt kan et Menneske nu holde sig, og saalænge han holder sig der, kan jeg egentlig ikke beslutte mig til at turde udsige om ham, at han har taget Skade paa sin Sjæl. Han staaer paa et høist farligt Punkt. Der er i ethvert Øieblik en Mulighed deraf. Fortvivlelsen er der, men den har endnu ikke angrebet hans inderste Væsen; først naar han i endelig Forstand forhærder sig i den, da har han taget Skade paa sin Sjæl. Hans Sjæl er ligesom bedøvet i Fortvivlelse, og først naar han, idet han vaagner, vælger en endelig Udvei af Fortvivlelsen, først da har han taget Skade paa sin Sjæl, da har han lukket sig, da er hans fornuftige Sjæl qvalt og han er forvandlet til et Rovdyr, der intet Middel vil skye, da Alt er ham Nødværge. Der ligger en forfærdelig Angst i denne Tanke, at et Menneske har taget Skade paa sin Sjæl, og dog vil Enhver, der har fortvivlet, have ahnet denne Afvei, denne Fortabelse. At et Menneske saaledes kan tage Skade paa sin Sjæl, er vist; hvorvidt det

er Tilfældet med den Enkelte, lader sig aldrig afgjøre, og intet Menneske bove her at dømme det andet. Et Menneskes Liv kan see besynderligt ud, og man kan fristes til at troe, at det er Tilfælde med ham, og dog kan han eie en ganske anden Fortolkning, der forvisser ham selv om det Modsatte; paa den anden Side kan et Menneske have taget Skade paa sin Sjæl, uden at Nogen ahner det, thi denne Skade ligger ikke i det Udvortes, den ligger i Menneskets inderste Væsen, den er som den Raaddenhed, der boer i Hjertet af Frugten, medens det Ydre kan være lysteligt at see til, den er som den indre Hulhed, om hvilken Skallen Intet lader ahne.

Idet Du nu vælger Dig selv absolut, da opdager Du letteelig, at dette Selv ikke er en Abstraktion eller en Tautologi, saaledes kan det i det Høieste vise sig i Orienteringens Øieblik, hvor man skiller ad, til man finder det abstrakteste Udtryk for dette Selv, og endog da er det dog en Illusion, at det er aldeles abstrakt og indholdsløst, thi det er jo dog ikke Bevidstheden om Friheden i Almindelighed, dette er en Bestemmelse af Tanken; men det er fremkommet ved et Valg og er Bevidstheden om dette bestemte frie Væsen, der er sig selv og ingen Anden. Dette Selv indeholder i sig en riig Concretion, en Mangfoldighed af Bestemmetheder, af Egenskaber, kort, er hele det æsthetiske Selv, der er valgt ethisk. Jo mere Du derfor fordyber Dig i Dig selv, desto mere vil Du føle Betydningen selv af det Ubetydelige, ikke i endelig Forstand men i uendelig, fordi det er sat ved Dig, og idet man saaledes i ethisk Forstand vælger sig selv, saa er dette ikke blot en Besindelse paa sig selv, men man kunde, for at betegne denne Act, erindre om Skriftens Ord, at gjøre Regnskab for hvert utilbørligt Ord, der er talet. Naar nemlig Frihedens Lidenskab er vaagnet, da er den nidkjær paa sig selv og tillader ingenlunde, at det saaledes staaer ubestemt imellem hverandre, hvad der tilhører En og hvad ikke. I Valgets første Øieblik gaaer derfor Personligheden tilsyneladende ligesaa nøgen frem som Barnet af Moders Liv, i næste Øieblik er

den concret i sig selv, og det kan kun skee ved en vilkaarlig Abstraktion, at Mennesket kan forblive paa dette Punkt. Han bliver sig selv, ganske den Samme, han var før, indtil den ubetydeligste Eiendommelighed, og dog bliver han en Anden, thi Valget gjennemtrænger Alt og forvandler det. Saaledes er nu hans endelige Personlighed uendeliggjort i det Valg, hvori han uendeligt vælger sig selv.

Nu eier han da sig selv som sat ved sig selv, det vil sige, som valgt af sig selv, som fri; men idet han saaledes eier sig selv, viser der sig en absolut Differents, den mellem Godt og Ondt. Saalænge han ikke har valgt sig selv, er denne Differents latent. Hvorledes fremkommer overhovedet Differentsen mellem Godt og Ondt? Lader den sig tænke, det vil sige, er den for Tanken? Nei. Herved er jeg atter kommen paa det Punkt, ved hvilket jeg var i det Foregaaende, hvorfor det kunde synes, som om Philosophien i Virkeligheden havde hævet Modsigelses-Grundsætningen, hvilket dog ligger deri, at den endnu ikke er kommen til den. Saasnart jeg tænker, forholder jeg mig nødvendig til det, jeg tænker, men netop derfor er Differentsen mellem Godt og Ondt ikke til. Tænk hvad Du vil, tænk den abstrakteste af alle Kategorier, tænk den concreteste, Du tænker aldrig under Bestemmelsen af Godt og Ondt, tænk hele Historien, Du tænker Ideens nødvendige Bevægelse, men Du tænker aldrig under Bestemmelsen af Godt og Ondt. Du tænker bestandig relative Differentser, aldrig den absolute Differents. Philosophien kan man derfor gjerne, efter hvad jeg skjønner, give Ret i, at den ikke kan tænke en absolut Modsigelse, men deraf følger ingenlunde, at denne ikke er til. Idet jeg tænker, uendeliggjør jeg ogsaa mig selv, men ikke absolut, thi jeg forsvinder i det Absolute; først idet jeg absolut vælger mig selv, uendeliggjør jeg mig selv absolut, thi jeg er selv det Absolute; thi kun mig selv kan jeg vælge absolut, og dette absolute Valg af mig selv er min Frihed, og kun idet jeg absolut har valgt mig selv, har jeg sat en absolut Differents, den nemlig mellem Godt og Ondt.

For at udhæve Selvbestemmelsens Moment i Tænkningen siger Philosophien: det Absolute er derved at jeg tænker det, men da den selv indseer, at derved er den frie Tænken betegnet, ikke den nødvendige Tænken, som er den, den ellers anpriser, saa substituerer den et andet Udtryk deristeden, nemlig, at min Tænken af det Absolute er det Absolutes Sig-Tænken i mig. Dette Udtryk er ingenlunde identisk med det foregaaende, derimod er det aldeles betegnende. Min Tænken er nemlig et Moment i det Absolute, og deri ligger min Tænknings Nødvendighed, deri ligger den Nødvendighed, med hvilken jeg tænker det. Anderledes forholder det sig med det Gode. Det Gode er derved, at jeg vil det, og ellers er det slet ikke. Dette er Frihedens Udtryk, saaledes forholder det sig ogsaa med det Onde, det er kun, idet jeg vil det. Dermed ere ingenlunde Bestemmelserne af Godt og Ondt forkleinede eller nedsatte til blot subjective Bestemmelser. Tvertimod er disse Bestemmelsers absolute Gyldighed udtalt. Det Gode er det I-og-for-sig-Værende, sat af det I-og-for-sig-Værende, og dette er Friheden.

Det kunde synes betænkeligt, at jeg brugte det Udtryk, at vælge sig selv absolut; thi deri kunde synes at ligge, at jeg valgte baade det Gode og det Onde lige absolut, og at baade det Gode og det Onde tilhørte mig lige væsentligt. For at forhindre denne Misforstaaelse brugte jeg det Udtryk, at jeg angrer mig selv ud af den hele Tilværelse. Anger er nemlig Udtrykket for, at det Onde tilhører mig væsentligt, og tillige Udtrykket for, at det ikke væsentligt tilhører mig. Dersom det Onde i mig ikke tilhørte mig væsentligt, saa kunde jeg ikke vælge det, men var der Noget i mig, som jeg ikke kunde vælge absolut, saa valgte jeg overhovedet ikke mig selv absolut, saa var jeg ikke selv det Absolute, men kun Product.

Her vil jeg nu afbryde disse Overveielser for at vise, hvorledes en ethisk Livs-Anskuelse betragter Personligheden og Livet og dettes Betydning. For en Ordens Skyld vil jeg vende tilbage til et Par Bemærkninger, der tidligere bleve

gjorte om Forholdet mellem det Æsthetiske og Ethiske. Enhver æsthetisk Livs-Anskuelse er Fortvivlelse, blev der sagt; det kom deraf, at den byggede paa det, der baade kan være og ikke være. Dette er ikke Tilfældet med den ethiske Livs-Anskuelse; thi den bygger Livet paa det, som det væsentlig tilhører at være. Det Æsthetiske, blev der sagt, er det i et Menneske, hvorved han umiddelbar er Den, han er; det Ethiske er det, hvorved et Menneske bliver det, han bliver. Hermed skal nu ingenlunde være sagt, at Den, der lever æsthetisk, ikke udvikler sig; men han udvikler sig med Nødvendighed, ikke med Frihed, der foregaaer ingen Metamorphose med ham, ingen uendelig Bevægelse i ham, hvorved han kommer til det Punkt, udfra hvilket han bliver den han bliver.

Naar et Individ betragter sig selv æsthetisk, saa bliver han sig dette Selv bevidst som en paa mange Maader i sig selv bestemmet mangfoldig Concretion, men trods al den indre Forskjellighed er dette dog Altsammen hans Væsen, har lige megen Ret til at komme frem, lige megen Ret til at fordre Tilfredsstillelse. Hans Sjæl er som en Jordbund, af hvilken der opskyde allehaande Urter, alle med lige Fordring paa at trives; hans Selv ligger i denne Mangfoldighed, og han har intet Selv, der er høiere end dette. Har han nu, hvad Du saa ofte taler om, æsthetisk Alvor og lidt Klogskab paa Livet, saa vil han see, at Alt kan umulig ligeligt trives, han vil da vælge, og det, der bestemmer ham, er et Mere og Mindre, hvilket er en relativ Differents. Lod det sig nu tænke, at et Menneske kunde leve uden at komme i Berøring med det Ethiske, saa vilde han kunne sige: Jeg har Anlæg til at blive en Don Juan, en Faust, en Røvercapitain, dette Anlæg uddanner jeg nu, thi det æsthetiske Alvor fordrer, at jeg bliver noget Bestemt, at jeg lader Det udvikle sig i dets Heelhed hvortil Spiren er nedlagt i mig. En saadan Betragtning af Personligheden og dens Udvikling vilde være en æsthetisk aldeles rigtig. Du seer deraf, hvad en æsthetisk Udvikling har at betyde, det er en Udvikling ligesom Plantens, og skjøndt

Individet bliver, saa bliver det til det, det umiddelbart er. Den, der ethisk betragter Personligheden, han har strax en absolut Differents, den nemlig mellem Godt og Ondt, og om han i sig finder Mere af det Onde end af det Gode, saa betyder dette dog ikke, at det Onde er det, der skal frem, men det betyder, at det Onde er det, der skal tilbage, og det Gode skal frem. Naar da Individet ethisk udvikler sig, da bliver han til det, han bliver; thi ogsaa da, naar han lader det Æsthetiske i sig (hvilket da for ham betyder noget Andet, end for Den der blot lever æsthetisk) have sin Gyldighed, saa er det dog dethroniseret. Selv det æsthetiske Alvor er som alt Alvor gavnligt for et Menneske, men det kan aldrig frelse ham tilfulde. Saaledes troer jeg, at det til en vis Grad har været Tilfælde med Dig; thi som Idealet altid har skadet Dig, fordi Du har stirret Dig blind derpaa, saa har det ogsaa gavnet Dig, forsaavidt det Slettes Ideal har virket ligesaa afskrækkende paa Dig. Helbrede Dig kan naturligviis æsthetisk Alvor ikke, thi Du kommer dog aldrig videre end dertil, at Du lader det Slette være, fordi dog ei heller dette lader sig idealt gjennemføre, men Du lader det ikke være, fordi det er det Slette, eller fordi Du afskyer det. Du er da ikke kommen videre end til den Følelse, at Du er ligesaa afmægtig til det Gode som til det Onde. Forøvrigt virker det Onde maaskee aldrig mere forførerisk, end naar det saaledes træder op under æsthetiske Bestemmelser; der hører en høi Grad af ethisk Alvor til aldrig at ville opfatte det Onde i æsthetiske Kategorier. En saadan Betragtning deraf sniger sig lumskelig ind i ethvert Menneske, og den overveiende æsthetiske Dannelse, Tiden har, bidrager ikke Lidet dertil. Man hører derfor ikke sjeldent endog Dydsprædikanter ivre paa den Maade mod det Onde, at man seer, at Taleren, skjøndt han priser det Gode, dog nyder den Tilfredsstillelse, at han meget godt selv kunde være det rænkefuldeste, snedigste Menneske, men har forsmaaet det i Sammenligning med det at være et godt Menneske. Dog, dette røber en hemmelig Svaghed, der viser, at Differentsen mellem Godt og

Ondt ikke staaer tydelig for ham i hele sin Alvor. Saa meget af det Gode er der dog blevet tilbage i ethvert Menneske, at han føler, at det at være et godt Menneske er det Høieste, men for dog at have en lille Distinction fra Hoben af Mennesker fordrer han en høi Grad af Anerkjendelse, fordi han, der havde saa mange Gaver til at blive slet, dog blev god. Ret som om det, at have mange Gaver til at blive slet, var et Fortrin, og ret som han ikke ved en slig Dvælen ved disse Gaver viste en Forkjærlighed for dem. Saaledes finder man ogsaa ofte Mennesker, der virkelig i deres inderste Hjerte ere gode, men ikke have Mod til at vedkjende sig det, fordi det synes, at de derved falde ind under altfor trivielle Bestemmelser. Saadanne anerkjende ogsaa det Gode for det Høieste, men have ikke Mod til at erkjende det Onde for hvad det er. Man hører ogsaa ofte det Udtryk: det var en fattig Ende paa den Historie; man kan i Reglen være sikker paa, at det, der hilses og annonceres paa den Maade, er det Ethiske. Naar et Menneske paa en eller anden Maade er bleven gaadefuld for Andre, og Forklaringen da kommer, og det viser sig, at han ikke var, som Folk havde haabet og glædet sig til, en listig og underfundig Bedrager, men et godmodigt og bravt Menneske, saa siger man: ikke Andet end det, var det det Hele. Ja, der hører i Sandhed meget ethisk Mod til at vedkjende sig det Gode som det Høieste, fordi man derved falder ind under ganske almindelige Bestemmelser. Det vil Folk saa nødig til, de ville saa gjerne have deres Liv i Differentserne. Thi et godt Menneske, det kan Enhver være, som vil det, men til at være ond hører der altid Talent. Derfor ville Mange saa gjerne være Philosopher, ikke Christne, thi til at være Philosoph hører Talent, til at være Christen Ydmyghed, og den kan Enhver have, der vil det. Hvad jeg her siger, det kan Du ogsaa lægge Dig paa Sinde, thi Du er i Dit inderste Væsen intet ondt Menneske. Bliv nu ikke vred, jeg har ikke ifinde at fornærme Dig, Du veed, at jeg har maattet gjøre Dyd af en Nødvendighed, og da jeg ikke

har Dine Gaver, saa maa jeg see at holde det, at være et godt Menneske, lidt i Ære.

Ogsaa paa andre Maader har man i vor Tid søgt at enervere den ethiske Betragtning. Medens man nemlig finder, at det er en saare fattig Ansættelse i Livet at være et godt Menneske, saa har man dog endnu en vis Ærbødighed derfor, og kan ikke godt lide, at den gjøres gjeldende. Jeg mener ingenlunde, at Mennesket skal bære sin Dyd til Skue og ved enhver Leilighed kaste Folk i Øinene, at han er et godt Menneske, men paa den anden Side skal han dog heller ikke lægge Skjul derpaa eller frygte for at vedkjende sig sin Stræben. Gjør han det, saa opløfter man strax et Skrig mod ham: han vil gjøre sig vigtig, han vil være bedre end Andre; man enes i det kaade Udtryk: lad os være Mennesker, vi ere alle Syder for vor Herre. Dette behøver jeg ikke at lade Dig vide, men vel at advare Dig mod altfor megen Virksomhed, hvortil Din Spot ofte nok henriver Dig. Det er derfor ganske i sin Orden, at i det nyere Drama det Slette altid repræsenteres af de meest glimrende Talenter, det Gode, det Retskafne, af en Urtekræmmersvend. Dette finde Tilskuerne ganske i sin Orden og lære af Stykket, hvad de vidste iforveien, at det er langt under deres Værdighed at gaae i Klasse med en Urtekræmmersvend. Ja, min unge Ven, der hører meget ethisk Mod til for Alvor ikke at ville have sit Liv i Differentserne, men i det Almene. Vor Tid trænger i denne Henseende til Rystelse, som vel heller ikke vil udeblive; thi det vil vel komme, det Øieblik, da den vil faae at see, hvorledes de i æsthetisk Forstand meest udmærkede Individer, de hvis Liv netop ligge i Differentserne, fortvivle over disse for at finde det Almene. Det kan da være godt for os Smaa-Folk, forsaavidt vi ogsaa stundom føle os ængstede af ikke at kunne have vort Liv i Differentserne, fordi vi ere for ubetydelige dertil, ikke fordi vi have været store nok til at forsmaae dem.

Ethvert Menneske, der lever blot æsthetisk, har derfor en hemmelig Gru for det at fortvivle, thi han ved meget

godt, at det, Fortvivlelsen bringer frem, er det Almene, og han veed tillige, at det, han har sit Liv i, er Differentsen. Jo høiere et Individ staaer, desto flere Differentser har han tilintetgjort eller fortvivlet over, men han beholder altid een Differents tilbage, hvilken han ikke vil tilintetgjøre, hvori han har sit Liv. Det er mærkeligt at see, hvorledes endog de eenfoldigste Mennesker med en beundringsværdig Sikkerhed opdage hvad man kunde kalde deres æsthetiske Differents, hvor ubetydelig denne end er, og det er en af Livets Jammerligheder den taabelige Strid, der føres om, hvilken Differents der er betydningsfuldere end den anden. De æsthetiske Hoveder udtrykke ogsaa deres Uvillie mod Fortvivlelsen derved, at de sige, at den er et Brud. Dette Udtryk er ganske rigtigt, forsaavidt Livets Udvikling skulde bestaae i en nødvendig Udfoldelse af det Umiddelbare. Er dette ikke Tilfældet, saa er Fortvivlelsen intet Brud, men en Forklarelse. Kun Den, der fortvivler over noget Enkelt, faaer et Brud, men det kommer netop deraf, at han ikke fortvivler fuldelig. Æsthetikerne frygte ogsaa for, at Livet skal tabe den forlystende Mangfoldighed, det har, saalænge det sees saaledes, at hvert enkelt Individ lever under æsthetiske Bestemmelser. Dette er atter en Misforstaaelse, som vel adskillige rigoristiske Theorier have kunnet foranledige. I Fortvivlelsen gaaer Intet under, alt det Æsthetiske bliver i et Menneske, kun at det er gjort til tjenende, og derved er det netop bevaret. Ja, det er vel sandt, man lever ikke saaledes deri som før, men deraf følger ingenlunde, at man har tabt det; det kan maaskee blive benyttet paa en anden Maade, men deraf følger jo ikke, at det er borte. Ethikeren gjennemfører kun den Fortvivlelse, som den høiere Æsthetiker allerede har begyndt men vilkaarlig afbrudt; thi om Differentsen er nok saa stor, den er dog kun relativ. Og naar da Æsthetikeren selv tilstaaer, at ogsaa den Differents, der giver hans Liv Betydning, er forgjængelig, men tilføier, at det dog altid er bedst at glæde sig ved den, saalænge man har den, saa er dette dog egentlig en Feighed, der elsker en vis Art Hyggelighed, hvor der ikke er altfor høit

til Loftet, og er et Menneske uværdig. Det er som om et Menneske vilde glæde sig ved et Forhold, der var baseret paa en Misforstaaelse, som dog tidligere eller sildigere maatte komme for Dagen, og ikke havde Mod til at blive sig denne bevidst eller tilstaae den, men vilde fryde sig ved Forholdet saalænge som muligt. Dog, i dette Tilfælde er Du ikke, men Du er som Den der har tilstaaet Misforstaaelsen, afbrudt Forholdet og nu dog bestandig vil tage Afsked med det.

Den æsthetiske Anskuelse betragter ogsaa Personligheden i Forhold til Omverdenen, og Udtrykket for dette i dets Tilbagevenden i Personligheden er Nydelse. Men det æsthetiske Udtryk for Nydelsen i dens Forhold til Personligheden er Stemning. I Stemningen er nemlig Personligheden tilstede, men den er dæmrende tilstede. Den der lever æsthetisk, han søger nemlig saavidt som muligt aldeles at gaae op i Stemning, han søger ganske at skjule sig i den, at der ikke bliver Noget i ham, der ikke kan bøies med ind i den, thi en saadan Rest virker altid forstyrrende, den er en Continueerlighed, der vil holde ham tilbage. Jo mere da Personligheden dæmrer i Stemningen, jo mere er Individet i Momentet, og dette er igjen det meest adæquate Udtryk for den æsthetiske Existents: den er i Momentet. Deraf de uhyre Oscillationer, som Den, der lever æsthetisk, er udsat for. Den, der lever ethisk, kjender ogsaa Stemningen, men denne er ham ikke det Høieste; fordi han uendeligt har valgt sig selv, saa seer han Stemningen under sig. Det Mere, der da ikke vil gaae op i Stemning, det er netop den Continueerlighed, der er ham det Høieste. Den der lever ethisk, han har, for at erindre om et tidligere Udtryk, Hukommelse for sit Liv, det har Den, der lever æsthetisk, slet ikke. Den der lever ethisk, han tilintetgjør ikke Stemningen, han seer den et Øieblik an, men dette Øieblik frelser ham fra at leve i Momentet, dette Øieblik giver ham Herredømme over Lysten; thi Kunsten at beherske Lysten ligger ikke saa meget i at tilintetgjøre den eller aldeles at forsage den, som i at bestemme Øieblikket. Tag hvilken Lyst Du vil, Hemmeligheden i den, Magten i den, ligger deri, at

den er absolut i Momentet. Nu hører man ofte Folk sige, at det eneste Middel er, at man aldeles afholder sig derfra. Dette er en meget urigtig Methode, som ogsaa kun lykkes en Tid lang. Tænk Dig et Menneske, der var forfalden til Spil. Lysten vaagner med al sin Lidenskab, det er, som stod hans Liv paa Spil, hvis den ikke blev tilfredsstillet; er han istand til at sige til sig selv, i dette Øieblik vil jeg ikke, først om en Time vil jeg, saa er han helbredet. Denne Time er Continueerligheden, der frelser ham. Den der lever æsthetisk, hans Stemning er altid excentrisk, fordi han har sit Centrum i Peripherien. Personligheden har sit Centrum i sig selv, og Den som ikke har sig selv, han er excentrisk. Den der lever ethisk, hans Stemning er centraliseret, han er ikke i Stemningen, han er ikke Stemning, men han har Stemning og har Stemningen i sig. Det, han arbeider for, er Continueerligheden, og denne er altid Stemningens Mester. Hans Liv mangler ikke Stemning, ja, det har en Total-Stemning; men denne er erhvervet, det er hvad man kunde kalde æquale temperamentum, men dette er ingen æsthetisk Stemning, og intet Menneske har den af Naturen eller umiddelbart.

Men den, som nu uendeligt har valgt sig selv, kan han sige, nu eier jeg mig selv, jeg forlanger intet Mere, og mod alle Verdens Omskiftelser sætter jeg den stolte Tanke: jeg er den, jeg er? Ingenlunde! Dersom et Menneske vilde udtrykke sig saaledes, saa vilde man let see, at han var paa Afveie. Grundfeilen laae da ogsaa i, at han ikke i strengeste Forstand havde valgt sig selv; han havde vel valgt sig selv, men udenfor sig selv; han havde opfattet det at vælge aldeles abstrakt og ikke grebet sig selv i sin Concretion; han havde ikke valgt saaledes, at han i Valget blev i sig selv, iførte sig sig selv; han havde valgt sig selv efter sin Nødvendighed, ikke i sin Frihed; han havde taget det ethiske Valg æsthetisk forfængeligt. Jo betydningsfuldere det er i sin Sandhed, der skal frem, desto farligere ere ogsaa Afveiene, og saaledes viser sig ogsaa her en forfærdelig Afvei. Idet Individet har grebet sig i sin evige Gyldighed, saa overvælder denne ham med

hele sin Fylde. Timeligheden forsvinder for ham. I første Øieblik fylder det ham med en ubeskrivelig Salighed og giver ham en absolut Tryghed. Kommer han nu eensidig til at stirre herpaa, saa gjør Timeligheden sine Fordringer gjeldende. Disse afvises; hvad Timeligheden kan give, det Fra eller Til, som her viser sig, er ham saa saare ubetydeligt i Sammenligning med hvad han evigt eier. Alt gaaer istaa for ham, han er ligesom kommen til Evigheden før Tiden. Han hensynker i Contemplation, han stirrer paa sig selv, men denne Stirren kan ikke udfylde Tiden. Da viser det sig for ham, at Tiden, Timeligheden er hans Fordærvelse, han fordrer en fuldkommen Form af Tilværelse, og her viser sig atter en Træthed, en Apathi, der har Lighed med den Mathed, som er Nydelsens Ledsager. Denne Apathi kan hvile saa rugende over et Menneske, at et Selvmord viser sig for ham som den eneste Udvei. Ingen Magt kan fravriste ham sig selv, den eneste Magt er Tiden, den kan vel heller ikke fravriste ham sig selv, men den standser og sinker ham, den opholder det Aandens Favnetag, med hvilket han griber sig selv. Han har ikke valgt sig selv, han har som Narcissus forelsket sig i sig selv. En saadan Tilstand er vist ikke sjelden endt med et Selvmord.

Feilen ligger i at han ikke har valgt paa den rigtige Maade, ikke just i den Forstand, at han slet ikke skulde have havt Øie for sine Feil, men han har seet sig selv ind under Nødvendighedens Bestemmelse; sig, denne Personlighed med hele denne Mangfoldighed af Bestemmelser, har han seet som et Medhenhørende i Verdens Gang, han har seet det ligeoverfor den evige Magt, hvis Ild har gjennemtrængt det uden at fortære det. Men han har ikke seet sig i sin Frihed, ikke valgt sig i den. Gjør han dette, saa er han i samme Øieblik, han vælger sig selv, i Bevægelse; hvor concret end hans Selv er, han har dog valgt sig selv efter sin Mulighed, han har i Angeren løskjøbt sig selv for at blive i sin Frihed, men i sin Frihed kan han kun blive derved, at han be-

ſtandig realiſerer den. Den der derfor har valgt ſig ſelv, han er eo ipso Handlende.

Her kan det maaſkee være Stedet til med et Par Ord at omtale en Livs-Anſkuelſe, ſom Du i høi Grad behager Dig i, iſær ſom Docent, ſtundom og ſom Praktikus. Den løber ikke ud paa Mindre end at det at ſørge dog egentlig er Livets Betydning, og det at være den Ulykkeligſte det Allerlykkeligſte. Ved første Øiekaſt ſynes denne Anſkuelſe ikke at være en æſthetiſk Livs-Betragtning; thi Nydelſe kan dog egentlig ikke være dens Løſen. Den er imidlertid heller ikke ethiſk, men den ligger i det farefulde Moment, da det Æſthetiſke ſkal gaae over til det Ethiſke, hvor Sjælen ſaa let beſnæres i en eller anden Yttring af en Prædeſtinations-Theori. Du fører forſkjellig falſk Lære, denne er næſten den værſte, men Du veed tillige, at den er den meeſt brugbare, naar det gjelder om at liſte Dig paa Mennesker og ſuge dem til Dig. Du kan være hjerteløs tiltrods for Nogen, Du kan ſpøge med Alt, endog med Menneſkets Smerte. At dette friſter Ungdommen, er Du ikke uvidende om, og dog kommer Du ved denne Adfærd til at ſtaae den temmelig fjern, fordi en ſaadan Omgang er ligeſaa meget tiltrækkende ſom fraſtødende. Er det en qvindelig Ungdom, Du paa den Maade vil bedrage, ſaa undgaaer det Dig ingenlunde, at en qvindelig Sjæl har for megen Dybde til i Længden at fængsles af Sligt, ja om Du end for et Øieblik har beſkjeftiget hende, det dog ſnart vil ende med, at hun bliver træt deraf og næſten fatter Afſky for Dig, da hendes Sjæl ikke fordrer ſaadanne Pirringer. Nu forandres Methoden, Du lader i enkelte gaadefulde Udbrud, ſom kun hun kan forſtaae, en fjern Melancholi ahne ſom Forklaring af det Hele. Kun hende aabner Du Dig for, men ſaa forſigtigt, at hun dog egentlig aldrig faaer noget Nærmere at vide, Du overlader til hendes Phantaſi at udmale den dybe Veemod, ſom Du gjemmer inderſt inde. Klog er Du, det kan man ikke negte Dig; og ſandt er det, hvad en ung Pige ſagde om Dig, at Du formodentlig endte med at blive Jeſuit. Jo underfundigere Du veed at

spille dem den Traad i Haanden, der fører dybere og dybere ind i Veemodens Lønligheder, desto gladere er Du, desto sikkrere paa at drage dem til Dig. Du holder ikke lange Taler, Du forkynder ikke Din Smerte i trofaste Haandtryk eller „i en romantisk Stirren ind i en ligestemt Sjæls romantiske Øie", dertil er Du for klog. Du flyer Vidner, og kun i et enkelt Øieblik lader Du Dig overrumple. Der er en Alder, i hvilken der ingen farligere Gift er for en ung Pige end Veemod, det veed Du, og denne Viden kan jo som enhver anden i og for sig være ret god, den Brug derimod, Du gjør deraf, skal jeg ikke rose.

Da Du har hørdet Dit Sind til at opfatte hele Tilværelsen i æsthetiske Kategorier, saa er det en Selvfølge, at Sorgen ikke er undgaaet Din Opmærksomhed, thi den er i og for sig nok saa interessant som Glæden. Den Urokkelighed, med hvilken Du fastholder det Interessante overalt, hvor det viser sig, er en stadig Anledning til, at Din Omgivelse misforstaaer Dig og snart anseer Dig for absolut hjerteløs, snart for et virkelig godmodigt Menneske, uagtet Du egentlig er ingen af Delene. Allerede den Omstændighed kan foranledige en saadan Misforstaaelse, at man ligesaa ofte seer Dig opsøge Sorgen som at ledsage Glæden, naar der, vel at mærke, i Sorgen saavel som i Glæden er en Idee, thi først derved vaagner den æsthetiske Interesse. Hvis Du kunde være letsindig nok til at gjøre et Menneske ulykkeligt, saa vilde Du kunne give Anledning til den besynderligste Skuffelse. Du vilde da ikke som Andre, der troløst blot søge Glæden, trække Dig tilbage og jage efter den igjen ad andre Veie, nei Sorgen i det samme Individ vilde blive Dig endnu interessantere end Glæden, Du vilde blive hos ham, Du vilde fordybe Dig i hans Sorg. Du har Erfaring, Inderlighed, Ordets Magt, Tragediens Pathos, Du veed at byde den Lidende den Lindring, som den æsthetisk Sørgende ene attraaer — Udtrykket. Det forlyster Dig at see, hvorledes den Sørgende hviler sig i Stemningens Strengeleeg, naar Du foredrager den, Du bliver ham snart uundværlig; thi Dit Udtryk løfter ham op fra

Sorgens mørke Boliger. Han derimod bliver ikke uundværlig for Dig, og snart er Du træt. Thi det er for Dig ikke blot Glæden, der

Er lig en flygtig Ven,
Som paa en Reise man møder,

men ogsaa Sorgen, da Du altid er en Reisende. Naar Du da har trøstet den Sørgende og til Erstatning for Din Uleilighed destilleret det Interessante ud deraf, saa kaster Du Dig i Din Vogn og raaber: afsted! Spørger man Dig hvorhen, da svarer Du med Helten Don Juan: „til Lyst og Munterhed." Nu er Du nemlig kjed af Sorgen, og Din Sjæl fordrer Modsætningen.

Ganske saa slemt, som jeg har skildret det, bærer Du Dig vel ikke ad, og jeg vil ikke negte Dig, at Du ofte har en virkelig Interesse for den Sørgende, at det ligger Dig paa Sinde at helbrede ham, at vinde ham for Glæden. Du spænder Dig da, som Du selv siger, lig en vælig Hest, for, og søger nu at arbeide ham ud af Sorgens Besnærelser. Du sparer ikke Tid og Kraft, og stundom lykkes det Dig. Endda kan jeg ikke rose Dig; thi der skjuler sig Noget herunder. Du er nemlig misundelig paa Sorgen, Du kan ikke lide, at noget andet Menneske har Sorg, eller en Sorg, som ikke skulde kunne beseires. Naar Du da helbreder en Sørgende, da nyder Du den Tilfredsstillelse, at Du siger til Dig selv: men min egen Sorg, den kan Ingen helbrede. Det er et Resultat, Du altid beholder in mente, hvad enten Du søger Glædens eller Sorgens Udspredelse, det bliver urokkeligt i Din Sjæl, at der er en Sorg, som ikke lader sig hæve.

Saaledes er jeg da kommen hen paa det Punkt, hvor Du mener, at Livets Betydning bliver at sørge. Den hele moderne Udvikling har det ved sig, at man finder en større Tilbøielighed til at ville sørge, end til at ville være glad. Det ansees for en høiere Anskuelse af Livet, og er det ogsaa, forsaavidt som det at ville være glad er naturligt, det at sørge unaturligt. Dertil kommer, at det at være glad medfører dog

en vis Forpligtelse for den Enkelte til Taknemmelighed, om hans Tanker end ere for forvirrede, til at han ret veed, hvem han skal takke; det at sørge fritager En herfor, og Forfængeligheden tilfredsstilles da bedre. Vor Tid har desuden paa saa mange Maader erfaret Livets Forfængelighed, at den ikke troer paa Glæden, og for dog at have noget at troe paa, troer den paa Sorgen. Glæden forgaaer, siger den, men Sorgen, den bestaaer, og Den som derfor bygger sin Anskuelse af Livet herpaa, han bygger paa en fast Grundvold.

Spørger man nu nærmere, hvad det er for en Sorg, Du taler om, saa er Du klog nok til at omgaae den ethiske Sorg. Det er ikke Angeren, Du mener; nei, det er den æsthetiske Sorg, det er især den reflekterede Sorg. Den har sin Grund ikke i Skyld, men i Ulykke, i Skjæbne, i en sørgelig Disposition, i Andres Indflydelse o. s. v. Det er Altsammen Noget, Du meget godt kjender fra Romaner. Læser Du det der, saa leer Du derad, hører Du Andre tale derom, saa spotter Du; men naar Du selv foredrager det, saa er der Mening deri og Sandhed.

Skjøndt nu den Anskuelse, der gjør det at sørge til Livets Betydning i og for sig, kunde synes sørgelig nok, saa kan jeg dog ikke undlade at vise Dig fra en Side, som Du maaskee ikke ventede, at den er trøstesløs. Hvad jeg nemlig før har sagt, det siger jeg her igjen, i samme Forstand som det hedder, at Glæden forgaaer, i samme Forstand hedder det, at Sorgen forgaaer. Dette er Noget, jeg ikke behøver at gjøre Dig opmærksom paa; thi det kan Du jo lære af Din Mester, Scribe, der ofte nok har spottet den Sentimentalitet, der troer paa en evig Sorg. Den der siger, at det at sørge er Livets Betydning, han har Glæden udenfor sig paa samme Maade som Den, der vil være glad, har Sorgen udenfor sig. Glæden kan da overrumple ham aldeles paa samme Maade som Sorgen den Anden. Hans Livs-Anskuelse er da knyttet til en Betingelse, som ikke staaer i hans Magt; thi det staaer egentlig lige saa lidet i et Menneskes Magt at lade være at blive glad som at lade være at blive bedrøvet.

Men enhver Livs-Anskuelse, der har en Betingelse udenfor sig, er Fortvivlelse. Og saaledes er det at ville sørge Fortvivlelse aldeles i samme Forstand, som det at ville søge Glæden, da det altid er Fortvivlelse at have sit Liv i det, hvis Væsen er, at det kan forgaae. Vær derfor saa klogtig og saa opfindsom som Du være vil, skræm Glæden bort ved et græbefærdigt Ydre, eller, hvis Du foretrækker det, bedrag den ved Dit Ydre for at gjemme paa Sorgen, Glæden kan dog overraske Dig; thi Tiden fortærer Tidens Børn, og en saadan Sorg er Tidens Barn, og den Evighed, den tilhyver sig, et Bedrag.

Jo dybere Grunden til Sorgen ligger, jo mere kan det synes, at det dog lod sig gjøre at bevare den hele sit Liv, ja, at man Intet behøvede at gjøre, men at det fulgte af sig selv, at den blev. Er det en enkelt Begivenhed, saa vil det allerede falde saare vanskeligt. Det indseer Du meget godt, og naar Du derfor skal udtale Dig angaaende Sorgens Betydning for hele Livet, saa tænker Du nærmest paa ulykkelige Individualiteter og tragiske Helte. Den ulykkelige Individualitets hele aandelige Disposition har det ved sig, at han ikke kan blive lykkelig eller glad, der ruger et Fatum over ham, og ligesaa over den tragiske Helt. Her har det da sin fuldkomne Rigtighed, at det at sørge er Livets Betydning, og her ere vi da ved en slet og ret Fatalisme, der altid har noget Forførende ved sig. Her møder Du da ogsaa med Din Pretention, som hverken gaaer ud paa Mere eller Mindre, end at Du er den Ulykkeligste. Og dog er det unegteligt, denne Tanke er den stolteste og trodsigste, der kan opkomme i et Menneskes Hjerne.

Lad mig svare Dig, som Du har fortjent det. Først og fremmest: Du sørger jo ikke. Dette veed Du meget godt; thi det er jo Dit Yndlingsudtryk, at den Ulykkeligste er den Lykkeligste. Men dette er et Falskneri, forfærdeligere end noget andet, det er et Falskneri, der vender sig mod den evige Magt, som styrer Verden, det er et Oprør mod Gud, ligesom det at ville lee, hvor man skal græde, og dog

er der en Fortvivlelse, der formaaer det, der er en Trods, der byder Gud selv Spidsen. Men det er tillige et Forræderi mod Menneskeslægten. Vel gjør Du ogsaa Forskjel paa Sorg, men Du mener dog, at der er en Differents, der er saa stor, at det er en Umulighed at bære den Sorg som saadan. Men er der en saadan Sorg til, saa staaer det ikke til Dig at afgjøre, hvilken den er; den ene Differents er ligesaa god som den anden, og Du har forraadt Menneskets dybeste og helligste Ret eller Naade. Det er et Forræderi mod det Store, en lav Misundelse; thi det løber dog ud paa, at de store Mænd ikke have været forsøgte i de farligste Prøvelser, at de ere slupne nemt til deres Hæder, at ogsaa de vilde bukket under, hvis den overmenneskelige Fristelse, Du taler om, var paakommet dem. Og er det da paa den Maade, Du agter at hædre det Store, ved at forkleine det, paa den Maade, Du agter at give det Vidnesbyrd, ved at fornegte det?

Og nu misforstaa mig ikke. Jeg er ikke det Menneske, som mener, at man ikke skal sørge, jeg foragter denne usle Forstandighed, og naar jeg kun har Valget herimellem, saa vælger jeg Sorgen. Nei, jeg veed, at det at sørge er skjønt, og at der er Fynd i Taarer; men jeg veed ogsaa, at man ikke skal sørge som Den der ikke har Haab. Der er en absolut Modsætning mellem os, som aldrig kan hæves. Jeg kan ikke leve under æsthetiske Bestemmelser, jeg føler, at mit Livs Helligste gaaer under, jeg fordrer et høiere Udtryk, og dette giver det Ethiske mig. Og her faaer først Sorgen sin sande og dybe Betydning. Bliv ikke stødt over hvad jeg her siger, ophold Dig ikke over, at jeg, medens jeg taler om den Sorg, som for at bæres behøver Helte, kan tale om Børn. Det er Tegn paa et velartet Barn, at det har Tilbøielighed til at bede om Forladelse, uden alt for meget at overveie, om det har Ret eller ikke, og saaledes er det Tegn paa et høimodigt Menneske, paa en dyb Sjæl, at han er tilbøielig til at angre, at han ikke gaaer i Rette med Gud, men angrer og elsker Gud i sin Anger. Uden dette er hans Liv Intet, kun

som Skum paa Vand. Ja, jeg forsikkrer Dig til, at om mit Liv var saaledes uden egen Skyld indflettet i Sorger og Lidelser, at jeg kunde kalde mig selv den største tragiske Helt, forlyste mig ved min Smærte og forfærde Verden ved at nævne den, mit Valg er gjort, jeg afføre mig Heltens Klædebon og Tragediens Pathos, jeg er ikke den Plagede, der kan være stolt af sine Lidelser, jeg er den Ydmygede, der føler min Brøde, jeg har kun eet Udtryk for hvad jeg lider — Skyld, eet Udtryk for min Smerte — Anger, eet Haab for mit Øie — Tilgivelse. Og falder det mig vanskeligt at gjøre det, o! jeg har kun een Bøn, jeg vilde kaste mig til Jorden og anraabe den evige Magt, som styrer Verden, om een Naade, tidlig og sildig, den, at det maatte tillades mig at angre; thi jeg kjender kun een Sorg, som kunde bringe mig til Fortvivlelse og nedstyrte Alt deri — den, at Angeren var en Skuffelse, en Skuffelse ikke med Hensyn til Tilgivelsen, den søger, men med Hensyn til Tilregnelsen, den forudsætter.

Og mener Du, at Sorgen ved denne Adfærd ikke skeer sin Ret, at jeg løber fra den? Ingenlunde! Jeg nedlægger den i mit Væsen og glemmer den derfor aldrig. Det er overhovedet en Vantro paa Aandens Gyldighed, ikke at turde troe, at jeg kan eie Noget i mig uden hvert Øieblik at see dertil. Hvad man i det daglige Liv vil gjemme bedst, det nedlægger man paa et Sted, hvor man ikke alle Dage kommer, og saaledes ogsaa i aandelig Forstand. Jeg har Sorgen i mig, og jeg veed, at den vil tilhøre mit Væsen, jeg veed det langt sikkrere end den, der i Angst for at miste den hver Dag tager den frem.

Mit Liv har aldrig været saa bevæget, at jeg har følt mig fristet til, chaotisk at ville forvirre hele Tilværelsen, men i mit daglige Liv har jeg ofte erfaret, hvor gavnligt det er at give Sorgen et ethisk Udtryk; ikke at udslette det Æsthetiske i Sorgen, men ethisk at beherske det. Saalænge Sorgen er stille og ydmyg, frygter jeg den ikke; bliver den heftig og lidenskabelig, sophistisk og bedaarer mig i Mismod, da reiser

jeg mig; jeg taaler intet Oprør, jeg vil ikke, at Noget i Verden skal fralifte mig, hvad jeg har modtaget af Guds Haand som en Naadegave. Jeg jager ikke Sorgen bort, søger ikke at glemme den, men jeg angrer. Og er Sorgen end af den Art, at jeg ikke selv er Skyld i den, jeg angrer, at jeg har ladet den faae Magt over mig, jeg angrer, at jeg ikke strax har henført den til Gud, og hvis dette var skeet, havde den ingen Magt faaet til at bedaare mig.

Tilgiv mig, at jeg atter her taler om Børn. Naar et Barn gaaer og tviner og vil hverken det Ene eller det Andet, saa siger man: Du vil vel have Noget at græde for, og denne Methode skal være ypperlig. Saaledes med mig; thi hvor meget man kommer til Skjels Aar og Alder, man beholder dog altid Noget af Barnet. Naar jeg da tviner, saa siger jeg til mig selv: Du vil nok have Noget at græde for, og da foretager jeg Forvandlingen. Og det kan jeg forsikkre Dig, det er saare velgjørende for et Menneske; thi de Taarer, den æsthetisk Sørgende udgyder over sig selv, ere dog hykkelske Taarer og frugte Intet; men det, at føle sig skyldig, er virkelig Noget at græde for, og Angerens Taarer er der en evig Velsignelse i. Da Frelseren drog op til Jerusalem og græd over den store Stad, der ikke vidste hvad der tjente til dens Bedste, da var det vel muligt, at han ogsaa kunde have bevæget den til at græde med, men hvis det havde været æsthetiske Taarer, da havde det kun saare lidet baadet, og dog har vel Verden ikke seet mange Tragedier som den, da det udvalgte Folk blev forskudt. Havde det været Angerens Taarer, ja, da havde der været Fynd i dem, og dog var der jo her Talen om at angre Mere end sin egen Skyld; thi det var jo ikke den Slægt, som netop da levede, der var den eneste skyldige, det var Forfædrenes Brøde, der hvilede paa den. Og her viser Angeren sig i hele sin dybe Betydning; thi medens den paa een Maade isolerer mig, saa knytter den mig paa en anden Maade uopløseligt til hele Slægten; thi mit Liv begynder jo ikke i Tiden med Intet, og kan jeg ikke angre det Forbigangne, saa er Friheden en Drøm.

Du indseer maaskee nu, hvorfor jeg her behandler denne Livs-Anskuelse; Personligheden er atter her seet ind under Nødvendighedens Bestemmelser, og der er blot saa megen Frihed tilbage, at denne som en urolig Drøm bestandig kan holde Individet halvvaagent og lede ham vild i Lidelsernes og Tilskikkelsernes Labyrinth, hvor han overalt seer sig selv og dog ikke kan komme til sig selv. Det er utroeligt, med hvilket Letsind man ofte seer slige Problemer behandlede. Selv systematiske Tænkere behandle det som en Naturmærkværdighed, de Intet videre have at sige om, men som de kun beskrive, uden at det falder dem paa Sinde, at hvis der var en saadan Naturmærkværdighed til, saa er al deres øvrige Viisdom Nonsens og Illusion. Derfor føler man sig ganske anderledes hjulpen ved den christelige Anskuelse end ved alle Philosophers Viisdom. Denne underlægger Alt under Synd, Noget, Philosophen er for æsthetisk til at have ethisk Mod til. Og dog er dette Mod det Eneste, der kan frelse Livet og Mennesket, naar man dog ikke vil efter Lune afbryde sin Skepsis og slaae sig sammen med nogle Ligesindede om hvad der er Sandhed.

Den første Form, som Valget giver sig, er en fuldkommen Isolation. Idet jeg nemlig vælger mig selv, sondrer jeg mig ud af mit Forhold til den hele Verden, indtil jeg i denne Udsondren ender i den abstracte Identitet. Da Individet har valgt sig efter sin Frihed, saa er det eo ipso handlende. Dog har dets Handlen intet Forhold til nogen Omverden; thi Individet har aldeles tilintetgjort denne og er kun for sig selv. Den Livs-Anskuelse, som her viser sig, er imidlertid en ethisk Anskuelse. Den fandt sit Udtryk i Grækenland i et enkelt Individs Bestræbelse for at udarbeide sig selv til et Dydsmønster. Som senere i Christenheden Anachoreterne, saaledes trak dette sig tilbage fra Livets Virksomhed, ikke for at hensynke i metaphysiske Grublerier, men for at handle, ikke ud efter, men i sig selv. Denne indre Handlen var paa eengang dets Opgave og dets Tilfredshed; thi det var jo ikke dets Hensigt at uddanne sig selv for senere desto bedre at kunne tjene

Staten, nei, i denne Uddannelse var det sig selv nok, og det forlod Statslivet for aldrig at vende tilbage dertil. I egentlig Forstand trak det sig derfor vel ikke tilbage fra Livet, tvertimod, det blev i dets Mangfoldighed, fordi Berøringen med det var det i pædagogisk Henseende Nødvendige for dets egen Skyld; men Statslivet havde som saadant ingen Betydning for det, det havde ved en eller anden Hexeformel gjort det uskadeligt, indifferent, betydningsløst for sig. De Dyder, det udviklede, vare da ikke borgerlige Dyder (og det var dog egentlig de sande Dyder i Hedenskabet, der svare til de religiøse Dyder i Christendommen), det var de personlige Dyder, Mod, Tapperhed, Afholdenhed, Nøisomhed o. s. v. I vore Tider seer man naturligviis saare sjelden denne Livs-Anskuelse realiseret, fordi Enhver er for meget berørt af det Religiøse til at blive staaende ved en saadan abstrakt Bestemmelse af Dyd. Det Ufuldkomne ved denne Livs-Anskuelse sees let. Feilen laae i at Individet aldeles abstrakt havde valgt sig selv, og derfor blev den Fuldkommenhed, han attraaede og opnaaede, ligesaa abstrakt. Af den Grund var det jeg udhævede som identisk med det, at vælge sig selv, det, at angre sig selv; thi Angeren sætter Individet i den inderligste Forbindelse og det nøieste Sammenhæng med en Omverden.

Man har ofte seet, og seer endnu stundom i den christne Verden, Analogien til denne græske Livs-Anskuelse, kun at den i Christendommen ved Tilsætning af det Mystiske og det Religiøse bliver skjønnere og fyldigere. En græsk Individualitet, der udarbeidede sig selv til et fuldkomment Indbegreb af alle personlige Dyder, maa nu opnaae en saa høi Grad af Virtuositet som han vil, hans Liv er dog ikke udødeligere end den Verden, hvis Fristelse hans Dyd beseirede, hans Salighed er en eensom Selvtilfredshed, forgjængelig som alt Andet. En Mystikers Liv er nu langt dybere. Han har valgt sig selv absolut; thi skjøndt man sjeldnere hører en Mystiker udtrykke sig saaledes, skjøndt han som oftest bruger det tilsyneladende modsatte Udtryk, at han har valgt Gud, saa bliver dog, som ovenfor viist, Sagen den samme; thi hvis han ikke

har valgt sig selv absolut, saa er han ikke i noget frit Forhold til Gud, og i Friheden ligger netop det Eiendommelige ved den christelige Fromhed. Dette frie Forhold udtrykkes i Mystikerens Sprog ofte saaledes, at han er det absolute Du. Mystikeren har valgt sig selv absolut og altsaa efter sin Frihed, og er altsaa eo ipso handlende, men hans Handling er indvortes Handling. Mystikeren vælger sig selv i sin fuldkomne Isolation, for ham er den hele Verden død og tilintetgjort, og den trættede Sjæl vælger Gud eller sig selv. Dette Udtryk, den trættede Sjæl, maa ikke misforstaaes, ikke misbruges til Mystikerens Forkleinelse, som om det var en mislig Sag, at Sjælen først naar den var bleven træt af Verden valgte Gud. Med dette Udtryk betegner Mystikeren uden Tvivl sin Anger over, ikke før at have valgt Gud, og hans Træthed maa ikke ansees for identisk med Kjede til Livet. Allerede her vil Du see, hvor lidet ethisk Mystikerens Liv dog egentlig er anlagt, da det er Angerens høieste Udtryk at angre, at han ikke tidligere, førend han blev concret i Verden, at han ikke, medens hans Sjæl blot var bestemt abstrakt, som Barn altsaa, valgte Gud.

Mystikeren er, idet han har valgt, eo ipso Handlende; men hans Handling er indvortes Handling. Forsaavidt han er handlende, har da hans Liv en Bevægelse, en Udvikling, en Historie. En Udvikling kan imidlertid i den Grad være metaphysisk eller æsthetisk, at det bliver tvivlsomt, hvorvidt man i egentlig Forstand tør kalde den en Historie, da man derved jo tænker paa en Udvikling under Friheds Form. En Bevægelse kan i den Grad være desultorisk, at det kan være tvivlsomt, hvorvidt man tør kalde den en Udvikling. Naar saaledes Bevægelsen bestaaer i at et Moment atter og atter kommer igjen, saa har man unegtelig en Bevægelse, ja, man kan maaskee opdage en Lov for Bevægelsen; men man har ingen Udvikling. Gjentagelsen i Tiden er uden Betydning, og Continuiteten mangler. Dette er i høi Grad Tilfælde med Mystikerens Liv. Det er forfærdeligt at læse en Mystikers Klager over de matte Øieblikke. Naar da det matte Øieblik

er forbi, saa kommer det lyse Øieblik, og saaledes vexler hans Liv bestandig, det har vel Bevægelse, men ikke Udvikling. Hans Liv mangler Continuiteten. Det, der egentlig danner denne i en Mystikers Liv, er en Følelse, nemlig Længsel, hvad enten denne Længsel nu retter sig mod det, der er forbi, eller mod det, der skal komme. Men det, at en Følelse saaledes danner Mellemrummet, viser netop, at Sammenhængen mangler. En Mystikers Udvikling er i den Grad metaphysisk og æsthetisk bestemmet, at man ikke tør kalde den Historie, uden i samme Forstand, som man taler om en Plantes Historie. For Mystikeren er den hele Verden død, han har forelsket sig i Gud. Hans Livs Udvikling er nu denne Kjærligheds Udfoldelse. Som man har Exempel paa, at Elskende have en vis Lighed med hinanden, ogsaa i det Ydre, i Miner og Ansigtets Skikkelse, saaledes hensynker Mystikeren i Beskuelsen af Guddommen, dens Billede speiler sig mere og mere i hans elskende Sjæl, og Mystikeren fornyer saaledes og opfrisker det tabte Guds-Billede i Menneskет. Jo mere han contemplerer, jo tydeligere speiler dette Billede sig i ham, jo mere kommer han selv til at ligne dette Billede. Hans indvortes Handling bestaaer da ikke i Erhvervelsen af de personlige Dyder, men i Udviklingen af de religiøse eller contemplative Dyder. Men selv dette er for ethisk et Udtryk for hans Liv, og derfor er Bønnen hans egentlige Liv. At ogsaa Bønnen hører med til et ethisk Liv, vil jeg ikke negte; men jo mere ethisk et Menneske lever, desto mere har Bønnen Forsættets Charakteer, saaledes at selv i Takkebønnen er der et Moment af Forsæt. Anderledes forholder det sig med Mystikerens Bøn. For ham er Bønnen desto betydningsfuldere, jo mere erotisk den er, jo mere den er opildnet af en brændende Kjærlighed. Bønnen er Udtrykket for hans Kjærlighed, det Sprog, i hvilket han ene kan tiltale Guddommen, som han har forelsket sig i. Som i Jordlivet de Elskende længes efter det Øieblik, da de kunne udaande deres Kjærlighed for hinanden, lade deres Sjæle sammensmelte i en sagte Hvisken, saaledes længes Mystikeren efter det Øieblik,

da han i Bønnen ligesom kan snige sig ind i Gud. Som de Elskende føle den høieste Grad af Salighed i denne Hvisken, naar de egentlig slet Intet have at tale om, saaledes er for Mystikeren hans Bøn desto' saligere, hans Kjærlighed desto lykkeligere, jo mindre den har noget Indhold, jo mere han i sit Suk næsten forsvinder for sig selv.

Det turde maaskee ikke her være af Veien lidt nærmere at udhæve det Usande i et saadant Liv, saa meget mere som enhver dybere Personlighed altid føler sig berørt deraf. Du mangler saaledes ingenlunde Momenter til, i det mindste for en Tid, at blive en Mystiker. Overhovedet mødes paa dette Gebeet de største Modsætninger, de reneste og uskyldigste Sjæle og de brødefuldeste Mennesker, de meest Begavede og de Eenfoldigste.

Først vil jeg ganske eenfoldigt udtale mig over, hvad det egentlig er, der støder mig i et saadant Liv. Dette er min individuelle Dom. Senere skal jeg da søge at vise, at det har sin Rigtighed med de af mig paapegede Misligheder, samt Grunden til dem og de forfærdelige Afveie, der ligge saa nær.

Efter min Mening kan man ikke frikjende Mystikeren for en vis Paatrængenhed i sit Forhold til Gud. At et Menneske skal elske Gud af sin ganske Sjæl og al sin Tanke, ja, at han ikke blot skal det, men at det, at gjøre det, er Saligheden selv, hvo vilde negte dette? Deraf følger imidlertid ingenlunde, at Mystikeren skal forsmaae den Tilværelse, den Virkelighed, i hvilken Gud har sat ham; thi derved forsmaaer han egentlig Guds Kjærlighed eller fordrer et andet Udtryk for den end det, Gud vil give. Her gjelder det alvorlige Ord af Samuel: Lydighed er Gud kjærere end Vædderens Fedme. Men denne Paatrængenhed kan stundom antage en endnu betænkeligere Skikkelse. Naar saaledes en Mystiker begrunder sit Forhold til Gud paa, at han netop er Den han er, seer sig paa Grund af en eller anden Tilfældighed som Gjenstand for Guddommens Forkjærlighed. Herved nedværdiger han nemlig Gud og sig selv. Sig selv, thi det er altid en Ned-

værdigelse, ved noget Tilfældigt at være væsentlig forskjellig fra Andre; Gud, thi han gjør ham til en Afgud og sig selv til en Yndling ved dennes Hof.

Hvad der dernæst er mig ubehageligt ved en Mystikers Liv, er den Blødhed og Svaghed, man ikke kan frikjende ham for. At et Menneske ønsker at være i sit inderste Hjerte forvisset om, at han elsker Gud i Sandhed og Oprigtighed, at han mangen Gang føler sig foranlediget til ret at forvisse sig derom, at han kan bede Gud at lade sin Aand vidne med hans Aand om, at han gjør det, hvo vilde negte det Skjønne og det Sande heri? Men heraf følger ingenlunde, at han hvert Øieblik vil gjentage dette Forsøg, hvert Øieblik gjøre Prøve paa sin Kjærlighed. Han vil have Sjælsstorhed nok til at troe paa Guds Kjærlighed, og da vil han ogsaa have Frimodighed til at troe paa sin Kjærlighed, og glad blive i de Forhold, der ere ham anviste, netop fordi han veed, at denne Forbliven er det sikkreste Udtryk for hans Kjærlighed, for hans Ydmyghed.

Endelig mishager en Mystikers Liv mig, fordi jeg anseer det for et Bedrag mod den Verden, i hvilken han lever, et Bedrag mod de Mennesker, med hvilke han er forbunden, eller til hvilke han kunde træde i Forhold, hvis det ikke havde behaget ham at blive Mystiker. I Almindelighed vælger Mystikeren det eensomme Liv, men dermed er Sagen ikke klar; thi Spørgsmaalet er, om han har Lov til at vælge det. Forsaavidt han har valgt det, bedrager han ikke Andre, thi han siger jo dermed: jeg vil intet Forhold have til Eder; men Spørgsmaalet er, om han har Lov til at sige det, Lov til at gjøre det. Det er især som Ægtemand, som Fader, jeg er en Fjende af Mysticisme. Mit Huusliv har ogsaa sit ἄδυτον, men dersom jeg var Mystiker, da maatte jeg jo have endnu et for mig selv alene, og da var jeg en daarlig Ægtemand. Da det nu efter min Mening, som jeg senere skal udvikle, er Pligt for ethvert Menneske at gifte sig, og da det umuligt kan være min Mening, at man skal gifte sig for at blive en

daarlig Ægtemand, saa seer Du let, at jeg maa have Uvillie mod al Mysticisme.

Den der eensidigen hengiver sig til et mystisk Liv, han bliver tilsidst saa fremmed for alle Mennesker, at ethvert Forhold, endog det ømmeste og inderligste, bliver ham ligegyldigt. I den Forstand er det ikke, at man skal elske Gud høiere end Fader og Moder, saa selvkjærlig er Gud ikke, ei heller er han en Digter, der ønsker at plage Mennesker ved de rædsomste Collisioner, og der lod sig vel neppe tænke nogen rædsommere, end om der virkelig var Collision mellem Kjærlighed til Gud og Kjærlighed til de Mennesker, til hvem han i vort eget Hjerte har nedlagt Kjærlighed. Du har vel ikke glemt den unge Ludvig Blackfeldt, som vi begge for en Deel Aar siden levede i megen Berøring med, jeg i Særdeleshed. Han var visselig et meget begavet Hoved, hans Ulykke blev, at han eensidigen fortabte sig i en ikke saa meget christelig som indisk Mysticisme. Havde han levet i Middelalderen, vilde han uden tvivl have fundet Tilhold i et Kloster. Vor Tid har ikke saadanne Hjælpemidler. Løber et Menneske nu vild, saa maa han nødvendigviis gaae under, hvis han ikke aldeles helbredes; en saadan relativ Frelse have vi ikke at byde ham. Du veed, han endte med et Selvmord. Til mig havde han et Slags Fortrolighed, og gjorde forsaavidt et Brud paa sin Yndlingstheori, at man ikke skulde sætte sig i Forhold til noget Menneske, men umiddelbart til Gud. Hans Fortrolighed til mig var da heller ikke stor, og han aabnede sig aldrig ganske for mig. I det sidste Halvaar, han levede, var jeg med Angst Vidne til hans excentriske Bevægelser. Flere Gange er det vel muligt, at jeg har standset ham; med Bestemthed kan jeg ikke vide det, da han aldrig aabnede sig for Nogen. Han havde en ualmindelig Gave til at skjule sine Sjælstilstande, og til at give en Lidenskab en anden Lidenskabs Udseende. Endelig endte han da selv sit Liv, uden at Nogen kunde forklare Grunden dertil. Hans Læge meente, at det var en partiel Affindighed; det var nu meget fornuftigt meent af Lægen. Hans Aand var i en vis Forstand

usvækket til det sidste Øieblik. Du veed maaskee ikke, at der existerer et Brev fra ham til hans Broder, Justitsraaden, hvori han underrettede denne om sit Forehavende. Jeg lader en Afskrift deraf følge hermed. Det har en rystende Sandhed og er et høist objectivt Udtryk for den fuldkomne Isolations sidste Agoni.*)

Den stakkels Ludvig var vistnok ikke religiøst bevæget, men dog var han mystisk bevæget; thi det Eiendommelige ved det Mystiske er ikke det Religiøse, men Isolationen, i hvilken Individet, uden at agte noget Forhold til den givne Virkelighed, vil sætte sig i umiddelbar Rapport til det Evige. At man, saasnart man nævner det Ord: Mystisk, nærmest og strax tænker paa noget Religiøst, har sin Grund deri, at det Religiøse har en Tilbøielighed til at isolere Individet, Noget den simpleste Jagttagelse kan overbevise Dig om. Du gaaer maaskee sjeldnere i Kirke; men er vel desto mere iagttagende.

---

*) „Høistærede Hr. Justitsraad!

Jeg skriver til Dem, fordi De paa en Maade er mig den Nærmeste, paa en anden Maade er De mig ikke nærmere end andre Mennesker. Naar De modtager disse Linier, er jeg ikke mere. Skulde Nogen spørge Dem om Grunden, saa kan De sige, der var engang en Prindsesse, som hed Morgenskjøn, eller noget andet Lignende; thi saaledes vilde jeg selv svare, hvis jeg kunde have havt den Glæde at overleve mig selv. Skulde Nogen spørge Dem om Anledningen, kan De sige, at det var i Anledning af den store Ildebrand. Skulde Nogen spørge Dem om Tiden, kan De sige, at det var i den for mig saa mærkelige Juli Maaned. Skulde Ingen spørge Dem om nogen af Delene, saa skal De intet svare.

Ikke anseer jeg et Selvmord for noget Roesværdigt. Det er ikke af Forfængelighed jeg har besluttet mig dertil. Derimod troer jeg paa Rigtigheden af den Sætning, at intet Menneske kan taale at see det Uendelige. Det har viist sig engang for mig i intellectuel Henseende, og Udtrykket derfor er Uvidenhed. Uvidenhed er nemlig det negative Udtryk for den uendelige Viden. Et Selvmord er det negative Udtryk for den uendelige Frihed. Det er en Form af den uendelige Frihed, men den negative Form. Held Den, som finder den positive.

Med Høiagtelse

Deres ærbødige."

Har Du ikke lagt Mærke til, at skjøndt man i en vis Forstand faaer Indtrykket af en Menighed, saa føler dog den Enkelte sig isoleret; man bliver hinanden fremmed, og det er ligesom først igjennem en lang Omvei, at man atter forenes. Og hvoraf kommer det uden deraf, at den Enkelte føler sit Gudsforhold saa stærkt i hele dets Inderlighed, at hans jordiske Forhold ved Siden deraf tabe deres Betydning. For et sundt Menneske vil dette Øieblik ikke vare længe, og en saadan momentan Fjernelse er saa langt fra at være et Bedrag, at den snarere forøger de jordiske Forholds Inderlighed. Men hvad der saaledes kan være sundt som Moment, det bliver, naar det eensidigen udvikles, en høist betænkelig Sygdom.

Da jeg ikke er i Besiddelse af theologisk Dannelse, saa seer jeg mig ikke istand til, udførligere at udvikle den religiøse Mysticisme. Jeg har kun betragtet den fra mit ethiske Standpunkt, og derfor har jeg, med Rette troer jeg, givet det Ord Mysticisme et langt større Omfang, end det ellers pleier at have. At der i den religiøse Mysticisme findes saare meget Skjønt, at de mange dybe og alvorlige Naturer, der have hengivet sig dertil, i deres Liv have erfaret Meget og saaledes ere blevne skikkede til at tjene Andre, der ville vove sig ind paa denne farlige Vei, med Raad og Anviisning og Vink, derom tvivler jeg ikke, men desuagtet bliver denne Vei ikke blot en farlig Vei, men en Afvei. En Inconseqvents ligger der altid deri. Naar Mystikeren overhovedet ikke agter Virkeligheden, saa sees ikke, hvorfor han ikke med samme Mistro betragter det Moment i Virkeligheden, da han blev berørt af det Høiere.

Mystikerens Feil er da ikke, at han vælger sig selv, thi det gjør han efter min Anskuelse vel i, men hans Feil er, at han ikke vælger sig rigtigt, han vælger efter sin Frihed, og dog vælger han ikke ethisk; men man kan kun vælge sig selv efter sin Frihed, naar man vælger sig ethisk; men ethisk kan man kun vælge sig selv ved at angre sig selv, og kun ved at angre sig selv bliver man concret, og kun som concret

Individ er man et frit Individ. Mystikerens Feil ligger derfor ikke i noget Senere, den ligger i den allerførste Bevægelse. Anseer man denne for rigtig, saa er enhver Fjernelse fra Livet, enhver asketisk Selvplagelse kun en yderligere og rigtig Consequents. Mystikerens Feil er, at han i Valget ikke bliver concret for sig selv og heller ei for Gud; han vælger sig selv abstrakt og mangler derfor Gjennemsigtighed. Dersom man nemlig troer, at det Abstrakte er det Gjennemsigtige, saa tager man feil; det Abstrakte er det Uklare, det Taagede. Hans Forelskelse i Gud har derfor sit høieste Udtryk i en Følelse, en Stemning; i Aftenskumringen, i Taagernes Tid smelter han sammen med sin Gud i ubestemte Bevægelser. Men naar man vælger sig selv abstrakt, da vælger man sig ikke ethisk. Først naar man i Valget har overtaget sig selv, iført sig sig selv, gjennemtrængt sig selv totalt saaledes, at enhver Bevægelse er ledsaget af Bevidstheden om et Ansvar for sig selv, først da har man valgt sig selv ethisk, først da har man angret sig selv, først da er man concret, først da er man i sin totale Isolation i absolut Continuitet med den Virkelighed, man tilhører.

Denne Bestemmelse, at det, at vælge sig selv, er identisk med det, at angre sig selv, kan jeg ikke ofte nok komme tilbage paa, hvor simpel den forresten i og for sig er. Om denne dreier nemlig Alt sig. Mystikeren angrer ogsaa, men han angrer sig ud af sig selv, ikke ind i sig selv, han angrer metaphysisk, ikke ethisk. At angre æsthetisk er afskyeligt, fordi det er Blødagtighed; at angre metaphysisk er en utidig Overflødighed, thi Individet har jo ikke skabt Verden og behøver da ikke at tage sig den Ting saa nær, om Verden virkelig skulde være Forfængelighed. Mystikeren vælger sig selv abstrakt, og derfor maa han ogsaa angre sig selv abstrakt. Dette kan man bedst see af Mystikerens Dom om Tilværelsen, den endelige Virkelighed, i hvilken han dog lever. Mystikeren lærer nemlig, at denne er Forfængelighed, Skuffelse, Synd; men enhver saadan Dom er en metaphysisk Dom, og bestemmer ikke mit Forhold ethisk til den. Selv naar han siger, at

Endeligheden er Synd, saa siger han dermed dog nærmest det Samme, som naar han kalder den Forsængelighed. Vil han derimod fastholde det Ord „Synd“ ethisk, saa bestemmer han sit Forhold dertil ikke ethisk, men metaphysisk, thi det ethiske Udtryk vilde ikke være at flye bort, men at gaae ind deri, at ophæve det, eller at bære det. Den ethiske Anger har kun to Bevægelser, enten ophæver den sin Gjenstand eller den bærer den. Disse to Bevægelser antyde ogsaa et concret Forhold mellem det angrende Individ og det, der er Gjenstand for hans Anger, hvorimod det, at flye bort, udtrykker et abstrakt Forhold.

Mystikeren vælger sig selv abstrakt, man kan derfor sige, han vælger sig selv bestandig ud af Verden; men Følgen deraf er, at han ikke kan vælge sig selv tilbage i Verden igjen. Det sande concrete Valg er det, hvorved jeg i samme Øieblik som jeg vælger mig ud af Verden, vælger mig tilbage i Verden. Naar jeg nemlig angrende vælger mig selv, saa samler jeg mig selv i hele min endelige Concretion, og idet jeg saaledes har valgt mig selv ud af Endeligheden, er jeg i den absoluteste Continuitet med denne.

Da Mystikeren vælger sig selv abstrakt, saa er hans Ulykke, at han har saa vanskeligt ved at komme i Bevægelse, eller rettere sagt, at det er ham en Umulighed. Som det gaaer Dig med Din jordiske første Kjærlighed, saaledes gaaer det Mystikeren med hans religiøse første Kjærlighed. Han har smagt dens hele Salighed, og har nu Intet at gjøre uden at vente paa, om den vil komme igjen i ligesaa megen Herlighed, og herom kan han let fristes til at nære en Tvivl, der er den saa ofte af mig paapegede, at Udvikling er Tilbagegang, er en Sætten af. For en Mystiker er Virkeligheden en Forsinkelse, ja af saa betænkelig Art, at han næsten løber Fare for, at Livet berøver ham hvad han engang har eiet. Vilde man derfor spørge en Mystiker, hvad er Livets Betydning, saa vilde han maaskee svare: det er Livets Betydning at lære Gud at kjende, at forelske sig i ham. Dette er imidlertid ikke Svar paa Spørgsmaalet; thi her er Livets

Betydning opfattet som Moment, ikke som Successsion. Naar jeg derfor vil spørge ham, hvilken Betydning har det for Livet, at Livet har havt denne Betydning, eller med andre Ord, hvilken er Timelighedens Betydning, saa har han ikke Stort at svare, i ethvert Tilfælde ikke meget Glædeligt. Siger han, at Timeligheden er en Fjende, der skal overvindes, saa maatte man da nærmere spørge, om det ingen Betydning skulde have, at denne Fjende blev overvunden. Dette mener Mystikeren egentlig ikke, og helst vilde han dog være færdig med Timeligheden. Som han derfor miskjendte Virkeligheden og fik den metaphysisk opfattet som Forfængelighed, saa miskjender han nu det Historiske og faaer det metaphysisk opfattet som unyttig Møie. Den høieste Betydning, han da kan tillægge Timeligheden, er, at den er en Prøvetid, i hvilken man atter og atter gjør Prøve, uden at der dog egentlig resulterer Noget deraf, eller at man er kommen videre, end man var i Begyndelsen. Dette er imidlertid en Miskjendelse af Timeligheden, thi vel beholder den altid Noget af en ecclesia pressa i sig, men den er tillige Muligheden af den endelige Aands Forherligelse. Det er netop det Skjønne ved Timeligheden, at den uendelige og den endelige Aand i den skilles ad, og det er netop den endelige Aands Storhed, at Timeligheden er den anviist. Timeligheden er derfor ikke til, om jeg saa tør sige, for Guds Skyld, for at han i den, at jeg skal tale mystisk, kan prøve og forsøge den Elskende, men den er til for Menneskets Skyld og er den største Naadegave af alle. Deri ligger nemlig et Menneskes evige Værdighed, at han kan faae Historie, deri ligger det Guddommelige i ham, at han selv, hvis han vil, kan give denne Historie Continuitet; thi det faaer den først, naar den ikke er Indbegrebet af hvad der er skeet eller hændt mig, men min egen Gjerning, saaledes, at selv det, der er hændt mig, ved mig er forvandlet og overført fra Nødvendighed til Frihed. Dette er det Misundelsesværdige ved et Menneskeliv, at man kan komme Guddommen til Hjælp, kan forstaae ham, og det er igjen den eneste et Menneske værdige Maade at forstaae ham paa, at man i Frihed

tilegner sig Alt hvad der tilkommer En, baade det Glade og det Sørgelige. Eller synes det Dig ikke saa? Mig forekommer det saaledes, ja jeg synes, at man blot behøvede at sige det høit til et Menneske for at gjøre ham misundelig paa sig selv.

De tvende her antydede Standpunkter kunne nu anseés for Forsøg paa at realisere en ethisk Livs-Anskuelse. Grunden, hvorfor det ikke lykkes, er den, at Individet har valgt sig selv i sin Isolation, eller har valgt sig selv abstrakt. Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes, at Individet ikke har valgt sig selv ethisk. Han er derfor ikke i Sammenhæng med Virkeligheden, og naar dette er Tilfældet, saa kan ingen ethisk Livs-Anskuelse gjennemføres. Den, der derimod ethisk vælger sig selv, han vælger sig concret som dette bestemte Individ, og denne Concretion opnaaer han derved, at denne Vælgen er identisk med denne Angren, der ratihaberer Valget. Individet bliver sig da bevidst som dette bestemte Individ, med disse Evner, disse Tilbøieligheder, disse Drifter, disse Lidenskaber, paavirket af denne bestemte Omgivelse, som dette bestemte Produkt af en bestemt Omverden. Men idet han saaledes bliver sig bevidst, overtager han det Altsammen under sit Ansvar. Han hæsiterer ikke, om han skal tage det Enkelte med eller ikke; thi han veed, at der er noget langt Høiere, der gaaer tabt, hvis han ikke gjør det. Han er da i Valgets Øieblik i den fuldkomneste Isolation, thi han trækker sig ud af Omgivelsen; og dog er han i samme Moment i absolut Continuitet, thi han vælger sig selv som Produkt; og dette Valg er Frihedens Valg, saaledes, at idet han vælger sig selv som Produkt, han ligesaa godt kan siges at producere sig selv. Han er da i Valgets Øieblik ved Slutningen, thi hans Personlighed slutter sig sammen; og dog er han i samme Øieblik netop ved Begyndelsen, thi han vælger sig selv efter sin Frihed. Som Produkt er han indeklemt i Virkelighedens Former, i Valget gjør han sig selv elastisk, forvandler hele sin Udvorteshed til Indvorteshed. Han har sin Plads i Verden, i Friheden vælger han selv sin Plads, det er, han vælger denne Plads. Han er et bestemt Individ, i Valget gjør

han sig selv til et bestemt Individ, til det samme nemlig; thi han vælger sig selv.

Individet vælger da sig selv som en mangfoldig bestemmet Concretion, og vælger sig derfor efter sin Continuitet. Denne Concretion er Individets Virkelighed; men da han vælger den efter sin Frihed, saa kan man ogsaa sige, at den er hans Mulighed, eller, for ikke at bruge et saa æsthetisk Udtryk, at den er hans Opgave. Den, der lever æsthetisk, seer nemlig overalt kun Muligheder, disse udgjøre for ham den tilkommende Tids Indhold, hvorimod Den, der lever ethisk, overalt seer Opgaver. Denne sin virkelige Concretion seer Individet da som Opgave, som Maal, som Formaal. Men det, at Individet seer sin Mulighed som sin Opgave, det udtrykker netop hans Souverainetet over sig selv, hvilken han aldrig opgiver, om han end paa den anden Side ikke behager sig i den høist ugenerede Souverainetet, som en Konge uden Land altid har. Dette giver det ethiske Individ en Sikkerhed, som Den, der lever blot æsthetisk, aldeles mangler. Den der lever æsthetisk, han venter Alt udenfra. Deraf den sygelige Angst, hvormed mange Mennesker tale om det Forfærdelige i, ikke at være kommen paa sin Plads i Verden. Hvo vil negte det Glædelige i, ret at have grebet heldigt i denne Henseende; men en saadan Angst tyder altid paa, at Individet venter Alt af Pladsen, Intet af sig selv. Den der lever ethisk, han vil ogsaa see at vælge sin Plads rigtigt; mærker han imidlertid, at han har grebet feil, eller at der reiser sig Hindringer, som ikke staae i hans Magt, saa taber han ikke Modet; thi Souveraineteten over sig selv opgiver han ikke. Han seer strax sin Opgave, og er derfor øieblikkeligt handlende. Saaledes seer man ogsaa ofte Mennesker, der frygte for, at de, naar de engang forelske sig, ikke skulle faae en Pige, der netop er det Ideal, der passer for dem. Hvo vil negte det Glædelige i at faae en saadan Pige; men paa den anden Side er det dog en Overtro, at det, der ligger udenfor et Menneske, er det, der kan gjøre ham lykkelig. Den der lever ethisk, han ønsker ogsaa at være lykkelig i sit Valg; vi-

ser det sig imidlertid, at Valget dog ikke er ganske efter Ønske, saa taber han ikke Modet, han seer strax sin Opgave, og at Kunsten ikke er at ønske, men at ville. Mange, der dog have en Forestilling om hvad et Menneskeliv er, ønske at være samtidige med store Begivenheder, at være indviklede i betydningsfulde Livsforhold. Hvo vil negte, at Sligt har sin Gyldighed; men paa den anden Side er det dog Overtro at mene, at Begivenhed og Livsforhold som saadanne gjøre et Menneske til Noget. Den der lever ethisk, han veed, at det, det kommer an paa, er, hvad man seer i ethvert Forhold, og med hvilken Energi man betragter det, og at Den, der saaledes danner sig selv i de ubetydeligste Livsforhold, kan opleve Mere end Den der har været Vidne til, ja Part i de mærkeligste Begivenheder. Han veed, at der overalt er en Dandseplads, at selv det ringeste Menneske har sin, at hans Dands, naar han selv vil, kan være ligesaa skjøn, ligesaa gracieus, ligesaa mimisk, ligesaa bevæget som deres, hvem der blev anviist Plads i Historien. Det er denne Fægter-Dygtighed, denne Smidighed, der egentlig er det udødelige Liv i det Ethiske. Om Den, der lever æsthetisk, gjelder det gamle Ord, at være — eller ikke at være, og jo mere æsthetisk han faaer Lov til at leve, desto flere Betingelser fordrer hans Liv, og naar blot den mindste af dem ikke opfyldes, saa er han død; Den, der lever ethisk, har altid en Udvei, naar Alt gaaer ham imod, naar Uveirets Mørke ruger saaledes over ham, at hans Nabo ikke kan see ham, er han dog ikke gaaet under, der er dog altid et Punkt, han holder fast, og det er — sig selv.

Kun een Ting vil jeg ikke undlade at indskjærpe, at saasnart Ethikerens Gymnastik bliver til en Experimenteren, saa har han ophørt at leve ethisk. Al saadan gymnastisk Experimenteren er ikke Andet end hvad Sophistik er paa Erkjendelsens Gebeet.

Her vil jeg nu erindre om den Bestemmelse, jeg i det Foregaaende gav af det Ethiske, at det er det, hvorved et Menneske bliver det, han bliver. Det vil da ikke gjøre Individet til et andet, men til det selv; det vil ikke tilintetgjøre

det Æsthetiske, men forklare det. For at et Menneske skal leve ethisk er det nødvendigt, at han bliver sig bevidst, saa gjennemgribende at ingen Tilfældighed undgaaer ham. Denne Concretion vil det Ethiske ikke udslette, men seer i denne sin Opgave, seer det, hvoraf det skal danne, og det, det skal danne. I Almindelighed betragter man det Ethiske aldeles abstrakt og har derfor en hemmelig Gru for det. Det Ethiske betragtes da som noget Personligheden Fremmed, og man krymper sig ved at hengive sig til det, da man dog ikke ret kan være sikker paa, hvad det i Tidens Længde kan føre til. Saaledes frygte ogsaa mange Mennesker for Døden, fordi de nære dunkle og uklare Forestillinger om, at Sjælen i Døden skulde gaae over i en anden Tingenes Orden, hvor der herskede Love og Vedtægter, der vare aldeles forskellige fra dem, de i denne Verden havde lært at kjende. Grunden til en saadan Frygt for Døden er da Individets Utilbøielighed til at blive sig selv gjennemsigtigt, thi saafremt man vil det, saa indseer man let det Urimelige i denne Frygt. Saaledes ogsaa med det Ethiske; naar et Menneske frygter Gjennemsigtighed, saa flyer han altid det Ethiske, thi Andet vil dette egentlig ikke.

I Modsætning til en æsthetisk Livs-Anskuelse, der vil nyde Livet, hører man ofte omtale en anden Livs-Anskuelse, der sætter Livets Betydning i at leve for Opfyldelsen af sine Pligter. Hermed vil man da betegne en ethisk Livs-Anskuelse. Udtrykket er imidlertid meget ufuldkomment, og man skulde næsten troe, at det var opfundet for at bringe det Ethiske i Miscredit; saa meget er vist, at man i vor Tid ofte seer det brugt saaledes, at man næsten kommer til at smile, saaledes naar Scribe lader denne Sætning foredrage med en vis lavcomisk Alvor, der danner en meget misrecommanderende Modsætning til Nydelsens Glæde og Munterhed. Feilen er den, at Individet sættes i et udvortes Forhold til Pligten. Det Ethiske bestemmes som Pligt, og Pligt igjen som en Mangfoldighed af enkelte Sætninger, men Individet og Pligten staae udenfor hinanden. Et saadant Pligt-

liv er naturligviis saare uskjønt og kjedsommeligt, og dersom det Ethiske ikke havde et langt dybere Sammenhæng med Personligheden, saa vilde det altid blive saare vanskeligt at forsægte det ligeoverfor det Æsthetiske. At der gives mange Mennesker, der ikke komme videre, vil jeg ikke negte; men det ligger ikke i Pligten, men i Menneskene.

Besynderligt nok er det, at man ved det Ord Pligt kan komme til at tænke paa et udvortes Forhold, da dette Ords Derivation selv antyder, at det er et indvortes Forhold; thi det, der paaligger mig, ikke som dette tilfældige Individ, men efter mit sande Væsen, det staaer jo dog vel i det inderligste Forhold til mig selv. Pligten er nemlig ikke et Paalæg, men Noget, der paaligger. Naar Pligten sees saaledes, da er dette et Tegn paa, at Individet er orienteret i sig selv. Pligten vil da ikke adsplitte sig for ham i en Mangfoldighed af enkelte Bestemmelser; thi dette tyder altid paa, at han kun staaer i et udvortes Forhold til den. Han har iført sig Pligten, den er ham Udtrykket for hans inderste Væsen. Naar han saaledes har orienteret sig i sig selv, da har han fordybet sig i det Ethiske, og han vil ikke jage sig selv stakaandet paa at opfylde sine Pligter. Det sande ethiske Individ har derfor en Ro og Sikkerhed i sig selv, fordi han ikke har Pligten udenfor sig men i sig. Jo dybere et Menneske ethisk har anlagt sit Liv, desto mindre vil han føle Trang til, hvert Øieblik at tale om Pligten, hvert Øieblik at ængstes for, om han opfylder den, hvert Øieblik at raadføre sig med Andre om, hvad der dog er hans Pligt. Naar det Ethiske sees rigtigt, gjør det Individet uendelig sikkert i sig selv, naar det ikke sees rigtigt, gjør det Individet aldeles usikkert, og jeg kan ikke tænke mig en ulykkeligere eller qvalfuldere Existents, end naar et Menneske har faaet Pligten udenfor sig, og dog bestandig vil realisere den.

Seer man det Ethiske udenfor Personligheden og i et udvortes Forhold til denne, saa har man opgivet Alt, saa har man fortvivlet. Det Æsthetiske som saadant er Fortvivlelse, det Ethiske er det Abstrakte og som saadant uformuende

til at frembringe det Mindste. Naar man derfor stundom seer Mennesker med en vis redelig Iver slide og slæbe for at realisere det Ethiske, der som en Skygge bestandig flygter, saasnart de gribe efter den, saa er det baade comisk og tragisk.

Det Ethiske er det Almene og saaledes det Abstrakte. I sin fuldkomne Abstraktion er derfor det Ethiske altid forbydende. Saaledes viser det Ethiske sig som Lov. Saasnart det Ethiske er befalende, saa har det allerede Noget af det Æsthetiske i sig. Jøderne vare Lovens Folk. De forstode derfor ypperlig de fleste Bud i Moseloven; men det Bud, de ikke synes at have forstaaet, var det Bud, som Christendommen nærmest knyttede sig til: Du skal elske Gud af Dit ganske Hjerte. Dette Bud er heller ikke negativt, er heller ikke abstrakt, det er i høieste Grad positivt og i høieste Grad concret. Naar det Ethiske bliver concretere, da gaaer det over i Bestemmelsen af Sæder. Men Realiteten af det i denne Henseende Ethiske ligger i Realiteten af en folkelig Individualitet, og her har da allerede det Ethiske optaget et æsthetisk Moment i sig. Dog er det Ethiske endnu abstrakt og lader sig ikke realisere tilfulde, fordi det ligger udenfor Individet. Først naar Individet selv er det Almene, først da lader det Ethiske sig realisere. Det er denne Hemmelighed, der ligger i Samvittigheden, det er denne Hemmelighed, det individuelle Liv har med sig selv, at det paa eengang er et individuelt Liv og tillige det Almene, om ikke umiddelbart som saadant, saa dog efter sin Mulighed. Den der betragter Livet ethisk, han seer det Almene, og Den der lever ethisk, han udtrykker i sit Liv det Almene, han gjør sig til det almene Menneske, ikke derved, at han afører sig sin Concretion, thi saa bliver han til slet Intet, men derved, at han ifører sig den og gjennemtrænger den med det Almene. Det almene Menneske er nemlig ikke et Phantom, men ethvert Menneske er det almene Menneske, det vil sige, ethvert Menneske er anviist den Vei, ad hvilken han bliver det almene Menneske. Den der lever æsthetisk, han er det tilfældige Menneske, han troer at være det fuldkomne

Menneske derved, at han er det eneste Menneske; Den, der lever ethisk, arbeider hen til at blive det almene Menneske. Naar saaledes et Menneske er æsthetisk forelsket, saa spiller det Tilfældige en uhyre Rolle, og det er ham af Vigtighed, at der er Ingen, der har elsket saaledes, med de Nuancer, som han; naar Den, der lever ethisk, gifter sig, saa realiserer han det Almene. Derfor bliver han ingen Hader af det Concrete, men han har et Udtryk mere, dybere end ethvert æsthetisk Udtryk, idet han i Kjærligheden seer en Aabenbarelse af det Almeen-Menneskelige. Den, der lever ethisk, har da sig selv som sin Opgave. Hans Selv er som umiddelbart tilfældigt bestemt, og Opgaven er den, at sammenarbeide det Tilfældige og det Almene.

Det ethiske Individ har da ikke Pligten udenfor sig, men i sig; i Fortvivlelsens Øieblik kommer dette tilsyne og arbeider sig nu frem gjennem det Æsthetiske i og med dette. Om det ethiske Individ kan man sige, at han er som det stille Vand, der har den dybe Grund, hvorimod Den, der lever æsthetisk, blot er overfladisk bevæget. Naar derfor det ethiske Individ har fuldendt sin Opgave, har stridt den gode Strid, saa er han kommen dertil, at han er bleven det eneste Menneske, det vil sige, at der er intet Menneske saaledes som han, og tillige, at han er bleven det almene Menneske. At være det eneste Menneske, er i og for sig ikke noget saa Stort, thi det har ethvert Menneske tilfælleds med enhver Naturfrembringelse; men at være det saaledes, at han deri tillige er det Almene, det er den sande Livs-Kunst.

Personligheden har da det Ethiske ikke udenfor sig, men i sig, og det bryder frem af dette Dyb. Det gjelder da, som sagt, om at den ikke i en abstrakt og indholdsløs Stormen tilintetgjør det Concrete, men assimilerer sig det. Da det Ethiske saaledes ligger dybest i Sjælen, saa falder det ikke altid i Øinene, og et Menneske, der lever ethisk, kan gjøre aldeles det Samme som Den der lever æsthetisk, saaledes, at det længe kan skuffe; men tilsidst kommer der et Øieblik, hvor det viser sig, at Den, der lever ethisk, har en Grændse,

som den Anden ikke kjender. I denne Forvisning om, at hans Liv er anlagt ethisk, hviler Individet med tryg Sikkerhed og plager derfor ikke sig selv og Andre med spidsfindig Ængstelighed over dette eller hiint. At nemlig Den, der lever ethisk, har et heelt Spatium for det Indifferente, finder jeg ganske i sin Orden, og det er netop en Veneration for det Ethiske, at man ikke vil tvinge det ind i enhver Ubetydelighed. En saadan Stræben, der altid mislykkes, finder man ogsaa kun hos dem, der ikke have Mod til at troe paa det Ethiske, og som i dybere Forstand mangle indre Sikkerhed. Der gives Mennesker, hvis Pusillanimitet man netop kjender derpaa, at de aldrig kunne blive færdige med det Totale, fordi dette netop for dem er det Mangfoldige, men disse ligge ogsaa udenfor det Ethiske, naturligviis ikke af nogen anden Grund end formedelst Villiens Svaghed, der som al anden Aandssvaghed kan betragtes som en Art Affindighed. Saadanne Menneskers Liv gaae op i at affie Myggen. De have hverken Foreſtilling om det Ethiskes ſkjønne og rene Alvor, eller om det Indifferentes ſorgløſe Glæde. Dog er naturligviis det Indifferente for det ethiske Individ dethroniſeret, og han kan hvert Øieblik ſætte det Grændſe. Saaledes troer man ogsaa, at der er et Forſyn til, og Sjælen hviler trygt i denne Forvisning, og dog vilde man ikke falde paa at forſøge at gjennemtrænge enhver Tilfældighed med denne Tanke, eller hvert Minut at blive sig denne Tro bevidſt. At ville det Ethiske uden at forſtyrres af det Indifferente, at troe paa et Forſyn uden at forſtyrres af Tilfældighed, er en Sundhed, der kan erhverves og bevares, naar et Menneske selv vil det. Ogsaa i denne Henſeende gjelder det om at ſee Opgaven, at denne, forſaavidt et Menneske har Tilbøielighed til ſaaledes at adſpredes, er den, at gjøre Modſtand, at holde det Uendelige faſt, og ikke at rende med Liimſtangen.

Den der ethiſk vælger sig selv, han har sig selv som sin Opgave, ikke som en Mulighed, ikke som et Legetøi for sin Vilkaarligheds Spil. Ethiſk kan han kun vælge sig, naar han vælger sig i Continuitet, og han har saaledes sig selv som en

mangfoldig bestemmet Opgave. Denne Mangfoldighed søger han ikke at udslette eller forflygtige, tvertimod angrer han sig fast i den, fordi denne Mangfoldighed er ham selv, og kun ved angrende at fordybe' sig i den, kan han komme til sig selv, da han ikke antager, at Verden begynder med ham, eller at han skaber sig selv; det Sidste har Sproget selv stemplet med Foragt, og man siger altid foragteligt om et Menneske: han skaber sig. Men idet han angrende vælger sig selv, er han handlende, ikke i Retning af Isolation, men i Retning af Continuitet.

Lad os nu engang sammenstille et ethisk og et æsthetisk Individ. Hovedforskjellen, hvorom Alt drejer sig, er den, at det ethiske Individ er sig selv gjennemsigtigt og ikke lever ins Blaue hinein, som det æsthetiske Individ gjør det. Med denne Forskjel er Alt givet. Den, der lever ethisk, har seet sig selv, kjender sig selv, gjennemtrænger med sin Bevidsthed sin hele Concretion, tillader ikke ubestemte Tanker at pusle om i ham, ikke fristende Muligheder at adsprede ham med deres Gjøgleværk, han er ikke sig selv som et Hexebrev, der snart kan komme Eet ud af, snart et Andet, alt efterson man vender og dreier det. Han kjender sig selv. Det Udtryk γνωθι σεαυτον er ofte nok blevet gjentaget, og man har deri seet Maalet for hele Menneskets Stræben. Det er ogsaa ganske rigtigt, men dog er det ligesaa vist, at det ikke kan være Maalet, dersom det ikke tillige er Begyndelsen. Det ethiske Individ kjender sig selv, men dette Kjendskab er ikke en blot Contemplation, thi saa bliver Individet bestemmet efter dets Nødvendighed, det er en Besindelse paa sig selv, der selv er en Handling, og derfor har jeg med Flid brugt det Udtryk at vælge sig selv, istedetfor at kjende sig selv. Idet da Individet kjender sig selv, er han ikke færdig, tvertimod er dette Kjendskab i høi Grad frugtbart, og af dette Kjendskab fremgaaer det sande Individ. Dersom jeg vilde være aandrig, kunde jeg her sige, at Individet paa en lignende Maade kjendte sig selv, som naar det i det Gamle Testamente hedder, at Adam kjendte Eva. Ved Individets Omgang med sig

selv besvangres Individet med sig selv og føder sig selv. Det Selv, Individet kjender, er paa eengang det virkelige Selv og det ideale Selv, som Individet har udenfor sig som det Billede, i hvis Lighed det skal danne sig, og som det dog paa den anden Side har i sig, da det er det selv. Kun i sig selv har Individet det Formaal, hvorefter han skal stræbe, og dog har han dette Formaal udenfor sig, idet han stræber derefter. Troer nemlig Individet, at det almene Menneske ligger udenfor ham, at det udenfra skal komme ham imøde, saa er han desorienteret, saa har han en abstrakt Forestilling, og hans Methode bliver altid en abstrakt Tilintetgjørelse af det oprindelige Selv. Kun i sig selv kan Individet faae Oplysning om sig selv. Derfor har det ethiske Liv denne Dobbelthed, at Individet har sig selv udenfor sig selv i sig selv. Det typiske Selv er imidlertid det ufuldkomne Selv, thi det er kun en Propheti, og derfor ikke det virkelige. Imidlertid ledsager det ham bestandigt; men jo mere han realiserer det, jo mere svinder det ind i ham, indtil det tilsidst, istedetfor at vise sig foran ham, ligger bag ved ham som en afbleget Mulighed. Det gaaer med dette Billede som med Menneskets Skygge. Om Morgenen kaster Mennesket sin Skygge foran sig, om Middagen gaaer den næsten ubemærkelig ved Siden af ham, om Aftenen falder den bag ved ham. Naar Individet har kjendt sig selv og har valgt sig selv, saa er han ifærd med at realisere sig selv, men da han frit skal realisere sig selv, saa maa han vide, hvad det er, han vil realisere. Det han vil realisere, er da vel sig selv, men det er hans ideale Selv, som han dog intet andet Steds faaer end i sig selv. Holder man ikke fast paa, at Individet har det ideale Selv i sig selv, saa bliver hans Digten og Tragten abstrakt. Den, der vil copiere et andet Menneske, og Den, der vil copiere det normale Menneske, blive, om end paa forskjellig Maade, begge lige affecteerte.

Det æsthetiske Individ betragter sig selv i sin Concretion og distingverer nu inter et inter. Han seer Noget som tilfældigt ham tilhørende, Andet som væsentligt. Denne Di-

stinction er imidlertid yderst relativ; thi saalænge et Menneske blot lever æsthetisk, tilhører Alt ham egentlig lige tilfældigt, og det er blot Mangel paa Energi, naar et æsthetisk Individ fastholder denne Distinction. Det ethiske Individ har i Fortvivlelsen lært dette, han har derfor en anden Distinction; thi ogsaa han adskiller mellem det Væsentlige og det Tilfældige. Alt hvad der er sat ved hans Frihed tilhører ham væsentligt, hvor tilfældigt det end kan synes at være, Alt hvad der ikke er det, er ham tilfældigt, hvor væsentligt det end kan synes at være. Denne Distinction er imidlertid for det ethiske Individ ikke en Frugt af hans Vilkaarlighed, saa det kunde synes, at han havde Magtfuldkommenhed til at gjøre sig selv til hvad han vilde. Vel tør nemlig det ethiske Individ bruge det Udtryk, at han er sin egen Redacteur, men han er sig tillige fuldelig bevidst, at han er ansvarhavende; ansvarhavende for sig selv i personlig Betydning, forsaavidt det vil have afgjørende Indflydelse paa ham selv hvad han vælger, ansvarhavende ligeover for den Tingenes Orden, i hvilken han lever, ansvarhavende ligeover for Gud. Naar man seer det saaledes, saa troer jeg, Distinctionen er rigtig; thi væsentlig tilhører dog kun det mig, hvad jeg ethisk overtager som en Opgave. Negter jeg at overtage det, da tilhører Det mig væsentligt, at jeg har negtet det. Naar et Menneske æsthetisk betragter sig selv, saa distingverer han maaskee saaledes. Han siger: jeg har Talent til at male, det anseer jeg for en Tilfældighed; men jeg har Vittighed og Skarpsindighed, det anseer jeg som det Væsentlige, som ikke kan tages fra mig, uden at jeg bliver en Anden. Hertil vilde jeg svare: denne hele Distinction er en Illusion; thi naar Du ikke overtager denne Vittighed og Skarpsindighed ethisk, som en Opgave, som Noget, Du er ansvarlig for, saa tilhører den Dig ikke væsentlig, og det fornemmelig af den Grund, at saalænge Du blot lever æsthetisk, saalænge er Dit Liv totalt uvæsentligt. Den, der lever ethisk, hæver nu til en vis Grad Distinctionen mellem det Tilfældige og det Væsentlige, thi han overtager sig heel og holden

som lige væsentlig; men den kommer igjen, thi efterat han har gjort det, adskiller han, dog saaledes, at det, han udelukker som det Tilfældige, overtager han et væsentligt Ansvar for med Hensyn til, at han udelukkede det.

Forsaavidt det æsthetiske Individ med „æsthetisk Alvor" sætter sig en Opgave for sit Liv, saa er denne egentlig den, at fordybe sig i sin egen Tilfældighed, at blive et Individ, hvis Paradoxi og Uregelmæssighed man aldrig har seet Mage til, en Grimace af et Menneske. Grunden, hvorfor man sjeldnere træffer saadanne Skikkelser i Livet, er, at man saa sjeldent træffer Folk, der have en Forestilling om det at leve. Da derimod Mange have en afgjort Forkjærlighed for at snakke, saa træffer man paa Gaden, i Selskaber og i Bøger megen Snak, der umiskjendeligt bærer Præg af den Originalitets-Wuth, der, overført paa Livet, vilde berige Verden med en Mængde Kunstproducter, hvoraf det ene var latterligere end det andet. Den Opgave, det ethiske Individ sætter sig, er at forvandle sig selv til det almene Individ. Kun det ethiske Individ gjør sig for Alvor Rede for sig selv, og har derfor Redelighed mod sig selv, kun han har den paradigmatiske Anstand og Sømmelighed, der er skjønnere end alt Andet. Men at forvandle sig selv til det almene Menneske er kun muligt, hvis jeg allerede *κατα δυναμιν* har det i mig. Det Almene kan nemlig godt bestaae med og i det Særegne uden at fortære dette; det er som hiin Ild, der brændte uden at fortære Tornebusken. Ligger det almene Menneske udenfor mig, saa er kun een Methode mulig, og den er at afføre mig selv hele min Concretion. Denne Stræben ud i Abstraktionens Tøilesløshed finder man ofte. Der var en Sect blandt Hussiterne, der meente, at det, det egentlig kom an paa for at blive det normale Menneske, var at gaae nøgen ligesom Adam og Eva i Paradiis. Man træffer i vor Tid ikke sjelden Folk, der i aandelig Henseende lære det Samme, at man bliver det normale Menneske ved at blive aldeles splitternøgen, hvad man da kan opnaae, naar man afører sig hele sin Concretion. Men saaledes forholder det

sig ikke. I Fortvivlelsens Act kom det almene Menneske frem, og er nu bag ved Concretionen og bryder frem derigjennem. I et Sprog er der mange flere paradigmatiske Verber end det ene, der i en Grammatik opstilles som Paradigma; det er tilfældigt, at det stilles frem, alle andre regelmæssige Verber kunde ligesaagodt: saaledes ogsaa med Menneskene. Ethvert Menneske kan, naar han vil, blive et paradigmatisk Menneske, ikke derved, at han afstryger sig sin Tilfældighed; men derved, at han bliver i den, og forædler den. Men han forædler den derved, at han vælger den.

Du vil nu let have indseet, at det ethiske Individ i sit Liv gjennemløber de Stadier, vi før have udviist som særskilte Stadier; han vil i sit Liv udvikle de personlige, de borgerlige, de religiøse Dyder, og hans Liv gaaer for sig derved, at han bestandig oversætter sig selv fra det ene Stadium til det andet. Saasnart man mener, at eet af disse Stadier er tilstrækkeligt, og at man eensidigen tør samle sig derpaa, saa har man ikke valgt sig selv ethisk, men enten overseet Isolationens eller Continuitetens Betydning, og fremfor Alt ikke fattet, at Sandheden ligger i disses Identitet.

Den der ethisk har valgt og fundet sig selv, han har sig selv bestemmet i hele sin Concretion. Han har sig da som et Individ, der har disse Evner, disse Lidenskaber, disse Tilbøieligheder, disse Vaner, der staaer under disse ydre Indflydelser, der paavirkes i een Retning saaledes, i en anden saaledes. Her har han da sig selv som Opgave saaledes, at denne nærmest er den, at ordne, danne, temperere, opflamme, tilbagetrykke, kort at tilveiebringe en Ligelighed i Sjælen, en Harmoni, der er de personlige Dyders Frugt. Formaalet for hans Virksomhed er her ham selv, men dog ikke vilkaarligt bestemmet, thi han har sig selv som en Opgave, der er sat ham, om den end er bleven hans derved, at han har valgt den. Men skjøndt han selv er sit Formaal, saa er dog dette Formaal tillige et andet; thi det Selv, der er Formaalet, er ikke et abstrakt Selv, der passer allevegne, og derfor intetsteds, men et concret Selv, der staaer i levende Vexelvirk-

ning med disse bestemte Omgivelser, disse Livsforhold, denne Tingenes Orden. Det Selv, der er Formaalet, er ikke blot et personligt Selv, men et socialt, et borgerligt Selv. Han har da sig selv som Opgave for en Virksomhed, hvorved han som denne bestemte Personlighed griber ind i Livets Forhold. Hans Opgave er ikke her at danne sig selv, men at virke, og dog danner han paa samme Tid sig selv; thi, som jeg ovenfor bemærkede, det ethiske Individ lever saaledes, at han bestandig sætter sig selv over fra et Stadium til et andet. Har Individet ikke oprindelig fattet sig selv som en concret Personlighed i Continuitet, saa vil han heller ei vinde denne senere Continuitet. Mener han, at Kunsten er, at begynde som en Robinson, saa bliver han en Eventyrer hele sit Liv. Indseer han derimod, at naar han ikke begynder concret, saa kommer han aldrig til at begynde, og naar han ikke kommer til at begynde, kommer han aldrig til at ende, saa vil han paa eengang være i Continuitet med det Forbigangne og det Tilkommende. Fra det personlige Liv sætter han sig over i det borgerlige, fra dette i det personlige. Det personlige Liv som saadant var en Isolation og derfor ufuldkomment, men idet han gjennem det borgerlige Liv vender tilbage i sin Personlighed, saa viser det personlige Liv sig i en høiere Skikkelse. Personligheden viser sig selv som det Absolute, der har sin Teleologi i sig selv. Man har, idet man gjorde det til Opgave for et Menneskes Liv, at leve for Pligtens Opfyldelse, ofte erindret om den Skepsis, at Pligten selv er vaklende, at Lovene kunne forandres. Du seer let, at hvad det sidste Udtryk angaaer, er der nærmest tænkt paa de Fluctuationer, som de borgerlige Dyder altid ere udsatte for. Dog denne Skepsis rammer ikke det Negativ-Moralske; thi det vedbliver uforandret. Derimod er der en anden Skepsis, der rammer enhver Pligt, det er den, at jeg overhovedet slet ikke kan gjøre Pligten. Pligten er det Almene, det, der fordres af mig, er det Almene; det, jeg kan gjøre, er det Enkelte. Denne Skepsis har imidlertid sin store Betydning, forsaavidt den viser, at Personligheden selv er det Absolute. Dette maa dog

lidt nærmere bestemmes. Det er mærkeligt nok, at Sproget selv fremhæver denne Skepsis. Jeg siger aldrig om et Menneske: han gjør Pligten eller Pligterne, men jeg siger: han gjør sin Pligt, jeg siger: jeg gjør min Pligt, gjør Du Din. Dette viser, at Individet paa eengang er det Almene og det Enkelte. Pligten er det Almene, den fordres af mig; er jeg altsaa ikke det Almene, saa kan jeg heller ikke gjøre Pligten. Paa den anden Side er min Pligt det Enkelte, noget for mig alene, og dog er det Pligten og altsaa det Almene. Her viser Personligheden sig i sin høieste Gyldighed. Den er ikke lovløs, giver sig heller ikke selv sin Lov; thi Bestemmelsen af Pligt vedbliver, men Personligheden viser sig som Eenheden af det Almene og det Enkelte. At det forholder sig saaledes, det er klart, det kan man gjøre et Barn begribeligt; thi jeg kan gjøre Pligten, og dog ikke gjøre min Pligt, og jeg kan gjøre min Pligt og dog ikke gjøre Pligten. At Verden derfor skulde synke hen i Skepsis, indseer jeg slet ikke; thi Forskjellen mellem Godt og Ondt bliver altid, Ansvaret og Pligten ligesaa, om det end bliver umuligt for et andet Menneske at sige, hvad der er min Pligt, hvorimod det altid vil være muligt for ham at sige, hvad der er hans, hvilket ikke var Tilfældet, hvis Eenheden af det Almene og Enkelte ikke var sat. Man synes maaskee at have fjernet al Skepsis, naar man faaer gjort Pligten til noget Udvortes, Fast og Bestemt, om hvilket der kan siges: det er Pligten. Dette er imidlertid en Misforstaaelse; thi Tvivlen ligger ikke i det Udvortes, men i det Indvortes, i mit Forhold til det Almene. Som enkelt Individ er jeg ikke det Almene, og fordrer man det af mig, er det en Urimelighed; skal jeg altsaa kunne gjøre det Almene, maa jeg paa samme Tid som jeg er det Enkelte, være det Almene, men saa ligger Pligtens Dialektik i mig selv. Som sagt, denne Lære fører ingen Fare med sig for det Ethiske, tvertimod, den hævder det. Naar man ikke antager dette, saa bliver Personligheden abstrakt, dens Forhold til Pligten abstrakt, dens Udødelighed abstrakt. Forskjellen mellem Godt og Ondt hæves heller ikke; thi jeg tvivler paa, at der

nogensinde har været et Menneske, der har paastaaet, at det er Pligt at gjøre Ondt. At han gjorde Ondt, er noget Andet, men han søgte tillige at indbilde sig selv og Andre, at det var godt. At han skulde kunne forblive i denne Indbildning, er utænkeligt, da han selv er det Almene; han har da ikke Fjenden udenfor sig, men i sig. Antager jeg derimod, at Pligten er noget Udvortes, saa er Forskjellen mellem Godt og Ondt hævet, thi naar jeg ikke selv er det Almene, kan jeg kun træde i et abstrakt Forhold til det; men Forskjellen mellem Godt og Ondt er incommensurabel for et abstrakt Forhold.

Netop naar man indseer, at Personligheden er det absolute, er sit eget Formaal, er Eenheden af det Almene og det Enkelte, netop da vil enhver Skepsis, der gjør det Historiske til sit Udgangspunkt, være overvunden. Fritænkerne have ofte nok søgt at forvirre Begreberne ved at gjøre opmærksom paa, hvorledes stundom Folk erklærede det for Helligt og Lovligt, hvad der i andre Folks Øine var en Afskyelighed og en Misgjerning. Man har her selv ladet sig blænde af det Udvortes; men ved det Ethiske er der aldrig Spørgsmaal om det Udvortes, men om det Indvortes. Men om det Udvortes end nok saa meget forandres, saa kan dog Handlingens sædelige Gehalt blive den samme. Der har saaledes vist aldrig været noget Folk til, der har meent, at Børn skulle hade deres Forældre. Imidlertid har man, for at nære Tvivlen, gjort opmærksom paa, at medens alle dannede Nationer gjorde det til Børnenes Pligt, at sørge for deres Forældre, saa havde de Vilde den Skik at slaae deres gamle Forældre ihjel. Det er vel muligt, at det forholder sig saaledes; men dermed er man dog ikke kommen videre, thi Spørgsmaalet bliver, om de Vilde mene at gjøre noget Ondt dermed. Det Ethiske ligger altid i denne Bevidsthed, hvorimod det er et andet Spørgsmaal, om ikke en mangelfuld Erkjendelse er tilregnelig. Fritænkeren indseer meget godt, at det er den Maade, paa hvilken det Ethiske allerletteſt forflygtiges, naar man aabner Døren for den historiske Uende-

lighed. Og dog ligger der noget Sandt i hans Adfærd, thi naar ikke Individet til sidst selv er det Absolute, saa er Empirien den eneste Vei, der er ham anviist, og den Vei har med Hensyn til Udløb den samme Egenskab som den Flod Niger med Hensyn til Udspring, at Ingen veed, hvor det er. Er jeg anviist Endeligheden, saa er det en Vilkaarlighed at blive staaende paa noget enkelt Punkt. Ad den Vei kommer man derfor aldrig til at begynde, thi for at skulle begynde maatte man være kommen til Enden, men dette er en Umulighed. Naar Personligheden er det Absolute, da er den selv det archimediske Punkt, fra hvilket man kan løfte Verden. At denne Bevidsthed ikke kan forlede Individet til at ville kaste Virkeligheden af sig, er let at indsee, thi vil han saaledes være det Absolute, saa er han slet Intet, en Abstraktion. Kun som den Enkelte er han den Absolute, og denne Bevidsthed vil frelse ham fra al revolutionair Radikalisme.

Her vil jeg afbryde min Theoretiseren; jeg føler meget godt, at jeg ikke er skikket dertil, forlanger det heller ikke, men skal være fuldkommen tilfredsstillet, naar jeg maatte antages at være en antagelig Praktiker. Al Theoretiseren tager desuden saa megen Tid; hvad jeg handlende kan gjøre af i et Øieblik eller strax være i Gang med, det fordrer store Ophævelser og Vanskeligheder, inden man kan faae det udtalt og beskrevet. Ikke er det nu min Agt at foredrage en Pligtlære for Dig, og efter Skik og Brug tale om Pligter mod Gud, sig selv og sin Næste. Ingenlunde som om jeg kastede Brag paa denne Inddeling, eller som om hvad jeg havde at foredrage skulde være for dybsindigt til at kunne knyttes til Balles Lærebog, eller forudsatte større Forkundskaber end dem, denne Lærebog forudsætter; ingenlunde derfor, men fordi jeg troer, at det ved det Ethiske ikke kommer an paa Pligtens Mangfoldighed, men paa dens Intensitet. Naar Personligheden med hele sin Energi har følt Pligtens Intensitet, saa er han ethisk modnet, og Pligten vil da bryde frem i ham selv. Hovedsagen er derfor ikke, om et Menneske kan

tælle op paa Fingrene, hvormange Pligter han har, men at han eengang for alle Gange har følt Pligtens Intensitet saaledes, at Bevidstheden herom er ham Forvisningen om hans Væsens evige Gyldighed. Jeg anpriser derfor ingenlunde at være et Pligt-Menneske, ligesaa lidt som jeg anbefaler at være en Læseheſt, og dog er det viſt, at det Menneske, for hvem Pligtens Betydning aldrig har viist sig i hele sin Uendelighed, er ligesaa maadeligt et Menneske, som Den er Videnskabsmand, der mener, mir nichts und dirnichts ad modum „de Greenaa-Mænd" at udfinde Viisdommen. Lad Casuistiken fordybe sig i at udfinde Pligtens Mangfoldighed; Hovedsagen, det ene Saliggjørende, er altid, at et Menneske i Forhold til sit eget Liv ikke er sin Onkel, men sin Fader.

Lad mig ved et Exempel oplyse hvad jeg mener. Jeg vælger dertil et Indtryk, jeg har bevaret fra min tidligste Barndom. Da jeg var fem Aar gammel, blev jeg sat i en Skole. At en saadan Begivenhed altid gjør et Indtryk paa et Barn, er naturligt, men Spørgsmaalet er, hvilket. Den barnlige Nysgjerrighed fængsles af de forskjellige forvirrede Foreſtillinger om, hvad dette egentlig kan have at betyde. At det ogsaa var Tilfældet med mig, var ganske rimeligt; imidlertid var det Hovedindtryk, jeg fik, et ganske andet. Jeg mødte i Skolen, blev fremstillet for Læreren, og fik nu min Lectie for til den følgende Dag, de første ti Linier i Balles Lærebog, som jeg skulde kunne udenad. Ethvert andet Indtryk var nu udslettet af min Sjæl, kun min Opgave stod levende for den. Som Barn havde jeg en saare lykkelig Hukommelse. Snart havde jeg da lært min Lectie. Min Søster havde hørt mig flere Gange og forsikkret, at jeg kunde den. Jeg gik i Seng, og førend jeg faldt i Søvn, overhørte jeg endnu engang mig selv; jeg faldt i Søvn med det faste Forsæt, den følgende Morgen at læse over paa den igjen. Jeg vaagnede Klokken 5 om Morgenen, jeg klædte mig paa, fik fat i min Lærebog og læste igjen. Alt staaer endnu i dette Øieblik saa levende for mig, som om det var skeet igaar. Det var mig, som maatte Himmel og Jord falde sammen, hvis jeg ikke lærte min Lectie,

og paa den anden Side var det mig, som om, hvis selv Himmel og Jord faldt sammen, denne Omvæltning ingenlunde vilde fritage mig for, hvad der eengang var foresat mig, at lære min Lectie. I den Alder vidste jeg jo saare lidt Besked om mine Pligter, jeg havde jo endnu ikke lært dem at kjende af Balles Lærebog, jeg havde kun een Pligt, den, at lære min Lectie, og dog kan jeg derivere hele min ethiske Betragtning af Livet fra dette Indtryk. Jeg kan smile ad en saadan lille Purk paa fem Aar, der griber en Sag an med den Lidenskabelighed, og dog forsikrer jeg Dig, jeg har intet høiere Ønske, end at jeg i enhver Livets Alder maa gribe min Gjerning an med den Energi, med det ethiske Alvor, som dengang. At man i sit senere Liv faaer mere Foreſtilling om, hvad Ens Gjerning er, er sandt, men Energien er dog Hovedsagen. At denne Begivenhed gjorde det Indtryk paa mig, skylder jeg min Faders Alvor, og om jeg ikke skyldte ham Andet, saa var dette nok til at bringe mig i en evig Gjeld til ham. Det er det, det kommer an paa ved Opdragelsen, ikke at Barnet lærer Dit og Dat, men at Aanden modnes, at Energien vækkes. Du taler ofte nok om den Herlighed at være et godt Hoved, hvo vil negte, at det har Betydning? og dog troer jeg næsten, man gjør sig selv dertil, naar man vil det. Giv et Menneske Energi, Lidenskab, og han er Alt. Tag en ung Pige, lad hende være fjantet, forskruet, ret en pjattet Tøs, tænk Dig hende forelsket dybt og inderligt, og Du skal see, det gode Hoved kommer af sig selv, Du skal see, hvor klog og snild hun bliver paa at opspore, om hun finder Gjenkjærlighed; lad hende blive lykkelig, og Du skal see Sværmeriet blomstre paa hendes Læber; lad hende blive ulykkelig, Du skal høre Vittighedens og Forstandens kolde Reflexioner.

I denne Henseende kan jeg sige, at min Barndom har været lykkelig, fordi den har beriget mig med ethiske Indtryk. Lad mig et Øieblik endnu dvæle ved den, den erindrer mig om min Fader, og denne er den kjæreste Erindring, jeg eier, og ingenlunde et fattigt og ufrugtbart Minde, den kan

give mig Anledning til, endnu engang at belyse, hvad jeg siger, at Total-Indtrykket af Pligten er Hovedsagen, ingenlunde Pligtens Mangfoldighed. Gjøres denne gjeldende, da er Individet forkleinet og ødelagt. I den Henseende var jeg nu som Barn lykkelig, thi jeg havde aldrig mange Pligter, men i Almindelighed kun een, men denne var det ogsaa til Gavns. Da jeg var bleven to Aar ældre, blev jeg sat i den lærde Skole. Her begyndte et nyt Liv, men Hoved-Indtrykket var atter her det Ethiske, om jeg end nød den største Frihed. Jeg kom mellem de andre Disciple, hørte dem med Forundring klage over deres Lærer, saae det Vidunderlige skee, at en Discipel blev taget ud af Skolen, fordi han ikke kunde komme ud af det med Læreren. Havde jeg ikke fra tidligere Tid været saa dybt paavirket, havde maaskee en saadan Begivenhed virket skadeligt paa mig. Nu var dette ikke Tilfældet. Jeg vidste, det var min Opgave at gaae i Skole, i den Skole, jeg engang var sat i; om saa alt Andet blev forandret, dette kunde ikke forandres. Det var ikke blot Frygt for min Faders Alvor, der bibragte mig denne Foreſtilling, men det var det ophøiede Indtryk af hvad der var et Menneskes Pligt. Om min Fader var død, om jeg var bleven sat under en Andens Opsigt, hvem jeg kunde have bevæget til at tage mig ud af Skolen, jeg havde aldrig vovet det eller ret villet det, det vilde have været mig, som om min Faders Skygge skulde kommet og fulgt mig i Skole; thi atter her havde jeg faaet et uendeligt Indtryk af, hvad der var min Pligt, saa at ingen Tid vilde have udslettet Erindringen om, at jeg havde krænket hans Villie. Forøvrigt nød jeg min Frihed, jeg kjendte kun een Pligt, den, at passe min Skole, og i denne Henseende var jeg selv aldeles ansvarlig. Da jeg var sat ind i Skolen, da de forordnede Skolebøger vare indkjøbte, saa overrakte min Fader mig dem, og sagde: Wilhelm, Du er, naar Maaneden er ude, Nr. 3 i Din Classe. Jeg var fri for alt faderligt Brøvl. Han spurgte mig aldrig om min Lectie, hørte mig aldrig i den, saae aldrig mine Stile, erindrede mig aldrig om, at det nu var Tid at læse, nu Tid at høre op,

kom aldrig Disciplens Samvittighed til Hjælp, som man ofte nok seer det, naar ædle Fædre klappe deres Børn paa Kinderne og sige: Du kan vel nok Dine Ting. Skulde jeg ud, spurgte han først, om jeg havde Tid, det afgjorde jeg selv, ikke han, og hans Spørgsmaal indlod sig aldrig paa Vidtløftigheder. At han forøvrigt bekymrede sig meget om, hvad jeg foretog mig, det troer jeg ganske vist, men han lod mig aldrig mærke det, for at min Sjæl kunde modnes ved Ansvaret. Her var atter det Samme, jeg havde ikke mange Pligter, og hvor mange Børn forqvakles ikke derved, at man overvælder dem med et heelt Ceremoniel af Pligter. Jeg fik saaledes ret dybt et Indtryk af, at der var Noget til, der hed Pligt, og at denne havde evig Gyldighed. Vi læste i min Tid latinsk Grammatik med et Fynd og Klem, som man i vor Tid ikke kjender. Ved denne Underviisning fik jeg et Indtryk, som paa en anden Maade virkede eensartet hermed paa min Sjæl. Forsaavidt jeg tør tiltroe mig Evne til at betragte Noget philosophisk, da skylder jeg den dette Barndommens Indtryk. Den ubetingede Respect, med hvilken jeg betragtede Reglen, den Ærbødighed, jeg nærede for den, den Foragt, med hvilken jeg skuede ned paa det kummerlige Liv, Undtagelsen fristede, den i mine Øine retfærdige Maade, paa hvilken denne blev forfulgt i min Stilebog og altid brændemærket, hvad er det Andet end den Distinction, der ligger til Grund for enhver philosophisk Betragtning? Naar jeg nu saaledes paavirket betragtede min Fader, da forekom han mig en Incarnation af Reglen, hvad der kom andetstedsfra, det var Undtagelse, forsaavidt det ikke var i Overeensstemmelse med hans Bud. Naar jeg betragtede hiin Meddisciple, saa følte jeg, at det maatte være Undtagelse, der ikke var værd at agte paa, og det saameget mere som de mange Ophævelser, der gjordes med ham, tilstrækkelig viste, at han var Undtagelse. Den barnagtige Rigorisme, hvormed jeg dengang adskilte mellem Regel og Undtagelse, saavel i Grammatiken som i Livet, er vel bleven formildet, men endnu bestandig har jeg Adskillelsen i mig, jeg veed at kalde den frem, især naar jeg

seer Dig og Dine Lige, der synes at foredrage den Lære, at Undtagelsen er det Vigtigste, ja at Reglen kun er til, for at Undtagelsen kan tage sig ud.

Energien, hvormed jeg bliver mig ethisk bevidst, er det da, hvorpaa det kommer an, eller rettere, jeg kan ikke blive mig ethisk bevidst uden Energi. Jeg kan derfor aldrig blive mig ethisk bevidst, uden at blive mig mit evige Væsen bevidst. Dette er det sande Bevis for Sjælens Udødelighed. Fuldbaarent er det naturligvis først da kun, naar Opgaven congruerer med Forpligtelsen, men det, jeg for en Evighed er forpligtet til, er en evig Opgave. Den Omstændighed, at de ti Linier i Balles Lærebog vare satte mig som en Opgave, jeg ved intet Andet i Verden kunde løskjøbes fra, var da i en vis Forstand det første Bevis, der er ført for mig for min Sjæls Udødelighed. Det Ufuldkomne laae ikke i min Energi, men i Opgavens Tilfældighed.

Det er da ikke min Hensigt at føre Dig ind i en Betragtning af Pligtens Mangfoldighed; vilde jeg udtrykke Pligten negativt, da var det let gjort, vilde jeg udtrykke den positivt, da vilde det være saare vanskeligt og vidtløftigt, ja, naar jeg var kommen til et vist Punkt, umuligt. Hvad der derimod var min Hensigt, hvad jeg efter Evne har bestræbt mig for at gjøre, var at belyse Pligtens absolute Betydning. Pligt-Forholdets evige Gyldighed for Personligheden. Saasnart nemlig Personligheden i Fortvivlelsen har fundet sig selv, absolut har valgt sig selv, har angret sig selv, saa har han sig selv som sin Opgave under et evigt Ansvar, og saaledes er Pligten sat i sin Absoluthed. Da han imidlertid ikke har skabt sig selv, men valgt sig selv, saa er Pligten Udtrykket for hans absolute Afhængighed og hans absolute Frihed i Identitet med hinanden. Den enkelte Pligt vil han lære sig selv og forgjæves søge Oplysning derom hos nogen Anden, og dog vil han atter her være Autodidakt som han er Theodidakt, og omvendt. Pligten bliver ham da i intet Tilfælde noget Abstrakt, deels fordi den ikke er ham noget Udvortes, thi naar det er Tilfældet, er den altid abstrakt; deels fordi

han selv er concret, thi da han valgte sig ethisk, valgte han sig i hele sin Concretion og gav Afkald paa Vilkaarlighedens Abstraktheds.

Hvad der staaer tilbage er, at vise, hvorledes Livet tager sig ud, naar man betragter det ethisk. Du og alle Æsthetikere ere saare villige til at dele, I indrømme, at det Ethiske har sin Betydning, I sige, at det er respectabelt, naar en Mand lever for sine Pligter, at det er al Ære værd, ja I lade endog nogle forblommede Ord falde om, at det er ganske i sin Orden, at der er Mennesker, der leve for deres Pligter, at det er godt, at Mængden af Menneskene gjør det, og I træffe da stundom Pligt-Mennesker, der ere godmodige nok til at finde, at der er Mening i denne Tale, uagtet den naturligviis som al Skepsis er meningsløs. I selv ønske derimod ikke at indlade Eder med det Ethiske; at gjøre det vilde være at berøve Livet dets Betydning og fremfor Alt dets Skjønhed. Det Ethiske er noget ganske Andet end det Æsthetiske, og naar det kommer frem, tilintetgjør det aldeles dette. — Hvis det nu var saa, jeg vilde dog ikke tvivle om, hvad jeg skulde vælge. I Fortvivlelsen er der et Øieblik, hvor det synes saa, og den, der ikke har følt dette, hans Fortvivlelse har dog altid været svigagtig, og han har ikke ethisk valgt sig selv. Imidlertid er det dog ikke saa, og derfor viser Fortvivlelsen i næste Øieblik sig ikke som et Brud, men som en Metamorphose. Alt kommer igjen, men forklaret. Først derfor naar man ethisk betragter Livet, først da faaer det Skjønhed, Sandhed, Betydning, Bestaaen; først naar man selv lever ethisk, først da faaer Ens Liv Skjønhed, Sandhed, Betydning, Tryghed; først i den ethiske Livs-Anskuelse er den autopathiske og den sympathiske Tvivl beroliget. Den autopathiske og den sympathiske Tvivl kan nemlig kun beroliges i Eet og det Samme, fordi det væsentlig er den samme Tvivl. Den autopathiske Tvivl er nemlig ikke en Yttring af Egoisme, men en Fordring af den Selvkjærlighed, der i samme Forstand fordrer sit eget Selv, som den fordrer enhver Andens Selv. Dette mener jeg er af stor Betydning. Hvis nemlig en

Æsthetiker ikke var Egoist, saa maatte han, under den Forudsætning, at enhver tænkelig Begunstigelse var falden i hans Lod, fortvivle over al sin Lykke, fordi han maatte sige: det, hvorved jeg er lykkelig, er Noget, som ikke saaledes kan gives et andet Menneske, og som intet andet Menneske selv kan erhverve. Han maatte jo være angst for, at Nogen skulde spørge ham om, hvori han søgte sin Lykke, thi han var jo bleven lykkelig, for at alle andre Mennesker skulde føle, at de ikke kunde blive det. Hvis et saadant Menneske havde nogen Sympathi, han vilde ikke unde sig selv Ro, før han fandt et høiere Udgangspunkt for Livet. Naar han havde fundet det, da vilde han ikke være bange for at tale om sin Lykke, thi naar han nu ret vilde udtale den, da vilde han sige Noget med, der absolut forsonede ham med ethvert Menneske, med den hele Menneskehed.

Dog lad os blive staaende ved den Kategori, som Æsthetiken altid vindicerer sig — ved Skjønheden. Livet taber sin Skjønhed, siger Du, saasnart det Ethiske bliver gjort gjeldende. „Istedetfor den Glæde, Lykke, Sorgløshed, Skjønhed, som Livet har, naar vi betragte det æsthetisk, faae vi pligtskyldig Virksomhed, roesværdig Stræbsomhed, ufortrøden og rastløs Iver.“ Dersom Du nu personlig var tilstede hos mig, saa vilde jeg bede Dig at give mig en Definition af det Skjønne, at jeg kunde komme til at begynde. Da dette ikke er Tilfældet, saa vil jeg tillade mig at knytte mig til den Definition, Du pleier at give: det Skjønne er det, der har sin Teleologi i sig selv. Du tager en ung Pige, Du siger, hun er skjøn, hun er glad, sorgløs, lykkelig, fuldkommen Harmoni, fuldendt i sig selv, og det er en Dumhed at spørge, hvorfor hun er til, thi hun har sin Teleologi i sig selv. Jeg skal ikke chicanere Dig med den Indvending, om den unge Pige virkelig er tjent med, saaledes alene at have sin Teleologi i sig selv, eller om Du ikke vilde smigre Dig med, hvis der forundtes Dig Leilighed til at foredrage Din Anskuelse af hendes Tilværelses Guddommelighed, at hun tilsidst skulde tage Feil og troe, at hun kun var til for at høre paa Dine Insinuationer. Du

betragter Naturen og finder den ligeledes skjøn, og handlyser enhver endelig Betragtning af den. Heller ikke her skal jeg plage Dig med den Bemærkning, om det ikke hører Naturen væsentligt til at være for Andet. Du betragter Kunstens og Poesiens Værker, og udraaber med Digteren: procul, o procul este profani, og forstaaer ved »profani« dem, som ville nedværdige Poesi og Kunst derved, at de give dem en Teleologi, der ligger udenfor dem selv. Hvad Poesi og Kunst angaaer, da vil jeg erindre Dig om, hvad jeg tidligere har bemærket, at de kun give en ufuldkommen Forsoning med Livet, samt at Du, naar Du fæster Dit Blik paa Poesi og Kunst, ikke betragter Virkeligheden, og derom var det egentlig vi skulde tale. Vi gaae da tilbage til denne igjen, og da Du formodentlig selv indseer, at Du, naar Du vil gjøre Kunstens Fordringer gjeldende i deres hele Strenghed, rimeligviis vil finde saare lidet Skjønt i Livet, saa giver Du det Skjønne en anden Betydning. Det Skjønne, Du taler om, er det Individuel-Skjønne. Du seer hvert enkelt Menneske som et lille Moment med i det Hele, seer ham netop i hans Eiendommelighed, og saaledes faaer selv det Tilfældige, det Ubetydelige, Betydning, og Livet Skjønhedens Præg. Du betragter altsaa hvert enkelt Menneske som Moment. Men det Skjønne var jo det, som havde sin Teleologi i sig selv, men naar et Menneske blot er Moment, saa har han jo sin Teleologi ikke i sig selv, men udenfor sig selv. Er da det Hele end skjønt, Delene for sig ere det ikke. Og nu Dit eget Liv. Har det sin Teleologi i sig selv? Om et Menneske er berettiget til at føre et saadant blot betragtende Liv, skal jeg ikke afgjøre, men eh bien, lad os antage, at Dit Livs Betydning var, at Du var til for at betragte det Øvrige, saa havde Du jo dog Din Teleologi udenfor Dig. Først naar ethvert enkelt Menneske er Moment og tillige er det Hele, først da betragter Du ham efter hans Skjønhed; men saasnart Du betragter ham saaledes, betragter Du ham ethisk; betragter Du ham ethisk, betragter Du ham efter hans Frihed. Lad ham være nok saa eiendommeligt bestemmet, naar denne Bestemmethed

er en Nødvendighed, saa er han blot Moment, og hans Liv er ikke skjønt.

Naar Du definerer det Skjønne ved det, der har sin Teleologi i sig selv, og som Exempler anfører en Pige, eller Naturen, eller et Kunstværk, saa skjønner jeg ikke rettere, end at den hele Tale om, at alt dette har sin Teleologi i sig selv, er en Illusion. For at der skal være Tale om Teleologi, maatte der være en Bevægelse, thi saasnart jeg tænker et Maal, tænker jeg en Bevægelse, selv om jeg tænker En ved Maalet, tænker jeg dog altid en Bevægelse, da jeg tænker, at han er kommen dertil ved en Bevægelse. Det, Du kalder skjønt, mangler aabenbart Bevægelsen; thi det Skjønne i Naturen er paa eengang, og naar jeg betragter et Kunstværk og gjennemtrænger dets Tanke med min Tanke, saa er det egentlig i mig at Bevægelsen foregaaer, ikke i Kunstværket. Du kan derfor gjerne have Ret i, at det Skjønne har sin Teleologi i sig selv, men saaledes som Du opfatter og anvender det, er det dog egentlig et negativt Udtryk, der betegner, at det Skjønne ikke har sin Teleologi i et Andet. Du vil derfor heller ikke kunne bruge et tilsyneladende synonymt Udtryk, at det Skjønne, Du taler om, har indre Teleologi eller immanent Teleologi. Saasnart Du nemlig bruger det, saa fordrer Du Bevægelse, Historie, og derved har Du overskredet Naturens og Kunstens Sphærer, og er i Frihedens og derved i Ethikens.

Naar jeg nu siger, at Individet har sin Teleologi i sig selv, saa kan dette ikke misforstaaes, som om jeg derved meente, at Individet var det Centrale, eller at Individet i abstrakt Forstand skulde være sig selv nok, thi tages det abstrakt, saa faaer jeg dog ingen Bevægelse. Individet har sin Teleologi i sig selv, har indre Teleologi, er sig selv sin Teleologi; hans Selv er da det Maal, hvortil han stræber. Dette hans Selv er imidlertid ikke en Abstraktion, men absolut concret. I Bevægelsen hen til sig selv kan han da ikke forholde sig negativ mod sin Omverden, thi saa er hans Selv en Abstraktion og bliver det; hans Selv maa aabne sig efter sin hele Con-

cretion, men til denne Concretion hører ogsaa de Factorer, hvis Bestemmelse er at gribe virkende ind i Verden. Saaledes bliver da hans Bevægelse fra sig selv gjennem Verden til sig selv. Her er Bevægelse og en virkelig Bevægelse; thi denne Bevægelse er Frihedens Gjerning, men er tillige immanent Teleologi, og her kan der derfor først være Tale om Skjønhed. Naar dette forholder sig rigtigt, saa kommer i en vis Forstand Individet til at staae høiere end ethvert Forhold, men deraf følger da ingenlunde, at han ikke er i dette Forhold; det skjønnes heller ikke, at der ligger noget Tyrannisk heri, da det Samme jo gjelder om ethvert Individ. Jeg er Ægtemand, og Du veed, jeg bærer den dybeste Agtelse for dette Forhold, og jeg veed, at jeg ydmyger mig i al Kjærlighed derunder, men dog veed jeg, at jeg i en anden Forstand er høiere end dette Forhold; men jeg veed ogsaa, at det ganske i samme Forstand er Tilfældet med min Kone, og derfor vilde jeg, som Du veed, ikke elske den unge Pige, fordi hun ikke havde denne Anskuelse.

Først derfor naar jeg betragter Livet ethisk, først da seer jeg det efter dets Skjønhed, først naar jeg betragter mit eget Liv ethisk, først da seer jeg det efter dets Skjønhed. Og vil Du sige, at denne Skjønhed er usynlig, saa vil jeg svare: i en vis Forstand er den det, i en anden ikke; den er nemlig synlig i det Historiskes Spor, synlig; som naar det hedder: loqvere, ut videam-te. At jeg ikke seer Fuldendelsen, men Striden, er vel sandt, men dog seer jeg ogsaa Fuldendelsen, hvad Øieblik jeg vil, naar jeg har Mod dertil, og uden Mod seer jeg overhovedet slet intet Evigt og altsaa heller intet Skjønt.

Naar jeg betragter Livet ethisk, betragter jeg det efter dets Skjønhed. Livet bliver mig da riigt paa Skjønhed, ikke fattigt derpaa, som det egentlig er det for Dig. Jeg behøver ikke at reise Landet rundt for at opdage Skjønheder, eller støve om efter dem i Gaderne, jeg behøver ikke at skjønne og vrage. Nu, det forstaaer sig, jeg har heller ikke saa god Tid som Du; thi da jeg med Glæde, men ogsaa med Alvor, seer

mit Liv efter dets Skjønhed, saa har jeg altid nok at gjøre. Har jeg da stundom en Time fri, saa staaer jeg ved mit Vindue og betragter Menneskene, og hvert Menneske seer jeg efter dets Skjønhed. Han være nok saa ubetydelig, nok saa ringe, jeg seer ham efter hans Skjønhed; thi jeg seer ham som dette enkelte Menneske, der dog tillige er det almene Menneske, jeg seer ham som Den, der har denne concrete Livs-Opgave; han er ikke til for noget andet Menneskes Skyld, om han saa end var den usleste Leietjener; han har sin Teleologi i sig selv, han realiserer denne Opgave — han seirer, det seer jeg; thi den Modige seer ikke Spøgelser, men derimod seer han seierrige Helte; den Feige seer ikke Helte, men kun Spøgelser. Seire maa han, derom er jeg forvisset, derfor er hans Strid skjøn. Jeg er ellers ikke meget tilbøielig til at stride, idetmindste ikke med Andre end med mig selv; men derom kan Du være forvisset, for denne Tro paa det Skjønnes Seier vil jeg stride paa Liv og Død, og Intet i Verden skal fravriste mig den. Om man ved Bønner vilde fraliste mig denne Tro, om man med Magt vilde fravrive mig den, for Intet i Verden lader jeg mig den fratage og ikke for hele Verden; thi da først tabte jeg den hele Verden, naar jeg tabte denne Tro. Ved denne Tro seer jeg Livets Skjønhed, og den Skjønhed, jeg seer, har ikke det Veemodige og Tungsindige, som er uadskilleligt fra al Naturens og Kunstens Skjønhed, uadskilleligt selv fra de græske Guders evige Ungdom. Den Skjønhed, jeg seer, er glad og seierrig, og stærkere end hele Verden. Og denne Skjønhed seer jeg overalt, ogsaa der, hvor Dit Øie Intet seer. Staa eengang her ved mit Vindue. Der gaaer en ung Pige forbi; erindrer Du, vi mødte hende engang paa Gaden. Hun var ikke skjøn, sagde Du, men da Du havde betragtet hende lidt nøiere, kjendte Du hende, og Du vedblev: „for nogle Aar siden var hun overmaade deilig og gjorde stor Lykke paa Ballerne, saa fik hun en Kjærlighedshistorie, et qvidem en ulykkelig. Fanden veed, hvordan hun bar sig ad, hun tog sig den Sag saa nær, at hendes Skjønhed falmede af Græmmelse, kort at fortælle,

hun var skjøn, nu er hun ikke mere skjøn, og dermed er den Historie ude." See, det kan man kalde at betragte Livet efter dets Skjønhed. I mine Øine har hun imidlertid Intet tabt, og mig synes hun skjønnere end nogensinde. Din Betragtning af Livets Skjønhed forekommer mig derfor at have megen Lighed med den Livs-Glæde, der herskede i Drikkevise-Perioden, hvor man blev munter og oprømt ved at afsynge Arier som denne:

Var ei den Saft af røde Druer,
Hvo vilde længer blive her?
Thi hvor den Vises Øie skuer,
Det møder lutter Lidelser.
Høit lyder Undertryktes Stemme,
Forførtes Skrig, fra Syd til Nord.
Op Brødre! drikker, for at glemme
Den hele sørgelige Jord.

Lad os nu træde lidt nærmere til enkelte af Livets Forhold, især saadanne, hvor det Æsthetiske og det Ethiske berøre hinanden, for at overveie, hvorvidt den ethiske Betragtning berøver os nogen Skjønhed, eller om den ikke snarere giver Alt en høiere Skjønhed. Jeg tænker mig da et bestemt Individ, der i en vis Forstand er som Folk er fleest, i en anden Forstand concret i sig selv. Lad os være ganske prosaiske. Dette Menneske skal leve, skal klæde sig, kort, skal kunne existere. Maaskee henvendte han sig til en Æsthetiker, for at faae at vide, hvorledes han skulde indrette sig i Livet. Han vilde da heller ikke savne Oplysning. Denne vil maaskee sige til ham: „naar man er eenligt Menneske, bruger man 3000 Rdlr. om Aaret, for at leve bequemt, har man 4000, bruger man dem ogsaa; vil man gifte sig, maa man idetmindste have 6000 Rdlr. Penge er og bliver dog nervus rerum gerendarum, den sande conditio sine qva non; thi vel er det skjønt at læse om landlig Nøisomhed, om idyllisk Tarvelighed, og jeg læser gjerne saadanne Digte, men Levemaaden selv vilde man snart blive kjed af; og De, der leve saaledes, nyde da heller ikke dette Liv halvt saa godt, som Den, der har Penge, og

nu i al Ro og Mag læser Digternes Sange. Penge er og bliver den absolute Betingelse for at leve. Saasnart man ikke har Penge, er og bliver man udelukket af Patriciernes Tal, er og bliver man Plebeier. Penge er Betingelsen, men deraf følger ingenlunde, at Enhver, der har Penge, veed at bruge dem. De, der forstaae dette, ere igjen blandt Patricierne de sande Optimater." Med denne Forklaring var nu aabenbart vor Helt ikke tjent; al den Andens Leve-Viisdom lod ham uberørt, og han maatte omtrent blive tilmode som en Spurv, der var kommen i Tranebands. Sagde han nemlig til Æsthetikeren „det er godt nok; men jeg har hverken 3000 eller 6000 Rdlr. om Aaret, jeg har slet Intet, hverken i Capital eller i Rente, jeg har overhovedet slet Intet, knap en Hat" saa vilde denne vel trække paa Skulderen og sige: ja det er en anden Sag, saa er der ikke Andet for, saa maa De tage tiltakke med at gaae i Arbeidshuset. Hvis Æsthetikeren var meget godmodig, vilde han maaskee endnu engang vinke ad den stakkels Stymper og sige til ham: „jeg vil ikke bringe Dem til Fortvivlelse, førend jeg har vovet det Yderste; der gives et Par Nødmidler, som man ikke bør lade uforsøgte, førend man for evig siger Glæden Farvel og aflægger Løftet og tager Tvangstrøien paa. Gift Dem med en riig Pige, spil i Lotteriet, reis til Colonierne, anvend nogle Aar paa at skrabe Penge sammen, snig Dem ind i en gammel Pebersvends Gunst, at han maa indsætte Dem som Arving. For Øieblikket stilles vore Veie ad, skaf Pengene, og De skal i mig altid finde en Ven, der skal vide at glemme, at der var en Tid, da De ikke havde Penge." Der er dog noget forfærdelig Hjerteløst i en saadan Livsbetragtning, saaledes med koldt Blod at myrde al Glæde i Livet for hver Den, der ikke har Penge. Og det gjør et saadant Penge-Menneske jo, thi det er idetmindste hans Mening, at uden Penge er der ingen Glæde i Livet. Hvis jeg her vilde slaae Dig sammen med hine Æsthetikere, vilde sigte Dig for at nære eller yttre saadanne Tanker, saa vilde jeg i høi Grad gjøre Dig Uret. Deels er nemlig Dit Hjerte for godt til at være Bolig for en saadan afskyelig Nedrighed,

deels er Din Sjæl for sympathetisk til, selv om Du havde slige Tanker, at Du skulde ville yttre dem. Jeg siger det ikke, som om jeg meente, at Den, der ikke har Penge, trængte til en saadan medlidende Omsorg, men fordi det dog var det Mindste, man kunde fordre af et Menneske, der bildte sig ind at være begunstiget, at han ikke skulde være stolt deraf, eller have Lyst til at krænke Andre, der ikke vare saa begunstigede. Lad et Menneske være stolt, i Guds Navn, det var bedre, om han ikke var det, men lad ham være det; lad ham kun ikke være stolt af Penge, thi der er Intet, der i den Grad nedværdiger et Menneske. Du er nu vant til at have Penge, og har god Forstand paa, hvad der ligger heri. Du fornærmer Ingen, deri er Du forskjellig fra hine Æsthetikere, Du hjælper gjerne, hvor Du kan, ja, naar Du udhæver det Elendige i ikke at have Penge, saa skeer dette af Sympathi. Din Spot retter sig derfor ikke mod Menneskene, men mod den Tilværelse, hvor det nu engang er saaledes indrettet, at ikke Alle have Penge. „Prometheus og Epimetheus", siger Du, „vare unegtelig meget kloge, men ubegribeligt er det dog, at medens de forøvrigt udstyrede Menneskene saa herligt, det ikke faldt dem ind at give dem Penge med." Dersom Du havde været tilstede ved den Leilighed og havde vidst det, Du nu veed, da vilde Du have raadt frem, og sagt: „I gode Guder, I skulle have Tak for det Altsammen, men — tilgiver mig, at jeg taler frimodigt til Eder — I mangler Verdens-Kundskab; for at Mennesket skal være lykkeligt, mangler der ham een Ting endnu — det er Penge. Hvad hjælper det ham, at han er skabt til at herske over Verden, naar han ikke kan faae Tid dertil for Nærings-sorger? Hvad ligner det, at jage en fornuftig Skabning ud i Verden, og saa lade ham slide og slæbe, er det en Maade at behandle et Menneske paa?" Paa dette Punkt er Du uudtømmelig. „De fleste Mennesker," siger Du, „leve for at faae et Levebrød; naar de have faaet det, leve de for at faae et godt Levebrød; naar de have faaet det, døe de. Med sand Rørelse læste jeg derfor for nogen Tid siden et Avertissement i Aviſen, hvor en

Kone bekjendtgjorde sin Mands Død. Istedetfor vidtløftigt at lamentere over det Smertelige i, at miste den bedste Ægtemand og den kjærligste Fader, fattede hun sig meget kort: at dette Dødsfald var saa tungt, fordi hendes Mand netop kort iforveien havde faaet saadan et godt Levebrød. Der ligger meget Mere heri, end hvad den sørgende Enke eller en almindelig Læser af Adresse-Avisen seer deri. Denne Betragtning lod sig uddanne til et Bevis for Menneskets Udødelighed. Dette Bevis kunde fremsættes saaledes: Det er ethvert Menneskes Bestemmelse at faae et godt Levebrød. Dør han, førend han faaer det, saa har han ikke opnaaet sin Bestemmelse, og det bliver da overladt til Enhvers Ahnen, om han antager, at han paa en anden Klode vil opnaae sin Bestemmelse. Faaer han derimod et godt Levebrød, saa har han opnaaet sin Bestemmelse, men Bestemmelsen af et godt Levebrød kan ikke være den, at han skal døe, men tvertimod, at han skal leve godt af sit gode Levebrød, ergo er Mennesket udødeligt. Dette Bevis kunde man kalde det populære Bevis, eller Beviset fra Levebrødet. Naar dette Bevis føiedes til de tidligere Beviser, saa maatte enhver fornuftig Tvivl angaaende Udødeligheden ansees for beseiret. Dette Bevis lader sig ogsaa ypperligt sætte i Forbindelse med de tidligere Beviser, ja, det viser sig netop her i sin fulde Glorie, idet det som Slutning slutter sig tilbage i de andre og beviser disse. De andre Beviser gaae ud fra Betragtningen af, at Mennesket er et fornuftigt Væsen; forsaavidt nu Nogen skulde betvivle dette, saa træder Levebrøds-Beviset til og beviser denne Forudsætning ved følgende Syllogisme: Den, Gud giver et Levebrød, giver han Forstand; den, Gud giver et godt Levebrød, giver han god Forstand, ergo. Dette har hiin sørgende Enke ahnet, hun har følt det dybe Tragiske i Livets Modsigelse." Spot og Kaadhed er da, hvad Du veed at byde denne Sag betræffende. Det falder Dig da formodentlig heller ikke ind, at Din Betragtning skulde være gavnlig eller veiledende for Nogen. Hvad der formodentlig heller ikke falder Dig ind er, at Du ved saadanne Foredrag kan gjøre Skade; thi det lod sig vel tænke, at et

Menneske, der i sig selv nærede Uvillie nok over at være tvungen ind i Livets Arbeide, ved at agte paa den ikke uvittige Lidenskabelighed, hvormed Du tænkte paa hans Vegne, paa Din sympathetiske Spot, blev endnu mere utaalmodig, endnu mere snysende. Det skulde Du imidlertid være forsigtig med.

Ad den indslagne Vei vil da vor Helt forgjæves søge Oplysning. Lad os nu høre, hvad en Ethiker vilde svare ham. Hans Svar blev da følgende: det er ethvert Menneskes Pligt at arbeide for at leve. Dersom han ikke havde Mere at sige, saa vilde Du formodentlig svare: „der have vi igjen den gamle Snak om Pligt og Pligt, overalt er det Pligt, der kan ikke tænkes noget Kjedsommeligere end denne Sammensnærpen, der underkuer Alt og stækker Alt.“ Du vil her behage at erindre, at vor Helt ingen Penge havde, at hiin hjerteløse Æsthetiker ingen havde at overlade ham, at Du heller ikke havde saa Meget tilovers, at Du kunde sikkre ham hans Fremtid. Forsaavidt han da ikke vil sætte sig hen og tænke over, hvad han vilde have gjort, hvis han havde havt Penge, saa maa han være betænkt paa en anden Udvei. Du vil dernæst see, at Ethikeren tiltalte ham i al Høflighed, han behandlede ham ikke som Undtagelse, han sagde ikke til ham: Herre Gud, De er nu engang saa ulykkelig, De maa see til at finde Dem deri. Tvertimod, han gjorde Æsthetikeren til Undtagelse, thi han sagde: det er ethvert Menneskes Pligt at arbeide for at leve; forsaavidt altsaa et Menneske ikke behøver det, er han en Undtagelse, men det, at være en Undtagelse, er, som vi ovenfor blev enige om, ikke det Store, men det Ringe. Naar et Menneske derfor vil see Sagen ethisk, vil han see det, at have Penge, som en Ydmygelse; thi enhver Begunstigelse er en Ydmygelse. Naar han seer det saaledes, saa vil han ikke forsee sig paa nogen Begunstigelse. Han vil da ydmyge sig under den, og naar han har gjort det, saa vil han atter opløftes ved den Tanke, at Begunstigelsen er et Udtryk for, at der er gjort en større Fordring til ham.

Naar hiin Ethiker, hos hvem vor Helt fandt Oplysning,

selv veed, hvad det er at arbeide for at leve, saa vil hans Ord have endnu mere Vægt. Det var at ønske, at Menneskene i denne Henseende havde lidt mere Mod, og Grunden til, at man saa høirøstet ofte faaer hiin foragtelige Tale om, at Penge er Hovedsagen, at høre, ligger for en Deel deri, at de, der maae arbeide, mangle ethisk Kraft til at vedkjende sig Betydningen af det at arbeide, mangle ethisk Overbeviisning om dets Betydning. De, der skade Ægteskabet, ere ikke Forførerne, men de feige Ægtemænd. Saaledes ogsaa her. Hiin foragtelige Tale skader Intet, men De skade den gode Sag, der, tvungne til at arbeide for at leve, i det ene Øieblik ville anerkjendes for det Fortjenstlige, der ligger heri, naar de sammenligne deres Liv med Lediggjængerens, i næste Øieblik klage og sukke og sige: det er dog det Skjønneste at være uafhængig. Hvad Agtelse skal da et yngre Menneske faae for Livet, naar han hører de Ældre tale saaledes. Du har her atter skadet Dig selv meget ved Din Experimenteren, thi Du har faaet Meget at vide, som slet ikke er godt og glædeligt. Du veed meget godt at friste et Menneske og lokke den Tilstaaelse ud af ham, at han dog i sit inderste Hjerte helst vilde være fri for at arbeide, og saa triumpherer Du.

Det Spørgsmaal, om der ikke lod sig sig tænke en Verden, hvor det var unødvendigt at arbeide for at leve, er egentlig et ørkesløst Spørgsmaal, da det ikke befatter sig med den givne Virkelighed, men med en fingeret. Imidlertid er det dog altid et Forsøg paa at forkleine den ethiske Opfattelse. Dersom det nemlig var en Fuldkommenhed ved Existentsen, at man ikke behøvede at arbeide, saa var jo Dens Liv fuldkomnest, som ikke behøvede dette. Man kunde da kun i den Forstand sige, at det var Pligt at arbeide, som man ved dette Ord forstod en sørgelig Nødvendighed. Pligten udtrykte da ikke det Almeen-Menneskelige, men det Almindelige, og Pligt var her ikke Udtrykket for det Fuldkomne. Derfor vilde jeg ogsaa ganske rigtig svare, at det maatte ansees for en Ufuldkommenhed ved Existentsen, at Mennesket ikke behøvede at arbeide. Paa jo lavere et Trin Menneskelivet staaer, jo

mindre viser Nødvendigheden sig af at arbeide; jo høiere det staaer, jo mere træder den frem. Den Pligt at arbeide for at leve, udtrykker det Almeen-Menneskelige, og udtrykker ogsaa i en anden Forstand det Almene, fordi den udtrykker Friheden. Netop ved at arbeide frigjør Mennesket sig, ved at arbeide bliver han Herre over Naturen, ved at arbeide viser han, at han er høiere end Naturen.

Eller skulde Livet derved, at et Menneske maa arbeide for at leve, tabe sin Skjønhed? Jeg er her ved det gamle Punkt, det beroer paa, hvad man forstaaer ved Skjønhed. Det er skjønt at see Lillierne paa Marken, skjøndt de hverken spinde eller sye, saaledes klædte, at end ikke Salomo i al sin Glands var saa pragtfuld; det er skjønt at see Fuglene sorgløse finde deres Føde, det er skjønt at see Adam og Eva i et Paradiis, hvor de kunne faae Alt hvad de pege paa; men det er dog endnu skjønnere at see en Mand ved sit Arbeide erhverve hvad han behøver. Det er skjønt at see et Forsyn mætte Alt og sørge for Alt; men det er endnu skjønnere at see en Mand, der ligesom er sit eget Forsyn. Derved er Mennesket stort, større end nogen anden Skabning, at han kan sørge for sig selv. Det er skjønt at see en Mand have Overflod, som han selv har erhvervet; men det er ogsaa skjønt at see en Mand gjøre et endnu større Kunststykke, at forvandle Lidet til Meget. Det er et Udtryk for Menneskets Fuldkommenhed, at han kan arbeide; det er et endnu høiere Udtryk derfor, at han skal det.

Dersom vor Helt vil adoptere denne Betragtning, da vil han ikke føle sig fristet til at ønske Formue, som man har sovet sig til, han vil ikke forsee sig paa Livets Betingelse, han vil føle det Skjønne i at arbeide for at leve, han vil føle sin Menneskeværdighed deri; thi det er ikke det Store hos Planten, at den ikke spinder, men det Ufuldkomne, at den ikke kan det. Han vil ikke føle Lyst til at stifte Venskab med hiin velhavende Æsthetiker. Han vil med Besindighed see, hvad der er det Store, og ikke lade sig skrække af Pengemænd. Mærkeligt nok er det, jeg har seet Mennesker, der med Glæde følte Be-

tydningen af at arbeide, der vare tilfredse ved deres Arbeide, lykkelige i deres Nøisomhed, og dog havde de ligesom ikke Mod til at vedgaae det. Talte de om, hvad de brugte, saa gave de det altid Udseende af, at de brugte meget Mere end de virkelig gjorde; de vilde ikke synes fattige, uagtet de virkelig vare det, ret som om det var Større at bruge Meget end at bruge Lidet, Større at være en Lediggjænger end at være fattig. Hvor sjeldent træffer man ikke et Menneske, der med Rolighed og glad Værdighed siger: Dette eller Hiint gjør jeg ikke, fordi jeg ikke har Raad dertil. Det er, som havde han en ond Samvittighed, som frygtede han for det Svar, Ræven fik. Paa den Maade faaer man da al sand Dyd tilintetgjort, eller forvandlet til et Phantom; thi de der ikke behøve at være nøisomme, hvorfor skulde de være det? og de der nødsages til at være det, de gjøre jo en Dyd af Nødvendighed. Ret som om man ikke kunde være nøisom, uden man havde Muligheden af Overflod ved Siden af sig; ret som om Trang ikke var en ligesaa stor Fristelse for Nøisomheden.

Arbeide vilde da formodentlig vor Helt beslutte sig til, men Næringssorger vilde han dog nok see sig fritaget for. Jeg har aldrig kjendt Næringssorger, thi skjøndt jeg til en vis Grad maa arbeide for at leve, saa har jeg dog altid havt mit rigelige Udkomme, jeg kan derfor ikke tale med af Erfaring, men jeg har altid bevaret et aabent Øie for det Tunge deri, men ogsaa et aabent Øie for det Skjønne deri, det Dannende, det Forædlende; thi jeg troer, der er ingen Sorg, der i den Grad danner. Jeg har kjendt Mennesker, hvilke jeg ingenlunde vilde kalde feige eller blødagtige, som ingenlunde meente, at Menneskets Liv skulde være uden Strid, som følte Kraft og Mod og Lyst til at gaae i Kamp der, hvor Andre vilde forsage, jeg har tillige ofte hørt dem sige: Gud fri mig blot fra Næringssorger, der er Intet, der i den Grad qvæler det Høiere i et Menneske, som disse. I Anledning af saadanne Yttringer er det ofte faldet mig ind, hvad mit eget Liv ogsaa har givet mig Anledning til at sande, at der dog intet er saa svigagtigt som det menneskelige Hjerte. Man vil

have Mod til at vove sig ud i den farligste Strid, men Nærings-sorger vil man ikke binde an med; og dog vil man paa samme Tid, at det skal være noget Større at seire i hiin Kamp end i denne. Dette er nu nemt nok; man vælger en lettere Strid, som dog i Mængdens Øine seer farligere ud; man indbilder sig, at det er Sandhed; man seirer, og saa er man jo Helt, og det ganske anderledes Helt, end om man seirede i hiin anden usle, et Menneske uværdige Strid. Ja, naar man foruden Nærings-sorger tillige har en saadan skjult Fjende i sit eget Indre at kjæmpe med, saa er det intet Under, at man ønsker at blive denne Strid qvit. Saa ærlig skulde man dog idetmindste være mod sig selv, at man tilstod, at Grunden, hvorfor man flyede denne Kamp, var den, at den var langt tungere end al anden An-fægtelse, men er den det, saa er Seieren ogsaa langt skjønnere. Forsaavidt man ikke selv er forsøgt i denne Strid, skylder man enhver Stridende at tilstaae, at hans Strid er den farligste, man skylder at give ham denne Æreserklæring. Seer et Menneske Nærings-sorgen saaledes, som en Æresstrid i endnu strængere Forstand end nogen anden Strid, saa vil han allerede være kommet noget videre. Det gjelder her, som allevegne, at man er rigtig stillet, ikke spilder sin Tid paa at ønske, men fatter sin Opgave. Er den tilsyneladende ringe og ubetydelig, smaalig og forknyttende, saa veed man, at det kun gjør Striden vanske-ligere og Seieren skjønnere. Der er Mænd, hvem en Orden hædrer, og der er Mænd, der hædre Ordenen, dette anvende Den paa sig selv, der, medens han føler Kraft og Lyst til at forsøge sig i berømmelige Kampe, maa lade sig nøie med det Kummerligste af Alt, at stride med Nærings-sorger.

En Strid med Nærings-sorger har den i høi Grad dan-nende Egenskab, at Belønningen er saa saare ringe, eller rettere, slet ingen, den Kjæmpende strider for at tilveiebringe Muligheden af at kunne blive ved at stride. Jo større Kam-pens Belønning er, jo mere den ligger udenfor et Menneske, desto mere tør den Stridende ogsaa stole paa alle de tvetydige Lidenskaber, der huse i ethvert Menneske. Ærgjerrighed, For-fængelighed, Stolthed, det er Kræfter, der have en uhyre

Elasticitet og kunne drive et Menneske vidt. Den, der strider med Næringssorger, seer snart, at disse Lidenskaber svigte ham; thi hvor skulde han troe, at en saadan Strid skulde kunne interessere Andre eller vække dem til Beundring? Har han ikke andre Kræfter, saa er han afvæbnet. Belønningen er saare liden; thi naar han har trællet og slidt og slæbt, saa har han maaskee netop erhvervet det Fornødne — det Fornødne til at holde sig vedlive, for atter at kunne slide og slæbe. See derfor er Næringssorger saa forædlende og dannende, fordi de ikke tillade et Menneske at skuffe sig, sig selv betræffende. Seer han ikke noget Høiere i denne Strid, saa er den usel, og han har Ret i, at det er en Kummerlighed at maatte stride for at kunne æde sit Brød i sit Ansigts Sved. Men derfor er denne Strid saa forædlende, fordi den tvinger ham til at see noget Andet deri, tvinger ham til, hvis han ikke aldeles vil henkaste sig selv, at see den som en Æresstrid, og at det er derfor, at Belønningen er saa ringe, for at Æren kan være desto større. Han strider da vel for at erhverve sit Udkomme, men det, han dog strider først og fremmest for, er, at erhverve sig selv, og vi Andre, vi, som ikke blev forsøgte, men dog bevarede Følelsen for det sande Store, vi ville see til, hvis han tillader det, vi ville i ham hædre et Æres-Medlem af Samfundet. Han har da en dobbelt Strid, han kan tabe i den ene og paa samme Tid seire i den anden. Vil jeg tænke mig det næsten Utænkelige, at alle hans Bestræbelser for at erhverve sit Udkomme mislykkedes, saa har han jo tabt, og dog kan han paa samme Tid have vundet den skjønneste Seier, der lader sig vinde. Herpaa vil han fæste sit Blik, ikke paa Belønningen, han gik Glip af; thi dertil var den for ringe. Den der har en Belønning for Øie, han glemmer den anden Strid; vinder han ikke Belønningen, da har han tabt Alt, vinder han den, saa bliver det dog altid tvivlsomt, hvorledes han har vundet den.

Og hvilken Strid skulde nu være mere dannende end den med Næringssorger! Hvor megen Barnlighed hører der dog ikke til, for stundom at kunne næsten smile ad al denne jordiske

Møie og Besvær, en udødelig Aand maa have for at leve, hvor megen Ydmyghed til at være tilfreds med det Lidet, der erhverves med Vanskelighed, hvor megen Tro for at see et Forsyns Styrelse ogsaa i hans Liv; thi det er let nok at sige, at Gud er størst i det Mindste, men til at see ham deri hører den stærkeste Tro. Hvor megen Kjærlighed til Menneskene, for at være glad med de Lykkelige, for at kunne opmuntre dem, hvis Vilkaar bleve ligesaa kummerlige! Hvor inderlig og gjennemtrængende en Bevidsthed om sig selv, om at han gjør hvad der staaer i hans Magt, hvor megen Udholdenhed og Agtpaagivenhed; thi hvilken Fjende er mere underfundig end denne Sorg? Ikke bliver han den qvit ved et Par dristige Bevægelser, ikke skræmmer han den bort ved Larmen og Støien. Hvilken Gratie og Anstand til at bøie af for den og dog ikke flye den! Hvor ofte maae Vaabnene ikke forandres, snart maa der arbeides, snart ventes, snart trodses, snart bedes! Og med hvor megen Lyst og Glæde og Lethed og Smidighed maa han ikke forandre Vaabnene, thi ellers har Fjenden seiret! Og under Alt dette gaaer Tiden hen, der forundes ham ikke Leilighed til at see sine skjønne Planer realiserede, Ungdommens Ønsker opfyldte. Han seer Andre, for hvem det lykkes. De samle Mængden omkring sig, de høste dens Bifald, de fryde sig ved dens Jubel, og han staaer som en eensom Kunstner paa Livets Scene, han har intet Publikum, Ingen har Tid at see paa ham, Ingen har Tid, og det forstaaer sig, der hører ogsaa Tid dertil, thi hans Foreſtillinger er ikke en halv Times Gjøgleværk, hans Kunster ere af en finere Art og fordre Mere end et dannet Publikum for at forstaaes. Men han attraaer det heller ikke. Da jeg var tyve Aar gammel, siger han maaskee, da drømte jeg ogsaa om Strid, da tænkte jeg mig paa Kampplads en, jeg saae op til Balkonen, jeg saae Pigernes Kreds, saae dem ængstes for min Skyld, saae dem tilvifte mig Bifald, og jeg glemte Stridens Besvær; nu er jeg bleven ældre, min Strid er bleven en anden, men min Sjæl er ikke mindre stolt. Jeg fordrer en anden Dommer, en Kjender, jeg fordrer et Øie, der skuer i Lønd om, der ikke bliver træt af at see til, der seer Striden

og seer Faren; jeg fordrer et Øre, der hører Tankernes Arbeiden, der aaner, hvorledes mit bedre Væsen vikler sig ud af Anfægtelsens Tortur. Til denne Kampdommer vil jeg skue op, hans Bifald vil jeg eftertragte, om jeg end ikke kan fortjene det. Og naar da Lidelsernes Kalk rækkes mig, da vil jeg ikke fæste mit Blik paa Kalken, men paa Den, der rækker mig den, og jeg vil ikke stirre mod Kalkens Bund, om jeg ikke snart har udtømt den, men urokkeligt paa Den, af hvem jeg modtager den. Glad vil jeg tage Kalken i min Haand, ikke som ved en festlig Leilighed udtømmer jeg den paa en Andens Velgaaende, idet jeg selv glæder mig ved Drikkens Lifligheb; nei, jeg vil smage dens Bitterhed, og idet jeg smager den, da tilraaber jeg mig selv: mit Velgaaende, fordi jeg veed og er forvisset om, at ved denne Drik tilkjøber jeg mig en evig Sundhed.

Saaledes troer jeg, man ethisk maa betragte den Strid, der kjæmpes med Næringssorger. Jeg skal ikke staae saa hart paa min Ret imod Dig, at jeg skulde opfordre Dig til at oplyse, paa hvilket Punkt i Din Æsthetik Du afhandler denne Sag; men jeg henstiller blot til Din egen Overbeielse, om Livet selv i denne Strid taber sin Skjønhed, naar man ikke selv vil, eller om det ikke vinder en høiere Skjønhed. At negte, at en saadan Sorg er til, er jo Vanvid; at glemme, at den er til, fordi den gaaer Ens eget Huus forbi, er Tankeløshed; forsaavidt man gjør Fordring paa at have en Betragtning af Livet, er (det) Hjerteløshed eller Feighed.

At mange Mennesker ikke paa denne Maade betragte Næringssorger, er ingen Indvending; at ønske dem, at de maatte have Høimodighed nok til at betragte dem saaledes, Beaandelse nok til ikke at see feil, som hine Mænd, om hvilke Skriften i en anden Anledning siger, at de saae feil, saa de ikke saae mod Himlen, men paa Susanna — er vist et godt og et fromt Ønske.

Den ethiske Betragtning, at det er ethvert Menneskes Pligt at arbeide for at leve, har da to Fortrin fremfor den æsthetiske. For det Første er den i Samklang med Virkeligheden,

forklarer noget Almindeligt i denne, medens den æsthetiske fremsætter noget Tilfældigt og forklarer Intet. For det Andet opfatter den Mennesket efter hans Fuldkommenhed, seer ham efter hans sande Skjønhed. Dette maa ansees for at være det Fornødne og det meer end Tilstrækkelige denne Sag betræffende. Ønsker du et Par empiriske Bemærkninger, saa giver jeg dem med i Kjøbet, ikke som om den ethiske Betragtning behøvede nogen saadan Understøttelse, men fordi Du maaskee kan have Gavn af dem.

En gammel Mand, som jeg engang har kjendt, pleiede altid at sige, at det var godt for et Menneske, at han lærte at arbeide for at leve; det gjaldt om Ældre hvad der gjaldt om Børn, de maae tages itide. Min Mening er nu ikke, at det skulde være gavnligt for et ungt Menneske, strax at forknyttes af Næringssorger. Men lad ham kun lære at arbeide for at leve. Den saameget anpriste Uafhængighed er ofte en Snare; enhver Lyst kan tilfredsstilles, enhver Tilbøielighed følges, ethvert Lune trives, indtil disse sammensværge sig mod En selv. Den, der maa arbeide, han skal blive ukjendt med den forsængelige Glæde at kunne faae Alt, han skal ikke lære at trodse paa sin Rigdom, ved Penge fjerne enhver Hindring og tilkjøbe sig enhver Frihed; men hans Sind skal da heller ikke forbittres, han skal ikke fristes til, hvad vel mangen riig Yngling har gjort, med stolt Foragt at vende Tilværelsen Ryggen, idet han siger med Jugurtha: her ligger en By, der er tilsalg, naar den finder en Kjøber; han skal ikke i en stakket Tid have erhvervet en Viisdom, hvorved han gjør Menneskene Uret og sig selv ulykkelig.

Naar jeg derfor saa ofte hører Folk klage over, at de ere nødsagede til at arbeide, nødsagede til at bekymre sig om Sligt, de, hvis Sjæls høie Flugt ikke saaledes burde forknyttes, saa kan jeg ikke negte, at jeg stundom bliver utaalmodig derover, at jeg kunde ønske, at der endnu gik en Harun al Raschid om imellem os og uddeelte Bastonade til Enhver, der klagede i Utide. Du er nu ikke i det Tilfælde, at Du behøver at arbeide for at leve, og det er ingenlunde min Hen-

sigt at raade Dig at kaste Din Formue bort, for at det kan blive Dig en Nødvendighed at arbeide; det duer ikke, og al Experimenteren er en Taabelighed, der fører til Intet. Imidlertid troer jeg, at Du i en anden Forstand er i det Tilfælde at maatte erhverve Betingelserne for at leve. For at Du skal kunne leve, maa Du see at blive Herre over Dit medfødte Tungsind. Denne Omstændighed gjør, at jeg ogsaa paa Dig kan anvende hiin gamle Mands Ord, at Du er bleven taget itide; dette Tungsind har været Din Ulykke, men Du skal see, der kommer en Tid, hvor Du selv vil tilstaae, at det har været Din Lykke. Erhverv Du da Betingelsen for, at Du kan leve. Du hører ikke til dem, der skulle gjøre mig utaalmodig med Klager, thi jeg troer hellere, at Du skulde gjøre Alt andet end at klage, og Du veed ypperligt at bide Dine Lidelser ind i Dig selv. Vogt Dig imidlertid, at Du ikke forfalder til det modsatte Extrem, til en vanvittig Trods, der fortærer Kraften paa at skjule Smerten, istedenfor at bruge den til at bære og beseire den.

Vor Helt er da villig til at arbeide, ikke fordi det er ham en dura necessitas, men fordi han anseer det for det Skjønneste og Fuldkomneste. (At han ikke skulde kunne see det saaledes, fordi han dog er nødt til at finde sig deri, er en af disse deels taabelige, deels ondskabsfulde Misforstaaelser, der lægge et Menneskes Værd udenfor ham i det Tilfældige.) Men netop fordi han vil arbeide, kan hans Gjerning vel blive et Arbeide, men ikke et Trælleværk. Han fordrer da et høiere Udtryk for sin Arbeiden, et Udtryk, der betegner hans Gjernings Forhold til hans Person og til andre Menneskers, et Udtryk, der kan bestemme ham det som Lyst og tillige hævde dets Betydning. Her vil en Overveielse igjen blive nødvendig. Viismanden med de 3000 Rbdlr. finder han det vel under sin Værdighed at indlade sig med; men vor Helt er som Folk er fleest. Han er vel bleven taget itide, men han har dog faaet en Smag paa at leve æsthetisk, han er som Folk er fleest, uskjønsom. Uagtet derfor Ethikeren var Den, der hjalp ham ud af hans forrige Forlegenhed, saa er han dog ikke den, han

først henvender sig til. Maaskee stoler han i al Stilhed paa, at til sydende og sidst vil vel Ethikeren igjen hjelpe ham ud af det; thi saa usel er vor Helt ikke, at han jo gjerne tilstaaer, at Ethikeren virkelig hjalp ham ud af hans Forlegenhed, uagtet han ingen Penge havde at give ham. Han henvender sig da til en lidt mere human Æsthetiker. Denne vil maaskee nu ogsaa vide at foredrage Noget om Betydningen af at arbeide; uden Arbeide bliver Livet tilsidst kjedsommeligt. „Ens Arbeide bør dog ikke være Arbeide i strengere Forstand, men bestandig kunne bestemmes som Lyst. Man opdager hos sig selv et eller andet aristokratisk Talent, hvorved man distingverer sig fra Hoben. Dette uddanner man ikke letsindigt, thi saa bliver man dog snart kjed deraf, men med al mulig æsthetisk Alvor. Livet har da ny Betydning for En, fordi man har sit Arbeide, et Arbeide, der dog egentlig er Ens Lyst. Ved sin Uafhængighed heger man derom, for at det uforknyttet af Livet kan udvikle sig i hele sin Frodighed. Dette Talent gjør man imidlertid ikke til en Planke, hvorpaa man redder sig gjennem Livet, men til en Vinge, paa hvilken man svinger sig over Verden; man gjør det ikke til en Arbeids-Kleppert men til en Paradeur." Vor Helt har imidlertid intet saadant aristokratisk Talent, han er som Folk er fleest. Æsthetikeren veed da ingen anden Udvei for ham end „han maa finde sig i at falde ind under Hobens trivielle Bestemmelse af at være en Arbeider i Livet. Tab ikke Modet, ogsaa dette har sin Betydning, er hæderligt og agtværdigt, bliv en flink og stræbsom Mand, et nyttigt Medlem af Samfundet. Jeg glæder mig allerede til at see Dem, thi jo mangfoldigere Livet er, desto interessantere for Betragteren. Derfor hader jeg og alle Æsthetikere en Nationaldragt, fordi det vilde være saa kjedsommeligt at see paa, om Alle gik eens klædt; saaledes tage ogsaa hver Enkelt sin Gjerning i Livet, desto skjønnere bliver det for mig og mine Lige, som gjøre Profession af at betragte Livet." Vor Helt bliver, vil jeg haabe, noget utaalmodig over en saadan Behandling, han indigneres over det Uforskammede i en saadan Inddeling af Mennesker. Dertil kommer, at Uafhængigheden

dog ogsaa i denne Æsthetikers Betragtning spillede en Rolle, og uafhængig er han nu engang ikke.

Maaskee kan han endnu ikke beslutte sig til at henvende sig til Ethikeren, han vover endnu et Forsøg. Han træffer en Mand, der siger: man maa arbeide for at leve, saaledes er Livet nu engang indrettet. Her synes han at have fundet Den, han søgte, thi det er jo netop det, han ogsaa mener. Denne Tale vil han da agte paa. „Man maa arbeide for at leve, saaledes er Livet nu engang indrettet, det er den luvslidte Side af Existentsen. Man sover 7 Timer i hvert Døgn, det er spildt Tid, men det maa være saa; man arbeider 5 Timer i Døgnet, det er spildt Tid, det maa være saa. Ved 5 Timers Arbeide har man sit Udkomme, og naar man har det, saa begynder man at leve. Ens Arbeide maa nu helst være saa kjedsommeligt og intetsigende som muligt, blot at man har sit Udkomme derved. Har man et specielt Talent, da begaae man dog aldrig den Synd imod det, at gjøre det til sin Erhvervskilde. Nei, sit Talent kjæler man for, det har man for sin egen Skyld, det har man større Glæde af end en Moder af sit Barn, det danner man, det udvikler man i de 12 Timer af Dagen, sover i de 7, er et Umenneske i de 5, og saaledes bliver Livet dog ret taaleligt, ja endog ret skjønt; thi det er ikke saa farlig en Sag med de 5 Timers Arbeide, thi da Ens Tanker dog aldrig ere ved Arbeidet, saa sanker man Kræfter til den Sysssel, der er Ens Lyst."

Vor Helt er igjen lige nær. Deels har han nemlig intet specielt Talent til at fylde de 12 Timer med derhjemme, deels har han jo allerede faaet en skjønnere Betragtning af det at arbeide, en Betragtning, han ikke vil opgive. Han vil da vel beslutte sig til, atter at søge Hjelp hos Ethikeren. Dennes Tale er kort: „det er ethvert Menneskes Pligt at have et Kald." Mere kan han ikke sige, thi det Ethiske som saadant er altid abstrakt, og et abstrakt Kald for alle Mennesker gives der ikke, tvertimod forudsætter han, at ethvert Menneske har et særligt Kald. Hvilket Kald vor Helt skal vælge, det kan Ethikeren ikke oplyse ham om; thi dertil fordres et detailleret Kjendskab

til det Æsthetiske i hele hans Personlighed, og selv om Ethikeren havde dette Kjendskab, vilde han dog afholde sig fra at vælge for ham, da han jo i saa Fald vilde fornegte sin egen Livsbetragtning. Det, Ethikeren kan lære ham, er, at der er et Kald for ethvert Menneske, og naar vor Helt har fundet sit, da at vælge det ethisk. Hvad Æsthetikeren nemlig talte om de aristokratiske Talenter, det er en forvirrende og skeptisk Tale om det, Ethikeren forklarer. Æsthetikerens Livs-Betragtninger ligge altid i Differentsen: nogle Mennesker have Talent, andre ikke, og dog er Det, der adskiller dem, et Meer eller Mindre, en qvantitativ Bestemmelse. Forsaavidt er det en Vilkaarlighed af dem at standse paa noget enkelt Punkt, og dog ligger Nerven i deres Livs-Betragtning netop i denne Vilkaarlighed. Deres Livs-Anskuelse sætter derfor en Splid i hele Tilværelsen, som de ikke see sig istand til at hæve, hvorimod de med Letsindighed og Hjerteløshed søge at vænne sig imod den. Ethikeren derimod forsoner Mennesket med Livet, thi han siger: ethvert Menneske har et Kald. Han tilintetgjør ikke Differentserne, men han siger: i alle Differentser bliver det Almene tilbage, at det er et Kald. Det eminenteste Talent er et Kald, og det Individ, der er i Besiddelse deraf, kan ikke tabe Virkeligheden af Syne, han staaer ikke udenfor det Almeen-Menneskelige, thi hans Talent er et Kald. Det ubetydeligste Individ har et Kald, han skal ikke udstødes, ikke henvises til at leve paa et confinium med Dyrene, han staaer ikke udenfor det Almeen-Menneskelige, han har et Kald.

Den ethiske Sætning, at ethvert Menneske har et Kald, er da Udtrykket for, at der er en fornuftig Tingenes Orden, hvori ethvert Menneske, hvis han vil, udfylder sin Plads saaledes, at han paa eengang udtrykker det Almeen-Menneskelige og det Individuelle. Er Tilværelsen ved denne Betragtning bleven mindre skjøn? Ikke har man et Aristokrati at glæde sig over, hvis Bethydning er begrundet paa Tilfældighed, og tilfældigt begrundet derpaa; nei, man har et Kongerige af Guder.

Saasnart Talentet ikke opfattes som et Kald — og saa-

snart det opfattes som et Kald, har ethvert Menneske et Kald — saa er Talentet absolut egoistisk. Enhver derfor, der begrunder sin Leven paa et Talent, han etablerer, saa godt han kan, en Røverexistents. Et høiere Udtryk for Talentet end at det er et Talent, har han ikke. Dette Talent vil altsaa frem i hele sin Differents. Ethvert Talent har derfor en Tilbøielighed til at gjøre sig til det Centrale, enhver Betingelse skal være tilstede for at fremme det; thi kun i denne vilde Stormen frem ligger den egentlig æsthetiske Nydelse af Talentet. Er der et samtidigt Talent i en anden Retning, saa collidere de paa Liv og Død; thi de have intet Concentrisk, intet høiere Udtryk tilfælleds.

Vor Helt har da faaet, hvad han søgte, et Arbeide, hvoraf han kunde leve; han har tillige faaet et betydningsfuldere Udtryk for dettes Forhold til hans Personlighed: det er hans Kald, dets Fuldbyrdelse er altsaa forbunden med en Tilfredsstillelse for hele hans Personlighed; han har tillige faaet et betydningsfuldere Udtryk for sit Arbeides Forhold til andre Mennesker, thi da hans Arbeide er hans Kald, saa er han jo derved i det Væsentlige sat paa lige Trin med alle andre Mennesker, han gjør da ved sit Arbeide det Samme som enhver Anden, han opfylder sit Kald. Denne Anerkjendelse fordrer han, Mere fordrer han ikke, thi dette er det Absolute. Er mit Kald ringe, siger han, jeg kan dog være mit Kald tro, og er da efter det Væsentlige ligesaa stor som den Største, uden at jeg derfor noget Øieblik skulde være saa taabelig at ville glemme Differentserne; det var jeg selv mindst tjent med, thi glemte jeg dem, da var der et abstrakt Kald for Alle, men et abstrakt Kald er intet Kald, og jeg havde da igjen tabt ligesaa Meget som de Største. Er mit Kald ringe, jeg kan dog være det utro, og naar jeg er det, begaaer jeg ligesaa stor en Synd som den Største. Jeg skal ikke være saa taabelig at ville glemme Differentserne, eller mene, at min Utroskab skulde have ligesaa fordærvelige Følger for det Hele, som den Største's Utroskab, dermed er jeg ikke tjent, jeg var selv den, der tabte meest derved.

Den ethiske Betragtning, at ethvert Menneske har et Kald,

har da tvende Fortrin fremfor den æsthetiske Theori om Talentet. Deels forklarer den nemlig ikke noget Tilfældigt i Existentsen, men det Almene, deels viser den det Almene i dets sande Skjønhed. Først da er nemlig Talentet skjønt, naar det er forklaret til at være et Kald, og først da er Existentsen skjøn, naar ethvert Menneske har et Kald. Da dette forholder sig saaledes, saa vil jeg bede Dig ikke at forsmaae en enkelt empirisk Jagttagelse, som Du i Forhold til Hoved-Betragtningen vil have den Godhed at ansee for en Overflødighed. Naar et Menneske har et Kald, saa har han gjerne et Normativ udenfor sig, der, uden at gjøre ham til en Træl, dog saa nogenlunde anviser ham hvad han har at gjøre, inddeler ham hans Tid, giver ham ofte Leilighed til at begynde. Mislykkes hans Gjerning engang for ham, saa haaber han næste Gang at gjøre det bedre, og denne næste Gang ligger i Tiden ikke saa langt borte. Den der derimod ikke har noget Kald, forsaavidt han vil sætte sig selv en Opgave, han maa som oftest arbeide ganske anderledes uno tenore. Han har ingen Afbrydelse, uden forsaavidt han vil afbryde sig selv. Brister det for ham, saa brister Alt, og han har saare ondt ved at komme til at begynde igjen, da han mangler en Anledning. Han fristes da let til at blive en Pedant, med mindre han vil blive en Lediggjænger. Det er saa almindeligt at udskrige de Mennesker for Pedanteri, der have bestemte Forretninger. I Reglen kan et saadant Menneske slet ikke blive Pedant. Den derimod, der ikke har bestemte Forretninger, fristes til at blive det, for dog at holde lidt igjen imod den altfor store Frihed, i hvilken han let kan løbe vild. Man kan derfor gjerne være tilbøielig til at tigive ham hans Pedanteri, thi det er Tegn paa noget Godt; men paa den anden Side maa det dog betragtes som en Straf, fordi han har villet emancipere sig fra det Almindelige.

Vor Helt fandt et betydningsfuldere Udtryk for sit Arbeides Forhold til andre Menneskers, at det var et Kald. Han er da anerkjendt, han har løst sit Creditiv. Men naar han nu opfylder sit Kald, ja saa finder han sin Tilfredsstil-

lelse deri, men han fordrer tillige et Udtryk for denne Virksomheds Forhold til andre Mennesker, han fordrer at udrette Noget. Han vil i denne Henseende maaskee atter løbe vild. Æsthetikeren vil forklare ham, at Talentets Tilfredsstillelse er det Høieste, og det, om man udretter Noget, eller ikke udretter Noget, aldeles Bisag. Han vil maaskee støde paa en praktisk Borneerthed, der i sin inepte Iver troer at udrette Alt, eller paa en æsthetisk Fornemhed, der mener, at det at udrette Noget i Verden er faldet i enkelte Udvalgtes Lod, at der gives nogle enkelte eminente Talenter, der udrette Noget, Resten af Menneskene ere numerus, Overflødighed i Livet, Ødselhed af Skaberen. Med ingen af disse Forklaringer er vor Helt tjent, thi han er kun som Folk er fleest.

Lad os atter tye til Ethikeren. Han siger: det, ethvert Menneske udretter og kan udrette, er, at han kan gjøre sin Gjerning i Livet. Dersom det nemlig forholdt sig saaledes, at der var nogle Mennesker, der udrettede Noget, Andre ikke, og Grunden hertil laae i deres Tilfældighed, saa har Skepsis her atter faaet Overmagten. Man maa derfor sige: væsentligt udretter ethvert Menneske lige Meget. Jeg prædiker ingenlunde Indolents, men paa den anden Side maa man være forsigtig i Brugen af det Udtryk at udrette. Det har altid været Gjenstand for Din Spot, og Du har, som Du engang yttrede, „af den Grund studeret Integral- og Differential-Regning og det Uendeliges Calcule, for at beregne, hvormeget en Copist i Admiralitetet, der i hele Contoiret gjaldt for en flink Arbeider, udrettede for det Hele.“ Brug Du kun Din Spot mod alle dem, der ville gjøre sig vigtige i Livet, men misbrug den aldrig til at forvirre med.

Det Ord: „at udrette“ betegner et Forhold mellem min Handling og et Andet, der ligger udenfor mig. Det er nu let at indsee, at dette Forhold ikke staaer i min Magt, og at man forsaavidt med samme Ret kan sige om det eminenteste Talent, at det Intet udretter, som om det ringeste Menneske. Der ligger heri ingen Mistillid til Livet, tvertimod ligger deri en Anerkjendelse af min egen Ubetydelighed, og en Agtelse for

enhver Andens Betydning. Det eminenteste Talent kan fuldkomme sin Gjerning, det kan det ringeste Menneske ogsaa. Mere kan ingen af dem. Om de skulle udrette Noget, staaer ikke i deres Magt, hvorimod det vel staaer i deres Magt at forhindre sig selv deri. Jeg opgiver da al den Vigtighed, der i Livet ofte gjør sig bred nok, jeg gjør min Gjerning og spilder ikke min Tid paa at calculere over, om jeg udretter Noget. Hvad jeg udretter, følger da min Gjerning som min Lykke, jeg vel tør glæde mig ved, men ikke absolut tilregne mig. En Bøg, den voxer op, den samler sin Krone, og Menneskene glæde sig ved at sidde i dens Skygge. Vilde den blive utaalmodig, vilde den sige „her paa dette Sted, hvor jeg staaer, kommer der næsten aldrig et levende Væsen, hvad hjælper det da, at jeg voxer, at jeg skyder mine Grene ud, hvad udretter jeg dermed", saa vilde den kun forsinke sin Vext, og maaskee kom der da engang en Vandringsmand, som sagde: dersom dette Træ istedetfor en Vantrivning havde været en løvrig Bøg, saa havde jeg nu kunnet hvile mig i dens Skygge. Tænk Dig, om Træet kunde høre!

Ethvert Menneske kan da udrette Noget, han kan udrette sin Gjerning. Gjerningen kan være saare forskjellig, men dette bliver altid at fastholde, at ethvert Menneske har sin Gjerning, og Alle saaledes forliges i det Udtryk, at de gjøre hver sin Gjerning. Min Gjernings Forhold til Andet, eller hvad jeg skal udrette (dette Ord taget efter almindelig Sprogbrug), staaer ikke i min Magt. Selv Den, hvis Gjerning i Livet er at udvikle sig selv, selv han udretter, væsentlig seet, ligesaa Meget som enhver Anden. Det kunde derfor synes, at hiin Æsthetiker havde Ret, der meente, at man slet ikke skulde reflektere paa, hvad man udrettede, men blot nyde Tilfredsstillelsen af sit Talents Udfoldelse. Feilen var imidlertid den, at han blev staaende ved den selviske Bestemmelse af Talentet. Han regnede sig selv til de Udvalgte og vilde ikke i sit Liv udrette det Almene, ikke betragte sit Talent som sin Gjerning. Det Menneske derimod, om hvilket man maatte sige, hans Gjerning i Livet er ene og alene den, at udvikle sig selv,

hører naturligviis til de, menneskeligt talt, mindst Begavede. En ung Pige f. Ex. Hun hører vel til dem, om hvilke man ikke fristes til at sige, at de kunne udrette Noget. Lad hende ovenikjøbet være bleven ulykkelig ved Kjærlighed, lad hende være bleven berøvet den sidste Udsigt til at udrette Noget; naar hun dog gjør sin Gjerning, naar hun udvikler sig selv, saa udretter hun, væsentligt seet, ligesaa Meget som den Største.

Det at udrette er da identisk med at gjøre sin Gjerning. Tænk Dig et Menneske, der er dybt og inderligt bevæget; det falder ham aldrig ind, om han skal udrette Noget eller ikke, kun Ideen vil med sin hele Magt frem i ham. Lad ham være Taler, Præst, eller hvad Du vil. Han taler ikke til Mængden for at udrette Noget, men Sangværket i ham maa lyde, kun da føler han sig lykkelig. Troer Du, han udretter Mindre end Den, der bliver sig selv vigtig i Forestillingen om, hvad han vil udrette, der holder sig selv i Aande ved Tanken om hvad han selv vil udrette? Tænk Dig en Forfatter, det falder ham aldrig ind, om han skal faae en Læser, eller om han skal udrette Noget ved sit Skrift, han vil kun gribe Sandheden, kun den jager han efter. Troer Du, en saadan Skribent udretter Mindre end Den, hvis Pen staaer under Opsyn og Ledelse af den Tanke, at han vil udrette Noget?

Besynderligt nok, hverken Du eller jeg, eller vor Helt selv, eller hiin kløgtige Æsthetiker, har bemærket det, og dog er det saa, vor Helt er i Besiddelse af et ualmindeligt Talent. Saaledes kan det Aandelige i et Menneske i længere Tid skuffe, indtil dets stille Vext har naaet et vist Punkt, og det nu pludselig forkynder sig i hele sin Kraft. Æsthetikeren vil vel sige: ja nu er det bag efter, nu er han engang forqvaklet, Skade for det Menneske. Ethikeren derimod vil vel sige: det var ret heldigt, thi da han nu engang har indseet det Sande, saa vil hans Talent vel ikke blive en Snare for hans Fod; han vil indsee, at man hverken behøver Uafhængighed eller 5 Timers Trælle-Arbeide, for at frede om det, men at hans Talent netop er hans Kald.

Vor Helt arbeider da for at leve; dette Arbeide er tillige hans

Lyst; han opfylder sit Kald, han udretter sin Gjerning, at jeg skal sige Alt med eet Ord og med et Ord, der indjager Dig Angst — han har et Levebrød. Bliv ikke utaalmodig, lad Digteren sige det, saa lyder det smukkere: han har istedetfor „Barndommens gyldne Sommerpære" faaet „et Levebrød med Øre". Hvad saa videre? Du smiler, Du mener, jeg har Noget bag Øret, Du gruer allerede for min Prosaisme; thi „nu løber det vel ikke ud paa Mindre end at faae ham gift, ja vær saa god, Du kan gjerne lade lyse for ham, jeg skal Intet have at sige imod hans og Dit gudelige Forsæt. Det er utroligt, hvilken fornuftig Consequents der er i Tilværelsen, et Levebrød og en Kone, ja selv hiin Digter med sit Klokkespil slaaer ikke uthydeligt paa, at med Levebrødet kommer Konen. Kun een Ting maa jeg protestere imod, at Du kalder Din Client en Helt. Jeg har været føielig og eftergivende, jeg har ikke villet bryde Staven over ham, jeg har altid haabet paa ham, men nu maa Du virkelig undskylde, om jeg gaaer om ad en anden Gade og ikke længer gider høre paa Dig. En Levebrøds-Mand og en Ægte-Mand, jeg har al Ærbødighed for ham, men Helt, det gjør han vel end ikke selv Fordring paa at være." Du mener da, at der, for at En skal kaldes en Helt, udfordres, at han gjør noget Ualmindeligt. I saa Fald har Du virkelig glimrende Udsigter. Sæt nu, at der hørte meget Mod til at gjøre det Almindelige, og Den, der viser meget Mod, er jo en Helt. For at En skal kaldes en Helt, maa man ikke saa meget reflektere paa, hvad han gjør, som hvorledes han gjør det. Een kan erobre Riger og Lande uden at være en Helt, en Anden kan ved at beherske sit Sind vise sig som Helt. Een kan vise Mod ved at gjøre det Ualmindelige, en Anden ved at gjøre det Almindelige. Spørgsmaalet bliver bestandig, hvorledes han gjør det. Du vil da ikke negte, at vor Helt i det Foregaaende har viist Tilbøielighed til at ville gjøre det Ualmindelige; ja, jeg tør endnu ikke ganske indestaae for ham. Derpaa har Du formodentlig begrundet Dit Haab om, at han skulde blive en virkelig Helt; jeg har derpaa begrundet min Frygt for, at han skulde blive — en Nar. Jeg har da viist

samme Overbærelse mod ham, som Du, jeg har fra Begyndelsen af haabet paa ham, har kaldt ham „Helt“, uagtet han flere Gange gjorde Mine til at ville gjøre sig uværdig til denne Titel. Faaer jeg ham derfor gift, saa slipper jeg ham rolig ud af min Haand og overlader ham glad i hans Kones. Paa Grund af hans tidligere udviste Gjenstridighed har han nemlig qvalificeret sig til at sættes under en speciellere Opsigt. Dette Arbeide vil hans Kone paatage sig, og saa vil Alt gaae vel; thi hver Gang han fristes til at ville være et ualmindeligt Menneske, vil hans Kone strax orientere ham igjen, og saaledes vil han i al Stilhed fortjene Navnet Helt, og hans Liv vil ikke være uden Bedrifter. Jeg har da ikke videre med ham at gjøre, uden forsaavidt han skulde føle sig hendragen til mig, saaledes som jeg vil føle mig dragen til ham, hvis han fortsætter sin Heltegang. Han vil da i mig see en Ven, og vort Forhold vil ikke være uden Betydning. At Du til den Tid trækker Dig tilbage fra ham, vil han vide at finde sig i, saameget mere, som han let kunde blive lidt mistænkelig, hvis det skulde behage Dig at interessere Dig for ham. I den Henseende ønsker jeg ham til Lykke og ønsker enhver Ægtemand samme Lykke.

Dog saavidt ere vi langtfra ikke komne endnu. Du kan da endnu en Tid lang haabe, saalænge nemlig som jeg behøver at frygte. Vor Helt er nemlig som Folk er fleest og har da en vis Tilbøielighed til det Ualmindelige; han er tillige lidt uskjønsom og vil desaarsag ogsaa her igjen prøve sin Lykke hos Æsthetikerne, inden han tager sin Tilflugt til Ethikeren. Sin Uskjønsomhed veed han ogsaa at besmykke; thi, siger han, Ethikeren hjalp mig virkelig ud af min Forvirring, den Betragtning af min Virksomhed, jeg skylder ham, tilfredsstiller mig aldeles, dens Alvor opløfter mig. Hvad derimod Kjærlighed angaaer, da kunde jeg vel i den Henseende ønske at nyde min Frihed, ret at følge mit Hjertes Tilskyndelse; Kjærlighed elsker ikke dette Alvor, den fordrer det Æsthetiskes Letlied og Ynde.

Du seer, jeg kan faae Ondt nok med ham at gjøre. Det synes næsten, som om han ikke ganske har forstaaet det Fore-

gaaende. Han troer endnu bestandig paa, at det Ethiske ligger udenfor det Æsthetiske, og det uagtet han selv maa tilstaae, at ved den ethiske Betragtning fik Livet Skjønhed. Vi faae at see. Puft Du nu lidt til, saa kan jeg da faae Misviisninger nok.

Skjøndt Du aldrig, hverken mundtlig eller skriftlig, har svaret mig paa et foregaaende Brev, saa vil Du dog vel erindre dets Indhold, samt hvorledes jeg der søgte at vise, at Ægteskabet netop var ved det Ethiske det æsthetiske Udtryk for Kjærligheden. Du vil da formodentlig holde mig tilgode, hvad der blev udviklet, i den Forvisning, at jeg, saafremt det nogenlunde er lykkedes mig at gjøre Dig det begribeligt, lettelig vil, naar fornødent gjøres, kunne forklare det for vor Helt. Han har henvendt sig til Æsthetikerne, og han har forladt dem, ikke klogere paa, hvad han skal gjøre, men snarere paa, hvad han ikke skal gjøre. Han har en liden Stund været Vidne til en Forførers Snedighed, har lyttet til hans sledske Taler, men han har lært at foragte hans Kunst, har lært at gjennemskue ham, at han er en Løgner, en Løgner, naar han hykler Kjærlighed, naar han opsminker Følelser, i hvilke der maaskee engang var Sandhed, da han i disse selv tilhørte en Anden, at han bedrager dobbelt — Den hvem han vil indbilde, at han nærer dem, og Den hvem de retmæssig tilhøre, en Løgner, naar han indbilder sig selv, at der er noget Skjønt i hans Lyst. Han har lært at foragte den kløgtige Spot, der vil gjøre Kjærlighed til en Barnestreg, hvorover man kun bør smile. Han har seet Dit Yndlingsstykke: Den første Kjærlighed. Han tiltroer sig ikke Dannelse nok til æsthetisk at kunne vurdere Stykket, men han finder det uretfærdigt af Digteren at lade Charles i de 8 Aar synke saa dybt. Han tilstaaer gjerne, at Sligt kan forekomme i Livet; men han mener, at det ikke er det, man skal lære af en Digter. Han finder, at det er en Modsigelse i Stykket, at Emmeline paa eengang skal være en forskruet Fjante og en virkelig elskværdig Pige, hvilket Sidste Rinville strax ved første Øiekast forvisser sig om hun er, og det uagtet han er indtaget imod hende. Han finder, at det i saa Fald atter er en Uretfærdighed at lade Charles i de

8 Aar blive et forfaldent Menneske. Det forekommer ham, at Stykket burde ikke blive et Lystspil, men en Tragedie. Han finder, at det er uretfærdigt af Digteren at lade Emmeline saa letsindigt finde sig i sin Misforstaaelse, letsindigt tilgive Rinville, at han har bedraget hende, letsindigt glemme Charles, og saaledes letsindigt drive Spot med sine egne Følelser, letsindigt bygge hele sin Fremtid paa sin egen Letsindighed, paa Rinvilles Letsindighed, paa Charles's Letsindighed. Han kan vel finde den oprindelige Emmeline sentimental og overspændt; men den forbedrede Emmeline, den klogtige er dog i hans Øine et langt ringere Væsen end hiin første i al hendes Ufuldkommenhed. Han finder det uforsvarligt af Digteren, saaledes at fremstille Kjærligheden som en Narrestreg, man kan bruge 8 Aar til at leve sig ind i og en halv Time til at vende op og ned paa, uden at denne Forandring efterlader noget Indtryk. Han glædede sig over at bemærke, at det just ikke var de Mennesker, han agtede meest, der især loe ad saadanne Stykker. Et Øieblik har Spotten iisnet ham hans Blod, men han fornemmer atter Følelsernes Vælд oprinde i sit Bryst, han har forvisset sig om, at denne Pulsaare er Sjælens Livs-Princip, og at Den, der overskjærer den, er død og behøver ikke at lade sig begrave. Han har en kort Tid ladet sig dysse af den Mistillid til Livet, der vil lære ham, at Alt er forgjængeligt, at Tiden forandrer Alt, at man Intet tør bygge paa, og derfor aldrig fatte en Plan for hele sit Liv. Ladheden i ham og Feigheden fandt denne Tale ret antagelig, det var en magelig Dragt at iføre sig og i Menneskenes Øine ikke uklædelig. Dog, han har taget denne Tale skarpt i Øiesyn, han har seet Hykleren, seet Nydelsessygen, der kom i ydmyg Dragt, Rovdyret, der kom i Faareklæder, og han har lært at foragte denne Tale. Han har indseet, at det var en Fornærmelse og altsaa uskjønt, at ville elske et Menneske efter det Dunkle i hans Væsen, men ikke efter det Bevidste, at ville elske saaledes, at han kunde tænke sig en Mulighed af, at denne Kjærlighed kunde høre op, og at han da turde sige: jeg kan Intet gjøre derfor, Følelsen staaer ikke

i et Menneskes Magt. Han har indseet, at det var en Fornærmelse og altsaa uskjønt at ville elske med een Side af Sjælen, men ikke med den hele; at gjøre sin Kjærlighed til et Moment, og dog tage en Andens hele Kjærlighed, at ville være til en vis Grad en Gaade og en Hemmelighed. Han har indseet, at det vilde være uskjønt, om han havde hundrede Arme, saa han paa eengang kunde omfavne Mange, han har kun een Favn og ønsker kun Een, han kan omfavne. Han har indseet, at det var en Fornærmelse at ville knytte sig til et andet Menneske saaledes, som man knytter sig til endelige og tilfældige Ting, betingelsesviis, for at man, om der bagefter skulde vise sig Besværligheder, kunde gjøre det om igjen. Han troer ikke, at det er muligt, at Den, han elsker, kan forandres, uden til det Bedre, og skulde det skee, da troer han paa Forholdets Magt til at gjøre Alt godt igjen. Han erkjender, at hvad Kjærligheden fordrer, er som Tempelskatten, en hellig Afgift, der betales i en egen Myntsort, og at man ikke modtager al Verdens Rigdom som Vederlag for den ubetydeligste Fordring, naar Præget er falskt.

Du seer, vor Helt er paa gode Veie, han har tabt Troen paa Æsthetikernes forhærdede Forstandighed og paa deres Overtro paa dunkle Følelser, der skulde være for zarte til at kunne udtrykkes som Pligt. Han har taget til Takke med Ethikerens Forklaring, at det er ethvert Menneskes Pligt at gifte sig; han har forstaaet dette rigtigt, at nemlig vel ikke Den synder, der ikke gifter sig, uden forsaavidt han selv er Skyld deri, thi da forsynder han sig mod det Almeen-Menneskelige, der ogsaa er sat ham som en Opgave, der skal realiseres, men at Den, der gifter sig, realiserer det Almene. Videre kan Ethikeren ikke bringe ham, thi det Ethiske er, som sagt, altid abstrakt, det kan kun sige ham det Almene. Det kan saaledes her ingenlunde sige ham, med hvem han skal gifte sig. Dertil vilde nemlig fordres et nøiagtigt Kjendskab til det hele Æsthetiske i ham, men det har Ethikeren ikke, og om han end havde det, saa vilde han dog vel vogte sig for at tilintetgjøre sine egne Theorier ved at paatage sig Valget for ham.

Naar han da selv har valgt, da vil det Ethiske sanctionere Valget og elevere hans Kjærlighed, og det vil til en vis Grad ogsaa være ham behjælpelig i at vælge, da det vil frelse ham fra Overtro paa det Tilfældige, thi et blot æsthetisk Valg er egentlig et uendeligt Valg; og ubevidst hjælper det Ethiske ethvert Menneske, men da det er ubevidst, saa faaer denne det Ethiskes Assistance Udseende af at være en Forringelse, en Følge af Livets Jammerlighed, istedetfor den er en Forhøielse, en Følge af Livets Guddommelighed.

„Et Menneske med saadanne udmærkede Grundsætninger", siger Du, „ham tør man nok lade gaae alene, ham tør man nok vente alt Stort af." Den samme Mening er jeg af, og jeg vil haabe, at hans Grundsætninger ere saa faste, at de ikke bevæges af Din Spot. Imidlertid er der dog endnu et skarpt Hjørne, vi skulle dreie om ad, inden vi ere i Havn. Vor Helt har nemlig hørt en Mand, for hvis Dom og Mening han har al Agtelse, yttre, at da man ved et Ægteskab for hele sit Liv knyttede sig til et Menneske, saa maatte man være forsigtig i at vælge, det maatte være en ualmindelig Pige, der netop ved sin Ualmindelighed gav En en Betryggelse for Ens hele Fremtid. Skulde Du nu ikke føle Lyst til endnu en liden Stund at haabe paa vor Helt? Jeg idetmindste frygter for ham.

Lad os tage denne Sag fra Grunden. Du antager jo, at der i Skovens eensomme Stilhed boer en Nymphe, et Væsen, en Pige. Nu vel, denne Nymphe, Pige, dette Væsen forlader sin Eensomhed og kommer tilsyne her i Kjøbenhavn eller i Nürnberg, ligesom Kaspar Hauser, Stedet er jo ligegyldigt, nok, hun kommer tilsyne. Tro mig, der vil blive en Beilen! At udføre dette nærmere, overlader jeg til Dig, Du kan jo skrive en Roman, betitlet: Nymphen, Væsenet, Pigen i Skovens Eensomhed, ad modum den i alle Leiebibliotheker berømte Roman: Urnen i den eensomme Dal. Hun er alt kommen tilsyne, og vor Helt er bleven den Lykkelige, hvem hun har skjænket sin Kjærlighed. Skulle vi være enige derom? Jeg har Intet at indvende, jeg er jo gift. Du

derimod vilde maaskee føle Dig fornærmet ved, at saadant et Hverdags-Menneske var bleven Dig foretrukken. Men da Du dog interesserer Dig for min Client, og det er den eneste Vei, der er tilbage for ham, til at blive en Helt i Dine Øine, saa giv Dit Samtykke. Lad os nu see, om hans Kjærlighed blev skjøn, hans Ægteskab skjønt. Pointet i hans Kjærlighed og i hans Ægteskab laae jo deri, at hun var den eneste Pige i hele Verden. Pointet laae altsaa i hendes Differents: Mage til en saadan Lykke kunde der ikke findes i hele Verden, og deri laae netop hans Lykke. Han er istand til, slet ikke at ville gifte sig med hende; thi var det ikke at nedværdige en saadan Kjærlighed at give den et saa almindeligt og vulgært Udtryk som et Ægteskab, var det ikke formasteligt at fordre, at tvende saadanne Elskende skulde indtræde i Ægtestandens store Compagni, saa at der i en vis Forstand ikke skulde være Mere at sige om dem end om ethvert Ægtepar, at de vare gifte? Dette vil Du maaskee finde ganske i sin Orden, og den eneste Indvending, Du havde at gjøre, var vel den, at det var urigtigt, at en saadan Stymper som min Helt skulde løbe af med en saadan Pige; naar han derimod havde været et ualmindeligt Menneske, som Du f. Ex., eller en ligesaa ualmindelig Mand som hun var Pige, saa var Alt i sin Orden, og deres Kjærlighedsforhold det meest fuldendte, der lod sig tænke.

Vor Helt er geraadet i en kritisk Stilling. Om Pigen er der kun een Mening, det er en ualmindelig Pige. Jeg selv, Ægtemanden, siger med Donna Clara: her har Rygtet ikke sagt for Meget, det er et Underbarn, den skjønne Preciosa. Det er saa fristende at tabe det Almindelige af Syne og svæve i det Eventyrliges Luftninger. Og dog, han har jo selv indseet det Skjønne i Ægteskabet. Hvad gjør da Ægteskabet? Berøver det ham Noget, tager det nogen Skjønhed fra hende, hæver det en eneste Differents? Ingenlunde. Men det viser ham Alt dette som Tilfældigheder, naar han har Ægteskabet udenfor sig, og først naar han giver Differentsen det Almenes Udtryk, først da er han i tryg Besiddelse af denne. Det Ethiske lærer ham, at Forholdet er det Absolute. Forholdet er nemlig det Almene.

Det berøver ham den forfængelige Glæde at være det Ualmindelige, for at give ham den sande Glæde at være det Almindelige. Det bringer ham i Harmoni med hele Tilværelsen, lærer ham at glæde sig ved denne; thi som Undtagelse, som det Ualmindelige er han i Conflict, og da netop det, der begrunder det Ualmindelige, her var hans Lykke, saa maa han jo blive sig sin Existents bevidst som en Plage for det Almindelige, saafremt der ellers var Sandhed i hans Lykke, og det maatte dog i Sandhed være en Ulykke at være saaledes lykkelig, at Ens Lykke, væsentligt seet, var forskjellig fra alle Andres. Han vinder da den tilfældige Skjønhed og taber den sande Skjønhed. Dette vil han indsee, og han vil atter vende tilbage til Ethikerens Sætning, at det er ethvert Menneskes Pligt at gifte sig, og han vil see, at den ikke blot har Sandheden, men ogsaa Skjønheden paa sin Side. Lad ham saa faae hiint Underbarn, han vil ikke forsee sig paa Differentsen. Han vil glæde sig ret inderligt over hendes Skjønhed, over hendes Ynde, over den Aandens Rigdom og Følelsens Varme, hun eier, han vil prise sig lykkelig, men væsentlig, vil han sige, er jeg ikke forskjellig fra nogen anden Ægtemand; thi Forholdet er det Absolute. Lad ham faae en mindre begavet Pige, han vil være glad ved sin Lykke; thi han vil sige: om hun end staaer langt under Andre, væsentligt gjør hun mig ligesaa lykkelig, thi Forholdet er det Absolute. Ikke vil han miskjende Differentsens Betydning, thi som han indsaae, at der intet abstrakt Kald var til, men at ethvert Menneske havde sit, saaledes vil han indsee, at der intet abstrakt Ægteskab er til. Ethiken siger ham blot, at han skal gifte sig, den kan ikke sige ham, med hvem. Ethiken forklarer ham det Almene i Differentsen, og han forklarer Differentsen i det Almene.

Den ethiske Betragtning af Ægteskabet har da flere Fortrin for enhver æsthetisk Opfattelse af Kjærligheden. Den oplyser det Almene, ikke det Tilfældige. Den viser ikke, hvorledes et Par ganske enkelte Mennesker i deres Ualmindelighed kunne blive lykkelige, men hvorledes ethvert Ægtepar kan blive det. Den seer Forholdet som det Absolute og griber da ikke Different-

ſerne ſom Garantier, men fatter dem ſom Opgaver. Den ſeer Forholdet ſom det Abſolute og ſkuer derfor Kjærligheden efter dens ſande Skjønhed, efter dens Frihed nemlig, begriber den hiſtoriſke Skjønhed.

Vor Helt lever da ved ſit Arbeide, hans Arbeide er tillige hans Kald, han arbeider derfor med Lyſt; da det er hans Kald, ſætter det ham i Forbindelſe med andre Mennesker, og idet han fuldkommer ſin Gjerning, udretter han hvad han kunde ønſke at udrette i Verden. Han er gift, tilfreds i ſit Hjem, og Tiden gaaer ypperligt for ham, han fatter ikke, at Tiden kunde være en Byrde for et Menneſke, eller blive en Fjende af hans Lykke, tvertimod, Tiden forekommer ham at være en ſand Velſignelſe. I denne Henſeende tilſtaaer han, at han ſkylder ſin Kone overordentlig Meget. Det er ſandt, jeg har nok glemt at fortælle, det var en Misforſtaaelſe med Nymphen fra Skoven, han blev ikke den Lykkelige, han maatte nøies med en Pige ſom Piger ere fleeſt, i ſamme Forſtand ſom han ſelv var ſom Folk er fleeſt. Imidlertid er han dog meget glad, ja han betroede mig engang, at han troede, det var ret heldigt, at han ikke fik hiint Underbarn, Opgaven vilde maaſkee været for ſtor for ham; hvor Alt, førend man begynder, er ſaa fuldendt, der kan man ſaa let gjøre Skade. Nu derimod er han fuld af Mod og Tillid og Haab, han er ganſke enthuſiaſtiſk, med Begeiſtring ſiger han: Forholdet er dog det Abſolute; han er faſtere end om alt Andet forvisſet om, at Forholdet vil have Magt til at udvikle denne almindelige Pige til Alt, hvad der er Stort og Skjønt; hans Kone er i al Ydmyghed af ſamme Mening. Ja, min unge Ven, det gaaer underligt til i Verden, jeg troede ſlet ikke paa, at der var ſaadant et Underbarn til i Verden, ſom Du taler om, og nu ſkammer jeg mig næſten over min Vantro, thi denne almindelige Pige, med ſin ſtore Tro, hun er et Underbarn, og hendes Tro koſteligere end Guld og grønne Skove. I een Henſeende forbliver jeg dog i min gamle Vantro, at et ſaadant Underbarn ikke er at finde i Skovens Eenſomhed.

Min Helt — eller vilde Du negte ham Ret til denne Be-

nævnelse, synes Dig ikke et Mod, der tør troe at forvandle en almindelig Pige til et Underbarn, at være et sandt Heltemod? — takker især sin Kone for, at Tiden har faaet en saa skjøn Betydning for ham, og forsaavidt tilskriver han det igjen til en vis Grad Ægteskabet, og deri er han og jeg, vi to Ægtemænd, aldeles enige. Dersom han havde faaet hiin Nymphe fra Skoven, og ikke havde giftet sig, saa var han bange for, at deres Kjærlighed vilde blussæt op i enkelte skjønne Øieblikke, der vilde have efterladt matte Mellemrum. De vilde da maaskee kun have ønsket at see hinanden, naar Synet ret kunde blive betydningsfuldt; slog dette nogle Gange feil for dem, saa er han bange for, at det hele Forhold efterhaanden havde opløst sig i et Intet. Det ydmyge Ægteskab derimod, der gjorde det til Pligt for dem, daglig at see hinanden, baade naar de vare rige og naar de vare fattige, havde udbredt en Ligelighed og Jævnhed over det hele Forhold, der gjør ham det i saa høi Grad lisligt. Det prosaiske Ægteskab havde i sit ringe Incognito skjult en Digter, der ikke blot forklarede Livet ved enkelte Leiligheder, men altid var ved Haanden og med sine Toner gjennembævede selv de fattigere Timer.

Min Helts Mening om Ægteskabet i denne Henseende deler jeg ganske, og det viser her ret sit Fortrin, ikke blot for det eensomme Liv, men ogsaa for enhver blot erotisk Forbindelse. Det Sidste har min nye Ven jo i dette Øieblik udviklet, jeg vil derfor blot med et Par Ord udhæve det Første. Man være saa godt et Hoved man være vil, man være flittig, man være begeistret for en Idee, der kommer dog Øieblikke, hvor Tiden bliver lidt lang. Du spotter saa ofte over det andet Kjøn, jeg har ofte nok formanet Dig til at lade det være; anseе en ung Pige for et saa ufuldkomment Væsen som Du vil, jeg gad dog sige til Dig: min gode Viismand, gak til Myren og bliv viis, lær af en Pige at faae Tiden til at gaae, thi heri er hun en født Virtuos. Hun har maaskee ikke den Forestilling om strængt og vedholdende Arbeide, som en Mand har, men hun er aldrig ledig, altid beskjeftiget, Tiden

hende aldrig lang. Jeg kan herom tale af Erfaring. Undertiden hænder det mig, nu vel sjeldnere — thi jeg stræber at modarbeide det, da jeg antager det for en Ægtemands Pligt at bestræbe sig for nogenlunde at være jævnaldrende med sin Kone, — undertiden hænder det mig, at jeg sidder og synker sammen i mig selv. Jeg har besørget mit Arbeide, jeg har ingen Lyst til nogen Adspredelse, noget Melancholsk i mit Temperament faaer Overhaand over mig; jeg bliver mange mange Aar ældre end jeg virkelig er, jeg bliver næsten fremmed for mit huuslige Liv, jeg kan godt see, det er smukt, men jeg seer paa det med andre Øine end ellers; det er mig som var jeg selv en gammel Mand, min Kone en yngre Søster til mig, der var lykkelig gift, i hvis Huus jeg nu sad. I saadanne Timer er det ikke langtfra, at Tiden begynder at blive mig lang. Hvis nu min Kone var en Mand, saa vilde det maaskee gaae hende ligesom mig, og vi gik maaskee begge istaa; men hun er en Qvinde og i god Forstaaelse med Tiden. Er det en Fuldkommenhed hos en Qvinde, denne hemmelige Rapport, hun staaer i til Tiden, er det en Ufuldkommenhed, er det fordi hun er et mere jordisk Væsen end Manden, eller fordi hun mere har Evigheden i sig? — Svar Du, Du er jo et philosophisk Hoved. Naar jeg da sidder saaledes forladt og tabt, og jeg nu seer paa min Kone, let og ungdommelig gaaer hun omkring i Stuen, altid beskjeftiget, altid har hun Noget at tage vare paa, saa følger mit Øie uvilkaarligt hendes Bevægelser, jeg deeltager med i Alt hvad hun foretager sig, og det ender da med, at jeg atter finder mig ind i Tiden, at Tiden atter faaer Betydning for mig, at Øieblikket atter iler. Hvad det er, hun foretager sig, ja det skal jeg virkelig ikke med min bedste Villie kunne sige, ikke om det skulde koste mig Livet, det bliver mig en Gaade. Hvad det er at arbeide langt ud paa Natten, at være saa træt, at jeg næsten ikke kan staae op fra Stolen, hvad det er at tænke, hvad det er at være saa aldeles tom paa Tanker, at det ikke er mig muligt at faae det Mindste i mit Hoved, det veed jeg, hvad det er at dovne, veed jeg ogsaa, men den Maade at

være beskjeftiget paa, som min Kone er det, det er en Gaade. Hun er aldrig træt og dog aldrig uvirksom, det er som om hendes Beskjeftigelse var en Leg, en Dands, som om en Leg var hendes Beskjeftigelse. Hvad er det hun udfylder Tiden med? thi Du kan da vel begribe, at det naturligviis ikke er tillærte Færdigheder, ikke disse Hundekunster, som Pebersvendene i Almindelighed excellere i; og da vi tale om Peberssvende og jeg i Aanden seer, at det bliver Enden paa Din Ungdom, saa skulde Du virkelig itide være betænkt paa at kunne udfylde de ledige Øieblikke, Du skulde lære at tractere Fløite eller see at udfinde et sindrigt Instrument til at kradse Piber ud med. Dog, jeg gider ikke tænke paa Sligt, det bliver jeg snart kjed af at tænke paa, jeg vender tilbage til min Kone, hende bliver jeg aldrig kjed af at see paa. Hvad hun foretager sig, kan jeg ikke forklare, men hun gjør det Altsammen med en Ynde og Gratie, med en ubeskrivelig Lethed frisk væk uden Ceremonier, ligesom en Fugl synger sin Arie, og med dens Arbeide troer jeg ogsaa at hendes Beskjeftigelse bedst kan sammenlignes, og dog forekommer hendes Kunster mig at være sande Trolddomskunster. I denne Henseende er hun min absolute Tilflugt. Naar jeg da sidder paa mit Arbeids-Værelse, naar jeg bliver træt, naar Tiden bliver mig lang, da lister jeg mig ind i Dagligstuen, jeg sætter mig hen i en Krog, jeg siger ikke et Ord af Frygt for at forstyrre hende i hendes Gjerning, thi uagtet den seer ud som en Leg, skeer den dog med en Værdighed og en Sømmelighed, der indgyder Respect, og hun er saare langtfra at være, hvad Du siger, Fru Hansen er, en Sysselkone, der snurrer omkring og ved sin Snurren udbreder den ægteskabelige Musik i Dagligstuen.

Ja min gode Viismand, det er utroligt, hvilken naturlig Virtuos en Qvinde er, hun forklarer paa den interessanteste og skjønneste Maade det Problem, der har kostet mangen Philosoph hans Forstand: Tiden. Et Problem, hvorom man hos mange Philosopher i al deres Vidtløftighed forgjæves søger Oplysning, forklarer hun ohne weiter til enhver Tid

paa Dagen. Saaledes forklarer hun dette Problem, saaledes forklarer hun mange andre paa en Maade, der vækker den dybeste Forundring. Skjøndt jeg ikke er nogen gammel Ægtemand, saa troer jeg at kunne skrive en heel Bog herom. Det vil jeg imidlertid ikke, men jeg vil fortælle Dig en Historie, der altid har for mig været meget betegnende. Etsteds i Holland levede en Lærd. Han var Orientalist og gift. En Middag kommer han ikke ind til Spisetid, uagtet der var kaldt paa ham. Hans Kone venter længselsfuldt med Maden, hun veed, han er hjemme, og jo længere det varer, jo mindre kan hun forklare sig hans Udebliven. Endelig beslutter hun sig til, selv at gaae over og formaae ham til at komme. Der sidder han ene paa sit Arbeidsværelse, der er ikke et Menneske hos ham. Han er fordybet i sine orientalske Studier. Jeg kan forestille mig, hun har bøiet sig ned over ham, lagt sin Arm om hans Hals, kigget ned i hans Bog, derpaa seet paa ham og sagt: kjære Ven, hvorfor kommer Du ikke over at spise. Den Lærde har maaskee knap faaet Tid til at lægge Mærke til, hvad der blev sagt, men da han seer sin Kone, har han formodentlig svaret: „ja min Pige, der kan ikke være Tale om Middagsmad, her er en Vocalisation, jeg aldrig har seet før, Stedet har jeg ofte nok seet anført, men aldrig saaledes, og dog er min Udgave en fortræffelig hollandsk Udgave, seer Du, dette Punkt her, det er til at blive gal over". Jeg kan forestille mig, hans Kone har seet paa ham, halvt smilende, halvt bebreidende, fordi et saadant lille Punkt skulde forstyrre den huuslige Orden, og Sagnet fortæller, at hun svarede: er det Noget at tage sig saa nær, det er jo ikke mere værd end at blæse ad. Som sagt, saa gjort; hun blæser, og see, Vocalisationen forsvinder; thi det mærkelige Punkt var et Snuustobakskorn. Glad ilede den Lærde tilbords, glad over, at Vocalisationen var forsvunden, endnu gladere over sin Kone.

Skal jeg uddrage Dig Moralen af denne Historie? Hvis hiin Lærde ikke havde været gift, saa var han maaskee bleven affindig, han havde maaskee taget flere Orientalister med sig;

thi jeg tvivler ikke paa, han havde gjort et frygteligt Anskrig i Litteraturen. See derfor er det jeg siger, man skal leve i god Forstaaelse med det andet Kjøn, thi, unter uns gesagt, en ung Pige forklarer Alt, og blæser ad det hele Consistorium, og er man i god Forstaaelse med hende, saa er man glad ved hendes Oplysninger, men i andet Tilfælde driver hun sin Spot med En. Men denne Historie lærer tillige, paa hvilken Maade man skal leve i god Forstaaelse med hende. Havde hiin Lærde ikke været gift, havde han været en Æsthetiker, der havde havt alle Betingelser i sin Magt, maaskee han da var bleven den Lykkelige, hvem hiint Underbarn havde villet tilhøre. Han havde ikke giftet sig, dertil vare deres Følelser for fornemme. Han havde bygget hende et Palads og ingen Forfinelse sparet for at gjøre hende Livet riigt paa Nydelse, han havde besøgt hende i hendes Slot, thi saaledes ønskede hun det; han havde med erotisk Coquetteri selv tilfods tilbagelagt Veien ud til hende, medens hans Kammertjener fulgte ham til Vogns, medbringende rige og kostelige Gaver. I sit orientalske Studium var han ogsaa stødt paa hiin mærkelige Vocalisation. Han havde stirret paa den, uden at kunne forklare den. Øieblikket var imidlertid kommet, da han skulde besøge den Elskede. Han havde kastet denne Sorg tilside, thi hvorledes sømmer det sig at besøge en Elskende med Tanker om Andet end om hendes Yndighed og sin egen Kjærlighed? Han havde iført sig al mulig Elskværdighed, han havde været mere indtagende end nogensinde, behaget hende over al Maade, fordi hans Stemme fjernt gjenlød af mange Lidenskaber, fordi han maatte kjæmpe Munterheden ud af Mismod. Men naar han da ved Daggry forlod hende, naar han havde tilkastet hende det sidste Kys, og nu sad i sin Vogn, da var hans Pande formørket. Han kom hjem. Skodderne bleve lukkede i Arbeidsværelset, Lysene tændte, han lod sig ikke klæde af; men han satte sig hen og stirrede paa det Punkt, han ikke kunde forklare. Han havde vel en Pige, han elskede, ja maaskee tilbad, hvem han kun besøgte, naar hans Sjæl var

riig og stærk, men ikke en Hustru, der kom ind og kaldte paa ham til Middag, ikke en Kone, der kunde blæse Punktet bort.

Overhovedet har Qvinden et medfødt Talent og en oprindelig Gave til, en absolut Virtuositet i at forklare Endeligheden. Da Manden var skabt, da stod han der som hele Naturens Herre og Fyrste, Naturens Pragt og Glands, hele Endelighedens Rigdom ventede blot paa hans Vink, men han fattede ikke, hvad han skulde gjøre ved det Hele. Han saae derpaa, men det var ligesom forsvandt Alt ved Aandens Blik, det var ham som hvis han bevægede sig, da vilde han med et eneste Skridt være det Alt forbi. Saaledes stod han, en imposant Skikkelse, tankefuld i sig selv og dog comisk, thi man maa jo smile ad denne rige Mand, der ikke vidste at bruge sin Rigdom; men ogsaa tragisk, thi han kunde ikke bruge den. Da blev Qvinden skabt. Hun var ikke i Forlegenhed, hun vidste strax, hvorledes man skulde fange denne Sag an, uden Ophævelse, uden Forberedelse var hun strax færdig til at begynde. Det var den første Trøst, der blev skjenket Menneskt. Hun nærmede sig Manden, glad som et Barn, ydmyg som et Barn, veemodig som et Barn. Hun vilde blot være ham en Trøst, lindre ham hans Savn, et Savn, hun ikke fattede, men som hun heller ikke meente at udfylde, forkorte ham Mellemtiden. Og see, hendes ydmyge Trøst blev Livets rigeste Glæde, hendes uskyldige Tidsfordriv blev Livets Skjønhed, hendes barnlige Leg blev Livets dybeste Betydning. En Qvinde fatter Endeligheden, hun forstaaer den fra Grunden af, derfor er hun deilig, og det er, væsentligt seet, enhver Qvinde, derfor er hun ydig, og det er ingen Mand, derfor er hun lykkelig, lykkelig som ingen Mand kan eller skal være det, derfor er hun i Harmoni med Tilværelsen, som ingen Mand kan eller skal være det. Man kan derfor sige, hendes Liv er lykkeligere end Mandens, thi Endeligheden kan vel gjøre et Menneske lykkeligt, Uendeligheden som saadan aldrig. Hun er fuldkomnere end Manden, thi Den er dog vel fuldkomnere, der forklarer Noget, end Den, der jager efter en Forklaring. Qvinden forklarer Endeligheden, Manden jager efter Uendeligheden. Saa-

ledes skal det være, og Enhver har sin Smerte; thi Qvinden føder Børn med Smerte, men Manden undfanger Ideer med Smerte, og Qvinden skal ikke kjende Tvivlens Angst eller Fortvivlelsens Qval, hun skal ikke staae udenfor Ideen, men hun har den paa anden Haand. Men fordi Qvinden saaledes forklarer Endeligheden, derfor er hun Mandens dybeste Liv, men et Liv der skal være skjult og forborgent, som Rodens Liv altid er det. See, derfor hader jeg al den afskyelige Tale om Qvindens Emancipation. Gud forbyde, at det nogensinde maa skee. Jeg kan ikke sige Dig, med hvilken Smerte den Tanke kan gjennemtrænge min Sjæl, men heller ikke, hvilken lidenskabelig Forbittrelse, hvilket Had jeg nærer til hver den, som vover at yttre Sligt. Det er min Trøst, at de, der foredrage slig Viisdom, ikke er snilde som Slanger, men i Almindelighed Dosmere, hvis Vaas ingen Skade kan gjøre. Ja, dersom Slangen kunde faae hende dette indbildt, kunde friste hende med den tilsyneladende lystelige Frugt, dersom denne Smitte udbredte sig, dersom den trængte igjennem ogsaa til hende, hvem jeg elsker, min Hustru, min Glæde, min Tilflugt, mit Livs Rod, ja, da var mit Mod knækket, da var Frihedens Lidenskab i min Sjæl afmattet; da veed jeg vel, hvad jeg vilde gjøre, jeg vilde sætte mig hen paa Torvet og græde, græde som hiin Kunstner, hvis Værk var blevet tilintetgjort, og som end ikke selv kunde erindre, hvad det forestillede. Men det skeer ikke, det skal og kan ikke skee, lad saa onde Aander forsøge derpaa, lad dumme Mennesker, der ingen Forestilling have om, hvad det er at være en Mand, hverken om det Store eller om det Ringe deri, ingen Ahnelse om Qvindens Fuldkommenhed i hendes Ufuldkommenhed! Skulde der virkelig være en eneste Qvinde, der var eenfoldig og forfængelig og jammerlig nok til at troe, at hun under Bestemmelse af Mand skulde kunne blive fuldkomnere end Manden, til ikke at indsee, at hendes Tab var ubodeligt? Ingen nedrig Forfører kunde udtænke en farligere Lære for Qvinden end denne, thi har han først faaet hende dette indbildt, da er hun aldeles i hans Magt, priisgiven for hans Vilkaar; hun

kan Intet være for Manden, uden et Bytte for hans Lyster, medens hun som Qvinde kan være Alt for ham. Men Stymperne vide ikke, hvad de gjøre, de due selv ikke til at være Mænd, og istedetfor at lære dette ville de fordærve Qvinden, og enes paa de Vilkaar, at de selv blive ved at være hvad de vare, Halvmænd, og Qvinden avancerer til den samme Usselhed. Jeg erindrer engang at have læst en ikke uvittig Spot over Qvindens Emancipation. Forfatteren dvælede især ved Klædedragten, som han meente i saa Fald burde være eens for Mænd og Qvinder. Tænk Dig denne Afskyelighed. Det forekom mig dengang, at Forfatteren ikke dybt nok havde fattet sin Opgave, at de Modsætninger, han opstillede, ikke træffende nok berørte Ideen. Jeg vil vove et Øieblik at tænke det Uskjønne, fordi jeg veed, at Skjønheden da vil vise sig i al sin Sandhed. Hvad er skjønnere end en Qvindes rige Haar, end denne Fylde af Lokker? Og dog siger Skriften, at det er et Tegn paa hendes Ufuldkommenhed og anfører flere Grunde derfor. Og er det ikke og saaledes! Betragt hende, naar hun bøier sit Hoved mod Jorden, naar de yppige Fletninger næsten berøre Jorden, og det seer ud som var det Blomster-Ranker, hvormed hun var voxet fast til Jorden, staaer hun da ikke som et ufuldkomnere Væsen end Manden, der skuer op mod Himlen og kun berører Jorden? Og dog er dette Haar hendes Skjønhed, ja, hvad Mere er, hendes Styrke; thi det er jo, som Digteren siger, derved, at hun fanger Manden, derved, at hun fængsler Manden og binder ham til Jorden. Jeg gad sige til en saadan Dosmer, der prædiker Emancipationen: see, der staaer hun i al sin Ufuldkommenhed, et ringere Væsen end Manden, har Du Mod, klip de rige Lokker af, overhug disse tunge Lænker — og lad hende løbe som en Vanvittig, en Forbryderske, til Rædsel for Menneskene.

Lad Manden opgive Fordringen paa at være Naturens Herre og Fyrste, lad ham vige Pladsen for Qvinden, hun er dens Herskerinde, hende forstaaer den og hun forstaaer den, hendes Vink lyder den. Derfor er hun Alt for Manden, fordi hun skjenker ham Endeligheden, uden hende er han en ustadig

Aand, en Ulykkelig, der ikke kan finde Hvile, intet Tilholdssted har. Det har ofte glædet mig at see Qvindens Betydning saaledes, hun er mig da en Betegnelse af Menigheden overhovedet, og Aanden er i stor Forlegenhed, naar den ikke har en Menighed at boe i, og naar den boer i Menigheden, da er den Menighedens Aand. Derfor er det, som jeg alt engang før har bemærket, at der staaer i Skriften, ikke, at Pigen skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Mand, og det skulde man troe, thi Pigen er jo den Svagere, der søger Ly hos Manden, nei, der staaer, Manden skal forlade Fader og Moder og holde fast ved sin Hustru; thi forsaavidt hun giver ham Endeligheden, er hun stærkere end han. Derfor er der Intet, der kan give saa skjønt et Billede af Menigheden som en Qvinde. Naar man vilde see Sagen saaledes, saa troer jeg virkelig, at der vilde aabne sig mangen Udsigt til at forskjønne Gudstjenesten. Hvor smagløst er det dog ikke i vore Kirker, at Menigheden, forsaavidt den ikke repræsenterer sig selv, repræsenteres af en Degn eller en Klokker? den burde altid repræsenteres af en Qvinde. Et ret velgjørende Indtryk af Menighed har jeg altid savnet i vor Gudstjeneste, og dog var der et Aar af mit Liv, hvor jeg hver Søndag kom mine idealiserede Foreſtillinger temmelig nær. Det var i en af vore Kirker her i Byen. Kirken selv tiltalte mig meget, den Geistlige, jeg hver Søndag hørte, var en høiærværdig Personlighed, en eenlig Skikkelse, der vidste at fremtage Gammelt og Nyt af et bevæget Livs Erfaring; han hørte ganske hjemme paa en Prædikestol. Han tilfredsstillede som Præst hele min Sjæls ideale Fordring, han tilfredsstillede den som Figur, tilfredsstillede den som Taler. Jeg var ret glad hver Søndag, naar jeg tænkte paa, at jeg skulde hen at høre ham; men hvad der bidrog til at forøge min Glæde og gjøre Indtrykket af Gudstjenesten i denne Kirke for mig fuldstændigt, var en anden Skikkelse, en ældre Kone, der ligeledes indfandt sig hver Søndag. Hun pleiede at komme lidt før Gudstjenesten begyndte, jeg ligeledes. Hendes Personlighed var mig et Billede paa Menigheden, og jeg glemte over hende

ganske det forstyrrende Indtryk af Degnen i Kirkedøren. Hun var en aldrende Kone, saae ud til at være henimod tredsindstyve Aar, men var endnu skjøn, hendes Træk ædle, hendes Mine fuld af en vis ydmyg Værdighed, hendes Aasyn et Udtryk af den dybe, rene, qvindelige Sædelighed. Hun saae ud til at have oplevet Meget, ikke just stormfulde Begivenheder, men som en Moder, der havde baaret Livets Byrder og dog bevaret og vundet en Glæde over Verden. Naar jeg da saae hende komme langt nede i Gangen, naar Graveren havde modtaget hende ved Kirkedøren, og nu som en Tjener ærbødigt fulgte hende til hendes Stol, da vidste jeg, hun ogsaa passerede den Bænk, paa hvilken jeg pleiede at sidde. Idet hun da skred mig forbi, da reiste jeg mig altid og bukkede for hende, eller som det hedder i det gamle Testamente: neiede mig for hende. For mig laae der saa saare Meget i dette Buk, det var som om jeg vilde bede hende at indeslutte mig med i sine Forbønner. Hun traadte ind i sin Stol, hun hilsede venligt paa Graveren, hun blev staaende et Øieblik opreist, hun bøiede sit Hoved, holdt sit Lommetørklæde et Øieblik for sine Øine til en Bøn — der skal en syndig Prædikant til for at gjøre et saa stærkt og saa velgjørende Indtryk som hiin ærværdige Kones Høitidelighed. Det faldt mig stundom ind, maaskee er ogsaa Du med indesluttet i hendes Bøn; thi en Qvinde hører det væsentlig til at bede for Andre. Tænk Dig hende i hvilken Livets Stilling Du vil, i hvilken Alder, tænk Dig hende bedende, og Du vil i Reglen finde hende bedende for Andre, for sine Forældre, for den Elskede, for sin Mand, for sine Børn, altid for Andre. Manden hører det væsentligt til at bede for sig selv. Han har sin bestemte Opgave, sit bestemte Sted. Hans Resignation er derfor en anden, selv i Bønnen er han stridende. Han resignerer paa Opfyldelsen af sit Ønske, og det, han beder om, er Styrke til at kunne forsage det. Selv naar han ønsker Noget, har han bestandig denne Tanke med. Qvindens Bøn er langt mere substantiel, hendes Resignation en anden. Hun beder om sit Ønskes Opfyldelse, hun resignerer paa sig selv, at hun skulde kunne gjøre Noget fra eller til, men der-

for er hun ogsaa langt bedre skikket til at bede for Andre end Manden er det; thi vilde han bede for en Anden, saa vilde han væsentlig bede om, at der maatte forundes ham Styrke til at bære og glad seire over Smerten, der forvoldtes ham ved at hans Ønske ikke blev opfyldt; men en saadan Forbøn er som Forbøn betragtet ufuldkommen, medens den som Bøn for En selv er sand og rigtig. Qvinden og Manden danne i den Henseende ligesom to Geledder. Først kommer Qvinden med sin Forbøn, hun ligesom bevæger Guddommen ved sine Taarer, derpaa kommer Manden med sin Bøn, han standser det første Geled, naar det bange vil flygte, han har en anden Art af Taktik, der altid bringer Seier. Det ligger igjen deri, at Manden jager efter Uendeligheden. Taber Qvinden Slaget, saa maa hun af Manden lære at bede, og dog hører Forbønnen hende saa væsentlig til, at selv i dette Tilfælde vil hendes Forbøn for Manden være en anden end hans egen Bøn. I en vis Forstand er derfor Qvinden meget mere troende end Manden; thi Qvinden troer, at for Gud er Alt muligt, Manden troer, at for Gud er der Noget umuligt. Qvinden bliver inderligere og inderligere i sin ydmyge Begjæring, Manden opgiver Mere og Mere, indtil han finder det urokkelige Punkt, hvorfra han ikke kan fordrives. Det kommer deraf, at det hører Manden væsentligt til at have tvivlet, og deraf vil al hans Vished bære et Præg.

Min Glæde over Gudstjenestens Skjønhed i hiin Kirke var imidlertid kort. Efter et Aars Forløb blev hiin Præst forflyttet, den ærværdige Matrone, min fromme Moder kunde jeg næsten kalde hende, saae jeg ikke mere. Imidlertid tænkte jeg ofte paa hende. Da jeg senere blev gift, har hun ofte svævet mig for Tanker. Hvis Kirken var opmærksom paa Sligt, kunde vor Gudstjeneste vistnok vinde i Skjønhed og Høitidelighed. Tænk Dig ved en Barnedaab, hvis en saadan høiærværdig Qvinde stod ved Præstens Side og sagde Amen, istedenfor at nu en Klokker bræger det. Tænk Dig ved en Brudevielse, vilde det ikke være skjønt, thi hvo kan give en

saa ophøiet Forestilling om en Forbøns Skjønhed som en saadan Qvinde!

Dog jeg sidder her og prædiker, og glemmer hvad jeg egentlig skulde tale om, glemmer, at det er Dig, jeg skal tale til. Det kommer af, at jeg reent havde glemt Dig over min nye Ven. Seer Du, med ham vil jeg gjerne tale om Sligt; deels er han nemlig ingen Spotter, deels er han Ægtemand, og kun Den, der har Øie for Ægteskabets Skjønhed, vil ogsaa kunne see det Sande i mine Yttringer.

Jeg vender da tilbage til vor Helt. Denne Titel fortjener han vistnok, imidlertid vil jeg dog for Fremtiden ikke mere bruge den om ham, men foretrække en anden Benævnelse, der er mig kjærere, idet jeg af et oprigtigt Hjerte kalder ham min Ven, saaledes som jeg med Glæde kalder mig hans. Du seer, at hans Liv har forsynet ham med „den Overflødigheds-Artikel, der kaldes en Ven." Du troede maaskee, at jeg med Taushed vilde have forbigaaet Venskabet og dets ethiske Gyldighed, eller rettere, at det var mig en Umulighed at komme til at tale om Venskabet, da det slet ingen ethisk Betydning har, men aldeles falder ind under æsthetiske Bestemmelser. Det forundrer Dig maaskee, at jeg, forsaavidt jeg vilde omtale det, først omtaler det her; thi Venskabet er jo Ungdommens første Drøm, det er netop i den tidlige Ungdom, at Sjælen er saa blød og begeistret, at den søger det. Det vilde da have været mere i sin Orden at tale om Venskabet, førend jeg lod min Ven indtræde i den hellige Ægtestand. Jeg kunde svare, at det i Henseende til min Ven havde truffet sig underligt, at han egentlig ikke havde følt sig draget til noget Menneske i den Grad, før han blev gift, at han turde betegne deres Forhold som Venskab; jeg kunde tilføie, at det var mig ret kjært, fordi jeg vilde afhandle Venskabet tilsidst, fordi jeg ikke antager, at det Ethiske deri i samme Forstand har Gyldighed som i Ægteskabet, og jeg netop deri seer dets Ufuldkommenhed. Dette Svar kunde synes utilstrækkeligt, forsaavidt det lod sig tænke, at det var en abnorm Tilfældighed hos min Ven, jeg er derfor villig til at dvæle lidt omhyggeligere

derved. Du er jo Jagttager, Du vil derfor give mig Ret i den Observation, at en kjendelig Individualitets-Forskjel betegnes derved, om Perioden for Ens Venskab falder i den meget tidlige Ungdom eller først i en sildigere Alder. De flygtigere Naturer have ikke Vanskelighed ved at finde dem tilrette i dem selv, deres Selv er strax fra Begyndelsen af en courant Mynt, og nu indtræder da den Omsætning, man kalder Venskab. De dybere Naturer have ikke saa let ved at finde dem selv, og saa længe de ikke have fundet deres Selv, kunne de ikke ønske, at Nogen tilbyder dem et Venskab, de ikke kunne give Vederlag for. Saadanne Naturer ere deels fordybede i dem selv, deels Jagttagere, men en Jagttager er ingen Ven. Forsaavidt lod det sig da forklare, om det var gaaet min Ven ligesaa. Det var ikke noget Abnormt, ei heller et Tegn paa hans Ufuldkommenhed. Dog, han har jo giftet sig. Nu bliver Spørgsmaalet, om det ikke var noget Abnormt, at Venskabet først viste sig bag efter; thi i det Foregaaende bleve vi jo kun enige om, at det var i sin Orden, at Venskabet indtraadte i en ældre Alder, men vi talte ikke om dets Forhold til Ægteskabet. Lad os her atter benytte Din og min Jagttagelse. Vi maae da tage Forholdet til det andet Kjøn med i Overveielse. Dem, der i en meget ung Alder søge Venskabs-Forholdet, hænder det ikke sjeldent, at, naar Elskoven begynder at gjøre sig gjeldende, Venskabet aldeles blegner. De finde, at Venskabet var en ufuldkomnere Form, bryde de tidligere Forhold og samle hele deres Sjæl udelukkende paa Ægteskabet. Omvendt gaaer det Andre. De, der for tidlig smagte Elskovens Sødme, i Ungdommens Ruus nød dens Glæder, de fik maaskee en feilagtig Anskuelse af det andet Kjøn. De bleve maaskee uretfærdige mod det andet Kjøn. De kjøbte maaskee ved deres Letsindighed dyre Erfaringer, troede maaskee paa Følelser hos sig selv, der viste sig, ikke at have Bestandighed; eller troede paa Følelser hos Andre, der forsvandt som en Drøm. De opgave da Elskoven, den var dem baade for Meget og for Lidet, thi de vare komne i Berøring med det Dialektiske i Elskoven, uden at kunne løse det. De

valgte nu Venskabet. Begge disse Formationer maae ansees for abnorme. Min Ven er i intet af disse Tilfælde. Han havde ikke gjort ungdommelige Forsøg i Venskab, før han lærte Elskoven at kjende, men han havde heller ikke skadet sig selv, ved for tidlig at nyde Elskovens umodne Frugt. I sin Kjærlighed fandt han den dybeste og fuldeste Tilfredsstillelse, men netop fordi han selv saaledes var absolut beroliget, saa viste der sig nu Muligheden for ham af andre Forhold, der paa en anden Maade kunde faae en baade dyb og skjøn Betydning for ham; thi Den som haver, ham skal der gives og han skal have i Overflod. Han pleier i denne Anledning at erindre om, at der gives Træer, hvor Blomsten kommer efter Frugten og tillige er samtidig med den. Med et saadant Træ sammenligner han sit Liv.

Men netop fordi det var i og ved hans Ægteskab, han lærte at see det Skjønne i at have en Ven eller Venner, saa har han heller intet Øieblik været raadvild om, hvorledes man bør betragte Venskabet, og at dette taber sin Betydning, naar man ikke betragter det ethisk. Hans Livs mange Erfaringer havde saa temmelig tilintetgjort hans Tro paa Æsthetikerne, men Ægteskabet havde aldeles udryddet ethvert Spor deraf i hans Sjæl. Han har da ingen Trang følt til at lade sig bedaare af æsthetisk Gjøgleværk, men strax acqviesceret i Ethikerens Betragtning.

Dersom min Ven ikke havde været saaledes stemt, saa kunde jeg have havt min Glæde af, til Straf at henvise ham til Dig; thi Din Tale om denne Materie er i den Grad forvirret, at han formodentlig var bleven ganske fortumlet af at høre paa Dig. Det gaaer Dig med Venskab, som det gaaer Dig med Alt. Din Sjæl mangler i den Grad den ethiske Centralisation, at man kan faae de modsatte Forklaringer af Dig om den samme Sag, og Dine Yttringer bevise i høi Grad Rigtigheden af den Sætning, at Sentimentalitet og Hjerteløshed er Eet og det Samme. Din Betragtning af Venskab er bedst at sammenligne med et Hexebrev, og Den, der vil adoptere den, maa blive vanvittig, ligesom Den, der foredrager den, til

en vis Grad maa forudsættes at være det. Hører man, naar det stikker Dig, et Foredrag om det Guddommelige i at elske unge Mennesker, det Skjønne i at ligestemte Sjæle møde hinanden, saa kan man næsten fristes til at frygte, at Din Sentimentalitet skal koste Dig Dit unge Liv. Til andre Tider taler Du saaledes, at man skulde næsten troe, Du var en gammel Praktiker, der tilstrækkelig havde lært det Tomme og Hule i Verden at kjende. „En Ven," siger Du da, „er en gaadefuld Ting, han sees, ligesom Taage, kun paa Afstand, thi først naar man er bleven ulykkelig, da først mærker man, at man *har havt* en Ven." Man seer let, at der til Grund for en saadan Dom over Venskab ligger en anden Fordring til det end den, Du før gjorde. Før talte Du om det intellectuelle Venskab, om det Skjønne i den aandelige Erotik, i et fælleds Sværmeri for Ideer; nu taler Du om et practisk Venskab i Handel og Vandel, om en gjensidig Assistance i det jordiske Livs Besværligheder. I begge Fordringer ligger der noget Sandt, men kan man ikke finde et Eenhedspunkt for dem, saa bliver det rigtignok det Bedste, at ende i Dit Hoved-Resultat, at Venskab er Nonsens, et Resultat, Du uddrager deels af hver enkelt af Dine Sætninger, deels af dem begge i deres indbyrdes Stridighed.

Den absolute Betingelse for Venskab er Eenhed i Livs-Anskuelse. Har man den, da vil man ikke fristes til at ville begrunde sit Venskab paa dunkle Følelser eller paa uforklarlige Sympathier. Som en Følge deraf vil man ikke opleve disse latterlige Omslag, at man den ene Dag har en Ven, den anden Dag ikke. Man vil ikke miskjende Betydningen af det uforklarede Sympathetiske, thi man er jo ikke i strengere Forstand Ven med Enhver, med hvem man har Livs-Anskuelse tilfælleds; men ved det Sympathetiske alene i dets Gaadefuldhed bliver man heller ikke staaende. Et sandt Venskab fordrer altid Bevidsthed og frigjøres derved fra at være Sværmeri.

Den Livs-Anskuelse, hvori man enes, maa være en positiv Anskuelse. Min Ven og jeg, vi have saaledes en positiv

Anskuelse tilfælleds. Naar vi derfor see paa hinanden, da gaaer det ikke os saaledes som hine Augurer, at vi komme til at lee, tvertimod, vi blive alvorlige. Det var ganske i sin Orden, at Augurerne loe, thi deres fælleds Livs-Anskuelse var en negativ. Det forstaaer Du meget godt, thi det er jo et af Dine sværmeriske Ønsker, „at finde en ligestemt Sjæl, med hvem Du kan lee ad det Hele, og det er det Forfærdelige, det næsten Ængstelige ved Livet, at saa godt som Ingen mærker, hvor usselt det er, og af disse Faa er der kun en ganske sjelden Undtagelse, der veed at holde sig i godt Humeur og at lee ad det Hele.“ Faaer Du ikke Din Længsel stillet, saa forstaaer Du at finde Dig deri, „thi det er i Ideens Medfør, at der kun er Een, der leer; en Saadan er den sande Pessimist, var der Flere af den Art, saa var det jo et Bevis for, at Verden ikke var aldeles elendig.“ Nu er da Din Tanke i fuld Gang og kjender ingen Grændse. Du mener da, „at selv det at lee kun er et ufuldkomment Udtryk for den egentlige Spot over Livet. Naar den skal være fuldstændig, bør man egentlig være alvorlig. Det vilde være den fuldendteste Spot over Verden, hvis Den, der havde foredraget den dybeste Sandhed, ikke havde været en Sværmer, men en Tvivler. Og det var ikke utænkeligt, thi Ingen kan foredrage den positive Sandhed saa fortræffeligt som en Tvivler, kun at han ikke selv troer derpaa. Var han en Hykler, saa var Spotten hans egen, var han en Tvivler, der selv maaskee ønskede at troe, hvad han foredrog, saa var Spotten aldeles objektiv, Tilværelsen spottede igjennem ham sig selv; han foredrog en Lære, som kunde forklare Alt, hele Slægten kunde hvile deri, men denne Lære kunde ikke forklare dens egen Stifter. Hvis et Menneske netop var saa klog, at han kunde skjule, at han selv var gal, saa kunde han gjøre hele Verden gal.“ See, naar man har en saadan Betragtning af Livet, saa er det vanskeligt at faae en Ven, der har Livs-Anskuelse tilfælleds. Eller har Du maaskee i det mystiske Selskab af *Συμπαρανεχρωμενοι*, Du stundom taler om, fundet saadanne? Ere I

maaskee en Forening af Venner, der gjensidig ansee hinanden for netop saa kloge, at I veed at skjule Eders Galskab?!

Der var i Grækenland en Viis; han nyder den besynderlige Ære at regnes blandt de 7 Vise, naar man antager, at disses Tal har været 14. Dersom jeg ikke husker meget feil, da er hans Navn Myson. Om ham fortæller en Forfatter fra Oldtiden, at han var Misanthrop. Han fatter sig meget kort: „om Myson fortælles der, at han var Misanthrop, og at han loe, naar han var alene. Da En spurgte ham, hvorfor han gjorde det, svarede han: netop fordi jeg er alene." Du seer, Du har en Forgjænger; Du vil forgjæves aspirere til at blive optaget blandt de 7 Vises Tal, selv om dette bestemtes til 21, thi Myson staaer Dig iveien. Dog dette er det mindre Vigtige, derimod vil Du selv indsee, at Den, der leer, naar han er alene, umulig kan have en Ven, og det af to Grunde, deels fordi han, saalænge Vennen er tilstede, ikke kan komme til at lee, deels fordi Vennen maa befrygte, at han blot venter paa at han skal gaae, for at han kan komme til at lee ad ham. See derfor maa Fanden være Din Ven. Jeg kunde næsten fristes til at bede Dig tage disse Ord bogstavelig; thi Fanden siger man jo ogsaa om, at han leer, naar han er alene. Mig forekommer der at ligge noget saare Trøstesløst i en saadan Isolation, og jeg kan ikke lade være at tænke paa det Forfærdelige i, naar et Menneske, der har levet saaledes, vaagner op i et andet Liv, paa Dommens Dag, og atter der staaer ganske ene.

Venskab fordrer altsaa en positiv Livs-Anskuelse. Men en positiv Betragtning af Livet lader sig ikke tænke, uden at den har et ethisk Moment i sig. Man træffer vel ofte nok i vor Tid Folk, der have et System, hvori det Ethiske slet ikke findes. Lad dem ti Gange have et System, en Livs-Anskuelse have de ikke. I vor Tid lader et saadant Phænomen sig ypperligt forklare, thi som den paa mange Maader er bagvendt, saa er den det ogsaa deri, at man først indvies i de store Mysterier, før man indvies i de mindre. Det ethiske Moment i Livs-Anskuelsen bliver da det egentlige Udgangspunkt for Venska-

bet; og først naar man seer Venskabet saaledes, faaer det Betydning og Skjønhed. Bliver man staaende ved det Sympathetiske som det Mysterieuse, saa vil Venskabet finde sit fuldendteste Udtryk i det Forhold, der finder Sted mellem Selskabs-Fuglene, hvis Sammenhold er saa inderligt, at den Enes Død er ogsaa den Andens. Men et saadant Forhold er i Naturen skjønt, men uskjønt i Aandens Verden. Eenhed i Livs-Anskuelsen er det Constituerende i Venskabet. Er denne tilstede, saa bestaaer det, om end Vennen døer, thi den forklarede Ven lever fort i den anden; ophører denne, saa er Venskabet forbi, om end Vennen bliver ved at leve.

Betragter man Venskabet saaledes, saa betragter man det ethisk, og derfor efter dets Skjønhed. Det faaer da paa eengang Skjønhed og Betydning. Skal jeg anføre en Autoritet for mig imod Dig? Nu vel! hvorledes opfattede Aristoteles Venskabet? Gjorde han ikke dette til Udgangspunkt for hele sin ethiske Betragtning af Livet, thi med Venskabet, siger han, udvides Begreberne om det, hvad Ret er, saa de løbe ud paa Eet. Han begrunder da Retsbegrebet paa Venskabets Idee. Hans Kategori er saaledes i en vis Forstand fuldkomnere end den moderne, der begrunder Ret paa Pligt, paa det Abstrakt-Kategoriske; han begrunder det paa det Sociale. Man seer deraf let, at Statens Idee bliver ham det Høieste, men dette er igjen det Ufuldkomne ved hans Kategori.

Dog, jeg skal ikke fordriste mig til at gaae ind paa saadanne Undersøgelser som om Forholdet mellem den aristoteliske og den kantiske Opfattelse af det Ethiske. Kun derfor anførte jeg Aristoteles, for at minde Dig om, at ogsaa han indsaae, at Venskabet virker med til, at man ethisk vinder Virkeligheden.

Den der betragter Venskabet ethisk, han seer det da som en Pligt. Jeg kunde derfor sige, at det er ethvert Menneskes Pligt at have en Ven. Imidlertid vil jeg hellere bruge et andet Udtryk, der paa eengang viser det Ethiske i Venskabet og i Alt, hvad der i det Foregaaende er blevet udviklet, og tillige skarpt udhæver Differentsen mellem det Ethiske og det

Æsthetiske: det er ethvert Menneskes Pligt at blive aabenbar. Skriften lærer, at det bør sig ethvert Menneske at døe og derpaa komme for Dommen, hvor da Alt skal blive aabenbart. Ethiken siger, det er Livets og Virkelighedens Betydning, at Mennesket bliver aabenbart. Hvis han da ikke bliver det, saa vil Aabenbarelsen vise sig som en Straf. Æsthetikeren derimod vil ikke give Virkeligheden Betydning, han bliver bestandig skjult, fordi hvor tidt og hvormeget han end hengiver sig til Verden, han gjør det aldrig totalt, der bliver altid Noget, han holder tilbage; gjorde han det totalt, da gjorde han det ethisk. Dog det, at ville lege Skjul, hævner sig altid og naturligst derved, at man bliver sig selv gaadefuld. Deraf kommer det, at alle Mystikere, idet de ikke erkjende Virkelighedens Krav paa, at man skal blive aabenbar, støde paa Vanskeligheder og Anfægtelser, som ingen Anden kjender Noget til. Det er som opdagede de en ganske anden Verden, som var deres Væsen dobbelt i sig selv. Den der ikke vil kjæmpe med Virkeligheder, han faaer Phantomer at stride mod.

Hermed er jeg færdig for denne Gang. At foredrage en Pligtlære var aldrig min Hensigt. Det jeg vilde, var at vise, hvorledes det Ethiske paa de blandede Gebeter var saa langt fra at berøve Livet dets Skjønhed, at det netop giver det Skjønhed. Det giver Livet Fred, Sikkerhed og Tryghed, thi det tilraaber os bestandigt: quod petis, hic est. Det frelser fra ethvert Sværmeri, der vil udmatte Sjælen, og giver denne Sundhed og Styrke. Det lærer, ikke at overvurdere det Tilfældige, eller at forgude Lykken. Det lærer at være glad ved Lykken, og selv dette er en Æsthetiker ikke istand til; thi Lykke blot som saadan er en uendelig Relativitet; det lærer at være glad i Ulykken.

Betragt hvad jeg har skrevet som en Ubetydelighed, betragt det som Noter til Balles Lærebog, det gjør Intet til Sagen, det har dog en Myndighed, som jeg haaber Du vil respectere. Eller skulde det maaskee synes Dig, at jeg paa en urigtig Maade har villet tilrive mig en saadan, at jeg upassende har blandet min borgerlige Stilling ind med i dette

Mellemværende, har gereret mig som Dommer, ikke som Part? Jeg opgiver gjerne enhver Pretention, jeg er end ikke Part lige over for Dig; thi medens jeg villig tilstaaer, at Æsthetiken gjerne kunde give Dig Fuldmagt til at møde paa dens Vegne, saa er jeg langtfra at turde tiltroe mig Betydning nok til at møde som Befuldmægtiget for Ethiken. Jeg er overhovedet kun et Vidne, og det var kun i den Forstand jeg meente, at dette Brev havde en vis Myndighed; thi Den der taler om hvad han har erfaret, hans Tale har altid Myndighed. Jeg er kun et Vidne, og her har Du min Vidne-Forklaring in optima forma.

Jeg forretter min Gjerning som Assessor i Retten, jeg er glad ved mit Kald, jeg troer, det svarer til mine Evner og min hele Personlighed, jeg veed, det fordrer mine Kræfter. Jeg søger at danne mig mere og mere dertil, og idet jeg gjør dette, føler jeg tillige, at jeg udvikler mig selv mere og mere. Jeg elsker min Hustru, er lykkelig i mit Hjem; jeg hører min Kones Vuggesang, og den forekommer mig skjønnere end al anden Sang, uden at jeg derfor troer, hun er en Sangerinde; jeg hører den Lilles Skrig, og for mit Øre er det ikke uharmonisk, jeg seer hans ældre Broder voxe og forfremmes, jeg skuer glad og tillidsfuld ind i hans Fremtid, ikke utaalmodigt, thi jeg har god Tid at vente, og denne Venten er mig i sig selv en Glæde. Min Gjerning har Betydning for mig selv, og jeg troer, den til en vis Grad har det ogsaa for Andre, om jeg end ikke kan bestemme og nøiagtigt udmaale det. Jeg føler en Glæde over, at Andres personlige Liv har Betydning for mig, og ønsker og haaber, at mit ogsaa maa have det for dem, med hvem jeg sympathiserer i hele min Betragtning af Livet. Jeg elsker mit Fødeland, og jeg kan ikke tænke mig, at jeg ret kunde trives i noget andet Land. Jeg elsker mit Modersmaal, der frigjør min Tanke, jeg finder, at hvad jeg kan have at sige i Verden, kan jeg ypperligt udtrykke deri. Saaledes har mit Liv Betydning for mig, saa megen, at jeg føler mig glad og tilfreds derved. Under alt dette lever jeg tillige et høiere Liv,

og naar det stundom hænder, at jeg indaander dette høiere Liv i mit jordiske og huuslige Livs Aandedrag, da priser jeg mig salig, da sammensmelter for mig Kunsten og Naaden. Saaledes elsker jeg Tilværelsen, fordi den er skjøn, og haaber en endnu skjønnere.

Her har Du min Vidne-Forklaring. Skulde jeg blive tvivlsom, om det var rigtigt at aflægge den, saa var det af Omsorg for Dig; thi jeg frygter næsten for, at det skal gjøre Dig ondt at høre, at Livet i sin Simpelhed kan være saa skjønt. Tag imidlertid mit Vidnesbyrd, lad det foraarsage Dig lidt Smerte, men lad det ogsaa virke glædeligt paa Dig; det har een Egenskab, som Dit Liv desto værre mangler: Trofasthed, Du kan trygt bygge derpaa.

I den senere Tid har jeg ofte talt med min Kone om Dig. Hun holder virkelig ret meget af Dig; dog, dette behøver jeg vel neppe at sige, thi Du har mange Gaver til at behage, naar Du vil, men Du har endnu flere Øine til at iagttage, om det lykkes Dig. Hendes Følelse for Dig har fuldkommen mit Bifald, jaloux bliver jeg ikke let, og det vilde ogsaa altid være uforsvarligt af mig, ikke fordi jeg, som Du mener man bør være, er for stolt til at kunne blive det, stolt nok til „strax at kunne qvittere til Tak", men fordi min Kone er for elskværdig dertil. Jeg frygter ikke. I den Henseende troer jeg, at jeg tør sige, at Scribe selv vilde fortvivle over vort prosaiske Ægteskab, thi ogsaa ham troer jeg det skulde blive umuligt at gjøre det poetisk. At han har Kræfter og Talenter, negter jeg ikke, at han, efter mine Begreber, misbruger dem, negter jeg heller ikke. Gjør han ikke Alt for at lære unge Koner, at Ægteskabets visse Kjærlighed er for lidt til at gjøre Livet poetisk, at det var utaaleligt, naar man ikke turde regne paa smaa Forelskelser ved Siden af? Viser han dem ikke, at en Kone, om hun end besmitter sig selv og sit Ægteskab ved en brødefuld Kjærlighed, dog vedbliver at være elskværdig? Lader han ikke dunkelt forstaae, at da det som oftest er ved et Tilfælde, at et saadant Forhold opdages, saa tør den Enkelte i Livet haabe, naar hun lægger sin egen Underfundighed til

den, hun har lært af Heltinden i hans Stykke, at det vil lykkes hende at blive skjult hele sit Liv? Søger han ikke paa enhver Maade at ængste Ægtemændene, fremstiller han ikke de ærbareste Koner, om hvem Ingen turde vove at ahne Noget, som besmittede af lønlig Skyld? Viser han ikke atter og atter Forsængeligheden af hvad man hidtil har anseet for det bedste Middel til at værne om den ægteskabelige Lykke, Forsængeligheden af at en Mand sætter en ubegrændset Tillid til sin Hustru, troer hende høiere end Alt? Og uagtet alt dette behager det Scribe, at enhver Ægtemand skal være et trægt og søvnigt Murmeldyr, et ufuldkomnere Væsen, der selv er Skyld i sin Kones Forvildelse. Mon Scribe er saa beskeden at antage, at man slet Intet lærer af hans Stykker, thi ellers maatte han jo indsee, at enhver Ægtemand snart maatte lære at opdage, at hans Stilling ingenlunde er tryg og fredelig, ja at ingen Politispion kan føre et saa uroligt og søvnløst Liv, som han nødsages til; med mindre han vil berolige sig ved Scribes Trøstegrunde, vil selv søge en lignende Adspredelse som hans Kone, og statuere, at Ægteskabet egentlig er til for at berøve Forbindelsen med Andre ethvert kjedsommeligt Skin af Uskyldighed, og ret gjøre den interessant?

Dog jeg lader Scribe fare, at bekjæmpe ham er jeg ikke istand til, derimod tænker jeg stundom med en vis Stolthed paa, at jeg, et ringe, ubetydeligt Menneske, ved mit Ægteskab gjør den store Digter Scribe til en Løgner. Maaskee er denne Stolthed kun en Stodder-Stolthed, maaskee lykkes det mig kun, fordi jeg er et almindeligt Menneske, der staaer udenfor Poesien.

Min Kone holder da af Dig, og jeg sympathiserer med hendes Følelse i denne Henseende, saa meget mere som jeg troer, at Grunden til hendes Velvillie for Dig for en Deel ligger deri, at hun seer Dine Svagheder. Hun seer meget godt, at hvad der mangler Dig, er en vis Grad af Qvindelighed. Du er for stolt til at kunne hengive Dig. Denne Stolthed frister hende ingenlunde, thi hun anseer det for det sande Store at kunne hengive sig. Du troer det maaskee ikke, men jeg kan

dog forsikre Dig, jeg tager Dig ordentlig i Forsvar mod hende. Hun paastaaer, at Du i Din Stolthed vrager alle Mennesker, jeg søger at forklare, at det maaskee ikke ganske forholder sig saaledes, at Du i uendelig Forstand vrager Menneskene, at den Uro, i hvilken Din Sjæl tragter efter det Uendelige, gjør Dig ubillig mod Menneskene. Det vil hun ikke begribe, og det kan jeg meget godt fatte, thi naar man er saa nøisom som hun — og hvor nøisom hun er, kan Du blandt Andet see deraf, at hun føler sig ubeskrivelig lykkelig ved at være knyttet til mig — saa er det vanskeligt at undgaae, ikke at dømme Dig. Mit Ægteskab har saaledes ogsaa Strid, og deri er Du jo paa en Maade Skyld. Vi komme vel ud af det, og jeg vil blot ønske, at Du aldrig maa blive Anledning for et Ægtepar til Strid af anden Art. Du kunde imidlertid selv bidrage lidt til at afgjøre Striden mellem min Kone og mig. Tro ikke, jeg vil trænge mig ind i Dine Hemmeligheder, men jeg har blot et Spørgsmaal, jeg vil forelægge Dig, og som jeg troer Du kan besvare uden at træde Dig selv for nær; svar mig engang ret oprigtigt og uden Omsvøb paa det Spørgsmaal: leer Du virkelig, naar Du er alene? Du forstaaer, hvad jeg mener, jeg mener ikke, om det stundom eller endog ofte hænder Dig, at Du leer, naar Du er alene, men om Du finder Din Tilfredsstillelse i denne eensomme Latter. Gjør Du nemlig ikke det, saa har jeg vundet, og saa skal jeg nok overbevise min Kone.

Om Du nu virkelig anvender Tiden, naar Du er ene, til at lee, veed jeg ikke, mig forekommer det imidlertid at ville være lidt mere end besynderligt; thi vel er Dit Livs Udvikling af den Art, at Du maa kunne føle Trang til at søge Eensomhed, men ikke, efter hvad jeg kan skjønne, for at lee. Endog blot den flygtigste Jagttagelse viser, at Dit Liv er anlagt efter en ualmindelig Maalestok. Du synes ingenlunde at finde Din Tilfredsstillelse i at følge de alfare Veie, men snarere i at gaae Din egen Gang. En vis Eventyrlighed kan man nu let tilgive et ungt Menneske; en anden Sag er det, naar den tager i den Grad Overhaand, at den vil gjøre sig

til det Normale og det Virkelige. Et Menneske, der er saaledes vildledet, skylder man da at tilraabe: respice finem, og forklare, at det Ord finis ikke betyder Døden, thi det er endda ikke den sværeste Opgave for et Menneske, men Livet, at der kommer det Øieblik, hvor det egentlig gjelder om at begynde at leve, og at det da er en farlig Sag at have adsplittet sig saaledes, at det bliver forbundet med stor Vanskelighed at samle sig, ja at man nødsages til at gjøre dette i en saadan Jil og Hast, at man ikke kan faae Alt med, og da ender med, istedetfor at blive et ualmindeligt Menneske, at blive et defect Exemplar af et Menneske.

I Middelalderen greb man den Ting an paa en anden Maade. Man afbrød pludselig Livs-Udviklingen og gik i Kloster. Det Feilagtige laae vistnok ikke deri, at man gik i Kloster, men i de vrange Forestillinger, man forbandt med dette Skridt. Jeg for mit Vedkommende kan meget godt forsone mig med, at et Menneske beslutter sig hertil, ja, jeg kan finde det ret skjønt; men derimod fordrer jeg af ham, at han skal være paa det Rene om, hvad det har at betyde. I Middelalderen meente man, at man ved at vælge Klostret valgte det Ualmindelige og selv blev et ualmindeligt Menneske; fra Klostrets Høide saae man stolt, næsten medlidende ned paa de almindelige Mennesker. Hvad Under da, at man i Flokkevijs gik i Klostret, naar man for saa godt Kjøb blev et ualmindeligt Menneske? Men Guderne sælge ikke det Ualmindelige for Spotpriis. Havde de, der trak sig tilbage fra Livet, været ærlige og oprigtige mod dem selv og mod Andre, havde de fremfor Alt elsket det at være et Menneske, havde de følt med Begeistring alt det Skjønne, der ligger heri, havde deres Hjerte ikke været ukjendt med den sande, dybe Humanitets-Følelse, saa havde de maaskee ogsaa trukket sig tilbage i Klostrets Eensomhed, men de havde ikke taabeligen indbildt sig selv at være blevne ualmindelige Mennesker, uden i den Forstand, at de vare ufuldkomnere end Andre; de havde ikke medlidende seet ned paa de almindelige Mennesker, men deeltagende betragtet dem

i veemodig Glæde over, at det lykkedes dem at fuldkomme det Skjønne og Store, som de ikke vare istand til.

I vor Tid er Klosterlivet faldet i Priis; man seer da sjeldnere et Menneske paa eengang bryde med hele Tilværelsen, med hele det Almeen-Menneskelige. Kjender man derimod noget nærmere til Menneskene, saa vil man stundom hos et enkelt Individ finde en Branglære, der levende erindrer om Kloster-Theorien. For en Ordens Skyld vil jeg her strax udtale min Anskuelse af, hvad et ualmindeligt Menneske er. Det sande ualmindelige Menneske er det sande almindelige Menneske. Jo Mere af det Almeen-Menneskelige et Individ kan realisere i sit Liv, desto ualmindeligere et Menneske er han. Jo mindre af det Almene han kan optage i sig, desto ufuldkomnere er han. Han er da vel et ualmindeligt Menneske, men ikke i god Forstand.

Hvis da et Menneske, idet han vil realisere den Opgave, der er sat ham som enhver Anden, at udtrykke det Almeen-Menneskelige i sit individuelle Liv, støder paa Vanskeligheder, hvis det synes at vise sig, at der er Noget af det Almene, han ikke kan optage i sit Liv, hvad gjør han saa? Dersom Kloster-Theorien spøger i hans Hoved, eller en ganske analog æsthetisk Betragtning, saa bliver han glad, han føler sig da strax fra første Øieblik i al sin Fornemhed som en Undtagelse, som et ualmindeligt Menneske, han bliver forsængelig deraf, ligesaa barnagtigt, som hvis en Nattergal, der havde faaet en rød Fjær i sin Vinge, vilde glæde sig ved, at der var ingen anden Nattergal, der havde en saadan. Er hans Sjæl derimod forædlet ved Kjærlighed til det Almene, elsker han Menneskets Tilværelse i denne Verden, hvad gjør han da?

Han overveier, hvorvidt det er sandt. Et Menneske kan selv være Skyld i denne Ufuldkommenhed, han kan have den uden Skyld, men Sandhed kan der være deri, at han ikke kan realisere det Almene. Dersom overhovedet Menneskene med mere Energi bleve sig dem selv bevidste, saa vilde maaskee mange Flere komme til det Resultat. Han vil ogsaa vide, at Ladhed og Feighed kan indbilde et Menneske Sligt, og

gjøre Smerten til en Ubetydelighed, idet han forvandler det Almene til det Enkelte og i Forhold til det Almene conserverer en abstrakt Mulighed. Det Almene er nemlig intetsteds som saadant, og det ligger i mig, i min Bevidstheds Energi, om jeg i det Enkelte vil see det Almene eller blot det Enkelte.

Maaskee vil en saadan Overveielse ikke forekomme ham tilstrækkelig, han vil vove et Forsøg. Han vil let indsee, at dersom Forsøget bringer ham til det samme Resultat, saa vil han faae Sandheden desto eftertrykkeligere indskjærpet, og hvis han vilde kjæle for sig selv, gjorde han maaskee bedst i at lade det være, da han vil komme til at ømme sig mere end nogensinde. Han vil vide, at intet Enkelt er det Almene. Dersom han da ikke vil skuffe sig selv, da vil han forvandle det Enkelte til det Almene. Han vil i det Enkelte see meget Mere end hvad der ligger deri som saadant; for ham er det det Almene. Han vil komme det Enkelte tilhjælp og give det Betydning som det Almene. Mærker han da, at Forsøget mislykkes, saa vil han have lagt Alt tilrette, at det, der saarer ham, ikke er det Enkelte, men det Almene. Han vil vaage over sig selv, at ingen Forvexling finder Sted, at ikke det Enkelte kommer til at saare ham; thi dets Saar vil være for let og han vil elske sig selv for alvorligt, til at det skulde være ham det meest magtpaaliggende at faae et let Saar; han vil elske det Almene for oprigtigt til at ville substituere det Enkelte isteden derfor, i den Hensigt, uskadt at slippe derfra. Han vil vogte sig for ikke at komme til at smile ad det Enkeltes afmægtige Reaction, agte paa, at han ikke kommer til at see Sagen letsindigt, om end det Enkelte som saadant frister dertil; han vil ikke lade sig distrahere af den besynderlige Misforstaaelse, at det Enkelte i ham har en større Ven end det har i sig selv. Naar han har gjort dette, da vil han rolig gaae Smerten imøde; om hans Bevidsthed end bliver rystet, den vakler ikke.

Træffer det sig nu saaledes, at det Almene, han ikke kan realisere, netop var det, han havde Lyst til, saa vil han, hvis

han er et høimodigt Menneske, i en vis Forstand glæde sig derover. Han vil da sige: jeg har stridt paa saa ugunstige Vilkaar som muligt. Jeg har stridt mod det Enkelte, jeg har lagt min Lyst over paa Fjendens Side, jeg har, for at gjøre det complet, gjort det Enkelte til det Almene. At alt dette vil gjøre Nederlaget tungere for mig, er sandt; men det vil ogsaa styrke min Bevidsthed, det vil give den Energi og Klarhed.

Saaledes har han da paa dette Punkt emanciperet sig fra det Almene. Han vil intet Øieblik være uklar om, hvad et saadant Skridt har at betyde, thi det var jo egentlig ham selv, der gjorde Nederlaget fuldstændigt og gav det Betydning; thi han vidste, hvor han var saarlig og hvorledes, og han bibragte sig selv det Saar, som det Enkelte som saadant ikke var istand til. Han vil da være forvisset om, at der er Noget af det Almene, han ikke kan realisere. Med denne Forvisning er han imidlertid ikke færdig, thi den vil avle en dyb Sorg i hans Sjæl. Han vil glæde sig over de Andre, hvem det forundtes at fuldkomme det, han vil maaskee bedre end de selv indsee, hvor skjønt det er, men selv vil han sørge, ikke feigt og forsagt, men dybt og frimodigt; thi han vil sige: jeg elsker dog det Almene. Blev det Andres lykkelige Lod at give det Almeen-Menneskelige Vidnesbyrd derved, at de realisere det, nu vel, saa giver jeg det Vidnesbyrd ved min Sorg, og jo dybere jeg sørger, jo betydningsfuldere er mit Vidnesbyrd. Og denne Sorg er skjøn, er selv et Udtryk af det Almeen-Menneskelige, en Rørelse af dets Hjerte i ham, og vil forsone ham med dette.

Med den Forvisning, han vandt, er han ikke færdig, thi han vil føle, at han har lagt et stort Ansvar paa sig selv. Paa dette Punkt, siger han, har jeg sat mig udenfor det Almene, jeg har berøvet mig al den Veiledning, den Tryghed og Beroligelse, som det Almene giver; jeg staaer ene, uden Deeltagelse, thi jeg er en Undtagelse. Men han vil ikke blive feig og trøstesløs, han vil med Sikkerhed gaae sin eensomme Gang, han har jo ført Beviset for Rigtigheden af hvad han

gjorde, han har sin Smerte. Han vil ikke være uklar dette Skridt betræffende, han eier en Forklaring, som han til enhver Tid vil kunne fremtage, ingen Larm kan forvirre den for ham, ingen Aandens Fraværelse; om han vaagnede op midt om Natten, han vil dog øieblikkelig kunne gjøre sig selv Rede for Alt. Han vil føle, at den Opdragelse, der bliver ham til Deel, er tung, thi det Almene er en streng Herre, naar man har det udenfor sig, det holder bestandigt Dommersværdet over ham og siger: hvorfor vil Du være udenfor, og om han end siger, det er ikke min Skyld, den tilregner ham det dog og fordrer sig selv af ham. Han vil da stundom vende tilbage til det samme Punkt, atter og atter føre Beviset, og da vil han freidigt gaae videre. Han hviler i den Forvisning, han har tilkjæmpet sig, og han vil sige: det jeg dog tilsidst stoler paa er, at der er en retfærdig Fornuftighed til, og til dens Barmhjertighed vil jeg fortrøste mig, at den er barmhjertig nok til at vise Retfærdighed; thi det var jo ikke det Forfærdelige, om jeg skulde lide Straf, som jeg iden havde fortjent, fordi jeg gjorde Uret, men det var det Forfærdelige, om jeg skulde saaledes kunne gjøre Uret, at Ingen straffede det; og det var jo ikke det Forfærdelige, om jeg vaagnede op med Angst og Gru i mit Hjertes Bedaarelse, men dette det Forfærdelige, om jeg kunde saaledes bedaare det, at Ingen kunde vække det.

Denne hele Strid er imidlertid en Skjærsild, om hvis Forfærdelighed jeg idetmindste kan gjøre mig en Forestilling. Folk skulde derfor ikke være lystne efter at blive ualmindelige Mennesker; thi at være det har noget Andet at betyde end en lunefuld Tilfredsstillelse af sin vilkaarlige Lyst.

Den der derimod med Smerte forvisfede sig om, at han var et ualmindeligt Menneske, ved sin Sorg derover atter forsonede sig med det Almene, han vil maaskee engang opleve den Glæde, at hvad der forvoldte ham Smerte og gjorde ham ringe i hans egne Øine, viser sig som Anledning til, at han atter opløftes og i ædlere Forstand bliver et ualmindeligt Menneske. Hvad han tabte i Omfang, det vandt han maa-

skee i intensiv Inderlighed. Ikke ethvert Menneske nemlig, hvis Liv middelmaadigt udtrykker det Almene, er derfor et ualmindeligt Menneske, thi det vilde jo være en Forgudelse af Trivialiteten; for at han i Sandhed skal kaldes saa, maa der ogsaa spørges om den intensive Kraft, med hvilken han gjør det. Denne Kraft vil nu hiin Anden være i Besiddelse af paa de Punkter, hvor han kan realisere det Almene. Hans Sorg vil da atter forsvinde, den vil opløse sig i Harmoni; thi han vil indsee, at han var kommen til Grændsen for sin Individualitet. Han veed vel, at ethvert Menneske udvikler sig med Frihed, men han veed ogsaa, at et Menneske ikke skaber sig selv af Intet, at han har sig selv i sin Concretion som sin Opgave; han vil atter forsones med Tilværelsen, idet han vil indsee, at i en vis Forstand ethvert Menneske er en Undtagelse, og at det er lige sandt, at ethvert Menneske er det Almeen-Menneskelige og tillige en Undtagelse.

Her har Du min Mening om hvad det er at være et ualmindeligt Menneske. Jeg elsker Tilværelsen og det at være et Menneske altfor meget til at troe, at Veien til at blive et ualmindeligt Menneske er let eller uden Anfægtelser. Men selv om et Menneske saaledes i ædlere Forstand er et ualmindeligt Menneske, saa vil han dog bestandigt tilstaae, at det var endnu Fuldkommere at optage hele det Almene i sig.

Saa modtag min Hilsen, tag mit Venskab; thi skjøndt jeg ikke i strengeste Forstand tør betegne vort Forhold saaledes, saa haaber jeg dog, at min unge Ven engang vil blive saa meget ældre, at jeg i Sandhed tør bruge dette Ord; vær forsikkret om min Deeltagelse. Modtag en Hilsen fra hende, hvem jeg elsker, hvis Tanker ere skjulte i mine Tanker, modtag en Hilsen, der er uadskillelig fra min, men modtag ogsaa en særlig Hilsen fra hende, venlig og oprigtig som altid.

Da Du for nogle Dage siden var hos os, tænkte Du maaskee ikke paa, at jeg atter var færdig med en saa stor Skrivelse. Jeg veed, Du er ingen Ven af, at man taler til Dig om Din indre Historie, derfor har jeg valgt at skrive, og skal aldrig tale til Dig derom. At Du modtager et saa-

dant Brev, bliver en Hemmelighed, og jeg ønskede ikke gjerne, at den skulde have nogen Indflydelse til at forandre Dit Forhold til mig og min Familie. At Du har Virtuositet nok til at gjøre det, naar Du vil, det veed jeg, og derfor beder jeg Dig derom for Din og min Skyld. Jeg har aldrig villet trænge mig ind i Dig, og kan godt elske Dig paa Afstand, uagtet vi ofte sees. Dit Væsen er for indesluttet til at jeg troer, det vilde gavne at tale til Dig, derimod haaber jeg, at mine Breve ikke skulle være uden Betydning. Naar Du da forarbeider Dig selv i Din Personligheds lukkede Maskineri, da stikker jeg mine Indlæg ind og er forvisset om, at de komme med i Bevægelsen.

Da saaledes vort skriftlige Forhold bliver en Hemmelighed, saa iagttager jeg alle Formaliteter, ønsker Dig et Levvel, som om vi vare langt fjernede fra hinanden, uagtet jeg haaber at see Dig ligesaa ofte hos mig som før.

Ultimatum.

Maaskee er det gaaet Dig med Hensyn til mine foregaaende Breve, som det er gaaet mig, at Du har glemt det Meste af dem. Hvis saa er, da vil jeg ønske, at det ogsaa maa være Tilfælde med Dig, hvad der er Tilfældet med mig, at Du til enhver Tid, under Stemningernes Afvexling, maa være istand til at gjøre Dig Rede for Tanken og Bevægelsen. Udtrykket, Fremstillingen, Indklædningen ere som Blomstret fra eet Aar til det andet, den samme og dog ikke den samme, men Holdningen, Bevægelsen, Stillingen den er uforandret. Dersom jeg nu skulde skrive til Dig, vilde jeg maaskee udtrykke mig anderledes. Maaskee lykkedes det mig i mine Breve paa et enkelt Sted endog at være veltalende, Noget jeg visselig ingen Fordring gjør paa, og som min Stilling i Livet heller ikke kræver af mig; hvis jeg nu skulde skrive, da vilde det maaskee lykkes mig paa et andet Sted, jeg veed det ikke, thi Udtrykket er en Gave, og „hvert Old og hvert Aar har sin egen sin blomstrende Vaar". Hvad Tanken derimod angaaer, den er og bliver, og Bevægelserne haaber jeg skulle i Tidens Løb blive mig lettere og naturligere, uforandrede ogsaa da, naar de ere stumme, fordi Udtrykket har afblomstret.

Dog det er ikke for at skrive Dig et nyt Brev til, at jeg griber til Pennen, men fordi Tanken om Dig er bleven mig levende ved et Brev, jeg selv har modtaget fra en ældre Ven, der er Præst i Jylland. Saavidt jeg veed har Du aldrig kjendt ham. Mit Venskab med ham tog allerede sin

Begyndelse i mine Studenterdage, og skjøndt der var en fem, sex Aar imellem os, var vort Forhold dog temmelig intimt. Han var en lille firskaaren Figur, munter, livsglad, og ualmindelig jovial. Uagtet hans Sjæl i sit Dyb var alvorlig, syntes hans udvortes Liv ret godt at følge den Anviisning, at lade fem være lige. Videnskaberne fængslede ham, men Examens-Mand blev han ikke. Han drev det da ikke mere end til haud illaudabilis til theologisk Attestats. For en fire Aar siden blev han puttet ind i et lille Præstekald paa den jydske Hede. Han var i udvortes Henseende i Besiddelse af en Stentor-Stemme, i aandelig Henseende af en Oprindelighed, der altid har distingveret ham i den lille Kreds af Mennesker, jeg har lært at kjende; hvad Under da, at han i Begyndelsen ikke fandt sig ret tilfreds, at han syntes hans Virksomhed var ham for ubetydelig? Nu derimod har han gjenvundet sin Tilfredshed, og det har ret virket opmuntrende paa mig, at læse et Brev fra ham, jeg i disse Dage har modtaget. „Den jydske Hede," siger han, „er dog ret en Tumleplads for mig, et Studerekammer uden Lige. Der gaaer jeg om Løverdagen og mediterer mine Prædikener, og Alt udvider sig for mig; jeg glemmer enhver virkelig Tilhører og vinder en ideal, vinder den fuldkomne Fortabelse i mig selv, saa naar jeg træder op paa Prædikestolen, da er det som stod jeg endnu paa Heden, hvor mit Øie intet Menneske opdager, hvor min Stemme opløfter sig med sin hele Kraft for at overdøve Stormen."

Dog det er ikke for at fortælle Dig dette, at jeg skriver, men for at sende Dig en Prædiken af ham, som fandtes indlagt i Brevet. Jeg har ikke villet personlig vise Dig den, for ikke at hidse Din Kritik, men sender Dig den skriftlig, for at den i Stilhed maa gjøre sit Indtryk paa Dig. Han har endnu ikke holdt den, men agter næste Aar at holde den, og er forvisset om, at han skal faae enhver Bonde til at forstaae den. Af den Grund skal Du nu ikke forsmaae den; thi det er netop det Skjønne ved det Almene, at Alle kunne forstaae det. Han

har i denne Prædiken grebet, hvad jeg har sagt, og hvad jeg gjerne vilde have sagt Dig; han har udtrykt det heldigere, end jeg seer mig istand til. Tag den da, læs den, jeg har Intet at tilføie, uden at jeg har læst den, og tænkt paa mig selv, læst den, og tænkt paa Dig.

Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke,
at mod Gud have vi altid Uret.

Bøn.

Fader i Himlen! Lær Du os at bede rettelig, at vort Hjerte maa aabne sig for Dig i Bøn og Paakaldelse, og intet lønligt Ønske gjemme, som vi vide er Dig ikke velbehageligt, men heller ingen hemmelig Frygt for, at Du vil negte os Noget, der i Sandhed tjener til vort Bedste; paa det at de arbeidende Tanker, det urolige Sind, det bange Hjerte maa finde Hvile deri og derved, hvori og hvorved den ene er at finde, ved altid glade at takke Dig, idet vi glade bekjende, at mod Dig have vi altid Uret. Amen.

Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Lucas i sit Evangeliums 19de Capitel fra det 41de Vers til Enden saaledes:

Og der han kom nær til, og saae Staden, græd han over den, og sagde: Vidste du dog, ja end paa denne din Dag, hvad der tjener til din Fred! men nu er det skjult for dine Øine. Derfor skulle de Dage komme over dig, at dine Fiender skulle kaste en Vold op omkring dig og beleire dig rundt omkring og trænge dig allevegne. Og de skulle lægge dig slet øde og dine Børn i dig, og ikke lade Steen paa Steen i dig, fordi du ikke kjendte din Besøgelses Tid. Og han gik ind i Templet og begyndte at uddrive dem, som der-

udi fulgte og kjøbte, og sagde til dem: der er skrevet: mit Huus er et Bedehuus, men I have gjort det til en Røverkule. Og han lærte daglig i Templet. Men de Ypperste-Præster og Skriftkloge og de Øverste for Folket søgte at omkomme ham. Og de fandt ikke hvad de skulde gjøre, thi alt Folket hængte ved ham og hørte ham.

Hvad Aanden i Syner og Drømme havde aabenbaret Propheterne, hvad disse med varslende Stemme havde forkyndt den ene Slægt efter den anden: det udvalgte Folks Forstødelse, det stolte Jerusalems forfærdelige Undergang, det nærmede sig nu mere og mere. Christus drager op til Jerusalem. Han er ingen Prophet, der forkynder det Tilkommende, hans Tale vækker ikke ængstelig Uro, thi hvad der endnu er skjult, det seer han for sine Øine; han propheterer ikke, dertil er der ei mere Tid, — han græder over Jerusalem. Og dog stod jo Byen endnu i sin Herlighed, og Templet kneisede endnu som altid, høiere end nogen anden Bygning i Verden, og Christus selv siger: dersom du vidste paa denne din Dag, hvad der tjener dig til Bedste, men han tilføier ogsaa: dog, det er skjult for dine Øine. I Guds evige Raad er dens Undergang besluttet, og Frelsen er skjult for dens Indbyggeres Øine. Var da den Slægt, der dengang levede, mere fordømmelig end den foregaaende, hvem den skyldte Livet, var det hele Folk vanartet, var der ingen Retfærdig i Jerusalem, ikke en eneste, der kunde standse Guddommens Vrede, var der blandt alle dem, for hvis Øine Frelsen var skjult, ingen From? Og hvis der var en saadan, blev der da ingen Port opladt for ham i Angstens og Nødens Tid, da Fienderne beleirede den rundt omkring og trængte den allevegne, steg der ingen Engel ned og frelste ham, inden endnu alle Porte bleve lukkede, skeete der intet Tegn for hans Skyld? Dog, dens Undergang var berammet. Forgjeves saae den beleirede By i

sin Angst efter en Udvei, Fiendens Hær knugede den i sin mægtige Favn, og Ingen undslap, og Himlen blev lukket og ingen Engel udskikket uden Morderenglen, der svingede sit Sværd over Staden. Hvad Folket havde forbrudt, maatte denne Slægt bøde for, hvad denne Slægt havde forbrudt, maatte hvert enkelt Led af Slægten bøde for. Skal da den Retfærdige lide med den Uretfærdige? Er dette Guds Nidkjærhed, at han hjemsøger Fædrenes Brøde paa Børnene i tredie og fjerde Led saaledes, at han ikke straffer Fædrene men Børnene? Hvad skulde vi svare? Skulde vi sige, der er nu snart forløbet tvende Aartusinder siden hine Dage, en saadan Rædsel saae Verden aldrig før og vil vel aldrig mere faae den at see; vi, takke Gud for, at vi leve i Fred og Tryghed, at Angstens Skrig fra hine Dage kun svagt lyder over til os, vi ville haabe og troe, at vore Dage og vore Børns maae hendrage sig i Stilhed, uberørte af Tilværelsens Storme! Vi føle ikke Styrke til at tænke over Sligt, men vi ville takke Gud for, at vi ikke blive forsøgte deri. Kan der tænkes noget Feigere og mere Trøstesløst end en saadan Tale? Er da det Uforklarlige derved blevet forklaret, at man har sagt: det er kun eengang skeet i Verden? Eller er dette ikke det Uforklarlige, at det er skeet? Og har dette, at det er skeet, ikke Kraft til at gjøre alt Andet uforklarligt, selv det Forklarlige? Skeete det eengang i Verden, at Menneskenes Vilkaar vare væsentlig forskjellige fra hvad de ellers altid ere, hvad Sikkerhed da for, at det ikke kan gjentages, hvad Sikkerhed for, at Hiint ikke var det Sande, og det, der almindeligt skeer, det Usande? Eller er det et Beviis for det Sande, at det skeer oftest? Og gjentager det sig da virkelig ikke oftere, hvad hine Tider bleve Vidne til? Er det ikke, hvad vi Alle paa saa mange Maader have erfaret, at hvad der skeer i det Store, det Samme opleves ogsaa i det Mindre? Mener I, siger Christus, at hine Galilæer, hvis Blod Pilatus lod udgyde, vare Syndere fremfor alle Galilæer, fordi de lede dette? Eller de Atten, som Taarnet i Siloam faldt paa og ihjelslog, mener I, at de vare skyldige fremfor alle Mennesker, som

boe i Jerusalem? Nogle af hine Galilæer vare altsaa ikke Syndere fremfor andre Mennesker, hine Atten vare ikke skyldige fremfor alle Mennesker, som boede i Jerusalem — og dog deelte de Uskyldige Lod med de Skyldige. Det var en Tilskikkelse, vil Du maaskee sige, ingen Straf; men Jerusalems Undergang var en Straf, og den traf lige haard Skyldige og Uskyldige. Derfor vil Du ikke ængste Dig selv med at overveie saadanne Ting; thi at et Menneske kan have Gjenvordigheder og Lidelser, at disse ligesaa fuldt som Regnen falde baade paa Gode og Onde, det kan Du fatte, men at det skal være en Straf . . . Og dog fremstiller Skriften det saaledes. Saa er da den Retfærdiges Lod lige med den Uretfærdiges, saa har da Gudsfrygt ingen Forjættelse for dette Liv, som er; saa er da enhver opløftende Tanke, der engang gjorde Dig saa riig paa Mod og Tillid, den er en Indbildning, et Gjøgleværk, som Barnet troer, Ynglingen haaber paa, men som den lidet Ældre ingen Velsignelse finder i, men kun Spot og Forargelse? Dog, denne Tanke oprører Dig, den kan og skal ikke faae Magt til at bedaare Dig, ikke være istand til at sløve Din Sjæl. Retfærdighed vil Du elske, Retfærdighed vil Du øve tidlig og sildig, har den end ingen Løn, Du vil dog øve den, Du føler det, der ligger en Fordring i den, som dog eengang maa blive opfyldt; ikke vil Du hensynke i Mathed, og da engang fatte, at Retfærdigbed havde Forjættelser, men at Du selv havde udelukket Dig derfra ved ikke at gjøre Retfærdighed. Ikke vil Du stride med Mennesker, med Gud vil Du stride og holde ham fast, han skal ikke kunne løsrive sig fra Dig, uden at han velsigner Dig! Dog, Skriften siger, Du skal ikke gaae i Rette med Gud. Er det ikke det, Du gjør? Er dette nu atter en trøstesløs Tale, er da den hellige Skrift kun givet Mennesket for at ydmyge, for at tilintetgjøre ham? Ingenlunde! Naar det hedder, Du skal ikke gaae i Rette mod Gud, da vil det sige, Du maa ikke ville have Ret mod Gud, kun saaledes maa Du gaae i Rette med ham, at Du lærer, at Du har Uret. Ja, det er, hvad Du selv bør ville. Naar det da forbydes Dig at gaae i Rette

med Gud, da betegnes derved Din Fuldkommenhed, og ingenlunde siges der, at Du er et ringe Væsen, der ingen Betydning har for ham. Spurven falder til Jorden, den har paa en Maade Ret mod Gud, Lilien visner, den har paa en Maade Ret mod Gud, kun Mennesket har Uret, ham ene er det forbeholdt, hvad der blev negtet Alt, at have Uret mod Gud, Skulde jeg tale anderledes, skulde jeg erindre Dig om en Visdom, Du vel ofte har hørt, en Visdom, der nemt nok veed at forklare Alt, uden hverken at gjøre Gud eller Menneskene Uret: Mennesket er et skrøbeligt Væsen, siger den, det vilde være urimeligt af Gud at forlange det Umulige af ham, man gjør hvad man kan, og er man og en enkelt Gang noget efterladende, saa vil Gud aldrig glemme, at vi ere svage og ufuldkomne Væsener. Skal jeg meest beundre de ophøiede Forestillinger om Guddommens Væsen, denne Kløgt forraader, eller det dybe Indblik i det menneskelige Hjerte, den prøvende Bevidsthed, der randsager sig selv, og nu kommer til den magelige og bequemme Erkjendelse: man gjør hvad man kan? Var det saa let en Sag for Dig, min Tilhører, at afgjøre, hvor Meget det er: hvad man kan? Var Du aldrig i Fare, hvor Du næsten til Fortvivlelse anstrængede Dine Kræfter og dog saa uendelig gjerne ønskede at kunne Mere, og en Anden maaskee med tvivlende og bedende Blikke saae paa Dig, om det ikke var muligt, at Du kunde gjøre Mere? Eller var Du aldrig angst for Dig selv, saa angst, at det var Dig, som var ingen Synd saa sort, ingen Selvkjærlighed saa afskyelig, at den jo kunde snige sig ind i Dig og som en fremmed Magt vinde Herredømme over Dig? Fornam Du ikke denne Angst? thi hvis Du ikke fornam den, da oplade Du ikke Din Mund til at svare, thi Du kan jo ikke svare paa hvad der spørges om; men hvis Du fornam den, min Tilhører, jeg spørger Dig: fandt Du da Hvile i hine Ord „man gjør, hvad man kan"? Eller var Du aldrig i Angst for Andre, saae Du ikke dem vakle i Livet, til hvem Du pleiede at skue op med Tillid og Fortrøstning, og hørte Du da ikke en sagte Stemme, der hviskede til Dig: naar end ikke disse kunne fuldkomme det

Store, hvad er da Livet Andet end ond Møie og Troen end en Snare, der river os ud i Uendeligheden, hvor vi dog ikke kunne leve, langt bedre da at glemme, at opgive enhver Fordring — hørte Du ikke denne Stemme? thi hvis Du ikke hørte den, da oplade Du ikke Din Mund til at svare, thi Du kan jo ikke svare paa hvad der spørges om; men hvis Du hørte den, min Tilhører, jeg spørger Dig, var dette da Din Trøst, at Du sagde: man gjør, hvad man kan? Var dette ikke netop Grunden til Din Uro, at Du ikke vidste med Dig selv, hvor Meget det er man kan, at det i det ene Øieblik syntes Dig saa uendelig Meget, i det andet Øieblik saa saare Lidet? Var ikke derfor Din Angst saa piinlig, fordi Du ikke kunde gjennemtrænge Din Bevidsthed, fordi, jo alvorligere Du selv vilde, jo inderligere Du ønskede at handle, desto forsærdeligere blev den Dobbelthed, Du befandt Dig i: at Du ikke skulde have gjort hvad Du kunde, eller at Du virkelig skulde have gjort hvad Du kunde, men Ingen kom Dig til Hjælp?

Enhver alvorligere Tvivl, enhver dybere Bekymring beroliges da ikke ved den Tale: man gjør, hvad man kan. Har Mennesket stundom Ret, stundom Uret, til en vis Grad Ret, til en vis Grad Uret, hvo er da Den, som afgjør det, uden Mennesket, men kan han ikke i Afgjørelsen atter have til en vis Grad Ret og til en vis Grad Uret? Eller er han et andet Menneske, idet han bedømmer sin Handling end idet han handler? Saa skal da Tvivlen herske, bestandig opdage nye Vanskeligheder og Bekymringen skal gaae ved Siden af og indprente den ængstede Sjæl de gjorte Erfaringer? Eller skulde vi foretrække, bestandig at have Ret i den Forstand som de ufornuftige Skabninger have det? Saa have vi da kun Valget imellem at være Intet for Gud, eller i evig Oval hvert Øieblik at begynde forfra, uden dog at kunne begynde; thi hvis vi med Bestemthed skulle kunne afgjøre, om vi have Ret i det nærværende Øieblik, da maa dette Spørgsmaal med Bestemthed være afgjort om det foregaaende Øieblik, og saaledes længere og længere tilbage.

Tvivlen er atter sat i Bevægelse, Bekymringen atter vakt; saa lader os stræbe at berolige den ved at overveie:

Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret.

At have Uret — kan der tænkes nogen smerteligere Følelse end denne, og see vi ikke, at Menneskene hellere ville lide Alt, end tilstaae, at de have Uret? Vi billige vel ikke en saadan Haardnakkenhed, hverken hos os selv eller hos Andre, vi mene, at det var visere og bedre handlet, at tilstaae vor Uret, hvor vi virkelig havde den, vi sige da, at Smerten, der følger med Tilstaaelsen, vil være som et bittert Lægemiddel, der vil helbrede; men at det er en Smerte at have Uret, en Smerte at tilstaae det, det dølge vi dog ikke. Vi lide da Smerten, fordi vi vide, at den tjener til vort Bedste, vi fortrøste os til, at det engang vil lykkes os at gjøre kraftigere Modstand, at vi maaskee ville drive det dertil, at vi kun meget sjeldent virkelig have Uret. Denne Betragtning er saa naturlig, saa indlysende for Enhver. Der ligger da noget Opbyggeligt i at have Uret, forsaavidt vi nemlig, idet vi tilstaae det, opbygge os ved Udsigterne til, at det sjeldnere og sjeldnere skal blive Tilfældet. Og dog, det var jo ikke ved denne Betragtning vi vilde berolige Tvivlen, det var jo ved at overveie det Opbyggelige i, at vi altid have Uret. Men var da hiin første Betragtning, der skjenkede Haabet om, med Tiden ikke mere at have Uret, opbyggelig, hvorledes kan da den modsatte Betragtning ogsaa være det, den Betragtning, der vil lære os, at vi altid, saavel det Forbigangne som det Tilkommende betræffende, have Uret?

Dit Liv bringer Dig i et mangfoldigt Forhold til andre Mennesker. Nogle af disse elske Ret og Retfærdighed, andre synes ikke at ville øve dem; de gjøre Uret mod Dig. Din Sjæl er ikke forhærdet mod den Lidelse, de saaledes paaføre Dig, men Du randsager og prøver Dig selv, Du forvisser Dig om, at Du har Ret, og Du hviler rolig og stærk i denne

Overbeviisning; hvormeget de end krænke mig, siger Du, denne Fred skulle de dog ikke formaae at frarøve mig, at jeg veed, jeg har Ret, og at jeg lider Uret. Der er en Tilfredsstillelse, en Glæde i denne Betragtning, som vel Enhver af os har smagt, og naar Du vedbliver at lide Uret, da opbygges Du ved den Tanke, at Du har Ret. Denne Betragtning er saa naturlig, saa fattelig, saa ofte prøvet i Livet, og dog er det ikke ved den, vi ville berolige Tvivlen og lægge Bekymringen, men ved at overveie det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at vi altid have Uret. Kan da den modsatte Betragtning have den samme Virkning?

Dit Liv bringer Dig i et mangfoldigt Forhold til andre Mennesker, til Nogle drages Du med en inderligere Kjærlighed end til Andre. Hvis nu et saadant Menneske, der var Gjenstanden for Din Kjærlighed, gjorde Uret mod Dig, ikke sandt, da vilde det smerte Dig, Du vilde nøie prøve Alt, men da vilde Du sige: jeg veed med mig selv, at jeg har Ret, denne Tanke skal berolige mig? O, hvis Du elskede ham, da vilde den ikke berolige Dig, Du vilde efterforske Alt. Du vilde ikke kunne indsee Andet, end at han havde Uret, og dog vilde den Vished forurolige Dig, Du vilde ønske, at Du maatte have Uret, Du vilde søge, om Du ikke kunde finde Noget, der kunde tale til hans Forsvar, og fandt Du ikke det, Du vilde først finde Hvile i den Tanke, at Du havde Uret. Eller hvis det var Dig paalagt at bære Omsorg for et saadant Menneskes Vel, Du vilde gjøre Alt, hvad der stod i Din Magt, og naar den Anden desuagtet ikke agtede derpaa og kun voldte Dig Sorg, ikke sandt, da vilde Du gjøre Regnskabet op, Du vilde sige: jeg veed, jeg har gjort Ret imod ham? — O nei! hvis Du elskede ham, da vilde denne Tanke ikkun ængste Dig, Du vilde gribe efter enhver Sandsynlighed, og om Du ingen fandt, da vilde Du sønderrive Regnskabet, for at bringe Dig til at glemme det, og Du vilde stræbe at opbygge Dig ved den Tanke, at Du havde Uret.

Saa er det da smerteligt at have Uret og smerteligere jo oftere man har det, opbyggeligt at have Uret og opbygge-

ligere jo oftere man har det! Det er jo en Modsigelse. Hvoraf lader den sig forklare uden deraf, at Du i det ene Tilfælde nødes til at erkjende, hvad Du i det andet Tilfælde ønsker at erkjende? Men bliver Erkjendelsen dog ikke den samme, har dette nogen Indflydelse paa den, at man ønsker eller ikke ønsker? Hvoraf lader det sig forklare uden deraf, at Du i det ene Tilfælde elskede, i det andet ikke, med andre Ord, at Du i det ene Tilfælde befandt Dig i et uendeligt Forhold til et Menneske, i et andet Tilfælde i et endeligt? Saa er da det, at ønske at have Uret, Udtryk for et uendeligt Forhold, det, at ville have Ret eller at finde det smerteligt at have Uret, Udtryk for et endeligt Forhold! Saa er det da opbyggeligt, altid at have Uret, thi kun det Uendelige opbygger, det Endelige ikke!

Dersom det nu var et Menneske, Du elskede, om det end lykkedes Din Kjærlighed, fromt at bedrage Din Tanke og Dig selv, Du var dog i en bestandig Modsigelse, fordi Du vidste, Du havde Ret, men ønskede og ønskede at troe, at Du havde Uret. Naar det derimod var Gud, Du elskede, skulde der da kunne være Tale om en saadan Modsigelse, skulde Du da kunne være vidende om Andet, end om hvad Du ønskede at troe? Skulde han, der er i Himmelen, ikke være større end Du, der boer paa Jorden, skulde hans Rigdom ikke være overflødigere end Dit Maal, hans Viisdom ikke dybere end Din Klogt, hans Hellighed større end Din Retfærdighed? Maa Du ikke nødvendig erkjende dette, men maa Du erkjende det, saa er der ingen Modsigelse mellem Din Viden og Dit Ønske. Og dog, dersom Du nødvendig maa erkjende det, saa er der jo ingen Opbyggelse i den Tanke, at Du altid har Uret, thi det blev jo sagt, at Grunden, hvorfor det den ene Gang kunde vise sig smerteligt at have Uret, den anden Gang opbyggeligt, var, fordi man i det ene Tilfælde nødsagedes til at erkjende, hvad man i det andet Tilfælde ønskede at erkjende. Saa var Du da vel i Dit Forhold til Gud befriet fra Modsigelsen, men Du havde tabt Opbyggelsen, og dog var det jo

netop det, vi vilde overveie: det Opbyggelige i, at vi mod Gud altid have Uret.

Skulde det nu virkelig være saaledes? Hvorfor ønskede Du at have Uret mod et Menneske? fordi Du elskede; hvorfor fandt Du det opbyggeligt? fordi Du elskede. Jo mere Du elskede, jo mindre fik Du Tid til at overveie, om Du havde Ret eller ikke, Din Kjærlighed havde kun eet Ønske, at Du bestandig maatte have Uret. Saaledes ogsaa i Dit Forhold til Gud. Du elskede Gud, og derfor kunde Din Sjæl kun finde Hvile og Glæde i, at Du altid maatte have Uret. Det var ikke fra Tankens Besværlighed, Du kom til denne Erkjendelse, Du nødsagedes ikke, thi naar Du er i Kjærlighed, da er Du i Frihed. Naar Tanken da forvisſede Dig om, at dette forholdt sig rigtigt, at det ikke kunde forholde sig anderledes end at Du altid maatte have Uret eller Gud altid maatte have Ret, da fulgte dette bag efter; og Du kom ikke til Visheden om, at Du havde Uret, fra den Erkjendelse, at Gud havde Ret; men fra det Kjærlighedens eneste og høieste Ønske, at Du altid maatte have Uret, kom Du til den Erkjendelse, at Gud altid havde Ret. Men dette Ønske er Kjærlighedens og altsaa Frihedens Sag, og Du nødsagedes da ingenlunde til at erkjende, at Du altid havde Uret. Det blev Dig da ikke vist, at Du altid havde Uret, ved Overveielse, men Visheden laae deri, at Du opbyggedes derved.

Det er da altsaa en opbyggelig Tanke, at vi mod Gud altid have Uret. Dersom det ikke var Tilfældet, dersom denne Forvisning ikke havde sit Udspring fra hele Dit Væsen, det er fra Kjærligheden i Dig, da havde Din Betragtning ogsaa faaet et andet Udseende. Du havde erkjendt, at Gud altid havde Ret, dette nødsagedes Du til at erkjende, som en Følge deraf nødsagedes Du til at erkjende, at Du altid havde Uret. Dette Sidste var allerede vanskeligere, thi Du kan vel nødsages til at erkjende, at Gud altid har Ret; men til at gjøre Anvendelsen deraf paa Dig selv, til at optage denne Erkjendelse i Dit hele Væsen, kan Du egentlig ikke nødsages. Du erkjendte da, at Gud altid havde Ret, og som en Følge deraf

Du altid Uret, men denne Erkjendelse opbyggede Dig ikke. Der ligger intet Opbyggeligt i at erkjende, at Gud altid har Ret, og altsaa heller ei i nogen Tanke, der med Nødvendighed følger heraf. Naar Du erkjender, at Gud altid har Ret, da staaer Du udenfor Gud, og ligesaa, naar Du som en Følge deraf erkjender, at Du altid har Uret. Naar Du derimod ikke i Kraft af nogen foregaaende Erkjendelse fordrer og er forvisset om, at Du altid har Uret, da er Du skjult i Gud. Dette er Din Tilbedelse, Din Andagt, Din Gudsfrygt.

Du elskede et Menneske, Du ønskede altid at maatte have Uret mod ham, ak men han blev Dig troløs, og hvor nødig Du end vilde, hvor meget det end smertede Dig, Du fik dog Ret mod ham og Uret i, at Du elskede ham saa høit. Og dog fordrede Din Sjæl at elske saaledes, kun deri kunde Du finde Hvile og Fred og Lykke. Da vendte den sig bort fra det Endelige til det Uendelige; der fandt den sin Gjenstand, der blev Din Kjærlighed lykkelig. Gud vil jeg elske, sagde Du, han giver den Elskende Alt, han opfylder mit høieste, mit eneste Ønske, at jeg mod ham altid maa have Uret; aldrig skal nogen ængstende Tvivl rive mig bort fra ham, aldrig skal den Tanke forsærde mig, at jeg kunde faae Ret mod ham, mod Gud har jeg altid Uret.

Eller er det ikke saa, var dette ikke Dit eneste Ønske, Dit høieste, og greb der Dig ikke en forsærdelig Angst, naar den Tanke et Øieblik kunde opkomme i Din Sjæl, at Du kunde have Ret, at Guds Styrelse ikke var Viisdom, men Dine Planer; at Guds Tanker ikke var Retfærdighed, men Dine Idrætter; at Guds Hjerte ikke var Kjærlighed, men Dine Følelser? Og var det ikke Din Salighed, at Du aldrig kunde elske, som Du blev elsket? Saa er da dette, at Du mod Gud altid har Uret, ikke en Sandhed, Du maa erkjende, ikke en Trøst, der lindrer Din Smerte, ikke et Vederlag for noget Bedre, men det er en Glæde, i hvilken Du seirer over Dig selv og over Verden, Din Fryd, Din Lovsang, Din Tilbedelse, en Beviisning for, at Din Kjærlighed er lykkelig, som kun den Kjærlighed er det, hvormed man elsker Gud.

Saa er da det, at vi mod Gud altid have Uret, en opbyggelig Tanke, det er opbyggeligt, at vi have Uret, opbyggeligt, at vi altid have det. Den viser sin opbyggende Kraft paa en dobbelt Maade, deels derved, at den standser Tvivlen og beroliger Tvivlens Bekymring, deels derved, at den opmuntrer til Handling.

Du mindes vel endnu, min Tilhører, en Viisdom, der i det Foregaaende blev betegnet? Den saae saa trofast og paalidelig ud, den forklarede Alt saa let, den var villig til at frelse ethvert Menneske gjennem Livet, uanfægtet af Tvivlens Storme. Man gjør hvad man kan, tilraabte den den Raadvilde. Og det er jo unegteligt, naar man blot gjør det, saa er man hjulpen. Videre havde den ikke at sige, den forsvandt som en Drøm, eller den blev en eensformig Gjentagelse i den Tvivlendes Øre. Naar han da vilde bruge den, da viste det sig, at han ikke kunde bruge den, at den hildede ham i en Snare af Vanskeligheder. Han kunde ikke faae Tid til at overveie, hvad han kunde gjøre, thi han skulde jo paa samme Tid gjøre hvad han kunde gjøre. Eller fik han Tid til at overveie, saa gav Prøvelsen ham et Mere eller Mindre, en Tilnærmelse, men aldrig noget Udtømmende. Hvorledes skulde ogsaa et Menneske kunne udmaale sit Forhold til Gud ved et Mere eller et Mindre, eller ved en Tilnærmelsens Bestemmelse? Han forvisselse sig da om, at denne Viisdom var en forrædersk Ven, der under Skin af at hjælpe ham indviklede ham i Tvivl, ængstede ham ind i et vedvarende Kredsløb af Forvirring. Hvad der før havde været ham dunkelt, men ikke bekymret ham, det blev ham nu ikke mere klart, men hans Sind ængstet i Tvivl og bekymret. Kun i et uendeligt Forhold til Gud kunde Tvivlen beroliges; kun i et uendeligt frit Forhold til Gud kunde hans Bekymring forvandles til Glæde. I et uendeligt Forhold er han til Gud, naar han erkjender, at Gud altid har Ret, i et uendeligt frit Forhold, naar han erkjender, at han altid har Uret. Saa er da Tvivlen standset; thi Tvivlens Bevægelse laae netop deri, at han det ene Øieblik skulde have Ret, i det andet Øieblik Uret, til en vis Grad have Ret, til en vis Grad Uret, og dette

skulde betegne hans Forhold til Gud; men et saadant Forhold til Gud er intet Forhold, og dette var Tvivlens Næring. I sit Forhold til et andet Menneske var det vel muligt, at han deels kunde have Uret, deels Ret, til en vis Grad Uret, til en vis Grad Ret, fordi han selv og ethvert Menneske er en Endelighed og deres Forhold et endeligt Forhold, der ligger i et Mere eller Mindre. Saalænge derfor Tvivlen vilde gjøre det uendelige Forhold endeligt, og saalænge Viisdommen vilde udfylde det uendelige Forhold med Endelighed, saa længe blev han i Tvivlen. Hver Gang da Tvivlen vil ængste ham med det Enkelte, vil lære ham, at han lider for meget eller prøves over Kræfter, da glemmer han det Endelige i det Uendelige, at han altid har Uret. Hver Gang Tvivlens Bekymring vil gjøre ham sørgmodig, da opløfter han sig over det Endelige i det Uendelige; thi det, at han altid har Uret, er den Vinge, paa hvilken han svinger sig over Endeligheden, det er den Længsel, med hvilken han søger Gud, det er den Kjærlighed, i hvilken han finder Gud.

Mod Gud have vi da altid Uret. Men er denne Tanke ikke bedøvende, er den ikke, hvor opbyggelig den end kan være, farlig for Mennesket, dysser den ham ikke i en Søvn, i hvilken han drømmer om et Forhold til Gud, der dog intet virkeligt Forhold er, fortærer den ikke Villiens Kraft og Forsættets Styrke? Ingenlunde! Eller var det Menneske, der ønskede, mod et andet Menneske altid at have Uret, var han sløv og uvirksom, gjorde han ikke Alt hvad der stod i hans Magt for at have Ret, og dog ønskede han kun at have Uret? Og skulde da den Tanke, at vi mod Gud altid have Uret, ikke være begeistrende, thi hvad udtrykker den Andet end, at Guds Kjærlighed altid er større end vor Kjærlighed? Gjør denne Tanke ham ikke glad til at handle, thi naar han tvivler, da har han ingen Kraft til at handle, gjør den ham ikke brændende i Aanden, thi naar han endeligt beregner, da udslukkes Aandens Ild? Om da Dit eneste Ønske blev Dig negtet, min Tilhører, Du er dog glad, Du siger ikke: Gud har altid Ret, thi deri er ingen Glæde; Du siger: mod Gud har jeg altid

Uret. Om Du selv var den, der maatte negte Dig Dit høieste Ønske, Du er dog glad, Du siger ikke: Gud har altid Ret, thi deri er ingen Jubel; Du siger: mod Gud har jeg altid Uret. Om det, der var Dit Ønske, var hvad Andre og Du selv i en vis Forstand maa kalde Din Pligt, om Du ikke blot maatte fornegte Dit Ønske, men paa en Maade svige Din Pligt, om Du ikke blot tabte Din Glæde men selv Æren, Du er dog glad; mod Gud, siger Du, har jeg altid Uret. Om Du bankede, men der blev ikke opladt, om Du ledte, men ikke fandt, om Du arbeidede, men Intet fik, om Du plantede og vandede, men ingen Velsignelse saae, om Himlen var lukket, og Vidnesbyrdet udeblev, Du er dog glad i Din Gjerning, om Straffen, som Fædrenes Brøde havde nedkaldt, kom over Dig, Du er dog glad, thi mod Gud have vi altid Uret.

Mod Gud have vi altid Uret, denne Tanke standser da Tvivlen og beroliger dens Bekymring, den opmuntrer og begeistrer til Handling.

Din Tanke har nu fulgt Udviklingens Gang, hurtigt forud ilende maaskee, naar det var ad bekjendte Veie, den førte Dig, langsomt, modstræbende maaskee, naar Veien var Dig fremmed, men dette maatte Du jo dog tilstaae, at det forholdt sig saaledes, som det blev udviklet, og Din Tanke havde Intet at indvende derimod. Inden vi skilles ad, endnu eet Spørgsmaal, min Tilhører: ønskede Du, kunde Du ønske, at det skulde forholde sig anderledes? Kunde Du ønske, at Du skulde have Ret, kunde Du ønske, at hiin skjønne Lov, der i Aartusinder har baaret Slægten gjennem Livet og hvert Led i Slægten, hiin skjønne Lov, herligere end den, der bærer Stjernerne paa deres Bane over Himlens Hvælving, kunde Du ønske, at hiin Lov brast, forfærdeligere end om hiin Naturens Lov tabte sin Kraft og Alt opløstes i rædsomt Chaos? Kunde Du ønske det? Jeg har intet Vredens Ord at forfærde Dig med, Dit Ønske skal ikke fremgaae af Angst over det Formastelige i den Tanke, at ville have Ret mod Gud, jeg spørger Dig blot: ønskede Du, at det skulde være anderledes? Maaskee har min Stemme ikke Kraft og Inderlighed nok, min Røst kan ikke

trænge ind i Din inderste Tanke, o, men spørg Dig selv, spørg Dig med den høitidelige Uvished, med hvilken Du vilde henvende Dig til et Menneske, som Du vidste med et eneste Ord var istand til at afgjøre Dit Livs Lykke, spørg Dig endnu alvorligere; thi det er i Sandhed en Saligheds Sag. Stands ikke Din Sjæls Flugt, bedrøv ikke det Bedre i Dig, mat ikke Din Aand ved halve Ønsker og halve Tanker. Spørg Dig, og hold ved at spørge, indtil Du finder Svaret; thi man kan have erkjendt en Ting mange Gange, anerkjendt den, man kan have villet en Ting mange Gange, forsøgt den, og dog, først den dybe indre Bevægelse, først Hjertets ubeskrivelige Rørelse, først den forvisser Dig om, at hvad Du har erkjendt, tilhører Dig, at ingen Magt kan tage det fra Dig; thi kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for Dig.

Tillæg

til II. Bind.

Textkritisk Anhang ..... S. 3— 7.
Anmærkninger..... - 8—18.

Textkritisk Anhang.

Om Signaturerne og
Benyttelsen af M² se Textkritisk Anhang til I. Bind.

Titelbladet er A's; B har foruden Tilføjelsen „Anden Udgave": Kjøbenhavn 1849. | Forlagt af Universitetsboghandler C. A. Reitzel. | Trykt hos Kongl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

S. 8 L. 26 derom;] C, derom, MAB. — S. 10,4 i,] MA, i B. — S. 13,22 Lomme] CM, Lomme, AB. — Schlemihl] M, Schlemihl, C, Schlemil AB. — S. 15,6 skadeligt] MA, skadelig B. — S. 16,16 jeg] MA, mangler i B. — S. 16,25 forgjeves] CM, forgjæves AB. — S. 17,1 eengang] MA, engang B. — S. 17,2 selv ikke] M, ikke selv AB. — S. 21,10 til] C, mangler i MAB. — S. 21,16 tilbøielig] tilbøieligt C, tilbøilig MAB. — S. 22,27 der,] MA, der B. — S. 24,34 tilsyne,] M, tilsyne; AB. — S. 25,30 Villiesbestemmelse] CM, Villiebestemmelse AB. — S. 31,19 det dog] MA, dog B. — S. 34,9 vittigt] MA, vittig B. — S. 34,19 skulle] A, skulde B. — S. 37,3 egentlig] MA, egentlige B. — S. 38,32 for for] MA, for B. — S. 45,32 eengang] M, engang AB. — S. 46,31 den] M, det AB. — S. 47,29 indtraadte] MA, indtraadt B. — S. 48,9 Kjærlighed] MA, Kjærligheden B. — S. 49,19 endeligt] M, inderligt AB. — S. 49,27 ikke,] M, ikke A (sidst i en Linie) og B. — S. 50,5 Sandhed] M, Kjærlighed AB. — S. 50,29 bristige] M, bristigt AB. — S. 55,12 aabenbare] M, aabenbar AB. — S. 57,21 er en] en M, er AB. — S. 59,32 Ja] M, ja A, »Ja B. — S. 61,10 rigtigst] M, rigtigt AB. — S. 65,30 forføreriste] M, forføriske AB. — S. 66,33 selv,] M, selv; AB. — S. 67,6 hinanden,] MA (,utydeligt i M²), hinanden B. — S. 68,13 Elskende] M, Elskede AB. — S. 68,20 Aandelige] MAB, Aandelige, C. — S. 69,3 Ægteskabet,] M, Ægteskabet; AB. — S. 72,29 Barrokhed] MAB, Barokhed C. — S. 72,36 har forledet] MAB, her forførte C. — S. 73,35 sig] MA, sig, B. — S. 75,32 gjøre] AB, gjør CM. — S. 75,36 ikke,] M, ikke A (sidst i en Linie) og B. — S. 76,1 Tyranni] Tyrannie C, Tyrranie M,

Tyrani AB. — S. **77,20** Fornemhed] MA, Fornemhed, B. — S. **78,17** blive] CM, bleve AB. — S. **79,22** impromptu] MA, impromtu B. — S. **86,22** skulle] MA, skulde B. — S. **87,20** egentlig] MA, egentligt B. — S. **90,22** gêne] MA, gêne, B. — S. **94,3** ahner] MA, aner B. — S. **94,30** Negligée] M, Neligée AB. — S. **98,21** Vielses-Formularen] M, Vielse-Formularen AB. — S. **99,7** saa vist] C, saavist MAB. — S. **99,30** høist forfærdeligt] MAB, meget smukt C. — S. **104,32** æsthetisk;] M, æsthetisk, AB. — S. **105,30** som om] M, som AB. — S. **106,32** det Historiske] det Historiske, det Romantiske C, det Romantiske MAB. — S. **109,12** Jeremiader] M, Jerimiader AB. — S. **112,27** erindres] M, erindrer AB. — S. **113,10** skjønne,] M, skjønne A (sidst i en Linie) og B. — S. **113,11** Gang] MA, Sang B. — S. **113,24** dem] M, den AB. — S. **118,16** uskjønt] MA, skjønt B. — S. **119,32** Theori,] MA, Theori B. — S. **119,33** de] M, det AB. — S. **120,20** en] MA, den B. — S. **120,22** den] MA, en B. — S. **121,19** sand] MAB, sund C. — S. **122,31** Kjærlighed,] MA, Kjærlighed B. — S. **123,28** Secretair] MA, Secretair, B. — S. **123,33** Tilsælde] MA, Tilsældet B. — S. **136,11** ikke gjennem] ikke igjennem C, gjennem ikke MAB. — S. **138,12** Dig] A, Dig, B. — S. **138,29** tabt] MA, mangler i B. — S. **140,18** saavist] MA, saavist, B. — S. **141,35** Vægt,] C, Vægt MAB. — S. **142,23** Føre,] C, Føre MAB. — S. **144,15** Omvendelses-Apostel] C, Omvendelsens-Apostel MAB. — S. **144,33** end det] MA, end B. — S. **145,13** see Tilværelsen] MA, Tilværelse B. — S. **145,18** ubeskrivelige,] MA, ubeskrivelige B. — S. **147,2** endnu] MA, endnu ikke B. — S. **147,25** den] MA, det B. — S. **147,31** Noget] MA, noget B. — S. **148,27** simpelt] C, simpel MAB. — sundt] M²B, sund MA. — S. **149,21** Reproduktion] MA, Reproduction B. — S. **152,2** Bestemmelse] MA, Bestemmelser B. — S. **152,14** Bestemmelse] MA, Bestemmelser B. — S. **153,32** skulde] M, skulle AB. — S. **153,35** Een til] M, Een i AB. — saare] C, saa MAB. — S. **154,4** Kjærlighed] MA, Kjærligheden B. — S. **154,11** »Gestikulationer«] MAB, »Gestikulationer«, M². — S. **154,14** sunde] CM, sande AB. — S. **154,29** sunde] C, sande MAB. — S. **155,1** Aar] MA, Aar, B. — S. **155,36** hen] MA, mangler i B. — S. **156,19** udenfor] MAB, uden for C. — S. **156,24** uden for] MAB. — S. **159,16** idet] MA, i det B. — S. **160,31-32** Kjærligheden gjør mig Pligten til det sande tempererede Clima,] MA, mangler i B. — **161,12** Bestræbelse] MA, Bestræbelser B. — S. **161,34** jeg formaaer,] MA, mangler i B. — S. **162,27** skyldig] MA, uskyldig B. — S. **163,2** vilde] MAB (C afvigende). — S. **163,18** om] MA, os om B. — S. **164,1** nøiagtigt] MA, nøiagtig B.

— S. 171,9 Enten-Eller] M², enten-eller MA, Enten, Eller B. — S. 173,7 Popantſes] M², Popants M, Popans A, Popanthes B. — S. 174,7 enten—eller] M²B, enten eller MA. — S. 180,14 Advocat] M, Advokat AB. — S. 182,9 dens] MA, den B. — S. 182,12 reſignerede] MA, reſignerende B. — S. 183,9 ſucceſſivt] MA, ikke ſucceſſivt B. — S. 183,12 ikke] MA, mangler i B. — S. 183,30 hvorved] MA, hvormed B. — S. 184,12 Dilemmaets] MA, Dillemmets B. — S. 184,22 offret] MA, opoffret B. — S. 184,28 Skjøndt] MA, Skjønt B. — S. 185,10 ergo] MA, ergo, B. — S. 185,22 der] MA, det B. — Philoſophen] MA, Philoſophien B. — S. 185,25 jo] MA, mangler i B. — S. 185,34 Philoſophen] MA, Philoſophien B. — S. 187,13 enhver] MA, en B. — S. 188,5 Philoſophi,] A, Philoſophie, M, Philoſophi B. — S. 190,20 Angeren;] MA, Angeren: B. — S. 192,36 abſolut;] CM, abſolut, AB. — S. 194,27 jeg] MA, Jeg B. — S. 195,2 forſkjelligſte] M, forſkjellige AB. — S. 195,5 man] MA, de B. — S. 197,32 lære] MᵃA, lærer B. — S. 197,34 Tilfælde] MᵃA, Tilfældet B. — S. 198,5 havde] MᵃA, have B. — S. 198,19 Talent.] CMᵃ, Talent A (ſidſt i en Linie) og B. — S. 199,16 umiddelbart] MᵃA, umiddelbar B. — S. 203,8 har] AB, har, Mᵃ. — S. 203,18 Tilfælde] MᵃA, Tilfældet B. — S. 204,4 der] A, mangler i B. — S. 205,6 ſaare] C, ſaa rettet til ſaare Mᵃ, ſaa AB. — S. 207,15 Dig] MᵃA, dig B. — S. 209,34 fornemſte] MᵃA, frommeſte B. — S. 211,19 kraftigere] MᵃA, kraftige B. — S. 218,2 Urracas] Mᵃ, Uraccas AB. — S. 218,17 Genie-Blick] Mᵃ, Genieblick C, Genie, Blick AB. — S. 218,22 foregjøglet] MᵃA, foregøglet B. — S. 223,7 Dig naar] M²B, Dig, naar MᵃA. — S. 224,34 tilraaber] MᵃA, tilraader B. — S. 226,3 Dit] AB, Din CMᵃ. — S. 226,9 Hun] MᵃA, Han B. — S. 227,5 een] MᵃA, en B. — S. 228,27 der] MᵃA, det B. — S. 241,32 er] A, er B. — S. 242,16 er] Mᵃ, ere AB. — S. 243,32 Heelhed] B, Heelhed, MᵃAM². — S. 245,21 underfundig] MᵃA, underfuld B. — S. 246,21 lære] MᵃA, lærer B. — S. 246,34 dem] MᵃA, den B. — S. 249,1 Folk] MᵃA, mangler i B. — S. 249,7 ſig] MᵃA, mangler i B. — S. 249,22 ſige,] M²B, ſige: MᵃA. — S. 250,35 kun] MᵃA, ikke B. — S. 253,11 Helten] CMᵃAB; der menes viſtnok Helten i. — S. 254,13 reflekterede] reflecterede A, reflekterende B. — S. 255,21 Fatum] MᵃA, Factum B. — S. 256,22 Fynd] CAB, Fryd Mᵃ. — S. 256,23 ikke ſkal] B, ſkal ikke MᵃA. — S. 258,13 Skjels Aar] M², Skjelsaar MᵃA, Skjels-Aar B. — S. 258,14 da] MᵃA, mangler i B. — S. 259,5 halvvaagent] MᵃM², halvtvaagent A, halv vaagent B. — S. 262,18 Guds-Billede] M², Guds Billede MᵃAB. — S. 263,5 mere] MᵃA, mindre B. —

S. **263,24** Saligheden] M^aA, Salighed B. — S. **263,33** Den] M^2, den, M^aA, Den, B. — S. **265,7** ei heller er han] og han er ikke M^aA, ei heller er han ikke M^2 (ikke ved en Forglemmelse ikke udslettet), ei heller er han, ikke B. — S. **267,20** Skjønt] A, skjønt B. — S. **267,33** man] M^aA, han B. — S. **268,2** den ligger] M^aA, det ligger B. — S. **269,10** det, at] M^aA (M^2 har først villet strøge Kommaet, men har betænkt sig), det at B. — S. **270,18** ecclesia] M^a, ecclessia AB. — S. **273,12** selv] AB, selv, M^a. — Livsforhold,] M^2B, Livsforhold M^aA (M^as Læsemaade giver bedre Mening). — S. **288,14** et] M^aA, mangler i B. — S. **289,36** fattigt og] M^aA, fattigt B. — S. **292,7** mig mit] M^aA, mit B. — S. **292,11** til] M^aA, mangler i B. — S. **292,31** i] M^aA, i den B. — S. **294,5** et andet] M^aA, et B. — S. **294,13** den] M^aA, det B. — S. **294,17** vindicerer] M^aA, vendicerer B. — S. **294,32** sin] M^aA, sit B. — S. **295,11** Poesi] A, Poesie B. — S. **296,19** ikke] M^aA, mangler i B. — S. **299,3** Intet] M^aA, intet B. — S. **299,6** Drikkevise-Perioden] M^aA, Drikke-Perioden B. — S. **299,19** overveie,] M^aA, overveie B. — S. **299,20** Skjønhed] M^aA, Sandhed B. — S. **299,36** halvt] A, halv B. — S. **300,12** slet Intet] overhovedet slet Intet, slet Intet C, men overstreget; mangler i M^aAB. — S. **300,15** De] A, de B. — S. **300,19** Nødmidler] M^aB, Nødemidler B. — S. **300,24** Dem] A, dem B. — S. **300,27** De] A, de B. — S. **300,28** Der] M^a, Det AB. — S. **301,2** skulde] M^a, skulle AB. — S. **302,6** meget] M^aA, mangler i B. — S. **303,1** Menneske,] M^aA, Menneske B. — S. **303,12** Snak] M^aA, Snak, B. — S. **303,20** bernæst] M^aA, nærmest B. — S. **304,6** de,] A, de B. — S. **304,34** maatte] M^aA, maa B. — S. **305,2** Pligt] B, Pligt, M^aA. — S. **305,12** Salomo] M^aA, Salomon B. — S. **307,9** Fjende] M^a, Fiende AB (bør optages). — **310,24** Tankeløshed;] M^2B, Tankeløshed, M^aA (da Rettelsen til; er foretaget med Overlæg, har SK. vistnok villet tilføje det i Lin. 27, som sket i Texten). — S. **310,29** Beaandelse] M^aA, Benaadelse B. — S. **312,20** dura] M^2B, dira M^aA (rigtigere). — S. **312,31** Rbdlr.] B, Rdlr. AM^2. — S. **313,11** distingverer] M^2, distinguerer M^aA, destingverer B. — S. **313,31** tage] C, tager M^aAB. — S. **314,16** begaae] C, begaaer M^aAB. — S. **316,6** Talent] M^aA, mangler i B. — S. **316,32** ville] C, vilde M^aAB. — S. **319,23** de] M^aA, mangler i B. — **322,28** thi,] M^aA, thi B. — S. **324,32** ustjønt] M^aA, ustjøn B. — S. **326,36** Intet] M^aA, intet B. — S. **327,21** Menneske,] M^aA, Menneske B. — S. **328,36** Absolute] M^a, absolute AB. — S. **329,3** dens sande] M^aA, den sande B. — S. **329,14** sandt,] M^aA, sandt B. — S. **330,11**

betydningsfuldt;] M^aA, betydningsfuldt: B. — S. **330,25** Sidste] M^aA, sidste B. — S. **331,25** Noget] M^aA, noget B. — S. **332,27** saare] C, saa M^aAB. — S. **334,3** thi,] CM^2, thi M^aAB. — S. **336,1** Enhver] M^aA, enhver B. — S. **337,1** Luner,] M^aA, Luner B. — S. **337,24** Mere] M^aA, mere B. — S. **350,32** Ægteskab] M^aA, Ægteskab, B. — S. **353,5** Øieblik,] M^aA, Øieblik B. — S. **354,25** barnagtigt] M^aA (i M^2 har SK. overstreget -t men atter udvisket Stregen), barnagtig B. — S. **355,15** Mere] M^aA, mere B. — S. **356,27** ham,] C, ham M^aAB. — S. **359,5** min] B, for min M^aA. — S. **367,17** egen sin] MA, egen B. — S. **364,7-8** mere end til] AB, til mere en M. — S. **367,2** Himlen] B, Himlene MA. — S. **367,20** slet] M^aA, slet og B. — S. **368,29** trængte] M^aA, tændte B. — S. **369,7** Guds] M^aA, mangler i B. — S. **369,10** skulde] C, rettet fra skulle M^a, skulle AB. — S. **369,16** uberørte] M^aA, uberørt B. — S. **371,10** Menneskene] B, Menneskет M^aA. — S. **372,1** Andet] M^aA, andet B. — S. **374,19** Alt.] AB, Alt, M^a. — S. **376,25** Tanke] C, Tale M^aAB. — S. **376,31** Du altid - **33** erkjende, at] C, mangler i M^aAB. — S. **378,32** Forhold,] M^a, Forhold AB. — S. **379,29** den] M^aA, det B. — S. **379,35** ikke:] M^a, ikke AB.

Anmærkninger.

S. 1 Chateaubriand] Atala (Paris 1844) S. 57.
S. 7 Propheten Nathan] 2. Samuels Bog 12, 7.
S. 9 clairvoyance Fremsynethed, Synsthed.
en vaagnende Bevidsthed] „som Pagen i Figaro" tilføjer Concepten (Papirer III S. 129).
S. 10 Sprödigkeit jomfruelig Knibsthed.
da man som bekjendt osv. o: uagtet man osv.
en lille Zeus] sigter til Zeus' mange Elskovseventyr.
S. 11 pro aris et focis for Altre og Arner o: for Hus og Hjem.
S. 13 Schlemihl] A. von Chamisso, Peter Schlemihl's wundersame Geschichte Cap. 1 (Werke IV S. 276).
S. 14 Circe] Odyssèen X 237 ff.
S. 16 Jobs Hustru] Jobs Bog 2, 9 („tal et Ord mod Gud" staar der i den græske Text).
sikker paa o: sikret imod.
S. 17 in casu i (det foreliggende) Tilfælde.
S. 19 overgaaer al Forstand] Paulus, Brevet t. Philipp. 4, 7. Christus ansaae osv.] smst. 2, 6.
S. 20 in abstracto i Almindelighed.
in concreto i det enkelte.
S. 22 Kritik over Scribes „den første Kjærlighed"] I S. 237 ff.
»For evig«] eller Medicin mod en Elskovsruus, Lystspil i to Acter af Scribe og Varner, oversat af Th. Overskou; kgl. Theaters Repertoire Nr. 51, 1833.
harmonia præstabilita forudbestemt Harmoni.
S. 24 Wahlverwand(t)schaften] Cap. 4 (Werke XVII S. 53).
S. 25 slaaet to Veie ind o: slaaet ind paa to Veje.
S. 26 holdes tilbage o: bibeholdes.

Byron] i Digtet To Eliza (Poetical Works, London 1886, I S. 83): Though women are angels, yet wedlock's the devil.

en ny Definition] af Concepten ses, at der tænkes paa en Replik i A. Dumas' Stykke Gabrielle de Belle-Isle (Papirer III S. 129).

S. 28 de Straßburger Gjæs] de stoppes med Nudler, forat Leveren kan udvikles til en unaturlig Størrelse.

cui di dederunt osv.] hvem Guderne har givet Skjønhed, Rigdom og den Kunst at nyde (Horats, Breve I 4, 6).

S. 30 Saladin] Vaabenstilstanden 1. Sept. 1192 mellem Richard Løvehjerte og Sultan Saladin blev efter nogle Beretninger sluttet paa 3 Aar, 3 Maaneder, 3 Dage og 3 Timer.

det Ord] Matthæus 6, 34.

S. 31 pium desiderium fromt (uopfyldt) Ønske.

S. 34 Musæus] Volksmährchen der Deutschen, Gotha 1787—89, III S. 219: mit so unverbrüchlicher Treue, als Vater Adam die Mutter aller Lebendigen in der Unschuldswelt des Paradieses, wo ihres Gleichen nicht mehr zu finden war.

S. 37 commune naufragium fælles Skibbrud.

S. 42 Syngemester Basils djævelske Klogskab] se t. S. 69.

hvad hjalp det osv.] Matthæus 16, 26.

i en Sky eller i Regn] Semele og Danae.

S. 44 »de første Brygl osv.] Digtninger af Chr. Wilster, Kbhvn. 1827, S. 38 (Studentervise).

S. 46 prima cædes, primi parentes, primus luctus det første Drab, de første Forældre, den første Sorg.

Brevet til Hebræerne] 6, 4—6.

implicite som medindbefattet.

κατὰ κρύψιν (kata krypsin) skjult.

S. 47 Byron] The first kiss of love (Poetical Works, London 1886, I S. 34).

S. 49 Forgudelse o: Guddommeliggjørelse.

S. 50 Isaak] 1. Mosebog 24.

S. 51 I hellige Konger tre osv.] Thiele, Danmarks Folkesagn, 3. Deel, Kbhvn. 1860, S. 149 Nr. 619 (Jeg beder jer, hellige Konger tre osv.).

S. 52 An-sich] iagttagende (et Udtryk fra den Hegelske Philosophi).

S. 53 petitio principii Forudsætten af det, som skulde bevises.

S. 59 procul, o procul osv.] bort, bort I Uindviede (Vergil, Æneiden VI 258).

S. 61 den Synderinde] Lucas 7, 47.

S. 63 beſværge alle Magter] ſom Frigga, der fik alt i Naturen til at love ikke at ſkade Balder, men forbigik Miſteltenen, ſom saa blev hans Bane.

S. 67 Hjertet hænger ved ſin første Kjærlighed] ſe til I S. 269.

S. 69 Syngemeſter Baſil] Figaros Bryllup, N. T. Bruuns Overſættelſe (Kbhvn. 1817), 1. Act 7. Scene, S. 25: Don Bazile. Da Givtermaal blandt alle alvorlige Ting er den allernaragtigſte oſv.

S. 70 det Rhodos oſv.] i en Æſopiſk Fabel fortæller en Pralhans, at han paa Rhodos har gjort et umaadeligt langt Spring; en tilſtedeværende ſiger ſaa: Her er Rhodos, ſpring nu. I Ordſprogets latinſke Form »hic Rhodus, hic salta« opfattes salta (ſpring) undertiden ſom „dans".

S. 71 Skolemeſteren i Alferne] 4. Scene (J. L. Heibergs Poetiſke Skrifter II S. 57).

S. 72 ex officio i Embeds Medfør (ſom Jagttager).
actores Anklagere.

S. 73 Xantippe] Sokrates ſkal have udtalt, at Samlivet med hans hidſige Kone havde været ham en Skole i at omgaaes Mennesker (Diogencs Laertios II 37).

S. 76 en Herrens Apoſtel] Paulus, 1. Korinthierbrev 13, 4 ff.
Stater] ſ. Ex. Romerſtaten (under Auguſtus blev der ved Lov tildelt den, der havde 3 Børn, visſe Begunſtigelſer).

S. 77 de Ord] 1. Moſebog 1, 28.

S. 78 læſe vi] 1. Moſebog 2, 18 ff.
Paulus] 1. Timoth. 2, 11—15.
Seneca] Ytringen ſynes ikke at findes hos Seneca.

S. 81 Holbergs Henrik] det er Troels i „Barſelſtuen", 1. Act 1. Scene („Jeg vilde obligere mig til at gjøre et halv Hundrede ſlige Børn om Aaret, større Mirakel er det ikke").

S. 84 bragte Olympen til at ſkjælve] ſom Zeus i Iliaden I 528 f.

S. 86 den rige Mand] Lucas 16, 25.

S. 87 ſiig mig, Jeanette] der menes en Arie af „Den lille Rødhætte" (Lyriſk Trylleſpil i tre Acter af Theaulon; ſat i Muſik af Adrien Boyeldieu; overſat ved N. T. Bruun, 2. Opl., Kbhvn. 1821, S. 32): Siig mig, Annette, hvi ſaa længe vi ſavned Dig paa vore Enge, hvor ellers mellem os Du kom og fik ved Fløiten en Svingom? Nu undflyer Du Ungdommens Glæder og ſøger de eenſomme Steder: ſiig mig, hvorfor?

S. 89 Jesu Sirach] J. S.'s Visdom 36, 24—26.
Trælqvinden i Abrahams Huus] Hagar, 1. Mosebog 21, 9 ff.
S. 90 Nehemias] Nehemias' Bog 4, 23.
S. 94 Huusguder] af de romerske Husguder (lares) fandtes der Billeder i Forstuen (atrium), hvor Familien oprindeligt samledes om Arnen til Maaltider o. l.
S. 96 Mein Herz osv.] Baggesen, Scheerenschleifer-Epopee, Poetische Werke in deutscher Sprache, Leipzig 1836, II S. 228 (fliegt hinein und die andr' hinaus), efter en ældre tysk Vise.
de skjønne Ord] Johannes' Aabenbaring 14, 13.
S. 97 au niveau med o: paa Højde med.
S. 99 es ist eine alte Geschichte] Heine, Lyrisches Intermezzo Nr. 39 (Sämmtliche Werke, Hamburg 1874, XV S. 109).
S. 102 den siger] 1. Mosebog 2, 18 og 24.
S. 105 de omnibus dubitandum] man bør tvivle om alt, efter Cartesius Philosophiens Udgangspunkt.
S. 106 divide et impera] del og hersk, den franske Konge Ludvig XI's politiske Grundsætning.
S. 108 pedester] tilfods o: holdende sig til Jorden.
S. 109 etsteds i det nye Testament] 1. Timoth. 4, 4.
som der staaer i Visen] „men hvis et Ord du taler, forsvinder den igjen", Oehlenschläger, „Skattegraveren" (Saml. Værker XXVI S. 25). Sml. Papirer II S. 263.
eet Hoved paa een Hals] Caligula skal have udtalt det Ønske, at Romerfolket kun havde een Hals, forat dets Hoved kunde falde for eet Hug (Suetonius, Caligula 30).
S. 110 en gal Mand] Kejser Domitian (Suetonius, Domitian 3).
S. 111 in casu i (dette) Tilfælde.
quasi ligesom o: ikke virkeligt.
apathisk ubevægelig.
S. 113 vil bekjende mig osv.] Matthæus 10, 32.
S. 114 communio bonorum Ejendomsfællesskab.
S. 118 toral conjugale Ægteseng.
S. 124 dominium (Ene)herredømme.
S. 125 Potemkin] Katharine II's Minister, der ved kunstige Arrangementer skal have bibragt hende falske Forestillinger om Bebyggelsen og Velstanden i de Egne af Rusland, hun besøgte.
S. 129 Møllen i et Eventyr] se til I S. 241.
S. 132 stridt den gode Strid] 2. Timoth. 4, 7.

S. 134 os rotundum] rund Mund o: Evne til at udtrykke sig let og flydende (Horats. Ars poetica 323).

S. 135 sub specie poeseos fra Poesiens Synspunkt (sml. t. I S. 27).

Luther] En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Hunspostiller, udg. af J. Thisted, Kbhvn. 1828. I S. 441: det har man endnu aldrig seet eller hørt, at en Christen er død af Hunger.

S. 136 det Store følge Guderne osv.] Hesiodos, „Værker og Dage" 289: „foran Dygtigheden har de udødelige Guder sat Sveden."

S. 137 den anden Natur] sigter til Ordsproget: Vanen er den anden Natur.

Leibnitz] (Leibniz) Nouveaux essais II chap. XXVII (Opera philosophica ed. Erdmann. Berolini 1840, S. 277).

S. 140 see Dig om et osv.] o: se dig om efter et osv.

saare lang] Baggesen, Kallundborgs Kronike (Danske Værker. Kbhvn. 1845. I S. 191): „Thi saare lang er Rettens Vei."

S. 148 rummeligt o: i Rummet.

Skuebrød] sml. 3. Mosebog 24, 9.

Schelling] Ueber das Verhältniß der bildenden Künste zu der Natur (1807). Sämmtliche Werke, Stuttg. u. Augsburg 1860, VII S. 289 ff.

S. 151 den bekjendte Situation] sml. Papirer I S. 234.

en af den romantiske Skoles genialeste Fortællinger] Fr. Schlegels Lucinde.

S. 152 den rige Fugl] Oehlenschläger. „Valravnen" (Samlede Værker. Kbhvn. 1846. XXVI S. 48): „Rige Fugl kommer susende, kommer brusende".

en stille Aands osv.] 1. Peters Brev 3, 4.

S. 153 hiin spanske Ridder] Don Quixote.

S. 154 decies repetita placebunt] selv gjentagne ti Gange vil de behage (Horats, Ars poetica 365).

S. 157 Oehlenschläger] Nordens Guder. „Freiers Sang ved Kilden" (Samlede Værker. Kbhvn. 1844. X S. 207).

S. 158 volens villende, med sin gode Villie.

nolens ikke villende, mod sin Villie.

S. 160 Din Yndlingstheori] sml. I S. 26 f.; II S. 172 ff.

S. 161 quantum satis saa meget som er tilstrækkeligt, det nødvendige.

S. 166 impressa vestigia indtrykte Fodspor.

Heautontimoroumenos's] „Selvplageren", Titlen paa en Komødie af Terents.

Dixi et animam meam liberavi] jeg har talt og lettet min Sjæl. Dixi brugtes af romerske Talere som Slutningsformel.

S. 167 Serberne have et Folkesagn] Erzählungen und Mährchen, herausg. v. F. H. v. d. Hagen, Prenzlau 1826, II S. 319: Bärensohn. Det anførte Træk findes S. 323 ff.

S. 173 den skarpere Examination o: Forhør paa Pinebænken.

S. 174 en Legio] sml. Marcus 5, 9; Lucas 8, 30.

S. 175 blæse paa Basunen] som Josva ved Jericho, Josvas Bog 6.

S. 178 det platoniske] (nml. Øjeblik, Platon bestemmer i Dialogen „Parmenides" Cap. 19 Nuet som Grænsen mellem før og efter.

S. 179 i Eventyr] Wolff, Mythologie der Feen und Elfen vom Ursprunge dieses Glaubens bis auf die neuesten Zeiten, aus dem Englischen übersetzt, Weimar 1828, I S. 153. Se Papirer II S. 45.

S. 180 en Forargelse og en Daarskab] Paulus, 1. Korinthierbrev 1, 23.

den Jomfru osv.] et middelalderligt Torturredskab.

vanitas vanitatum vanitas] Forfængelighedens Forfængelighed Forfængelighed (Prædikerens Bog 1, 2). Sml. G. von Loeper, Goethe's Gedichte, Berlin 1882, I S. 82 med Noten S. 339 f. Papirer I S. 79.

S. 181 So zieh' ich hin osv.] Goethe, West-östlicher Divan, „Freiheit" (Werke V S. 7: und ich reite froh in osv.).

S. 182 spiritus lenis] svag Beaanding, i den græske Grammatik Benævnelse paa et Tegn, der ikke udtales.

Cato] der tænkes paa den Haardnakkethed, hvormed Cato ved enhver Lejlighed i Senatet gjentog sit Forslag om Carthagos Ødelæggelse (praeterea censeo osv.). Sml. til I S. 55.

vinde den ganske Verden] Matthæus 16, 26.

S. 183 character indelebilis] uudsletteligt Præg, særligt Betegnelse for den uudslettelige Virkning, som den katholske Kirke tilskriver Daaben og Præstevielsen.

vandt den ganske Verden osv.] se til S. 182.

S. 188 liberum arbitrium fri Villie.

S. 189 om hvilke Skriften siger] Johannes' Aabenbaring 14, 13.

S. 190 vinder den ganske Verden] se til S. 182.

S. 191 Øjet er det osv.] sigter til Ordsproget: Vorherre mætter Maven før Øjnene. Sml. I S. 10.

i et foregaaende Brev] II S. 49.

S. 201 en ældre Kirkelære] Exempler herpaa fra forskjellige Kirkefædre anføres i Papirer II S. 185—86.

S. 203 Caligula] Suetonius, Caligula 30. Se til S. 109.

S. 204 hiin Pharisæer] Lucas 18, 11.

S. 212 hine Arbeidere i Evangeliet] Matthæus 20, 3.

S. 217 Musæus] Volksmährchen der Deutschen, Gotha 1787, I S. 164 ff. („Rolands Knappen"). Det anførte Sted staar S. 220 (ein gemeines Alltagsgesicht).

S. 219 per mare pauperiem osv.] flyende Fattigdommen over Hav, over Klipper, gjennem Ild (Horats, Breve I 1, 46).

S. 221 Aanden lader sig ikke spotte] „Gud lader sig ikke spotte" Galaterbrevet 6, 7. „Bespottelsen mod Aanden skal ikke forlades Menneskene" Matthæus 12, 31.

S. 222 nisus formativus Stræben efter at forme, Skaberkraft.

S. 225 hiin Ovinde, der falbød Tarqvinius osv.] det er den romerske Tradition om Erhvervelsen af de sibyllinske Bøger (Dionysios Halicarn. IV 62).

Du har ofte sagt osv.] sml. I S. 3, S. 23.

S. 227 bære disse Gudebilleder i sig] som Alkibiades i Platons Symposion Cap. 33 siger om Sokrates.

S. 235 jeg, der endnu som Ægtemand osv.] se II S. 42.

S. 236 Dette er imidlertid dog ingenlunde osv.] Dette o: at afbryde.

S. 237 nil ad ostentationem osv. intet for Skinnet, alt efter Samvittigheden.

Skriften siger] se til S. 182.

Synd mod den Hellig-Aand] Matthæus 12, 31 med Parallelsteder.

S. 240 Skriftens Ord] Matthæus 12, 36.

S. 242 siger Philosophien] det følgende er en af Grundtankerne i Hegels philosophiske System, hvortil der ogsaa sigtes i det foregaaende.

S. 246 Jyder for vor Herre] Wessel, „Cavalieren".

en Urtekræmmersvend] der tænkes vistnok paa Ludvig Thostrup i „Østergade og Vestergade", kgl. Theaters Repertoire Nr. 12, Kbhvn. 1828.

S. 249 æquale temperamentum ligelig Afstemthed (Temperament).

S. 250 Narcissus] forelskede sig i sit eget Spejlbillede og hentæredes af Kjærlighed til det (Ovids Metamorphoser III 407 ff.).

S. 253 Er liig en flygtig Ven osv.] Frankenau, Samlede Digte Kbhvn. 1815, S. 283 (paa en Reise man finder).

Don Juan] nøjagtigt disse Ord findes ikke i Kruses Bearbejdelse, men sml. 1. Act 18. Scene S. 56: „op til Fryd", S. 59: „Ja! kom, os Glæden kalder".

S. 254 Scribe] særligt i „De Utrøstelige" (kgl. Theaters Repertoire Nr. 145, Kbhvn. 1842).

S. 255 Tiden fortærer Tidens Børn] som Kronos sine.

S. 258 Da Frelseren osv.] Lucas 19, 41 ff.

S. 259 i Grækenland] der tænkes paa Kynikerne og tildels Stoikerne.

S. 263 Samuel] 1. Samuels Bog 15, 22.

Naar saaledes o: f. Ex. naar.

S. 264 vidne med hans Aand] Paulus, Romerbrevet 8, 16.

ἄδυτον (adyton) utilgængeligt Allerhelligste.

S. 265 elske Gud høiere osv.] Matthæus 10, 37; sml. 10, 35.

S. 269 en Sætten af o: Sætten til, Tagen af.

S. 270 ecclesia pressa undertrykt (forfulgt) Kirke.

S. 271 hvad der tilkommer En o: falder i ens Lod.

S. 273 Dandseplads] se til S. 70.

S. 274 Scribe] der tænkes maaske paa Raymond i „Aurelia" (kgl. Theaters Repertoire Nr. 65, Kbhvn. 1834).

S. 277 stridt den gode Strid] se t. S. 132.

S. 278 affie Myggen] Matthæus 23, 24.

S. 279 γνῶθι σεαυτόν (gnothi seauton) kjend dig selv (Indskrift paa Templet i Delphi).

i det Gamle Testamente] 1. Mosebog 4, 1.

S. 280 inter et inter mellem det ene og det andet.

S. 282 κατὰ δύναμιν (kata dynamin) efter Mulighed (et Kunstudtryk i den aristoteliske Philosophi).

hiin Ild] 2. Mosebog 3, 2.

en Sect blandt Hussiterne] Adamiterne. S. Papirer II S. 122.

S. 287 det archimediske Punkt] se til I S. 308.

S. 288 ad modum ligesom.

„de Grenaa-Mænd"] Molboerne.

S. 292 Theodidakt oplært af Gud.

S. 295 procul, o procul osv.] se til S. 59.

S. 297 som du veed] se II S. 198, S. 208 f.

loqvere, ut videam te tal, forat jeg kan se dig.

S. 298 et qvidem og det, og tilmed.

S. 299 Var ei osv.] Baggesen, „Jordens Lethe. Drikkevise", Danske Værker, Kbhvn. 1845, II S. 218 (i sidste Linie: Vor hele osv.).

nervus rerum gerendarum Bevægkraften til at udrette noget.

conditio sine qva non den nødvendige Betingelse.

S. 301 Prometheus] skabte og udstyrede efter en græsk Mythe Menneskет. Epimetheus („Bagklog") var Broder til Prometheus, hvis Navn fortolkedes som „Forklog".

S. 305 Lillierne paa Marken] Matthæus 6. 26 ff.

S. 306 det Svar. Ræven fik] der tænkes vistnok (noget unøiagtigt) paa Fabelen om Ræven og Ronnebærrene.

S. 310 Skriften] (Nogle Stykker, som ere lagte til) Daniel 13. 9: „og de forvendte deres Sind og drege deres Øine bort, saa at de ikke saae til Himmelen", og 13, 12: „og de toge dagligen vare paa hende med Flid for at faa hende at se".

S. 311 Jugurtha] Sallust. „Jugurtha" 35 (om Rom).

Harun al Raschid] i „Tusind og en Nat".

S. 312 dura necessitas den haarde Nødvendighed (dira u. Horats. Oder III 24, 6).

S. 315 en Vilkaarlighed af dem o: af Æsthetikerne.

confinium Grænse, Overgang til.

et Kongerige af Guder] se til 1 S. 37.

S. 317 uno tenore ietvæk, uden Afbrydelse.

S. 318 numerus Tal, den store Hob (Horats. Breve 1 2. 27).

S. 321 Digteren] Baggesen, „Tilegnelse" (Danske Værker, Kbhvn. 1845, VI S. 21): „at nu mig er lidt Vand og Brød med Pære ..... hvad da mig var den gule Sommerpære"; S. 19: „en gylden Sommerpære".

hiin Digter] Baggesen, a. St. S. 21: „at nu, hvad dengang var mig Jule-Kage, er det: at være glad og vel tilfreds, som du, ved Siden af en elsket Mage".

beherske sit Sind] sml. Salomos Ordsprog 16, 32: „den, som hersker over sin Aand, er bedre end den, der indtager en Stad."

S. 323 Rinville strax ved første Øiekast] Scribe, „Den første Kjærlighed", 11. Scene.

S. 325 en egen Myntfort] „Helligdommens Sekel", 2. Mosebog 30, 13 med Parallelsteder.

S. 326 Du antager jo] se II S. 216.

Kaspar Hauser] en gaadefuld Person, der 26. Maj 1828 pludselig dukkede op i Nürnberg og en Tidlang vakte megen Opsigt ved det mystiske, der var over hans Herkomst og Skæbne. Sml. Papirer I S. 147.

berømte Roman] Urnen i den ensomme Dal. Af L. F. Frih. von Bilderbek. Oversat af det Tydske ved O. Horrebow. Dekanus. I—IV, Kbhvn. 1804—6.

S. 327 Donna Clara] Preciosa. Lyrisk Drama af Wolff. Med

Musik af C. M. v. Weber. Oversat af C. J. Boye, Kbhvn. 1822, S. 67 (Beg. af 4. Act): „Hvilken Pige, min Gemal! Her har Rygtet sagt for lidt. Hvilken Skjønhed! hvilken Aand, hvilken blid, huldsalig Ynde!"

S. 330 gak til Myren osv.] Salomos Ordsprog 6, 6.

S. 333 en Vocalisation] i de semitiske Sprog betegnes Vocalerne ved Punkter.

S. 336 hans Vilkaar o: hans Vilkaarlighed.

S. 337 siger Skriften] Paulus, 1. Korinthierbrev 11, 5 ff.

Manden, der skuer op mod Himlen] sigter til den i sin Tid almindelige Etymologi af det græske Ord ἄνθρωπος (Mennеske), hvorefter det skulde betyde: „den, der skuer opad".

en Forbryderske] Tugthusfanger kronrages.

S. 338 staaer i Skriften] 1. Mosebog 2, 24. Sml. ovf. II S. 102.

S. 339 neiede mig] findes oftere i den ældre danske Bibeloversættelse, hvor de nyere Udgaver har: bøje sig, f. Ex. 1. Mosebog 23, 7; 24, 26; 2. Mosebog 18, 7 osv.

S. 343 Den, som haver osv.] Matthæus 13, 12 med Parallelsteder.

S. 345 hine Augurer] se til I S. 138.

Συμπαρανεχρωμενοι] se til I S. 133.

S. 346 Myson] se til I S. XVII. Den anførte Udtalelse om ham (af Aristoxenos) findes hos Diogenes Laertios I 107—8.

først indvies i de store Mysterier] inden man fik Adgang til de store Mysterier i Eleusis, maatte man først indvies i de smaa (Platon, Gorgias 497c). Sml. til I S. 95.

S. 347 Aristoteles] Den nikomacheiske Ethik VIII 9 og 11. Paa det sidste Sted siges Venskab og Retfærdighed at „gaa ud paa det samme".

den moderne] Kants „kategoriske Imperativ."

S. 348 Skriften lærer] Hebræerbrevet 9, 27 og 2. Korinthierbrev 5, 10.

quod petis, hic est hvad du søger, er her (Horats, Breve I 11, 29).

S. 349 in optima forma i (juridisk) correct Form.

S. 350 tvivlsom o: tvivlende.

Gjør han ikke Alt osv.] f. Ex. i „To Aar efter Brylluppet" (kgl. Theaters Repertoire Nr. 32, Kbhvn. 1831), „Familien Riquebourg" (smst. Nr. 40, 1832), „Aurelia" (smst. Nr. 65, 1834), „Enten elskes eller døe" (smst. Nr. 100, 1838).

S. 353 respice finem tænk paa Enden.

Guderne sælge ikke osv.] se til II S. 136.

S. 354 lykkedes dem nml. de gifte; som de ikke osv. nml. de ugifte.

S. 363 hvert Øld osv.] Oehlenschläger, Ludlams Hule (Samlede Værker XVII S. 176).

S. 369 Guds Nidkjærhed] 2. Mosebog 20, 5.
hine Galilæer osv.] Lucas 13, 1—4.

S. 370 med Gud vil Du stride] som Jakob, 1. Mosebog 32, 26.
Skriften siger] Jobs Bog 39, 35.

S. 372 ond Møie] stod der i den ældre Bibeloversættelse i Prædikerens Bog 1, 13 og 5, 13.

S. 377 Vederlag o: Erstatning, Surrogat.

S. 378 at han altid har Uret] han o: han selv.

Trykfejl.

Side 93,	Linie 8:	farefudt	— læs	farefuldt
— 98,	— 36:	Menn eske	— —	Menneske at
— 119,	— 24:	Kjærligheden	— —	Kjærligheden
— 123,	— 15:	eer	— —	seer
— 150,	— 22:	Kjærlighd	— —	Kjærlighed
— 307,	— 9:	Fjende	— —	Fiende.
— 317,	— 29:	tigive	— —	tilgive

B4372
.A2
AUTHOR
Kierkegaard, S.
1920
TITLE
Samlade Vaerker
vol. 2

DATE DUE	BORROWER'S NAME

B
4372
.A2
1920
v. 2